

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

Mgr. PETRA HEDRICHOVÁ

**NÁZORY ŽÁKŮ ZÁKLADNÍ ŠKOLY NA
PROJEVY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ**

Disertační práce

Školitelka: doc. PhDr. Jitka Skopalová, Ph.D.

OLOMOUC 2013

Tato disertační práce je duševním vlastnictvím Mgr. Petry Hedrichové a podléhá právní ochraně podle § 2 zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon).

Prohlašuji, že jsem předloženou disertační práci zpracovala samostatně a využila pouze uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 29. ledna 2013

.....

Mgr. Petra Hedrichová

Děkuji školitelce doc. PhDr. Jitce Skopalové, Ph.D., za odborné vedení disertační práce, poskytování podnětných rad a námětů, ale i ředitelům a žákům základních škol, kteří se podíleli na realizaci výzkumných šetření, za vstřícný přístup a spolupráci. Také bych chtěla poděkovat své rodině za velkou podporu a tolerantní přístup.

OBSAH

ÚVOD DO PROBLEMATIKY	8
1 AKTUÁLNÍ STAV ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY	12
2 CÍLE, METODOLOGIE A STRUKTURA DISERTAČNÍ PRÁCE	18
3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	22
3.1 NORMA, NORMALITA.....	22
3.1.1 Sociální normy.....	23
3.1.2 Sociální kontrola a její mechanismy	25
3.1.3 Vlastnosti klasifikace sociálních norem	27
3.1.4 Normalita	28
3.1.5 Pojetí normality.....	39
3.2 NEGATIVNÍ SPOLEČENSKÉ JEVY, SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY	31
3.3 SOCIÁLNÍ DEVIACE	33
3.3.1 Druhy a struktura sociální deviace	34
3.4 PROBLÉMOVÉ CHOVÁNÍ	36
3.5 DISOCIÁLNÍ, ASOCIÁLNÍ, ANTISOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ	38
3.6 DELIKVENTNÍ CHOVÁNÍ.....	40
3.6.1 Specifika delikventního chování dětí a mladistvých.....	41
3.7 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ.....	43
3.7.1 Oblasti rizikového chování.....	44
4 TEORETICKÉ KONCEPTY A KONSTRUKTY.....	48
4.1 BIOLOGICKY ORIENTOVANÉ PŘÍSTUPY K SOCIÁLNÍM DEVIACÍM	50
4.2 PSYCHOLOGICKY ORIENTOVANÉ PŘÍSTUPY K SOCIÁLNÍM DEVIACÍM	52
4.2.1 Psychoanalytické teorie	52
4.2.2 Behaviorální teorie.....	54

4.3	SOCIOLOGICKY ORIENTO VANÉ PŘÍSTUPY K SOCIÁLNÍM DEVIACÍM	55
4.3.1	Teorie kulturního přenosu	56
4.3.2	Teorie sociální kontroly	57
4.3.3	Teorie etiketizační.....	59
4.3.4	Teorie delikventního prostředí.....	61
5	ŽÁK STŘEDNÍHO A ŠKOLNÍHO VĚKU	64
5.1	STŘEDNÍ ŠKOLNÍ VĚK	66
5.2	STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK.....	67
5.2.1	Sociální vztahy v dospívání	68
5.2.2	Role žáka staršího školního věku	71
6	IMPLEMENTACE PROBLEMATIKY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO RVP ZV.....	73
6.1	MOŽNOSTI ZAČLENĚNÍ PROBLEMATIKY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO UČEBNÍCH OSNOV 1. STUPNĚ	73
6.2	MOŽNOSTI ZAČLENĚNÍ PROBLEMATIKY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO UČEBNÍCH OSNOV 2. STUPNĚ	75
6.2	RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ A PŘŮŘEZOVÁ TÉMATA.....	77
7	METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	79
7.1	POŘIZOVÁNÍ A DRUH VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO VZORKU	79
7.2	FORMULACE CÍLŮ A HYPOTÉZ.....	80
7.3	METODY MĚŘENÍ A SBĚRU DAT	85
7.4	POUŽITÉ STATISTICKÉ TESTY A KOEFICIENTY.....	86
7.5	PŘŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	88
8	INTERPRETACE DAT VÝZKUMU ŠETŘENÍ.....	91
8.1	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	91
8.2	NÁZORY ŽÁKŮ NA FREKVENCI VÝSKYTU RCH V NAŠÍ SPOLEČNOSTI.....	98
8.3	NÁZORY ŽÁKŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RCH	104

8.4	NÁZORY DÍVEK A CHLAPCŮ NA FREKVENCI VÝSKYTU RCH.....	119
8.5	NÁZORY DÍVEK A CHLAPCŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RCH.....	121
8.6	NÁZORY ŽÁKŮ 5.-9. ROČNÍKŮ NA FREKVENCI VÝSKYTU RCH.....	133
8.7	NÁZORY ŽÁKŮ 5.-9. ROČNÍKŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RCH.....	146
8.8	NÁZORY ŽÁKŮ NA FREKVENCI VÝSKYTU RCH PODLE UMÍSTĚNÍ ŠKOLY	160
8.9	NÁZORY ŽÁKŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RCH PODLE UMÍSTĚNÍ ŠKOLY	171
8.10	NÁZORY ŽÁKŮ NA FREKVENCI VÝSKYTU RCH PODLE ZAMĚŘENÍ TŘÍD.....	183
8.11	NÁZORY ŽÁKŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RCH PODLE ZAMĚŘENÍ TŘÍD.....	195
8.12	ZÁVĚRY EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ A DISKUZE.....	208
	ZÁVĚR.....	216
	SEZNAM ZKRATEK.....	223
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ.....	225
	ANOTACE DISERTAČNÍ PRÁCE.....	238
	SEZNAM PUBLIKOVANÝCH PRACÍ AUTORKY DISERTAČNÍ PRÁCE.....	240
	SEZNAM PŘÍLOH PŘÍLOHY	

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Příběh všedního dne

Začíná další školní den jednoho malého kluka. Krátce před osmou hodinou ranní vstupuje do třídy. Vidí dva hloučky spolužáků. Vzadu sedí kluci a hrají hry na mobilech, jejichž účelem je co nejrychleji zneškodnit vetřelce. K dispozici mají samozřejmě arsenál zbraní nejrůznějšího druhu. Vpředu u tabule stojí pětice kluků, kteří téměř každý den spolužákovi s brýlemi a vyděšeným výrazem v očích berou svačinu, schovávají mu věci, posmívají se mu a nadávají mu do „brejlounů“ a sem tam si do něho ždouchnou, jenom tak aby byla sranda. Holky si zase povídají, jak se včera na facebooku seznámily s úplně „božím“ modrookým sedmákem, se kterým se mají dneska po škole u rybníka za městem sejít.

O přestávce za ním přichází spolužák a vítězoslavně mu ukazuje krabičku petard a velmi hrdě dodává, že je včera „šlohnul“ v obchodě. V hodině plavání si všimne modřin a podlitin na těle svého dalšího spolužáka, které se u něho objeví pokaždé, když přinese domů špatnou známku. O velké přestávce se jeho další dva spolužáci honí po třídě a z plných plic na sebe pořvávají „Ty blbečku, počkej, až tě chytím...“ Samozřejmě, že nechytí. Místo toho rozbijí skleněnou vázu, která stála na učitelském stole. Při vyšetřování nejdříve zapírají, pak lžou a v poslední fázi shazují vinu jeden na druhého. Konečně poslední hodina – hudebka a pak hurá na oběd. Při zpěvu „Není nutno, není nutno“ se začali dva spolužáci dohadovat, co bude dnes k obědu. Na napomenutí učitelky jeden z nich reaguje nevhodnými vulgárními výrazy na její osobu. Následuje poznámka do žákovské knížky (tento měsíc již patnáctá) a zápis do výchovného deníku.

Po skončení vyučování jde domů. Cestou vidí u obchodu postávat či spíše posedávat a polehávat bezdomovce s krabicovým vínem v ruce dožadující se po kolemjdoucích finančního příspěvku na živobytí. Za rohem postává skupinka deváťáků s cigaretou v ruce. Prochází kolem nově zrekonstruovaného domu, jehož nová omítka je doplněna podivnými nic neříkajícími znaky a písmeny, které září naprostou novotou (včera tu ještě nebyly). Na přechodu pro chodce na frekventované silnici čeká, až se na semaforu objeví zelená. Auto zastavují. Zelená svítí. Začíná přecházet křižovatku. V tom kolem něho profrčí modrý Opel, a vůbec mu nevádí, že jel na červenou.

Večer si pustí televizi. Ve zprávách se dovídá, že v Americe mladý člověk postřílel své spolužáky a učitele. Pak je svědkem rozpravy našich poslanců při zasedání Poslanecké sněmovny, která je doplněna četnými vulgarismy a neslušnými gesty rukou. Ve sportovní příloze je zase přesvědčován, že v dnešní době je opravdu důležité vyhrát, a to i za cenu podvodů a užívání nedovolených látek. Když přepne na jiný program, zastihne právě Simíra z Kobry 11, jak nebojácně, neohroženě a odvážně přeskakuje z auta na auto, aby zachránil lidstvo, a ještě u toho stačí telefonovat a střílet. Konání Simíra v nejlepším přeruší reklama, která mu představí obraz dokonalého muže, který své dokonalosti dosáhl díky sklence kvalitního alkoholu.

Znaven událostmi celého dne se ukládá k spánku. Ale ani během spánku nemá potřebný klid. Je vyrušen sice pozdním, ale o to více hlasitým příchodem společensky znavených sousedů domů.

Tak to byl jeden obyčejný den mého desetiletého syna.

Petra Hedrichová, 2012

Prostřednictvím „*Příběhu všedního dne*“ jsme se snažili poukázat na skutečnost, že existence a šíření společensky nežádoucích jevů, se kterými se v nejrůznějších podobách a formách setkáváme stále častěji nejen jako informace na stránkách denního tisku a v jiných masmédiích, ale především v každodenním životě, se stává výrazným znakem současné společnosti.

Agresivita, hrubost, rasismus, nepřátelství, šikana, kriminalita, nejrůznější závislosti a řada dalších jevů se stávají běžnou součástí našeho života, a to již od nejútlejšího věku. Bohužel i přes veškerou snahu rodičů a vychovatelů, není v jejich silách uchránit dítě před existencí negativních společenských jevů. Dítě se dovídá o jejich existenci, setkává se s nimi prostřednictvím přímých i nepřímých kontaktů s okolím. Seznamuje se s nimi, reaguje na ně, hodnotí je, přikládá jim míru důležitosti, zaujímá k nim stanovisko. Nebezpečí spatřujeme v častém a pravidelném „setkáváním“ se s těmito jevy a projevy chování, což může u dítěte vést k jejich přijetí za normální, běžné. Rovněž také například nepřesné rozlišení a deklarování, co je a co není společensky přijatelné chování a nulové či nedostatečně vhodné náhradní alternativy mohou ovlivnit vývoj dítěte negativním směrem, směrem k rizikovému chování.

Společensky nepřijatelné projevy chování bývají souhrnně označovány např. jako: sociálně patologické jevy, deviantní, delikventní a kriminální chování, antisociální chování, problémové chování, rizikové chování. **Rizikové chování** představuje takové aktivity, které přímo či nepřímo mohou negativně ovlivnit úspěšný vývoj jedince nebo mohou vést k psychosociálním a zdravotním problémům samotného aktéra či jiných osob (Macek, 2003, Širůčková, 2009, Cvečková, 2010).

Rizikové chování dospívajících se projevuje v oblasti zneužívání látek, v oblasti reprodukčního zdraví a v oblasti psychosociální (Novotný, Okrajek, 2012). Jednotlivé formy rizikového chování se vzájemně ovlivňují, podmiňují, jsou vzájemně propojeny, souvisejí spolu. Bylo prokázáno, že určité projevy rizikového chování se vyskytují společně, mají podobné příčiny, protektivní a rizikové faktory (Jessor, 1995).

Největší nebezpečí představuje rizikové chování zejména pro děti a dospívající, kteří jsou nejméně odolní vůči nejrůznějším nežádoucím vlivům a kteří při řešení svých problémů používají neadekvátní způsoby řešení. Jsou snadno ovlivnitelní, nedokáží si uvědomit následky svého chování. Dospívající touží získat uznání vrstevníků, osamostatnit se, vyznačují se zvýšenou kritičností, experimentují, testují své limity a reakce dospělých na

ně, snaží se napodobit chování dospělých. To vše může podle nás přispívat ke vzniku a rozvoji rizikového chování.

Projevy rizikového chování se bohužel nevyhnou ani školnímu prostředí, tedy místu, kde děti tráví podstatnou část dne, a stávají se tak nechtěnou součástí života školy, a dotýkají se žáků i učitelů. **Škola** společně s rodinou a vrstevnickou skupinou hraje důležitou úlohu při formování osobnosti dítěte, při ovlivňování výchovy a vzdělání, volnočasových aktivit, při práci s hodnotami a postoji dětí (Hedrichová, 2011). Může působit jako **protektivní**, ale i jako **rizikový faktor**. Například negativní klima školy může představovat pro jedince rizikový faktor stejně jako např. příslušnost k menšině, městské prostředí či nízký sociální status rodiny atd. (Espozito, 1999). Na druhou stranu škola působí jako významný protektivní faktor, a to zejména v oblasti prevence rizikového chování.

Prevence¹ rizikového chování je realizována prostřednictvím Minimálního preventivního programu školy a také implementací témat spojených s rizikovým chováním do Školního vzdělávacího programu školy, resp. do učebních osnov daných předmětů, tedy do samotného edukačního procesu. Efektivní primární prevence by měla nejen odpovídat věku cílové skupiny, podporovat aktivní zapojení cílové skupiny do programu, vycházet z konkrétních a reálných potřeb žáků dané školy, třídy, ale měla být také soustavná, dlouhodobá a založená na „KAB modelu“ (knowledge, attitudes, behaviour = znalosti, postoje, dovednosti), jež spočívá v orientaci nikoliv pouze na úroveň informací, ale i na kvalitu postojů a změnu chování (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999; Černý, Lejčková, 2007; MŠMT, 2008).

Proto je podle nás důležité seznámit se s názory, postoji a hodnotami žáků k dané problematice. Tyto informace mohou přispět k vytvoření efektivního minimálního preventivního programu školy, resp. k efektivní primární prevenci, a tím pádem i ke snížení, omezení a minimalizaci rizik spojených s projevy rizikového chování dětí a dospívajících, se kterými se často v rámci své pedagogické praxe setkáváme a jsme nuceni je řešit.

---

¹ Termín **prevence** (z lat. *praeventus* – *zárok předem*) je v nejobecnější rovině definován jako předcházení nějakým (zpravidla škodlivým) vlivům. Prevencí rizikového chování rozumíme „*konceptní, komplexní, cílený, plánovaný, flexibilní a efektivní soubor opatření, odborných činností a nabídek, zaměřený na posilování a rozvoj společensky žádoucích postojů, hodnot, zájmů, forem zdravého životního stylu, chování a jednání jednotlivců i skupin.*“ (Pokorný, Telclová, Tomko, 2003, s. 14).

Téma disertační práce „*Názory žáků ZŠ na vybrané projevy rizikového chování*“ bylo zvoleno vzhledem ke stále aktuálnější povaze věci samé. Jednak také proto, že se při své práci učitelky základní školy každý den setkávám s nejrůznějšími projevy rizikového chování a s jejich následky, které mají dopad nejen pro samotného žáka, ale i jeho nejbližší okolí, potažmo pro celou společnost. Abychom mohli efektivně ovlivňovat vývoj osobnosti žáka pozitivním směrem, je podle nás důležité, abychom se zabývali celou osobností žáka, tedy i jeho názory, postoji, pocity, obavami. Toto poznání nám může pomoci při hledání efektivních kroků a postupů na cestě ke zdravému rozvoji osobnosti žáka a k eliminaci projevů rizikového chování.

V rámci námi vymezeného tématu disertační práce nás bude zajímat, které projevy rizikového chování jsou dle názorů žáků základních škol v naší společnosti rozšířeny více a které považují za méně časté. Dále se budeme zabývat otázkou, jakou míru těmto projevům rizikového chování žáci přisuzují. Které hodnotí jako velmi závažné, nebezpečné a které naopak pro ně představují minimální riziko, nebezpečí.

Pokusíme se také zjistit, jestli názory respondentů na výše uvedené proměnné jsou stejné u dívek a chlapců, jestli umístění školy v určité lokalitě či zaměření třídy může hrát roli při hodnocení jednotlivých projevů. Rovněž bychom chtěli porovnat názory žáků jednotlivých ročníků a zjistit, jestli věk respondentů patří mezi faktory ovlivňující jejich názory.

Data získaná z výzkumného šetření nám mohou pomoci si udělat úsudek o tom, které rizikové chování žáci považují za závažné, problematické a ohrožující jejich vývoj nebo naopak kterým projevům rizikového chování nepřisuzují vysokou míru závažnosti, a to i přesto, že mohou způsobovat závažné problémy nejrůznějšího druhu. Za důležité považujeme, aby těmto projevům rizikového chování byla věnována větší pozornost nejen v rámci minimálních preventivních programů, ale i v rámci samotného edukačního procesu, v jednotlivých vzdělávacích oborech.

1 AKTUÁLNÍ STAV ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY

O aktuálnosti námi zvoleného tématu disertační práce svědčí řada výzkumných šetření a studií, které problematiku rizikového chování zkoumají z různého úhlu pohledu. Výzkumná šetření bývají často zaměřena na určité projevy či oblast projevů rizikového chování. Sledují osobní (mnohdy první) zkušenosti respondentů s nimi, četnost kontaktů s danými projevy rizikového chování. Většina z nich oslovuje respondenty ve věku střední a pozdní adolescence, tedy ve věku 14–19 let.

Za přínosné v oblasti **návykových látek** považujeme mezinárodní srovnávací studie, kterých se účastní i Česká republika. Výsledky slouží nejenom jako významný epidemiologický ukazatel problémových oblastí ve vývoji jedince, ale umožňují posoudit stupeň závažnosti konkrétního rizikového chování.

Jedná se o studii „*The European School Project on Alcohol and Other Drugs*“ (ESPAD) (Csémy, Chomynová, Sadílek, 2008; Csémy, Chomynová, 2012), která se zaměřuje na oblast návykových látek - na užívání alkoholu, cigaret a drog. Studie ESPAD je realizována každé 4 roky a poprvé byla uskutečněna v roce 1995 ve 26 evropských státech.

V roce 2011 se v České republice tohoto šetření zúčastnilo 3 913 studentů ve věku 16 let. V rámci šetření byla zjišťována měsíční a celoživotní prevalence kouření, konzumace alkoholu a nelegálních drog, způsob jejich získávání alkoholu. Také bylo zjišťováno subjektivní vnímání rizik spojených a kouřením a konzumací alkoholu a subjektivní vnímání dostupnosti návykových látek. Za přínosné považujeme srovnání výsledků v jednotlivých oblastech šetření s výsledky z minulých šetření.

Česká republika se rovněž účastní mezinárodního projektu „*The Health Behaviour in School-Aged Children*“ (HBSC) (Csémy, Krch, Provazníková, Rážová, Sovinová, 2005; Kalman et al., 2011), který kromě oblasti návykových látek věnuje také pozornost pohybovým aktivitám školáků, jejich stravovacím návykům, zdraví, úrazům, sexuální zkušenostem. HBSC je také realizovaná každé 4 roky a ČR se jí poprvé zúčastnila v roce 1994. Poslední šetření se uskutečnilo v roce 2010 a zúčastnilo se ho 5686 respondentů z 5., 7. a 9. ročníků.

Mezi dalšími projekty, které sledují výše zmiňovanou oblast, patří *Nealkoholové drogy* (NEAD) (Miovský, Urbánek, 2001), jež byly realizovány Psychologickým ústavem AV ČR v roce 1996, 1998 a 2000 na věkové skupině středoškoláků 15–19 let. Šetření bylo

prováděno ve více regionech (bývalých okresech) a přineslo zajímavé srovnání užívání návykových látek v různých částech naší republiky. Výzkum zjišťoval zkušenosti studentů středních škol s kouřením, s užíváním drog, četnost užití za určité období, ale i dobou první zkušenosti nebo kdo jim umožnil první kontakt s danou drogou. Pro potřeby práce jsme využili výsledků šetření uskutečněného v městě Olomouci.

Problematikou návykových látek se také zabývá např.²: *Školní dotazníková studie o návykových látkách, rizikovém chování a volnočasových aktivitách: Praha 2, 2007* (Vacek, 2008), která byla zaměřena na užívání návykových látek žáky 5.–9. ročníků pražských základních škol, či *Školní dotazníková studie o návykových látkách a dalších formách rizikového chování a pilotní studie o užívání těkavých látek na základních školách praktických: Karlovarský kraj* (Lepík, Dolejš, Miovský, Vacek, 2010), která byla uskutečněna u žáků 6.–9. ročníků základních škol a u studentů 1. a 2. ročníků středních škol. Podobně koncipované šetření realizovali také J. Vacek, J. Ševjl, M. Miovský (2008), kteří oslovili žáky 9. ročníků ZŠ a studenty 1.–4. ročníků středních škol. Výše uvedené studie kromě návykových látek zjišťovali také například sexuální zkušenosti respondentů, zda se dopustili krádeží, případně zda se dostali do problémů s policií.

Rizikovými a protektivními faktory sociálního a zdravotního vývoje školní mládeže se zabývá mezinárodní SAHA (*The Social And Health Assessment*) (Blatný, Hrdlička, Květoň, Vobořil, Jelínek, 2004a,b,c), který byl zaměřený na adolescentní populaci v městských oblastech. Jednalo se o respondenty věkových kohort 12, 14 a 16 let, tedy žáky ZŠ a SŠ v krajských městech. Kromě užívání návykových látek za určité období, dostupností drog a problémy spojené s užíváním drog výzkum přinesl zajímavé výsledky v oblasti sexuálních zkušeností, trávení volného času, vztahu rodič – dítě, kontaktů s delikventními vrstevníky či školního prostředí a vztahu ke škole. Výzkumné šetření se také zabývalo postoji adolescentů k percepci rizik, k legalizaci násilí a prosociálními názory.

Rizikové a antisociální chování bylo tématem výzkumných šetření např. M. Šafářové (2002); M. Blatného a kol. (2006); L. Křetinské (2008); V. Sobotkové (2009); M. Širůčkové (2009), O. Skopala (2012) a dalších, kteří se zaměřili nejen na prevalenci (měsíční, roční, celoživotní) několika forem rizikového chování u adolescentní populace, ale i na vliv

---

² Informace o užívání alkoholu, tabáku a drog v české populaci starší 15 let lze čerpat z reprezentativních průzkumů Ústavu zdravotnických informací a statistik ČR (ÚZIS), resp. Státního zdravotnického ústavu (SZÚ).

různých faktorů (prostředí rodiny, vliv vrstevníků, osobnostní charakteristiky atd.) na vznik a vývoj rizikového chování.

Vedle prací a výzkumů zaměřených na rizikové a antisociální chování v širších souvislostech, existují výzkumná šetření, která se zabývají pouze jednou formou rizikového chování.

Problematikou stravovacích návyků, vznikem a výskytem poruch příjmu potravy, jejich příčinami, následky, možnostmi léčby se zabývají např. F. D. Krch, H. Drábková (1996); V. Janout, H. Kolářová, P. Němečková (2001); F. D. Krch, L. Csémy, H. Drábková (2003) atd. Z výzkumů je patrné, že poruchy příjmu potravy se výrazně častěji objevují u dívek, a to nejčastěji u dívek a žen ve věku 14-18 let. Rovněž výše zmiňovaní autoři uvádějí, že se toto rizikové chování velmi často vyskytuje společně se závislostí na alkoholu a nelegálních drogách či s pokusy o sebevraždu či dokonanými sebevraždami.

Rizikovému sexuálnímu chování, nechtěnému těhotenství, jeho důsledkům se věnují např. J. Vacek, 2008; P. Weiss, J. Zvěřina (2009), F. Lepík, M. Dolejš, M. Miovský, J. Vacek, 2010, kteří ve svých výzkumech zjišťovali, zda dospívající mají partnerský vztah, věk prvního pohlavního styku, zda používají při pohlavním styku kondom (Weiss, Kučera, Svěráková, 1995; Rabušič, Kepáková 1999). Informace o těhotenství, porodu a šestinedělní shromažďuje Ústav zdravotnických informací a statistik (ÚZIS, 2012), který uvádí, že za posledních 30 let došlo výraznému poklesu porodů u dívek ve věku 14–19 let.

Mezi rizikové chování patří také **delikventní chování**. Informace o vývojových trendech kriminality poskytuje na svém webovém portálu Policie ČR. V rámci těchto statistik jsou evidovány četnosti trestných činů stíhaných, vyšetřovaných nezletilých (1-14 let) a mladistvých (15-17 let) osob. Z policejních statistik vycházela také A. Marešová (2000), která provedla hloubkovou analýzu statistických údajů, jež se týkaly mladistvých pachatelů. Zjistila, že chlapci i dívky mladší 15 let se nejčastěji dopouštějí majetkových trestných činů. V novějším šetření z roku 2010 je během posledních 10 let patrný pokles trestných činů nezletilých (do 15 let) osob (Marešová, Cejp, Martinková, Scheinost, Vlach, 2011).

Trestnou činností páchanou na dětech se zabývala např. I. Zoubková (2001); J. Chromý (2010), který mezi aktuální jevy kriminality páchané na mládeži řadí kyberšikanu, partnerské násilí, podávání alkoholických nápojů a podávání anabolických látek.

Z. Podaná (2011) upozorňuje na skutečnost, že statistiky Policie ČR sledují zejména počty zjištěných a objasněných trestných činů, ale nemohou zachytit úplný nezkraslený obraz

reálné kriminality, neboť některé trestné činy nejsou z různých důvodů policii nahlášeny. Z. Podaná (2011) uskutečnila výzkumné šetření u žáků 7.–9. ročníků v Praze, Plzni a ostatních městech, kde pomocí anonymních dotazníků zjišťovala prevalenci delikventního chování a forem rizikového chování (záškoláctví a konzumace alkoholu a drog) a jejich souvislost se sociálním prostředím a individuálními faktory.

V roce 2001 proběhl celonárodní výzkum (Havlínová, Kolář, 2001) výskytu **šikanování** na základních školách, který se uskutečnil na 66 základních školách v celé České republice u zúčastnilo se ho zhruba 6000 respondentů. K. Červený a D. Kubešová (1999) zaměřili svůj výzkum na výskyt šikanování na středních školách. Dle J. Vacka (2008) patří hrubé a vulgární urážky k častým jevům, se kterými se žáci 5.–9. ročníků setkávají.

Za fenomén moderní doby je možné považovat **kyberšikanu**, jejímž výskytem se zabýval výzkumný tým projektu E-Bezpečí a Centra prevence rizikové virtuální komunikace PdF UP, který v roce 2009 realizoval výzkumné šetření zaměřené na výskyt nebezpečných komunikačních jevů spojených s využíváním informačních a komunikačních technologií. Z výsledků šetření, jehož se účastnilo 2000 respondentů, vyplynulo, že děti jsou nejčastěji vystaveny nadávkám, urážkám nebo ponižování v rámci SMS zpráv, e-mailů, v chatu nebo diskuzi, dále musí řešit např. napadení svého elektronického účtu nebo výhrůžky a zastrašování (Krejčí, Kopecký, 2010). Problematikou kyberšikany se v roce 2009 zabývalo také výzkumné šetření realizovaný agenturou Aisis v rámci preventivního programu Minimalizace šikany, kterého se zúčastnilo 1004 respondentů ve věku 8–15 let z celé ČR. Cílem šetření bylo např. zjistit míru znalostí pojmu kyberšikana, osobní zkušenosti se šikanou, zkušenosti s kyberšikanou učitelů, nejčastější způsoby řešení kyberšikany, postoje žáků vůči kyberšikaně atd (Minimalizace šikany, 2009).

Na vzniku rizikového chování se podílí řada faktorů, které se podle nás vzájemně kombinují a doplňují. Za nejvýznamnější faktory ovlivňující vznik a vývoj rizikového chování považujeme rodinu a rodinné vztahy, vrstevnickou skupinu a školu, ve které dospívající tráví výraznou část dne. Tyto činitelé mohou působit jako protektivní i rizikové faktory rizikového chování, což potvrzuje řada výzkumů.

Vliv rodinného prostředí na rizikové chování zkoumali například A. Gecková (1998); A. Gecková, M. Pudelský, J. Van Dijk (2001), kteří se zaměřili na sociální kontakty dospívajících ve věku 15 let a percipovanou sociální oporu, kterou jim poskytuje rodina. Bylo zjištěno, že sociální opora pozitivně koreluje s duševní pohodou a zdravotním stavem dospívajících. Pro sebehodnocení dospívajících je podle P. Macka (2004) důležité, jak

dospívajícího jedince vnímají rodiče či rodičovský zájem. P. Sak (2000) sledoval vztah mezi tělesnými tresty v dětství a sociálním selháváním v dospělosti, také zjišťoval a porovnával rodinné klima u normální populace a u deviantní mládeže, kterou rozdělil do čtyř skupin na: delikventy, narkomany, prostitutky a diagnostické jedince. A. Prokopčáková (2000) ve studii, které se zúčastnilo téměř 1900 respondentů ve věku 15 let, prokázala souvislost mezi výchovou, výchovnými styly a emocionálními problémy a problémovým chováním. Vliv rodinného prostředí na vznik rizikového chování potvrdila také studie J. Csémyho (2001), který zjistil, že lidé s rizikovým chováním pocházejí častěji z neúplných rodin. Tuto skutečnost potvrzuje i studie dětí ve věku od 7-15 let umístěných v diagnostických ústavech (Štěchová, Večerka, Holas, 2000), ze které vyplývá, že většina dětí umístěných v těchto ústavech žije jen s matkou a pouze každé třetí dítě pochází z úplné rodiny.

V období dospívání sílí **role vrstevnické skupiny** na utváření osobnosti. Vliv vrstevnických vztahů na rizikové chování zkoumali například: A. Gecková, M. Pudelský, J. Tuinstra (2000); J. Širůček, M. Širůčková (2006), J. Širůček, M. Širůčková, P. Macek, (2007); M. Širůčková, (2009) atd. Z výsledků těchto studií lze konstatovat, že rizikové chování adolescentů se často projevuje v kontextu vrstevnických vztahů. Vrstevnická skupina může vyvíjet na jedince nátlak, aby se přizpůsobil skupinovým normám, přijal je, a vyjádřil tím konformitu se skupinou.

Škola společně s prostředím rodiny a s prostředím vrstevnické skupiny hraje podle nás důležitou roli při formování osobnosti jedince. Škola pro mnohé žáky může představovat určitou míru zátěže, která může přispívat k celkové školní neúspěšnosti, což může být jedním z determinantů rizikového a problémového chování. Zátěžovým situacím ve škole, jejich zvládnutím se věnoval J. Mareš (1999).

Významem školního prostředí se zabývali O. Orosová, F. Salonna (2003), kteří zjistili, že kladný vztah ke škole, školní úspěšnost a motivace mohou být protektivním faktorem rizikového chování. Toto zjištění potvrzují i studie Blatného (2004a,b,c), Sobotkové (2009). V souvislosti se školním prostředím a jeho vlivem na chování a prospěch jedince se hovoří také o klimatu třídy, školy, kterým se zabývali např. Mareš, Ježek (2001); H. Grecmanová (2008), R. Čapek (2010).

Jak reflektují rizikové chování samotní dospívající se snažily zjistit M. Šafářová a E. Polášková (2003), které u 532 adolescentů ve věku od 14 do 20 let zjišťovaly, co si respondenti představí pod rizikovým chováním. Adolescenti za rizikové chování nejčastěji považují abúzus návykových látek (70 %), dále pak kriminalitu, rizikové sexuální chování,

agresivní chování, nebezpečné řízení motorových vozidel, rizikové sporty a problémové chování ve škole.

Zajímavé zjištění nabízí ve svém výzkumu E. Rošková, V. Rosová, G. Bianchi (1998). Dospívající ve věku 14 a 17 let posuzovali 44 společenských jevů z hlediska míry rizika, kterou těmto jevům přisuzují. Na předních místech žebříčku se objevily oblasti jako znečištěný vzduch, rakovina, zvyšování cen a kriminalita. Projevy rizikového chování jako je např. kouření, užívání drog, konzumace alkoholu se v odpovědích adolescentů objevovaly až v druhé polovině žebříčku. Dospívající se tedy cítí ohroženi spíše makrosociálními jevy, které sami nemohou příliš ovlivnit než důsledky svého vlastního chování.

M. Kyasová (2001) zkoumala názory dívek ve věku 16 až 25 let na percepci rizika, které pro ně představují vybrané projevy rizikového chování. Názory vysokoškolských studentů na rizika mládeže v současné době a návrhy řešení již vzniklých problémů či jak jim předcházet zjišťovala E. Švarcová (2006), která oslovila 122 studentů v prezenční formě studia v Praze a Hradci Králové.

Cílem výzkumu K. Večerky (2012) bylo zjistit názory mladých lidí ve věku 15-24 let na příčiny kriminality a na některé otázky právního a mravního vědomí. Kriminalita mládeže je dle názorů respondentů zapříčiněna nevhodnou výchovou a negativním vlivem delikventních kamarádů.

Vztah mladých lidí k některým právním a mravním normám řešil i další výzkum K. Večerky, J. Holase, J. Tomáška, S. Diblíkové a Š. Blatníkové (2009), který se uskutečnil u studentů středních škol a učilišť v Praze, Olomouci, Brně a Hradci Králové. Výzkum tvořilo 10 povídkových příběhů s určitým mravním a protiprávním podtextem, ke kterým respondenti zaujíмали stanoviska, navrhovali řešení daných situací. Tento výzkum z roku 2006 navazoval na výzkum realizovaný IKSP v roce 1991 (Večerka, Štěchová, Neumann, 1991) a cílem bylo zjistit, zda názory mladých lidí se během 15 let změnily či zůstávají stále stejné.

Vnímáním rizik v souvislosti s užíváním cigaret, alkoholu, drog, hodnocením vybraných projevů rizikového chování z hlediska závažnosti, přijatelnosti se také okrajově zabývaly již zmiňované mezinárodní studie ESPAD a SAHA.

Zjišťováním názorů a postojů v obecné populaci občanů ČR od 15 do 64 let se zabývá také Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), které během poslední deseti let realizovalo několik průzkumů týkajících se oblasti návykových látek, ale i různých společensky více či méně akceptovatelných projevů chování.

2 CÍLE, METODOLOGIE A STRUKTURA DISERTAČNÍ PRÁCE

Hlavním cílem disertační práce je vypracovat studii reflektující názory žáků základních škol 5.–9. ročníků na problematiku rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence výskytu rizikového chování, a jednak z hlediska míry závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování.

Cílem teoretické části je zmapovat a analyzovat informace vztahující se k problematice rizikového chování, a to zejména k problematice rizikového chování souvisejícího s obdobím dospívání, které jsou prezentovány v české i zahraniční literatuře.

Dílčí teoretické cíle:

- Vymezit základní pojmy týkající se tématu práce.
- Provést terminologickou a obsahovou analýzu označení pro společensky nepřijatelné chování.
- Prezentovat teoretické koncepce a konstrukty vysvětlující příčiny rizikového chování.
- Specifikovat osobnost žáka středního a staršího školního věku.
- Analyzovat výzkumné šetření vztahující se k dané problematice.
- Provést obsahovou analýzu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a nalezení vzdělávacích oblastí a oborů, průřezových témat a formulací výstupů, které se vztahují k tématu práce.
- Zpracovat návrh možností implementace problematiky rizikového chování do RVP ZV.

Hlavním výzkumným cílem je zjistit názory a postoje žáků 5.– 9. tříd základní školy a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na vybrané projevy rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence jejich výskytu v naší společnosti a jednak hlediska míry závažnosti, kterou těmto jevům přisuzují.

Dílčí empirické cíle:

- Zjistit názory dívek a chlapců na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.
- Zjistit názory dívek a chlapců na míru závažnosti rizikového chování, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování. Zjištěná fakta analyzovat.
- Zjistit a porovnat názory žáků 5.-9. ročníků na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.
- Zjistit názory žáků 5.-9. ročníků na míru závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování v naší společnosti. Provést komparaci zjištěných dat.
- Zjistit a analyzovat názory žáků navštěvující školy umístěné v různých lokalitách na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.
- Zjistit a porovnat názory žáků navštěvující školy umístěné v různých lokalitách na míru závažnosti rizikového chování.
- Zjistit názory žáků navštěvující třídy s různým zaměřením na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti. Provést komparaci zjištěných dat.
- Zjistit názory žáků navštěvující třídy s různým zaměřením na míru závažnosti rizikového chování. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.

Metody a techniky použité v disertační práci

V disertační práci jsme použili metodu obsahové analýzy odborných zdrojů vztahujících se k problematice rizikového chování. Rovněž jsme provedli sekundární analýzu zdrojů. Poté jsme uskutečnili tzv. operacionalizaci definic, v rámci níž jsme vymezili jednotlivé pojmy vztahující se k oblasti rizikového chování. Dále jsme provedli obsahovou analýzu RVP ZV a zaměřili se na možnosti implementace problematiky rizikového chování do RVP ZV.

Bibliografickou oporu disertační práce tvořily české i zahraniční prameny, a to monografie, odborné články, sborníky, studie, výzkumné zprávy, statistické přehledy, slovníky, encyklopedie, internetové zdroje, které nejaktuálnější stav poznání zkoumané problematiky.

V empirické části jsme použili metodu dotazníku. Jednalo se o nestandardizovaný dotazník, jehož prostřednictvím jsme zjišťovali názory žáků základních škol na projevy

rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence jejich výskytu v naší společnosti a jednak také z hlediska míry závažnosti.

Zpracování výsledků se uskutečnilo na úrovni třídění dat prvního a druhého stupně. Při vyhodnocování dat v rámci třídění prvního stupně jsme užili ukazatele popisné statistiky a **V – koeficientu**. Pro zjištění hladiny statistické významnosti pro určité tvrzení jsme použili **test dobré shody chi-kvadrát (χ^2)**. Sílu, stupeň závislosti znaků jsme posuzovali pomocí **Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence C_{norm}** .

Struktura práce

V **první kapitole**, jež navazuje na **Úvod do problematiky**, se věnujeme zhodnocení aktuálního stavu zkoumané problematiky. Představíme zde výzkumná šetření, která se zabývají rizikovým chováním, zkušenostmi dospívajících s různými projevy rizikového chování a postoji a názory dospívajících na projevy chování.

V **druhé kapitole** uvedeme hlavní i dílčí cíle, metody a strukturu disertační práce.

Ve **třetí kapitole** se zabýváme vymezením základních pojmů, které se vztahují k tématu práce. Formy chování a jevy, které daná společnost považuje za neakceptovatelné, v rozporu s platnými a uznávanými normami, bývají v literatuře označovány např. jako *antisociální chování, delikvence a delikventní chování, deviantní chování, problémové chování, rizikové chování aj.* Proto považujeme za důležité provést operacionalizaci jednotlivých pojmů a poskytnout tak ucelený pohled širokou oblast projevů chování, které spadají do kategorie společensky nepřijatelného chování.

Ve **čtvrté kapitole** nabízíme přehled teoretických přístupů a konceptů zabývajících se fenoménem rizikového chování, které vysvětlují příčiny a zdroje vzniku rizikového, resp. deviantního chování z pohledu biologického, psychologického a sociálního.

Osobnost žáka středního a staršího školního věku bude tématem **páté kapitoly**, ve které se zaměříme na vývojové zvláštnosti a změny, ke kterým dochází v tomto období. Vzhledem k zaměření práce se budeme zabývat jen některými aspekty těchto změn, a to zejména v oblasti socializace a identity žáka.

V **šesté kapitole** věnujeme pozornost implementaci problematiky rizikového chování do RVP ZV a nabídneme možnosti začlenění konkrétních projevů rizikového chování do vzdělávacích oblastí.

Sedmá kapitola je věnována metodologii výzkumného šetření, ve které představíme formulaci problémů, cílů, hypotéz, výběr respondentů do výzkumného vzorku, metody měření a sběru dat, statistické testy a koeficienty použité při zpracování výsledků šetření, průběh výzkumného šetření (pilotáž a předvýzkum) a závěry plynoucí z předvýzkumu.

Osmá kapitola představuje stěžejní část disertační práce. Předkládá vlastní výzkum a interpretaci dat výzkumného šetření týkajících se frekvence výskytu rizikového chování v naší společnosti a míry závažnosti rizikového chování. Rovněž také obsahuje shrnutí získaných výsledků a diskuzi.

Závěr disertační práce hodnotí naplnění stanovených cílů. Konkretizuje přínos práce pro pedagogickou teorii i pedagogickou praxi.

3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V odborné literatuře (např. Hrčka 2001; Mühlpachr, 2008; Urban, Dubský, 2008; Fischer, Škoda, 2009; Kraus, Hroncová, 2010; Miovský et al., 2010 atd.) se můžeme setkat s různými pojmy, které označují formy chování a jevy, jež daná společnost či kultura považuje za nepřijatelné, v rozporu se sociálními (náboženskými, právními, zvykovými a mravními) normami či které bývají často zakazovány. Společensky neakceptovatelné projevy chování bývají označovány např. jako: *agresivní chování, antisociální chování, asociální chování, delikvence a delikventní chování, deviantní chování, kriminální chování, návykové chování, negativní společenské (sociální) jevy, nepřizpůsobivé chování, problémové chování, rizikové chování, sociálně patologické jevy aj.*

Výše uvedené termíny bývají mnohdy nejen ztotožňovány, ale i chápány jako synonymní vyjádření jedné skutečnosti. Někdy naopak dané pojmy představují odlišný význam, což většinou souvisí s různou intenzitou nebezpečnosti jevů, která je jim přisuzována. Nejednotná terminologie může vést k nesprávnému pochopení dané problematiky. V následujícím textu bychom se chtěli nejdříve věnovat základnímu vymezení pojmu *norma, normalita*, který podle nás má rozhodující vliv na vytyčení, co je společensky přijatelné chování a co ne, dále pak vymezení a charakteristice výše uvedených vybraných pojmů.

3.1 NORMA, NORMALITA

Rizikové, delikventní, deviantní či jiné výše zmiňované chování je ovlivňováno nejen historicky a kulturně, ale i urbanizací společnosti, technicko–technologickým rozvojem, změnami tradičních hodnot či společenským vnímáním norem, normality. Během vývoje společnosti se samozřejmě vyvíjí a mění i přístup společnosti k tomu, co je považováno za „normální chování“ a co naopak není v souladu s normami.

Norma³ v obecném pojetí představuje „*verbalizované pravidlo, jež mají jednající ve svém chování respektovat a které se pro ně pokládá za závazné.*“ (Maříková, Petrusek,

---

³ J. Jandourek (2007) označuje normu jako pravidlo, které nám udává, co je povoleno a co ne. Vnímá ji také jako podobnost v chování většího počtu lidí či jako společenské hodnocení chování jedinců nebo jako závažný požadavek, který klade společnost na chování lidí. Podle J. Jandourka (2007) je možné u normy rozlišit adresanta (autor normy, ten kdo ji ukládá) a adresáta (komu nebo v čí prospěch je ukládána) a situaci, ve

Vodáková, 1996, s. 692) Z podobné koncepce vychází i B. Geist (1992), podle kterého za normu je možné považovat každé pravidlo, měřítko, předpis, vzor, které má závaznou platnost, případně kritérium, jež slouží pro posouzení určitého jevu.

3.1.1 Sociální normy

Vzhledem k tématu naší práce se ve výkladu zaměříme na **sociální normy**, které jsou pro V. N. Kudrjavceva a kol. (1988) určitým vzorem, modelem lidského chování, který stanovuje cíle, možnosti, formy, podmínky tohoto chování. Na rozdíl od jiných norem (technických, lékařských atd.) regulují sociální normy takové chování, které souvisí se vzájemnými vztahy mezi jedinci, skupinami a společnostmi. Podobné vymezení nalezneme i u českého sociologa J. Jandourka (2012, s. 170), podle něhož „*sociální normy definují formy jednání v nějaké sociální situaci.*“ P. Ondrejko⁴ a kol. (2000, s. 21) navíc definuje sociální normy jako „*předpisy pro očekávané chování či dokonce vyžadované sociální chování s charakterem kategorického imperativu.*“

Sociální normy, resp. společenská pravidla jsou nezbytnou součástí nejen života jedince, ale celé společnosti. Určují způsoby chování jedince, které jsou chápány jako žádoucí, chtěné, přijatelné a přiměřené, ale vytyčují i způsoby a vzorce chování, jež jsou nežádoucí, ostatními lidmi, respektive společnostmi, neakceptovatelné. Dodržování norem je důležité pro udržení soudružnosti společnosti a zachování společenského řádu. Pokud by se lidé neřídili pravidly, panoval by ve společnosti zmatek a chaos.

M. Vágnerová (2001) se domnívá, že pro jedince je důležitá znalost norem a pravidel, neboť tím dochází k uspokojení potřeby jistoty a orientace. Jedinec ví, jak se má chovat, aby byl pozitivně hodnocen, jaké jednání je přijatelné a které způsoby chování jsou společností tolerovány a které nikoliv. Kromě znalosti příslušných norem je důležité, jakým způsobem jsou dané normy interpretovány. Způsob interpretace může do určité míry záviset na emočním vztahu k dané skutečnosti či na úrovni rozumových schopností jedince. Znalost respektování norem je pro jedince nezbytnou podmínkou procesu adaptace, která mu umožňuje žít v určité společnosti, být jejím členem.

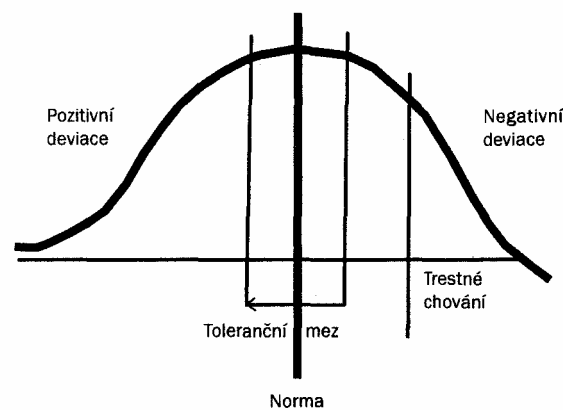
kteřé je vyžadována. Norma nemusí být stanovena výslovně, ale i přestoupení nepsaných norem může mít nepříznivé následky.

⁴ Ve vztahu k sociálním normám P. Ondrejko a kol. (2000, s. 21) rozlišuje sociální chování do tří skupin, a to na: **konformní chování**, které je v souladu s normami společnosti; **nonkonformní chování** – jedná se o nápadné, provokující chování, které je ale ještě společensky akceptovatelné; **deviantní chování** (odchýlené od normality), které dále člení na: disociální; asociální a antisociální; delikventní; kriminální.

Každý člověk si během svého života osvojí různá pravidla, podle kterých se chová. Jedná se jednak o **pravidla uvědomovaná**, kterými se jedinec řídí, dodržují je, neboť je považuje za správná a mohou mu přinášet prospěch, a jednak o **pravidla neuvědomovaná**, která si osvojí během svého dětství (Giddens, 1999).

Můžeme se ale také setkat s případy, kdy normy, případně soubory norem nejsou přesně dodržovány všemi lidmi najednou. Lze říci, že žádná norma se nedodržuje vždy za všech okolností a v celém svém rozsahu. „*Dodržování každé konkrétní normy je za běžných okolností rovnoměrně rozložené*“ (Ondrejko, 2002, s. 133). Znamená to tedy, že extrémní projevy chování, ať již pozitivní či negativní, se vyskytují ve společnosti méně než chování konformní.

Existuje totiž tzv. **toleranční limit (mez)**, oblast, kdy je společensky přípustné normu do jisté míry porušit (Petrušek, 2009). Toleranční limit tedy určuje, jak velké odchylky od normy jsou uvnitř společnosti snášeny a tolerovány. Existuje např. různá tolerance ke konzumaci alkoholických nápojů od absolutního zákazu, prohibice, případně vymezování místa a doby, kdy je dovolené konzumovat alkohol až po tolerování určitého množství zkonsumovaného alkoholu např. na Silvestra). Rozsah toleranční meze závisí na konkrétní situaci, kultuře, tradicích.

Obrázek č.1: Deviantní chování a toleranční mez (Petrušek, 2009, s. 130)

3.1.2 Sociální kontrola a její mechanismy

Každá společnost, aby mohla fungovat, musí mít vytvořené mechanismy, kterými se společnost jednak brání proti těm, kdo porušují normy, a jednak také vyvíjí tlak na jedince, aby se přizpůsobili psaným i nepsaným normám, tedy aby se chovali **konformně**⁵. Tím se snaží minimalizovat výskyt sociálních konfliktů a naopak zvýšit šanci na uspokojení potřeb všech svých členů. Podle G. Munkové (2004) lidé dodržují normy díky existenci mechanismů **sociální kontroly**⁶, jejichž cílem je nejen vyvolávat u lidí obavu a strach z porušování norem a pravidel, ale i snaha předcházet sociálním konfliktům, případně u lidí, kteří již normu porušili, eliminovat potřebu učinit tak znovu, naučit je „normálnímu“ chování (Urban, Dubský, 2008).

Aby jedinec se během procesu **socializace**⁷ naučil sociálně zdravým způsobům chování, aby si osvojil sociálně konformní chování, je důležité, aby dostatečně a bezchybně fungovaly **formální i neformální mechanismy sociální kontroly**, které mohou sehrát rozhodující roli při zamezení či omezení vzniku a výskytu deviací. M. Hrčka (2001) přisuzuje významnou úlohu **neformální kontrole**, která je vykonávána ze strany rodiny, okruhu přátel, spolupracovníků, sousedů atd. Jedná se například o rodičovský dohled, vztahy dospívajících k rodičům, učitelům, adaptace ve škole, vztahy spolužákům atd., které úzce korelují s rizikovým chováním. Pokud neformální kontrola dodržování určitých norem je nedostačující a nevyhovující, případně chybí úplně, tak nabývá na významu **formální kontrola**. Mívá institucionalizovanou podobu a vykonávají ji státní organizace, které jsou oprávněné používat sílu a nátlak (různé úřady, policie), a nestátní organizace (např. církve, klub, firma atd.) (Urbanová, 2006).

Stanovit přesnou hranici mezi formální a neformální kontrolou bývá obtížné. V menších skupinách a společenstvech může mít neformální kontrola větší účinek, lidé v těchto skupinách jsou pod větší kontrolou ostatních členů a příležitostí porušovat normy je méně. Na druhou stranu je dobré si uvědomit ale fakt, že v současné době se rozvíjí

---

⁵ **Konformita** představuje obecnou tendenci přizpůsobovat své názory a jednání názorům a jednání ostatních členů skupiny či společnosti (Hartl, Hartlová, 2010). R. K. Merton (2000) považuje konformitu za jeden ze způsobů individuální adaptace, kdy jedinec přijímá kulturní cíle i institucionalizované prostředky vedoucí k dosahování cílů.

⁶ Podle J. Kellera (2012, s. 190) představuje **sociální kontrola** „*souhrnný termín označující všechny mechanismy, jež mají zajišťovat řád a stabilitu společnosti.*“ Jedná se tedy soubor prostředků a mechanismů, které mají usměrňovat stav společnosti, a to jednak v období společenských změn, jednak i v období její stability. M. Urbanová (2003, s. 8) chápe sociální kontrolu „*nejen jako technickou charakteristiku určitých zvláštních nástrojů, jimiž se působí na společnost, ale především jako určitý sociální proces, při kterém se předávají lidem jisté standardy a sociální vzorce chování.*“

⁷ **Socializaci** považuje J. Keller (2012) za univerzální kulturní prostředek, který slouží k zajištění kontroly chování všech členů společnosti, neboť procesem socializace prochází každý jedinec

velkoměstský způsob života, který je poznamenán rostoucí anonymitou a mobilitou obyvatelstva, jež mohou vést k oslabování vlivu neformální kontroly.

Výše uvedené typy sociální kontroly představují **vnější sociální kontrolu**, jejíž význam spočívá v udělování různých **sankcí**⁸, ať již podobě odměn za konformní chování či v podobě trestů za porušování norem, případně v podobě ztráty dosud existující odměny.

Kromě vnější kontroly existuje také **vnitřní kontrola**, která vede člověka k regulování svého chování a postojů na základě určitých norem a pravidel, které během socializace přijal za své, ztotožnil se s nimi a díky nim dokáže rozlišit, co je správné a co ne. Porušení těchto norem může u jedince vyvolat pocit viny, výčitky, špatné svědomí, jež je možné považovat za určitý druh sankcí, které mohou mít negativní vliv na psychiku člověka.

M. Urbanová (2003) za regulační mechanismy v chování člověka považuje jednak strach z negativních následků, které by pro jedince představovalo porušení pravidel, jednak člověk může spatřovat větší výhodu v dodržování pravidel než v jejich porušování. Může se také jednat o určitou míru sounáležitosti k dané skupině a případné porušení norem by mohlo pro dotyčného znamenat ztrátu svého postavení ve skupině. P. Mühlpachr (2001) k tomu dodává, že respektování norem může vycházet z vlastního přesvědčení jedince, který je přesvědčen o správnosti dané normy. Častěji ale skutečným důvodem, proč lidé dodržují normy a pravidla, je obava ze sankce, které by následovaly při jejich porušení.

Ve **školním prostředí** se žák setkává se dvěma formami norem. Jedná se o jednak pravidla daná **formálně, institucionálně**, která jsou zakotvena ve **školním řádu**. Žák tato pravidla nemusí vnitřně přijímat, nemusí se s nimi ani ztotožňovat. Ale ví, že je musí respektovat a dodržovat. Dodržování pravidel školního řádu musí být kontrolováno (nejčastěji učiteli) a pokud dochází k překračování norem, bývá takové chování trestáno. Žák se ale také setkává s **nepsanými normami třídy, s normami vrstevnické skupiny**. Postoj žáka k institucionálním a nepsaným normám se podstatně liší. Pravidla třídy jsou přijímána jako normy neformální skupiny. Většina žáků je přijímá, ztotožňuje se s nimi, považuje je za správné, a proto se chová v souladu s nimi. Jedinec, který se nepřizpůsobí normám třídy,

---

⁸ **Sankce** (z lat. *sanctio – potvrzení, schválení*) je reakce na chování jednotlivce, která má přispět k tomu, aby se jedinec choval v souladu s normami (Pešatová, 2007). Sankce můžeme uplatnit nejen při porušování norem, a to ve formě trestů. V této souvislosti mluvíme o negativní sankci. Ale i při dodržování norem (pozitivní sankce), a to v podobě odměn a pochval, které plní funkci motivační. Jejich nedostatek může být jedincem ale chápán jako trest (Giddens, 1999).

odolá sociálnímu tlaku, nějakým způsobem vybočuje, bývá často vyloučen ze skupiny, izolován a naopak se může stát obětí šikany (Vágnerová, 2001).

3.1.3 Vlastnosti a klasifikace sociálních norem

Každou normu je možné charakterizovat, a to pomocí základních vlastností, které ji blíže vymezují a popisují. V. N. Kudrjavcev a kol. (1988) mezi základní vlastnosti řadí: **užitečnost, závaznost a reálné provádění**. Norma může být užitečná z hlediska zájmů jedné skupiny, z hlediska zájmů jiné skupiny naopak může vykazovat ráz neutrality či škodlivosti. Užitečnost normy je proměnlivá v čase a v prostoru. Některé normy zanikají, jiné naopak vznikají, další mění svůj obsah. Změny sociálních norem by měly kopírovat změny v sociálně politickém klimatu společnosti. Závaznost normy představuje pro jedince či skupinu povinnost a nutnost řídit se jí. Norma ztrácí svůj význam, pokud není dodržena podmínka reálného provádění, tzn. pokud norma není fakticky uskutečňována, není realizována v chování lidí.

M. Hrčka (2001) doplňuje výčet vlastností o: **závažnost normy**, která stanoví, jak přísně je požadováno dodržování norem a jak přísně je trestáno její porušení; **dynamiku normy**, která vyjadřuje vývoj a změny normy; **konsenzualitu normy**, jež vyjadřuje kolik členů se shodne na jejím obsahu a významu; **relativnost normy**, která znamená, že sociální normy, které jsou platné v současnosti, nemusí platit v jiném časovém období, že se liší nejen v různých kulturách, společenstvech, skupinách, ale i mezi členy uvnitř jedné skupiny. Můžeme tedy říci, že sociální normy jsou vždy vázány na konkrétní sociokulturní systém a určité časové období.

Soubor sociálních norem můžeme podle určitých kritérií klasifikovat do několika skupin (Hrčka, 2001, s. 32; Urban, Dubský, 2008, s. 26 - 27)⁹:

a) podle druhu předpisu:

- proskribující (zakazující) – zakazují jedinci určité chování v určité situaci;
- preskribující (přikazující) – přikazují jedinci určité chování v určité situaci;

---

⁹ P. Hartl, H. Hartlová (2000, s. 359 - 360) uvádějí další druhy norem. Představíme zde jen některé normy, které podle nás mají určitou souvislost s tématem práce. Jsou to např.: *etické normy* – soubor pravidel pro chování v určité oblasti, *normy reakční* – způsob, jímž se určitý genotyp projevuje v konkrétním prostředí ve fonotypu, *psychické normy* – stanovení odchylek duševního zdraví prostřednictvím psychologických metod, *reciproční normy* – sociální pravidlo, které říká, že člověk by měl pomáhat tomu, kdo pomohl jemu, a neměl by ubližovat tomu, kdo mu pomohl, *mediální normy* – představuje jakýsi vzor toho, co je opakovaně a často atraktivním způsobem médií prezentováno jako žádoucí nebo standardní.

- opravňující (povolující) – normy umožňující, ponechávají na svobodné vůli jedince, jak se zachová;
- b) **podle oblasti sociálního vztahu:**
- právní – normy občanskoprávní, procesněprávní aj.;
  - neprávní – normy zvykové, politické, morální, náboženské, estetické, ekonomické;
- c) **podle rozsahu sociálních subjektů:**
- obecné – normy platné a závazné pro všechny členy společenství;
  - partikulární – normy platné a závazné jen pro určité skupiny osob;
- d) **podle způsobu deklarování:**
- v písemné podobě – normy ve formě písemných zákonů, vyhlášek a nařízeních;
  - ve formě grafických symbolů – normy prezentované piktogramy, dopravními značkami;
  - ve vědomí lidí bez manifestace kodifikace – morální normy;
- e) **podle formální stránky:**
- formální - normy, které jsou písemně kodifikovány, přesně a jednoznačně formulovány, kontrolovány a vynucovány formální sociální kontrolou – právní předpisy;
  - neformální – normy nejsou nikde kodifikovány, předávají se ve zvycích, tradicemi, módními trendy.

3.1.4 Normalita

Rozlišit to, co je ještě normální a co je již deviací - odchylkou od společenské normy, není jednoduché, neboť vymezení deviace je podmíněno definováním **normality**¹⁰, kterou J. Jandourek (2007, s. 172) vysvětluje jako „stav jedince, skupiny nebo společnosti, který odpovídá zavedeným normám a uznávaným hodnotám.“ Neexistuje přesně vytyčená hranice mezi normálním a deviantním chováním. Hranice normy je pohyblivá, závisí na konkrétním sociálním, kulturním a historickém kontextu.

¹⁰ Otázkou normality v oblasti psychologie a psychiatrie se podrobně zabývala E. Syříšřová ve své knize „Normalita osobnosti“. E. Syříšřová a kol. (1972, s. 14) uvádí, že „problém normality osobnosti (jeho chování) má na jedné straně kořeny v obecných biologických zákonitostech, na druhé straně ve specifických zákonitostech psychického vývoje a psychosociální interakce.“

Vymezení normy může také odrážet aktuální úroveň poznání v konkrétní společnosti. Dle M. Vágnerové (2004) některé projevy chování mohou být vnímány jako nenormální, abnormální, protože lidé jim nerozumí, nemají o nich dostatek informací nebo naopak se projevy chování vyznačují nápadností, upoutávají větší pozornost, a tím mohou být považovány za abnormální. Rovněž je hodnocení normality ovlivněno nejen dosaženou úrovní vývoje hodnotitele (odlišné názory dětí a dospělých na stejné prohřešky), ale závisí na systému společenských hodnot a z nich vyplývajících postojů či na konkrétním sociálním kontextu (Fischer, 2006).

Hodnocení normality přihlíží také na vývojové faktory, kdy např. k posuzování chování mladších dětí se přistupuje s větší mírou tolerance, neboť se předpokládá, že požadované normy mohou dosáhnout. Tento přístup respektuje skutečnost, že vývoj jednotlivých dětí může probíhat odlišně. Období dětství, respektive dospívání je podle českých i zahraničních odborníků¹¹ považováno za nejdynamičtější období lidského života, během něhož dochází z rozsáhlým změnám ve všech složkách osobnosti. Z toho důvodu bývá někdy obtížné určit, zda další vývoj dítěte bude probíhat normálně nebo bude představovat odchýlení od normy, a proto je důležité zaměřit se na správný výběr výchovných, léčebných a jiných opatření a na včasný zásah, neboť pozdější a nevhodná intervence nemusí být účinná (Langmeier in Syřišťová, 1972). Někdy také může docházet k nevhodnému hodnocení jedince na základě odchylek od „populačních průměrů“, což může vést k nepřesné, špatné diagnostice a k následným nevhodným opatření jako je např. umístění dítěte do specializovaných školských zařízení, i když k tomu nemusel existovat reálný důvod.

3.1.5 Pojetí normality

Z předchozího textu je tedy patrné, že normalita může být posuzována podle různých kritérií a k pojetí normality je možné přistupovat z různých teoretických přístupů (např. Vágnerová, 2004; Urban, Dubský, 2008; Fischer, Škoda, 2009; Večeřa, Urbanová, 2010 atd.):

- **Statistické pojetí normality** – normální je to, co se vyskytuje nejčastěji nebo vykazuje znaky průměru. Statistická normalita odpovídá tomu, co je ve společnosti běžné a nejrozšířenější. Zjednodušeně řečeno, normální je to, co dělá většina. Nevýhodou tohoto pojetí je možné spatřit v tom, že za normální chování se hodnotí

---

¹¹ např. Langmeier (Syřišťová a kol., 1972); Vágnerová, 1997; Piaget, Inhelderová, 2010; Erikson, 2002; Říčan, 2004.

takové chování, které je průměrné, a naopak každý odklon, vybočení z průměru, překročení hranice odchylek, je považováno za abnormalitu (deviaci). Jednou z nevýhod je abnormalita jevů, které naopak mohou pro být pro společnost přínosné. Příkladem toho mohou být jedinci s výjimečným talentem a nadáním či osoby geniální, kteří se nevyskytují v pásmu průměru, a právě proto mohou být považovány svým okolím za divné, nenormální, abnormální osobnosti.

- **Normativní pojetí normality** – vyjadřuje soulad se společenskými normami a normami individuálními a skupinovými. Ale i toto pojetí skýtá určitá rizika. To co příslušníci jednoho národa, vnímají jako normální, bezproblémové, odpovídající jejich národním předpisům, může být vnímáno příslušníky jiných skupin za deviantní a naopak.
- **Funkční pojetí normality** – toto pojetí pokládá za normální to, co přispívá k optimálnímu fungování jedince či skupiny ve společnosti. Můžeme tedy říci, že podstata funkčního pojetí normality spočívá v tom, že určitý systém plní správně svou funkci. Problémem může být objektivní vymezení optimálního fungování. Za optimální fungování lze považovat dosažení určitého cíle či uspokojování individuálních potřeb jedince.
- **Ideální pojetí normality** – stanoví nějaký vzor, dokonalý stav, proces, kterého je žádoucí dosáhnout. Nenormální je tedy každý, kdo nedosáhne úroveň dokonalého stavu. Snaha dosáhnout ideálu na jedné straně plní motivační funkci, ale na druhé straně s sebou přináší i rizika, neboť dosažení ideálu, dokonalosti je nereálný a nedosažitelný cíl, díky tomu se může stát zdrojem frustrací a příčinou poruch a problémů (například snaha přiblížit se, dosáhnout ideálu ženské krásy má často za následek závažné poruchy příjmu potravy).

Z výše uvedeného tedy je patrné, že existuje několik způsobů vymezení normality, které jsou situačně, kulturně a historicky variabilní, vzájemně se ale nevylučují. Nelze ani stanovit, který přístup je správný, nejlepší, neboť každý z nich má svá pozitiva ale i omezení, a mnohdy dochází k jejich vzájemnému kombinování.

3.2 NEGATIVNÍ SPOLEČENSKÉ JEVY, SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Pojem **negativní společenské jevy** podle nás označuje širší škálu společenských nežádoucích jevů, a to od méně závažných přestupků až po závažné trestné činy. Příkladíme se k názoru J. Skopalové (2000, s. 3), která za negativní jevy považuje „*všechny nežádoucí projevy v chování, tedy takové jednání, které se odchyluje od daných norem, především norem morálních. Jde tedy o široké vymezení problematiky od relativně drobných prohřešků a poklesků, jako je lež či drzé, vzpurné chování, až po jednání, které je asociální, např. šikana, a přechází ve skutečně sociálně patologické jevy např. kriminalita, veškeré závislosti, nedobrovolná prostituce, apod.*“

Naopak M. Hrčka (2001) považuje užívání pojmů negativní společenské jevy, či dokonce protispoolečenské jevy a chování za nepřijatelné, neboť již ve své podstatě obsahují negativitu a ideologický podtext. S tímto názorem souhlasí i P. Mühlpachr (2008), který se domnívá, že toto pojmenování nezaručuje hodnotovou a emocionální neutralitu (některé negativní společenské jevy nemusí představovat porušení obecně uznávaných norem a pravidel).

Pro označení společensky nepřijatelného chování se často používá termínu **sociálně patologické jevy (sociální patologie)**¹². Jednotná definice, vymezení sociální patologie neexistuje¹³. Za sociálně patologické jevy považují např. V. Pokorný, J. Telclová, A. Tomko (2003) chování, které se vyznačuje jednak nedodržováním a porušováním sociálních norem a zákonů, jednak také nezdravým životním stylem, jež vede ke zdravotním problémům jedince a k poškozování okolního prostředí, a ve svém důsledku tak způsobuje individuální či celospolečenské poruchy.

---

¹² Pojem **sociální patologie** (z lat. *pathos – utrpení, choroba*) označuje jednak vědní disciplínu, jednak studijní obor a jednak představuje souhrnné označení pro nežádoucí jevy ve společnosti. Pojem sociální patologie zavedl do sociologie H. Spencer, který se v 2. polovině 19. století zabýval myšlenkou, že existuje jistá paralela mezi patologií biologickou (chorobou) a patologií sociální, tedy chorobou společnosti, mezi biologickým a společenským organismem (Kapr, 1997).

¹³ E. Durkheim považoval sociální patologii „*za vědu o chorobných a nepříznivých skutečnostech, činech chování, jež se odchylují od stanovených norem, ale zároveň jsou organickou komponentou života sociálních celků*“ (Kapr, 1997, s. 94).

A. Podgórecki (1969, s. 24) vymezil sociální patologii jako „*takový druh chování, takový typ organizace, takový typ fungování společenského systému, který se nachází v základním protikladu k hodnotám, které jsou danou společností přijímány a uznávány.*“

Podle P. Hartla, H. Hartlové (2010) je sociální patologie zastaralý výraz pro odvětví sociologie zabývající se průběhem a podmínkami abnormálních sociálních procesů, jako je zločinnost, alkoholismus, pracovní úrazy, dopravní nehodovost, sociálně podmíněné psychické poruchy, pracovní úrazy a nemoci, chudoba a nezaměstnanost apod.

Podle P. Ondrejковиče a kol. (2000, s. 9) představují sociálně patologické jevy „*nezdravé, nenormální, všeobecně nežádoucí společenské jevy*“, kterým je přisuzována vyšší míra společenské závažnosti a nebezpečnosti a které porušují právní normy. Jedná se o negativně sankciované formy deviantního chování (Krejčířová, Skopalová, 2007). Mnohé sociálně patologické jevy mají spíše individuální charakter a dopad jako např. alkoholismus, sebevražednost. Přesto mohou mít celospolečenské důsledky.

I. A. Bláha (1968) považuje sociálně patologické jevy za důsledek nevhodného uspořádání sociálních poměrů a určitých poruch v sociálních procesech a sociálních zřízeních.

Posuzování konkrétního jevu, zda patří či nepatří mezi sociálně patologické jevy, záleží na konkrétním čase a místě a odvíjí od pojetí normality, které je akceptované danou společností. Ne vždy a všude je daný jev chápán stejně. Závisí to jednak na rozdílnosti jednotlivých kultur a rozdílnosti jejich společenských norem, jednak na době, ve které jsou posuzovány. Stejný jev může být v různých kulturách posuzován na škále chování od chování obvyklého až po nepřijatelné. Například konzumace alkoholu je u nás do značné míry tolerována, naproti tomu v islámském světě se jedná o hrubé porušení normy. Co je v současné době označováno jako sociálně patologický jev, před několika lety takto označováno být nemuselo (mobbing, bossing), nebo dokonce ani neexistovalo (kyberšikana). Naopak jevy, které byly dříve u nás označovány jako sociálně patologické, jsou nyní legislativně ukotveny (registrované partnerství). Můžeme tedy říci, že sociálně patologické jevy jsou proměnlivé sociokulturně a historicky.

J. Kwaśniewski (1991) se domnívá, že kromě historických a sociokulturních determinantů je různé hodnocení společenských jevů jako žádoucích či nežádoucích ovlivněno subjektivními názory jedince, který určité společenské jevy vnímá jako negativní.

Přestože se objevily snahy o překonání subjektivního hodnocení sociálně patologických jevů, nepodařilo se vytvořit jednoznačnou definici či výčet patologických jevů.

Na přelomu 20. století byly mezi sociálně patologické jevy řazeny především kriminalita, sebevražednost, alkoholismus, homosexualita a jiné sexuální odchylky, prostituce, rozvodovost, příp. nezaměstnanost, válka. Později k nim přibyly narkomanie, drogové závislosti, násilí, agresivita a chuligánství (Kapr, 1994; Ondrejковиč, 2000).

J. Hroncová, B. Kraus (2010) mezi sociálně patologické jevy také zařazují např.

nezaměstnanost, chudobu, nehodovost. Rovněž mezi sociálně patologické jevy je možné začlenit pohlavní nemoci, útky, příživnictví, malou sociální adaptaci, rozvody, násilí v rodině, zbavení rodičovských práv, byrokracii, korupci, organizovaný zločin (Stankowski, 2001).

A. Marešová (2010, s. 53) uvádí výčet jevů, které jsou v současnosti chápány jako sociálně patologické. Patří mezi ně:

- a) alkoholismus, toxikomanie a jiné závislosti včetně chorobného hráčství,
- b) členství v extremistických skupinách a náboženských sektách, rasismus, projevy xenofobie, projevy násilí při demonstracích,
- c) domácí násilí, chorobné pronásledování,
- d) šikana ve škole, na pracovišti, sexuální obtěžování,
- e) prostituce, promiskuita, účast na pornoprodukcí, kuplířství, komerční sexuální zneužívání,
- f) hazardní hráčství, a to i takové, které nemá charakter chorobné závislosti,
- g) vandalismus, spejstství, násilí na stadionech, pouliční násilí,
- h) asociálnost šířená prostřednictvím internetu a na sociálních sítích,
- i) sebevraždy,
- j) korupce, klientelismus,
- k) vytváření pouličních gangů a mladistvých, bezdomovectví.

3.3 SOCIÁLNÍ DEVIACE

Pojem sociální patologie byl hojně užíván do 40. let 20. století, později byl nahrazován pojmem **sociální deviace**¹⁴, a to jednak z důvodu přehnané analogie společnosti s biologickým organismem a jednak z důvodu, že pojem sociální patologie může sám o sobě evokovat negativně zabarvené tvrzení o sociálním jevu.

Užívání pojmu **sociální deviace** je podle nás výstižnější, neboť neurčuje konkrétní normu, od které se chování odchyluje, neboť neuvádí, zda se jedná o pozitivní či negativní odchylku, a také neříká, jestli je deviantní chování špatné či dobré¹⁵ (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996).

---

¹⁴ Pojem **sociální deviace** (z lat. *deviatio* – *odchylka, úchylka*) se začal používat v americké a britské sociologii ve 40. letech 20. století, ve východoevropské sociologii se objevuje v 60. letech minulého století, a to nejprve v Polsku a pak později i v bývalém SSSR. Ale trvalo další dvě desetiletí, než se pojem sociální deviace stal legitimním pojmem v sociologické terminologii (Krejčířová, Skopalová, 2007).

¹⁵ Na druhou stranu je dobré si ale uvědomit, že i pojem deviace v sobě může předjímat negativní ráz. M. Hrčka (2001) poukazuje na to, že výrazu deviace nebývá používáno k označování pozitivních vlastností

S. Fischer a J. Škoda (2009), S. Bártlová (1998) se přiklání k názoru, že pojem sociální patologie nelze ztotožňovat s pojmem sociální deviace, neboť jevy, které jsou deviantní, nemusí být vždy patologické. Jako sociálně patologické jevy je možné označit jevy, které jsou negativní, škodlivé, případně ohrožují jedince či společnost. Proto je tedy vhodné oba pojmy rozlišovat a vážit celkový kontext při jejich používání.

Sociální deviaci chápe P. Ondrejko (2002, s. 127) jako „*podtřídu sociálního chování a současně jako termín pro označení odchylky od očekávaného standardizovaného a institucionalizovaného chování, které předepisuje sociální norma, platná v určité společnosti, skupině, sociálním útvaru.*“ R. Jedlička a kol. (2004) považují za sociální deviaci každé jednání, které nenaplnuje, přestupuje společenská očekávání a vyvolává sociální nesouhlas.

Na sociální deviaci, respektive na deviantní chování je podle P. Ondrejka (2002) možné pohlížet z různých úhlů pohledu, a to např. jako na definice:

- právnícké – definice vycházející z porušování zákonem kodifikovaných norem,
- orientované na normy – vycházející z porušování společenských norem,
- zaměřené na očekávané chování v určitých situacích,
- orientované na sankce,
- zahrnující kvantitativní prvky,
- konstruktivistické – zaměřené na morálku, kognici,
- zabývající se sankcemi sociální kontroly,
- vycházející z porušování etnických, zvykových aj. norem.

3.3.1 Druhy a struktura sociální deviace

Deviace je obecně definována jako každá odchylka od. Nejedná se tedy jen o její porušení, ale také její přehánění a dovádění do krajností. V této souvislosti hovoříme o deviaci **pozitivní** (abstinence) a **negativní** (alkoholismus). Může se vyskytovat u jakéhokoli jevu v přírodě či ve společnosti. Deviace mají univerzální charakter, setkáváme se s nimi ve všech společnostech, a to z hlediska geografického, kulturního i historického. „*Neexistuje*

---

a situací, ale ve většině případů je naopak spojováno s negativním hodnocením, představami, pojmenováním jevů a vlastností.

žádná společnost či kultura, která by měla zcela konformní chování svých členů s absolutní absencí deviace.“ (Mühlpachr, 2008a, s. 44)

Oborníci (např. V. N. Kudrjavcev a kol, 1988; M. Hřčka, 2001; L. Urban, J. Dubský, 2008; J. Sochůrek, 2009) dále rozlišují sociální deviace na:

- **primární** (porušení normy na základě původního podmětu) X **sekundární** (vznikají jako důsledek označení jedince delikventem);
- **sociální** (mají význam v sociálních vztazích a interakcích) X **nesociální** (mezi objekty neexistují sociální vztahy a interakce a nevytvářejí organizované společenství);
- **vědomé promyšlené** deviantní chování X **neopatrné, impulzivní** deviantní chování.

V souvislosti se sociální deviací je vhodné zmínit koncepci **objektivní deviace**, která jednak zdůrazňuje důležitou roli faktu porušení normy, jednak požaduje splnění dalších podmínek, a to zejména (Kapr, 1997):

- **opakovatelnost** – porušování normy v čase a v různých teritoriích,
- **hromadnost** – porušování normy se musí vyskytovat ve větších skupinách populace,
- **společenskou závažnost**, která je konkrétnímu chování přisuzována v dané kultuře, společnosti,
- **podobnost nebo identitu příčin.**

Podle L. Urbana, J. Dubského (2008) má každá deviace vnitřní strukturu. Tvoří ji:

- **subjekt** (jedinec, skupina), který se chová deviantně;
- **objekt** (věc, jedinec, skupina, společenské hodnoty) - na co je deviantní chování zaměřeno;
- **obsah** – tvoří jednotlivé deviantní vzorce chování;
- **cíle** – vedou k uspokojování potřeb;
- **důsledek deviantního chování** – pocit viny, normalizace deviantního chování atd.

Vysvětlovat deviantní chování pouze prostřednictvím jedince, který se chová deviantně, není vhodné. Na deviantním chování jedince se podílí několik dalších faktorů a skutečností, jako jsou např. platné společenské normy, sankce, které používá společnost při porušení norem, hodnotový systém atd. Sociální deviace tedy nemívají pouze jednu příčinu, ale řadu příčin, které se vzájemně ovlivňují a kombinují.

3.4 PROBLÉMOVÉ CHOVÁNÍ

Problémové chování¹⁶ bývá chápáno jako „*chování, které je sociálně definováno jako problém, jako zdroj obav nebo jako nepřijatelné vzhledem k normám obecné společnosti*“ (Jessor, Jessor, 1997, s. 33, in Širůček, Širůčková, Macek 2007). O problémovém chování ve školním prostředí mluvíme podle S. Langra (2001) tehdy, když se u žáka objevují výrazné nedostatky v prospěchu a v chování, které narušují edukační proces. M. Vágnerová (1997) rozlišuje tři oblasti nedostatků a problémů žáka, které mohou vést k přiřazení role problémového žáka, a to problémy v oblasti školního prospěchu, problémy v oblasti chování a problémy v oblasti citového prožívání.

My se soustředíme na problémy v oblasti chování. Kázeňsky problémový žák ztěžuje učiteli podmínky pro výuku a svým problémovým (nevhodným) chováním omezuje působení učitele na ostatní žáky. Žák nesplňuje očekávání učitele a opakovaně se svými reakcemi, postoji, názory, výkony vymyká normě. Učitel takového žáka může vnímat jako přítěž, neboť vyžaduje speciální přístup, pozornost (Vojtová, 2004).

Označení žáka za problémového může působit jako sociální **stigma**¹⁷, které negativně ovlivňuje žákův sebeobraz, sebepojetí a sebehodnocení, vyvolává negativní emocionální zážitek a může výrazně ovlivnit nejen jeho další postoj ke škole, k učiteli, školním povinnostem, spolužákům (Kohoutek, 2000), ale i jeho přijetí (respektive nepřijetí) dalšími učiteli (Vojtová, 2004a). Označení žáka nálepkou „problémový žák“, „žák s poruchou chování“ se může stát barierou na cestě k perspektivní socializaci. M. Vágnerová (2001) poukazuje upozorňuje na nebezpečí, když názor, hodnocení jednoho učitele je bezmezně přejímán i ostatními učiteli, může docházet k labelingu a negativnímu postoji učitelů k danému žákovi.

S výše popisovanou skutečností jsme se několikrát setkali i během své pedagogické praxe, neboť pro některé učitele je jednodušší přejímat již vyřčený názor, stanovisko, závěr někoho jiného, a to zejména pokud autorem je zkušenější kolega, než se zamýšlet nad možnými způsoby řešení dané situace.

---

¹⁶ Dle J. Jandourka (2012) je **chování** odpovědí organismu na změny v jeho okolí, které se projevují činnostmi, mimikou, řečí. Chování představuje souhrn vnějších projevů, činností, jednání a reakcí organismu (Hartl, Hartlová, 2000). Někdy dochází k nesprávnému zaměňování, ztotožňování pojmu chování a pojmem jednání. **Jednání** je definováno jako záměrné chování založené na určité motivaci, měnící dosavadní stav či situaci (Hartl, Hartlová, 2000).

¹⁷ **Stigma** - označení, „ *kterým se nějaká osoba ve své skupině negativně odlišuje od platných standardů, především od psychické, fyzické nebo sociální normality, což ji ohrožuje v její sociální identitě a plném přijetí, ze strany druhých*“ (Jandourek, 2012 s. 223).

Problémové chování zahrnuje různé druhy a formy chování s různým stupněm závažnosti. Najdeme mezi nimi nejen projevy chování jako je např. zapomínání pomůcek, opisování, vykřikování, provokování učitele (Vágnerová, 2001), ale i projevy chování s vyšší mírou závažnosti, a to např. lhaní, podvody, krádeže, šikanu, záškoláctví, kouření, konzumaci alkoholu, útěky z domova atd. (Čáp, Mareš, 2007).

V. Vojtová (2004) rozlišuje z hlediska etopedie dvě kategorie kázeňsky problémových dětí¹⁸: **děti s problémy v chování a děti s poruchou chování**¹⁹. Rozdíly mezi oběma kategoriemi spatřuje ve třech dimenzích:

- a) v motivaci jedince v uplatňovaném chování,
- b) v časové dimenzi nežádoucích projevů chování,
- c) ve způsobech intervence a reedukace.

Žák s **problémy v chování** na rozdíl od žáka s diagnostikovanými poruchami chování o svých problémech ví, normy neporušuje úmyslně. Chtěl by své chování změnit. Problémy v chování se u žáka objevují nahodile, často v určitých periodách. Vznikají jako důsledek nevládnutelných a nevyřešených konfliktních situací se spolužáky, rodiči atd. O nápravu projevů problémového chování by měla usilovat škola vhodnými cílenými postupy a metodami (Vojtová, 2004a).

Aby bylo možné problémové chování zvládnout v rámci školy, měl by se učitel snažit zjistit příčinu, zdroj chování. Ne vždy se to ale musí podařit. I když je pravděpodobná příčina nežádoucího chování zřejmá, nemusí být vždy v možnostech školy, respektive učitele, příčinu potíží odstranit a situaci řešit (např. problémové rodinné prostředí).

Na vzniku problémového chování u dětí a mládeže se podílí celá řada vnějších i vnitřní faktorů, které se vzájemně doplňují a kombinují. Kromě biologických proměnných ovlivňují chování také proměnné vycházející ze sociálního prostředí, jako např. postoje,

---

¹⁸ Někdy ale dochází ke ztotožňování obou pojmenování, případně zaměňování. Žák s problémovým chováním může být označován za žáka s poruchou chování a pod záminkou, že se jedná o žáka, „který do školy nepatří“ se mohou objevit tendence, aby byl „problémový“ žák umístěn do specializovaných školských zařízení. Podle J. Žlunkové (2010) a V. Vojtové (2004) je vhodné odlišit žáka s poruchou chování a žáka s problémovým chováním a u žáka s problémovým chováním by měla škola usilovat o to, aby vhodnými cílenými pedagogickými opatřeními došlo ke změně a nápravě nežádoucího chování žáků.

Z osobní pedagogické zkušenosti můžeme říci, že tato změna v chování problémových žáků je možná především tehdy, když existuje podpora ze strany rodiny a funguje vzájemná spolupráce školy s rodinou.

¹⁹ M. Vágnerová (2004, s. 44) charakterizuje poruchy chování „jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, event. na úrovni svých rozumových schopností.“ Obecně je možné za poruchové chování dětí a mládeže označit takové chování, kdy jedinec opakovaně a dlouhodobě (alespoň 6 měsíců) nerespektuje sociální normy, nepociťuje vinu, není schopen navázat a udržet přijatelné sociální vztahy. Autorka mezi projevy, které mohou signalizovat poruchu chování řadí: lhaní, záškoláctví, toulky, útěky, krádeže, agresivní poruchy chování, šikanu.

názory, modely v rodině, ve škole, vrstevnické skupině, lokalitě, sdělovacích prostředcích, dále pak subjektivní percepce a hodnocení sociálního prostředí, individuální vlastnosti (Čáp, Mareš, 2007).

Cílem některých projevů problémového chování, jako je např. vyrušování, vykřikování, neposlušnost, provokování učitele, agresivní chování, ale třeba také nápadné oblečení, účes, hlasitý smích a mluvení, „šáskování“ bývá potřeba upoutat pozornost učitele, rodičů, případně i spolužáků. J. Čáp a J. Mareš (2007) hovoří o technice upoutávání pozornosti, která se často vyskytuje u jedinců, kteří byli dříve středem pozornosti a později ztratili své výsadní postavení.

3.5 DISOCIÁLNÍ, ASOCIÁLNÍ A ANTISOCIÁLNÍ CHOVÁNÍ

Podle stupně společenské závažnosti (nebezpečnosti) je možné chování jedince členit na: disociální, asociální a antisociální chování.

Disociální chování

Za **disociální chování** je považováno nepřiměřené, nespolečenské, nepřizpůsobivé chování, které ale nevykazuje znaky nenávisti (Hartl, Hartlová, 2010). V. Labáth a kol. (2001) vymezují disociální chování jako chování, které je v rozporu se společenskými hodnotami, které může být způsobeno buď neznalostí, nebo nepřijímáním uznávaných norem, či se může projevovat preferováním hodnot a norem, které jsou v rozporu s všeobecně akceptovanými etickými, náboženskými a právními normami. Objevuje se často u jedinců, kteří jsou egocentričtí, nadměrně zaměřeni na svou vlastní osobu, mají nedostatek empatie. Často se jedná o projevy přechodného charakteru, které jsou charakteristické pro určitá vývojová období.

Mezi disociální chování řadíme např. přestupky proti školnímu řádu, vzdorovitost, lež, neposlušnost. Jedná se o projevy chování, které je možné eliminovat přiměřenými pedagogickými postupy a pravděpodobně patří mezi nejčastější podoby nežádoucího chování, se kterými se učitelé v rámci edukačního procesu ve školách setkávají (Kuja, Floder, 1989; Švarcová, 2002; Vojtová, 2004).

Asociální chování

Dalším druhem chování, které se vyznačuje větší společenskou závažností, je **asociální chování**. Jedná se o chování nespolečenské, které neodpovídá mravním normám dané společnosti, nedosahuje však ještě úrovně ničení společenských hodnot (Pešatová, 2003). Nepochází ale k překračování právních norem, tudíž jedinec není za své jednání trestně odpovědný.

Za asociálního je považován jedinec, který nemá sociální cítění, nebere ohledy na potřeby druhých, upřednostňuje vlastní zájmy, vykonává aktivity a činnosti, které mu přinášejí zisk bez ohledu na možnost poškození zájmů vrstevníků. Nositel takového chování se odlišuje od společenského průměru, chováním v důsledcích především škodí sám sobě. Projevy bývají často dlouhodobého charakteru, mají vzestupnou tendenci z hlediska intenzity a společenské závažnosti.

Mezi základní formy asociálního chování u dětí řadíme záškoláctví, útěky, toulky, lhaní, tabakismus, alkoholismus a jiné druhy toxikomanie, gamblerství a demonstrativní sebepoškozování. Náprava takového jednání již vyžaduje speciálně pedagogický přístup, často ve speciálně pedagogických ústavních zařízeních, v dětských psychiatrických léčebnách (Kuja, Floder, 1989; Švarcová, 2002; Žlunková, 2010).

Antisociální chování

Chování, které se vyznačuje nejvyšší mírou společenské závažnosti, nebezpečnosti a nejvyšším stupněm narušeného chování, bývá označováno pojmem **antisociální chování**²⁰. P. Hartl, H. Hartlová (2010, s. 203) definují antisociální chování jako „*uvědomované protispolečenské chování kriminálního charakteru, které zahrnuje veškeré protispolečenské jednání dané trestním řádem společnosti.*“ Podle V. Vojtové (2004) se jedná se o úmyslné porušování právních norem, tedy o trestnou činnost, která vykazuje značnou míru recidivy. Antisociální chování bývá často spojováno s agresivitou a prvotním motivem tohoto chování bývá úmysl škodit (krádeže, loupeže, vandalismus, zabití, vraždy).

V. Sobotková (2009) rozlišuje antisociální chování na méně závažné (porušování pravidel, neposlušnost, lhaní) a na společensky závažnější formy antisociálního chování, které již mohou naplnit právní podstatu trestního činu. S. Bonino, E. Cattelino, S. Ciairano

---

²⁰ Neexistuje jednoznačné vymezení pojmu antisociální. P. Hartl, H. Hartlová (2000, s. 49) uvádějí dva významy tohoto pojmu, a to: 1. nepřátelský, se záporným postojem k druhým lidem, 2. škodící společnosti chováním, které se ostře vymyká běžným sociálním normám; myšlenky i skutky, které směřují k úmyslnému poškození společnosti.

(2005) považují za antisociální chování takové chování, které je v rozporu s normami, hodnotami, zásadami a principy určitého společenství, do něhož jedinec patří.

3.6 DELIKVENTNÍ CHOVÁNÍ

Nežádoucí společenské chování bývá označováno také jako **delikventní chování**²¹ (zkráceně delikvence) a kriminální chování (zkráceně kriminalita). Delikvence představuje širší pojem než kriminalita.²² Zahrnuje všechny způsoby jednání, které překračují a porušují hranice morálních a sociálních norem, jež jsou chráněny zákony a předpisy (Matoušek, Kroftová, 2003).

H. Maříková, M. Petrusek, A. Vodáková (1996, s. 180) vymezují delikvenci jako „činnost porušující zákonné nebo jiné normy chování a způsobující společnosti nebo jednotlivci újmu. Delikvence mládeže do značné míry souvisejí s neukončeným procesem bio-psycho-sociálně-duchovního zrání, což vede ke společensky neaprobovanému řešení různých životních a konfliktních situací, k emocionálním reakcím, k impulzivnímu jednání.“

E. Švarcová (2009) označuje termínem delikvence takové protispolečenské chování dětí, které se vyznačuje vyšším stupněm společenské nebezpečnosti a které by bylo běžně u dospělých jedinců posuzováno jako trestný čin²³. Naopak A. Koudelková (1995) rozumí delikvencí mírnější porušení právních a morálních norem, a to zejména dětmi a mladistvými.

Delikventní chování chápe M. Vágnerová (2004) jako projev poruchy sociálně adaptačních schopností a dovedností. Odklon od normy je možné definovat jako neschopnost jedince dodržovat a plnit požadavky společnosti. „*Delikvent právní normy neuznává, má k nim záporný vztah a svévolně je porušuje.*“ (Hroncová, 1996, s. 71). Většina delikventů si neuvědomuje nevhodnost a nepřijatelnost svého chování, a proto ani neusiluje o nápravu chování či změnu životního stylu.

---

²¹ Termín **delikvence** obecně označuje protiprávní jednání. Objevil se v kriminologické literatuře na konci 19. století. Podle I. Zoubkové (2002) zahrnuje dva typy jednání. Jednak se jedná o skutky, které zahrnují odpovědnost za náhradu škody v občanském právu, tedy delikty (i civilní), jednak je do delikvence zahrnována prekriminalita.

Velmi často bývá pojmu delikvence používáno v souvislosti s nežádoucím a neakceptovatelným chováním dětí a mládeže. V případě dětí (do 15 let) se užívá termín *prekriminalita*, v případě mladistvých (15 – 18 let) se můžeme setkat s označením *juvenilní delikvence* (např. Koudelková, 1995; Vojtová, 2004; Fischer, Škoda, 2009 atd.).

²² Pod pojmem **kriminalita** se rozumí celková trestná činnost spáchaná ve společnosti, tedy všechny činnosti, které jsou v rozporu s trestným právem. Pojem je vymezen platným trestním právem, které stanoví, které protispolečenské chování se vzhledem ke své nebezpečnosti považuje za trestný čin (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996).

²³ Jedná se o užší vymezení delikvence. Výraz delikvence tedy pouze upozorňuje na fakt, že čin spáchalo dítě. V širším pojetí delikvence zahrnuje i další sociálně nežádoucí projevy chování dětí (Podaná, 2011).

3.6.1 Specifika delikventního chování dětí a mladistvých

Vzhledem zaměření práce budeme v následující části kapitoly zabývat specifickými znaky a rysy delikventního chování dětí a mladistvých, jež se odlišují od trestné činnosti páchané dospělými.

Delikventní chování mladistvých může být ojedinělou, jednorázovou aktivitou či příležitostně nebo pravidelně se opakujícími činnostmi, které mohou představovat začátek zločinecké dráhy jedince

Podle P. Mühlpachra (2008, s. 130) *„je způsob páchaní trestné činnosti dětí mladistvých výrazně determinován věkem pachatelů, jeho psychickým a somatickým vývojem, vlastnostmi a zkušenostmi“*. Kriminalita mládeže je především záležitostí chlapců. Dívky se kriminálního chování dopouštějí podstatně méně a méně často se uchylují k násilí (Zoubková, 2002). Dle J. Chmelíka (1998) se s trestnou činností dětí a mladistvých můžeme převážně setkat ve velkých městech. Na vesnici a v malých městech se kriminalita dětí a mladistvých objevuje zřídka. Zřejmě je to dáno vysokou koncentrací obyvatelstva a s ní spojenou anonymitou, která je typická pro velká města. J. Chmelík (1998, s. 8) uvádí, že *„je u mládeže charakteristický i způsob deliktu a objekty, které napadají. Pro kriminální delikt spáchaný dítětem nebo mladistvým se ve značné míře ukazuje improvizace ve vzniklé situaci a z toho důvodu pak může dojít při spáchání kriminálního deliktu k mnohem závažnějšímu trestnímu jednání, než kterého se chtěl původně dopustit.“*

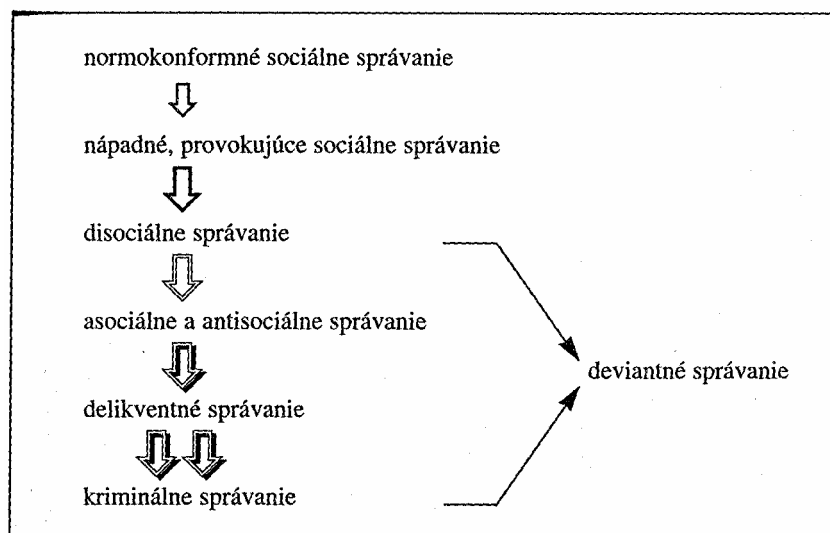
Děti a mládež často páchají trestnou činnost ve skupině, odcizují předměty, které momentálně potřebují nebo které se jim líbí, které si pak pachatelé mezi sebou rozdělují mezi sebou. Při rozdělování je patrná hierarchie ve skupině a podíl na spáchané trestné činnosti. Jejich akce nebývají předem naplánované, často se před nimi posilní alkoholem, který odbourává zábrany a dodává aktérům odvalu. Chování mladistvých pachatelů se ale také často vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů. O přípravě, ale i spáchání činu rádi hovoří s ostatními členy skupiny (Mühlpachr, 2001).

Vznik delikventního chování je ovlivněn řadou faktorů, jedná se o souhrn vnitřních faktorů a vnějších okolností. Za příčiny delikventního chování považují O. Matoušek, A. Kroftová (2003); M. Vágnerová (2004); S. Fischer (2006) např.: vrozené dispozice, poruchy CNS, syndrom hyperaktivity, osobnostní rysy, inteligenci, vliv rodiny, školy, vrstevnických skupin a part, vliv médií, společenský a politický kontext, etnický původ, věk, pohlaví, úroveň mentálních dovedností, dosaženou úroveň vzdělání, postavení ve společnosti,

chybějící pracovní návyky atd. K delikventnímu chování mohou také vést závažné psychické poruchy a poruchy chování (Vojtová, 2004).

Kromě výše uvedených faktorů, které mohou přispět k delikventnímu chování, se dítě může dopouštět tohoto chování z důvodu hledání „náhradního uspokojení“, jehož příčinou může být ztráta či citová deprivace. Dítě si tímto způsobem snaží získat uznání a pozornost okolí, ve kterém vyrůstá. Častým projevem náhradního uspokojení jsou tzv. substituční krádeže, útoky a toulání, jejichž smysl je nevědomý a děti své činy neumějí zdůvodnit (Balaščík, 1996). Delikventní chování může rovněž symbolizovat „volání o pomoc“ (např. po úmrtí některého z rodičů), když se dítě či dospívající ocitne v tíživé životní situaci, objevují se u něho úzkostné a depresivní stavy. Jedná jakoby v panice, důvod svého chování sám nezná a neumí vysvětlit, proč se takto chová (Říčan, Krejčířová, 2006).

Každé chování člověka, příslušníka určité sociální skupiny se uskutečňuje v souladu nebo v rozporu s normami. Jedná se tedy o chování konformní k normám a chování deviantní představující odchylku od norem. Prostřednictvím následujícího schématu představíme škálu chování, a to zejména chování odchýleného od norem, na jejímž jednom konci se nachází chování konformní a na druhém konci chování kriminální (Ondrejko, 2002, s. 129).

Obr. č. 2: Škála sociálního chování (Ondrejko, 2002 s. 129)

4.7 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Nejen v odborné literatuře (např. Miovský, et al, 2010; Dolejš, 2010; Hamanová, Hellerová 2000; Širůčková, 2009 atd.), ale i ve vládních dokumentech, strategiích a konceptech se můžeme setkat s pojmem **rizikové chování**²⁴.

Fenoménem **rizikového chování** se zabývají různé vědní obory, proto je možné rizikové chování považovat za multidisciplinární. Medicínský pohled vymezuje rizikové chování jako jeden z faktorů, které ovlivňují zdraví a nemoc jedince. Rizikové chování je tedy chápáno jako rizikový faktor, který vede ke vzniku nemoci, případně i ke smrti. Jiné pojetí nabízí sociologické vědy, které věnují pozornost dopadům rizikového chování na sociální vztahy jedince, jeho emocionalitu a výkonnost v kognitivní oblasti (Širůčková, 2012).

M. Miovský et al. (2010) za rizikové chování považují takové chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Jedná se o soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné vědecky zkoumat a které je lze ovlivňovat vhodnými preventivními a léčebnými postupy. V podobném duchu definují rizikové chování i např. P. Macek (2003); M. Širůčková (2009); Cvečková 2010). Podle nich rizikové chování představuje takové aktivity, které přímo nebo nepřímo mohou jednak negativně ovlivnit úspěšný vývoj dospívajícího, jednak mohou vést k psychosociálním nebo zdravotním problémům jedince a jiných osob, jako je např. zranění, smrt, trvalé postižení atd., k narušení vztahů, k poškození prostředí či k ekonomickým a hmotným škodám.

Můžeme tedy říci, že rizikové chování představuje pro jedince určité problémy, ohrožení a negativní důsledky, které jsou ale vyváženy subjektivně vnímanými zisky, které toto chování může jedinci přinášet (Gullone, Moore, 2000).

3.7.1 Oblasti rizikového chování

Rizikové chování představuje širokou paletu negativních projevů chování v životě dospívajících. V odborné literatuře zabývající se problematikou rizikových projevů chování stěží nalezneme ucelenou klasifikaci forem rizikového chování, spíše jsme zaznamenali

---

²⁴ V odborné literatuře (např. Matoušek, 1996; Labáth a kol. 2001; Kaufmann, 2001) se v souvislosti s rizikovým chováním můžeme setkat také s označením riziková mládež. V. Labáth a kol. (2001) rizikovou mládež vymezuje jako mládež, u které vlivem působení více faktorů, se může objevit zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti. O. Matoušek (1996) o rizikové mládeži hovoří jako mladých lidech, kteří zakopávají na prahu dospělosti.

pojmovou i obsahovou nejednotnost, roztržitost a různě odlišné přehledy rizikového chování.

Neklademe si za cíl představit kompletní a ucelený přehled jednotlivých klasifikací rizikového chování, ale chtěli bychom se zastavit u několika základních vymezení obsahu rizikového chování, které nám umožní dívat se na problematiku rizikového chování dětí a mládeže z různých úhlů pohledu.

Z důvodu možnosti zařazení nových forem a projevů rizikového chování do tohoto systému volí někteří autoři obecnější, zjednodušující klasifikace rizikového chování.

V. Labáth a kol. (2001) rozděluje chování do tří skupin na:

- **agresivní formy** – násilí, kriminalita, extremismus;
- **pasivní formy** – záškoláctví, užívání legálních a nelegálních drog;
- **kompromisní formy** – rodinné a vztahové problémy, pracovní výkyvy a další aktivity, které v sobě zahrnují sociální a profesní nestabilitu.

Rovněž P. Macek (1999) se přiklání k obecnějšímu rozdělení rizikového chování, a to do dvou skupin. Jednak se může jednat o chování poškozující zdraví samotného adolescenta, jednak o rizikové jednání adolescentů, které je spjato s ohrožením společnosti, tj. negativním vlivem nebo újmou druhých lidí.

Se zajímavou klasifikací přicházejí M. Kloep, N. Güney, F. Cok a Ö. F. Simsek (2006, in Širůčková, 2009)), kteří rozdělují rizikové chování na základě motivace na:

- **Nezodpovědné riskující²⁵ chování** – primárním cílem tohoto chování není prožitek samotného rizika, ale riskující chování slouží jako prostředek k dosažení jiného cíle. Jedinec si v dané situaci neuvědomuje možné důsledky svého chování, případně není neochoten se vzdát momentálního prožitku, i když rizika jeho chování jsou zřejmá.
- **Publikem kontrolované riskující chování** – dospívajícího může k rizikovému chování motivovat obava ze ztráty ocenění od členů vrstevnické skupiny či naopak snaha být vrstevnickou skupinou akceptován, případně snaha upevnit si svou pozici. Vrstevnický tlak může být jednou z příčin rizikového chování dospívajících, což např. dokládají i výsledky výzkumného šetření M. Jelínka, P. Květoně, D. Vobořila, M. Blatného a M. Hrdličky z roku 2006.

---

²⁵ Riskující chování je možné charakterizovat jako chování, při kterém plně uvědomujeme rizika spojená s tímto chováním. Uvědomění si rizik může být naopak hnacím motorem, motivací k tomuto chování (Širůčková, 2009).

- **Chování vyhledávající vzrušení** – jedinec cíleně vyhledává vzrušení a chce testovat své možnosti a limity. Často se k tomuto chování ubírá, aby zahnal nudu či prožil silný adrenalinový zážitek (rizikové sporty). Provozování rizikových sportů s sebou nese ale jistá rizika, jako jsou: nedostatečná materiální vybavenost, nedostatečná informovanost o podmínkách prostředí a v neposlední řadě také omezená možnost rozpoznat své fyzické síly a psychickou odolnost a přecenění svých možností.

Podle J.S. Novotného, P. Okrajka (2012) může rizikové chování probíhat ve třech základních oblastech:

- rizikové chování **v psychosociální oblasti** – poruchy chování, delikvence, šikana, sebepoškození, sebevražedné chování, záškoláctví, vandalismus, xenofobie, rasismus, antisemitismus;
- rizikové chování **v oblasti reprodukčního zdraví** – časný začátek sexuálního života, promiskuita, rizikový sex;
- rizikové chování **v oblasti zneužívání návykových látek**, respektive návykové chování – užívání legálních látek, zneužívání nelegálních a virtuálních drog, gamblerství.

Dalšími oblastmi rizikového chování jsou rizikové sportovní aktivity - provozování adrenalinových a extrémních sportů (Širůčková, 2009), rizikové řízení motorových vozidel, např. rychlá a riskantní jízda, nepoužívání bezpečnostních pásů (Williams, 1998), nezdravý způsob stravování (Krch, Csémy, Drábková, 2003), nezdravý životní styl, např. sedavý života spojený s nadměrnou vazbou na počítač a televizi (Jessor, 1991).

M. Cvečková (2010) se svými spolupracovnicemi rozděluje rizikové chování do osmi skupin:

- a) extrémní a adrenalinové sporty;
- b) adrenalinové a hazardní zábavy;
- c) zneužívání drog, alkoholu a dalších závislostí;
- d) promiskuita, prostituce, sexuální zneužívání;
- e) šikana, vzájemná agrese a násilí;
- f) protiprávní jednání a kriminalita;

- g) poruchy příjmu potravy;
- h) příslušnost k sektám.

Jednotlivé skupiny jsou tvořeny různými podtypy rizikového chování, které se vyskytuje u dětí a mládeže. Kromě „tradičních“ projevů rizikového chování zde ale nalezneme i neobvyklé, nestandardní formy rizikového chování. Jedná se například o přeskakování mezi domy ze střechy na střechu, nechtěné těhotenství, jízda mezi vagony, polykání ohně a další.

Rovněž se můžeme setkat s projevy rizikového chování, které souvisejí s prostředím školy. M. Širůčková (2012) v této souvislosti hovoří o **rizikovém chování vůči školským institucím**. Mezi typické projevy řadí neplnění školních povinností, výukové selhání, záškoláctví, předčasné ukončení školní docházky.

Domníváme se, že kromě výše uvedených projevů je možné do této kategorie zařadit i další projevy, které doprovází edukační proces a výrazným způsobem ho narušují, jako jsou např.: nekázeň žáků, vyrušování, podvádění při písemkách, porušování školního řádu, vulgární vyjadřování atd. Ve školním prostředí dochází ale také k projevům, které se nedotýkají jenom vyučovacího procesu jako takového, ale vztahují se k činitelům edukačního procesu, majetku školy a zdravému životní stylu (např. šikana, kyberšikana, rasistické projevy, vyhrožování, agresivita, krádeže, ničení školního majetku, záměrné vyhýbání se aktivní účasti v tělocviku, kouření, konzumace alkoholu, nabízení legálních i nelegálních drog atd.)

V dokumentu MŠMT (2010) jsou vytyčeny následující oblasti rizikových projevů chování, na které má být zaměřena primární prevence žáků:

- a) agrese, šikana, kyberšikana, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie,
- b) záškoláctví,
- c) závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling,
- d) rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- e) spektrum poruch příjmu potravy,
- f) negativní působení sekt,
- g) sexuální rizikové chování.

M. Miovský et al. (2010) k výše uvedeným oblastem navíc řadí okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte a spektrum poruch příjmu otravy.

Jednotlivé formy **rizikového chování** jsou často propojeny, vzájemně se podmiňují a ovlivňují, souvisejí spolu. Určité projevy rizikového chování se vyskytují společně, mají podobné příčiny. R. Jessor a S.L. Jessor (1977) na základě dlouholetých výzkumů rizikového chování americké mládeže dochází ke zjištění, že člověk, který se chová rizikově jedním způsobem, má tendenci se chovat rizikově i v jiných oblastech života. Nejčastěji spolu souvisejí kouření cigaret, konzumace alkoholu, užívání marihuany, abúzus ilegálních látek, vandalismus, delikventní chování, rizikové sexuální chování. Vzájemná propojenost jednotlivých projevů rizikového chování představuje formu určitého životního stylu, jehož charakteristickým znakem je nekonvenčnost. V této souvislosti R. Jessor a S.L. Jessor (1977) hovoří o **syndromu rizikového (problémového)²⁶ chování**.

V předcházejícím textu jsme se pokusili definovat základní pojmy, které se vztahují k problematice společensky neakceptovaného chování dětí a mládeže. Pro označení společensky nepřijatelného chování jsme se rozhodli v naší práci používat pojem **rizikové chování**, a to z několika důvodů.

Především vycházíme z *Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních č.j.: 21291/2010-28* (MŠMT, 2010), jehož platnost nabyla účinnosti dne 1. listopadu 2010, ve kterém je doručeno nahradit užívání pojmu sociálně patologické jevy pojmem **rizikové chování**. K této změně došlo z důvodu užívání jednotné terminologie v rámci zemí EU. „*Pojem sociálně patologické jevy je pojmem sociologickým a postihuje fatální jevy ve společnosti (alkoholismus, krádeže, vraždy apod.), k nimž mimo jiné také musí směřovat opatření primární prevence. Nicméně ve školním prostředí pedagogové pracují s rizikovým chováním, vůči němuž zaujímají účinná primárně preventivní opatření s cílem minimalizace projevů i rizik takového chování a případně je diagnostikují a následně přijímají efektivní opatření.*“

---

²⁶ Je možné použít obě varianty. R. Jessor a kol. (1977) používají jak označení problémové chování (Problem Behavior), tak rizikové chování (Risk Behavior)

Přestože je termín **rizikové chování** v úzkém spojení s jinými pojmy (delikventní, antisociální, závislostní, kriminální chování, problémové a další), které se často překrývají, přikláníme se k názoru M. Dolejše (2010), který chápe pojem rizikové chování nadřazený výše uvedeným pojmům. Výhodu používání spatřujeme v jeho šířce, neboť zastřešuje všechny projevy společensky nevhodného chování od nenápadných, málo závažných projevů až po projevy, které se svou závažností vyskytují

4 TEORETICKÉ KONCEPTY A KONSTRUKTY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

V předchozí kapitole jsme věnovali pozornost obsahovému vymezení pojmů, které popisují společensky nepřijatelné chování, z něhož plynou negativní důsledky nejen pro samotného aktéra, ale i pro jeho okolí a celou společnost. Abychom mohli takovému chování porozumět, předejít, zabránit, případně minimalizovat rizika spojená s tímto druhem chování, je vhodné znát příčiny a zdroje, které vedou ke vzniku a rozvoji rizikového chování.

V následujícím textu analyzujeme teorie vztahující se k rizikovému chování, které jsou v současné době prezentovány v odborné literatuře. Většinou tyto teoretické koncepty nepracují s termínem rizikové chování, ale především s pojmy příbuznými (deviantní, delikventní, kriminální, sociálně patologické chování)²⁷. Prostřednictvím teoretických koncepcí je možné nejen pochopit příčiny závažných sociálních problémů dnešní moderní společnosti či faktory, které ovlivňují vznik nežádoucího chování, ale mohou přispět i k jejich odstranění.

Cílem této části práce není postihnout a prezentovat jednotlivé teoretické koncepty v celé šíři, ale podat přehled teoretických přístupů zabývajících se fenoménem rizikového chování. V literatuře se můžeme setkat s různým členěním teorií a konceptů sociálních deviací, které se často doplňují, kombinují, překrývají, vzájemně potvrzují, případně vyvracejí. Můžeme je členit například podle doby jejich vzniku či podle shodných teoretických východisek.

Teoretické koncepty²⁸ sociálních deviací je možné rozdělit do dvou základních skupin na: **normativní koncepce a reaktivní koncepce** (Hrčka, 2001; Munková, 2001). **Normativní koncepce** vysvětluje sociální deviaci jako odchylku od normy, jako porušování norem, které je uznáno většinou členů dané sociální skupiny a jejich dodržování je skupinou vyžadováno.

V protikladu s normativním přístupem stojí **reaktivní** (někdy také zvaný relativistický) přístup sociální deviace. Podle něho je sociální deviace výsledkem reakce okolí

---

²⁷ Rizikové chování chápeme jako pojem nadřazený k těmto pojmům.

²⁸ M. Hrčka (2001) na základě společných nebo podobných teoretických znaků rozděluje teoretické koncepty sociální deviace do devíti základních kategorií na: teorie biologické, psychologické, strukturální, subkulturní, konfliktové, kontrolní, interakční, situační a teorie subjektivního zkoumání. Podle S. Fischera, J. Škody (2009) je možné deviantní chování do tří teoretických konstruktů na: biologicko-psychologické teorie, sociálně-psychologické teorie, sociologické teorie.

na chování jedince. Určité chování jedince či skupiny je okolím označeno jako deviantní, a proto díky tomuto označení se jedinec či skupina začne chovat deviantně, v rozporu s normami. Příkladem reaktivní koncepce sociální deviace je např. teorie labellingu (nálepkování).

Na sociální deviace je možné také pohlížet z pohledu **biologického, psychologického** a **sociologického**. Přestože každý výše uvedený proud se zaměřuje na specifické rysy a charakteristiky deviantních jevů a chování, mají všechny teorie jedno společné. Snaží se najít odpověď na otázku: „*Proč dochází k deviantnímu chování, jaké jsou příčiny tohoto chování?*“

4.1 BIOLOGICKY ORIENTOVANÉ PŘÍSTUPY K SOCIÁLNÍM DEVIACÍM

Biologické teorie patří mezi nejstarší teorie sociálních deviací. Svou pozornost zaměřují především na studium kriminálního chování a na analýzu zločinu, který podle nich spáchal biologicky determinovaný jedinec.

Podle A. Komendy (1999) předpokládají tyto teorie u deviantních jedinců existenci defektních biologických znaků, které předurčují deviantní chování jedince. A na základě určitých anatomických a fyziologických znaků je možné charakterizovat typy osob disponovaných k deviaci (např. tělesná výška, velikost lebky atd.). Deviaci je tedy možné vysvětlit jako odchylku od biologické normy a za devianty lze považovat jedince, u kterých se abnormalita objevila. Tyto teorie nepřikládají velký význam vlivu sociálního prostředí a výchově jedince, a proto společenským jevům věnují malou pozornost (Hrčka, 2001).

V 19. století biologické teorie nabývají na významu, a to především díky Lombrosově **teorii rozeného zločince**, který na základě rozsáhlého antropologického měření italských vězňů dospěl k závěru, že skony ke kriminálnímu chování mají jedinci, kteří disponují určitými fyziologickými defekty způsobenými vrozenými dědičnými vlastnostmi (v tomto případě tvar lebky). Znalost těchto anatomických defektů umožňuje odhalit potencionálního pachatele (Mühlpachr, 2008a). Lombroso se také domníval, že jedince s vrozenými sklony k delikventnímu chování nelze změnit a převychovat, a proto je nutné v zájmu ochrany celé společnosti je doživotně izolovat či popravit (Kuchta, Válková, 2005). I když své názory Lombroso a jeho pokračovatelé několikrát revidovali, byly jejich přístupy podrobeny kritice (Hrčka, 2001; Večerka a kol. 2004), zpochybněny a mnohé vyvráceny. Jejich největší přínos

je možné spatřovat v tom, že při zkoumání zločinu obrátili pozornost k osobnosti delikventa a k podmínkám, ve kterých se vyvíjí.

Rovněž byl také zkoumán vztah mezi **inteligencí a delikventním chováním**. Za jednu z hlavních příčin delikventního chování považoval H. H. Goddard nízkou úroveň mentálních schopností (Novotný, Zapletal, 2008). Vycházel z předpokladu, že čím má člověk menší inteligenci, tím má menší zodpovědnost za své chování, a díky tomu se u něho objevují větší tendence chovat se deviantně. Studie zaměřené na osoby umístěné ve věznicích či v diagnostických, výchovných a nápravných zařízeních (např. Koudelková, 1995; Labáth a kol. 2001; Fischer, 2006a) prokázaly signifikantní shodu ve zjištění, že u vyššího počtu jedinců umístěných v těchto zařízeních je se pohybuje úroveň mentálních schopností v pásmu podprůměru a také nalezneme rozdíly v úrovni rozumových schopností mezi delikventní a nedelikventní mládeží.

V posledních letech se věnuje pozornost hledání příčin delikventního chování prostřednictvím **geneticky, enzymově a hormonálně** zaměřených studií. O. Matoušek, A. Kroftová (2003,) uvádějí, že u delikventů jsou častěji naměřeny abnormality EEG, zvýšená reaktivita autonomního nervového systému a snížené hodnoty adrenalinu či se u nich častěji objevují příznaky syndromu hyperaktivity atd. Podle Lamerta (1951, in Hrčka 2001) mohou být některé formy deviantního chování způsobeny dědičností určitých genů, případně jejich absencí či dědičností nespécifické tendence k deviantnímu chování.

Zda delikventní chování může být ovlivněno dědičnými vlivy zkoumají také např. **studie dvojčat**²⁹ (srovnávací studie jednovaječných a dvojvaječných dvojčat) či **adopční studie**³⁰, tedy studie dětí, které byly krátce po narození umístěny do náhradní adoptivní rodiny (Matoušek, Kroftová, 2003).

Přestože „*určité souvislosti biologické výbavy a kriminality jsou nepopíratelné*“ (Havlík, 2007, s. 108), není možné biologické teorie absolutizovat. Člověk je sice biologickým organismem, je determinován biologickými zákony, ale jeho chování ovlivňuje

---

²⁹ Jelikož jednovaječná dvojčata mají větší shodu v genetické výbavě, tak by muselo u jednovaječných dvojčat častěji docházet ke shodnému kriminálnímu chování. Starší studie tento předpoklad potvrzovaly. S. Fischer, J. Škoda (2009) zmiňují o rozsáhlé studii Christiansena, který zjistil, že kriminální chování jedince je také kromě genetické zátěže determinováno výchovou a učením.

³⁰ Adopční studie uskutečněné S. A. Mednickem (Matoušek, Kroftová, 2003) se orientovaly na výzkum kriminality adoptovaných dětí, jejichž adoptivní či biologický otec spáchali trestný čin. Ani v tomto případě výsledky jednoznačně nepotvrdily vliv existence dědičných dispozic na vznik delikventního chování. Naopak byl zjištěn významný vliv sociálních činitelů rodiny, do nichž dítě bylo adoptováno. Podle O. Matouška, A. Kroftové (2003, s. 25) „*lepší sociální podmínky během dětství, tedy bez ohledu na dědičnost, snižují kriminalitu adoptovaných dětí.*“

řada dalších faktorů. Problém těchto teorií je možné spatřovat v tom, že vycházejí z přírodních věd, a tudíž nemohou vysvětlit jevy sociální povahy, neboť neberou v úvahu vliv sociálního prostředí.

4.2 PSYCHOLOGICKY ORIENTOVANÉ PŘÍSTUPY K SOCIÁLNÍM DEVIACÍM

Psychologické teorie stejně jako biologické považují deviaci za úchylku, devianty za nositele abnormality a abnormalitu za příčinu deviantního chování. Psychologické teorie spatřují příčiny deviantního chování v lidské psychice a v duševních pochodech člověka. I když psychologové obecně uznávají, že biologické a sociální prostředí ovlivňuje duševní vývoj jedince, kladou především důraz na psychologickou stránku vytváření osobnosti. Zabývají se osobností člověka, jeho duševním vývojem, motivací, agresivitou. Při popisu osobnosti vycházejí z vnitřních a vnějších charakteristik, věnují pozornost také poruchám v emocionální oblasti, nedostatečné socializaci, deprivaci, frustraci, slabě vyvinutým morálním hodnotám (Mühlpachr, 2008).

4.2.1 Psychoanalytické teorie

Psychologické teorie sociální deviace často vycházejí z **psychoanalýzy** S. Freuda, podle něhož je duševní život ovládán pudy, které vyvolávají různé způsoby odreagování. Za základní lidské pudy považuje **pud sexuální** a **pud destruktivní**. Pokud je některý pud potlačován, může docházet ke konfliktům. Jestliže se člověk chová přirozeně, nepotlačuje své pudy, jeho chování může být společností vnímáno jako nekonformní, vybočující od normy, tedy deviantní. Jestliže je naopak konformní vůči normám společnosti, pak je deviantní vůči své vlastní přirozenosti (Mühlpachr, 2001). Deviantní chování „*je podmíněno nerovnováhou mezi pudovými tendencemi k deviaci a internalizovanými normativními závazky a poruchami psychosexuálního vývoje*“ (Hrčka, 2001, s. 163).

Deviantní chování je také možné vysvětlit pomocí Freudovy koncepce rozvoje **superega**³¹. Superego se vytváří v průběhu výchovy člověka, a proto rodina a nejbližší okolí hrají zásadní roli při jeho formování.

---

³¹ V psychoanalytickém pojetí se osobnost skládá ze tří složek: **Id (ono)** je vrozená složka, která je složená z pudových procesů, které se řídí principem slasti a směřují k vlastnímu uspokojení. Id však není schopno skutečného uspokojení potřeb, protože existují pouze ve fantazii. Funkce id jsou nevědomé. **Ego (já)** uspokojuje pudové potřeby, udržuje kontakt s realitou. Funkce ego je vědomá. **Superego (nadjá)** – získaná,

Příčinou deviantního chování může být nadměrně vyvinuté superego (silná regulace chování v důsledku extrémního vědomí existence společenských norem) nebo naopak slabé superego (slabá, nedostačující regulace chování vlivem slabého vědomí existence společenských norem). Jedinec s nadměrně vyvinutým superegem si často na sebe klade nesmyslné či nemožné požadavky vycházející z přehnaného vědomí společenských norem, což může vyústit ve vnitřní napětí a nespokojenost se svým životem, která vede k trvalé frustraci a případně i k agresivním projevům chování. Naopak malý důraz na uplatňování a dodržování společenských norem vede k rozvoji slabého superega. Jedinec není schopen přesně rozlišit, jaké chování je správné, nemá osvojené dostatečné mechanismy sebekontroly, nedokáže tlumit své pudové tendence, a proto má větší predispozice páchat trestnou činnost (Kot'a, 2004).

Psychoanalytické teorie chápou deviaci jako důsledek zkušeností z raného dětství. Podle těchto teorií mohou například některé zážitky z dětství, nevyřešené konflikty a komplexy, emoční deprivace či nepřiměřená výchova vést k poruchám psychosexuálního vývoje a k formování určitých osobnostních vlastností, které mohou vyústit v deviantní chování (Hrčka, 2001; Jedlička a kol., 2004).

Některé psychologické teorie vycházejí z přesvědčení, že sociální deviace není dědičná, ale je jí možné vysvětlit z **hlediska dětské socializace**, během které se vytváří první postoje vůči společenským normám a pravidlům. M. Urbanová (2003) považuje prvních sedm let za velmi důležité období v životě dítěte. Pokud dítěti se dlouhodobě nedostává mateřské lásky, láskyplné péče, intimní vzájemnosti, pocitu bezpečí, různorodých podnětů rozvíjejících vnitřní svět dítěte, nejsou vytvořena pouta mezi matkou a dítětem, může se u dítěte projevit **subdeprivace**³², v mezních případech i psychická **deprivace**³³, jejíž následky se projevují v duševním vývoji jedince i v jeho vztazích k ostatním lidem po celý život. K podobnému závěru dochází také J. Bowlby (2010), který se domnívá, že bezpečná citová

---

naučená složka osobnosti, představuje nejvyšší systém regulace chování. Mezi funkce superega je řazeno např. svědomí (Sochůrek, 2009),

³² **Subdeprivace** je mírnější formou deprivační zkušenosti. Na rozdíl od deprivace je obtížněji identifikovatelná. Dítě se subdeprivačními příznaky často žije v rodině, která navenek nevykazuje nápadné znaky patologie, která si plní všechny své povinnosti, děti mohou mít dobré materiální zabezpečení, zajištěné dobré vzdělání, ale strádají v citové oblasti. Rodiče se vyznačují přehnanou kritičností a nízkou empatií vůči dítěti. Typickým znakem subdeprivace je kumulace drobných odchylek, které mohou vést např. ke zhoršené adaptaci na požadavky školy (Vašutová, 2005; Hartl, Hartlová, 2010).

³³ **Citová deprivace** vzniká tehdy, když potřeba citové jistoty a lásky není uspokojována v dostatečné míře a po delší časové období (Langmeier, Matějček, 2012). Je způsobena nedostatkem emočních podnětů, absencí stabilního vztahu s matkou. Vzniká tehdy, když matka nemá o dítě zájem, zanedbává ho, má k němu negativní vztah. Často se objevuje u dětí umístěných v dětských domovech, u dětí nechtěných či u dětí z nefunkčních rodin.

vazba mezi dítětem a pečující osobou (nejčastěji matkou) má zásadní význam pro další vývoj jedince.

Výsledky studií³⁴ zabývající se osudy „nechtěných dětí“ ukazují, že jedinci se znaky psychické subdeprivace mívali větší zdravotní problémy, horší školní výsledky, vyšší zranitelnost, častěji se u nich objevovali vztahové problémy, problémy s kázní, záškoláctví měli méně přátel, častěji se zklamávali v lásce, cítili se nedostatečně ocenění, neprávem kritizováni, v dospělosti mívali problémy v sexuální a erotické oblasti života. Na citovou frustraci často reagují úlevovým abúzem alkoholu, agresivním chováním či sebepoškozujícími a suicidálními aktivitami, rovněž u nich byla shledána výrazně častější kriminalita než u běžné populace. Podobné znaky vykazovali i jedinci, kteří strávili dětství v dětském domově (Jedlička, 2011).

4.2.2 Behaviorální teorie

Psychologické teorie spojují deviantní chování také se **sociálním učením**, „*při kterém si jedinec ve styku s druhým člověkem nebo se sociální skupinou osvojuje dovednosti, návyky, postoje potřebné ke společenskému styku, „k životu mezi lidmi“, přejímá za své sociální role, morální, estetické a jiné normy společnosti, formují se jeho motivy a rysy*“ (Čáp, 1993, s. 111). Můžeme tedy říci, že člověk se učí a přejímá modely chování, které jsou běžné v jeho nejbližším sociálním okolí. Z. Helus (2004) považuje sociální učení za hybnou sílu socializace dítěte.

Důležitým mechanismem, prostřednictvím něhož si dítě osvojuje komplexní formy chování, postoje a vlastnosti, je **nápodoba (imitace)**. Dítě napodobuje chování svých rodičů, sourozenců, jiných osob z nejbližšího okolí, kamarádů, ale i postav z filmových a televizních příběhů. Sociální učení nápodobou probíhá většinou neuvědoměle a je výsledkem kombinace vnějších a vnitřních faktorů napodobujícího jedince. Napodobování působí jako významný faktor například při vzniku alkoholismu a nikotinismu. Rovněž bylo zjištěno, že násilné vzory chování se přenášejí z generace na generaci (Kraus, Hroncová, 2010), tzn. že násilné chování rodičů při řešení konfliktních situací děti napodobují, považují je za normální způsob řešení sporů, a proto jednájí obdobným způsobem.

---

³⁴ Problematikou socializace dětství, narušení časných vztahů mezi matkou a dítětem, deprivací a subdeprivací, jejich příčinami a následky pro další život jedince se podrobněji zabývají např.: Matějček, Bubleová, Kovařík, 1997; Fonagy a Target, 2005; Bowlby, 2010; Jedlička 2011, Langmeier, Matějček 2012 atd.

Druhou formou sociálního učení je **posilování** (zpevňování), které je založeno na používání odměn a trestů. Rodiče odměňují své dítě za chování, které odpovídá jejich požadavkům, normám. Dítě si tak díky odměně upevňuje odměněné vzorce chování (Čáp, 1993). To samozřejmě platí i pro deviantní chování. Pokud bylo deviantní chování okolím jedince pozitivně přijímáno, zpevňováno, následuje po něm odměna, pak je pravděpodobné, že jedinec v tomto chování bude pokračovat³⁵.

Dle M. Hrčky (2001, s. 168) lidské chování není tvořeno osobnostními rysy, ale primárně je tvořeno sociálními rolami. *„Rysy osobnosti samotné nemohou zcela determinovat definici situace ani jeho chování v určité situaci: to je totiž podmíněno především sociálními interakcemi a vztahy a rolí vykonávanou v dané situaci, takže jedinec s určitými osobnostními vlastnostmi se může v různých situacích chovat odlišně.“*

Stejně jako biologické faktory, tak i psychologické faktory významně ovlivňují vznik a průběh deviantního jednání, nepůsobí ale izolovaně. Naopak je nutné je chápat v kontextu působení dalších vlivů, a to zejména sociálních, neboť psychologické ani biologické teorie nedokáží vysvětlit různou míru deviace v různých kulturách a společnostech.

4.3 SOCIOLOGICKY ORIENTO VANÉ PŘÍSTUPY K SOCIÁLNÍM DEVIACÍM

Kromě psychologických a biologických teorií je možné příčiny deviantního chování také vysvětlit prostřednictvím sociologicky zaměřených teorií. Zatímco biologicky a psychologicky orientované přístupy se soustředí na jedince a jeho analýzu, zabývají se rolí individua, příčiny deviantního chování spatřují v narušené osobnosti individua, teorie sociologické zdůraňují vliv prostředí, sociokulturních a skupinových faktorů, koncentrují se na vliv společnosti Společnosti přisuzují rozhodující význam při vzniku sociálních deviací. Podle

---

³⁵ Další psychologicky orientované teorie vycházejí z předpokladu, že deviantní chování je zapříčiněno existencí vybraných osobnostních charakteristik, že osobnostní rysy jsou propojeny s různými druhy rizikového chování. Jedná se např. o **Eysenckovu teorie příčin kriminálního chování**, podle něhož se deviantního chování častěji dopouštějí neurotičtí extrovertní jedinci (Fischer, Škoda, 2009) nebo **Cloningerova teorie charakteru a temperamentu**, podle níž vysokou míru rizikových aktivit můžeme předpokládat u jedinců impulzivních, nezodpovědných, agresivních, pyšných, egocentrických (Dolejš, 2010) či **teorii odlišných kognitivních stylů Walterse a Whitea**, která vychází z osmi typických kognitivních charakteristik recidivujících delikventů, jako jsou např.: orientace na moc, vysoká sebedůvěra, optimismus, sklon k povrchním citovým vztahům, racionalizace svého kriminálního chování atd. (Fischer, Škoda, 2009).

A. Komendy (1999, s. 149) sociologické teorie chápou sociální deviaci jako *“sociálně patologický jev, který vzniká nikoliv v důsledku poruchy či nemoci jednotlive, ale jako produkt patologického prostředí, v němž je jedinec nucen žít.”*

Při zkoumání sociálních deviací sociologické koncepty vycházejí ze dvou hledisek. Jednak zjišťují proč k deviaci došlo, co zapříčinilo vznik deviantního chování, jednak také zjišťují jaký postoj zaujímá společnost k aktérům deviantního chování, proč například dochází ke stigmatizaci jedinců, kteří uplatňovali určité formy deviantního chování (Sochůrek, 2009).

V odborné literatuře (např. Hrčka, 2001; Munková, 2001; Krejčířová, Skopalová; 2007; Fischer, Škola, 2009; Keller, 2012 atd.) se setkáváme nejen s různými sociologicky orientovanými přístupy a konstrukty, které se snaží vysvětlit podstatu sociálních deviací, ale i s různou klasifikací jednotlivých přístupů. Některé se vzájemně doplňují a kombinují, jiné naopak se více či méně liší či si vzájemně odporují.

Představíme čtyři teoretické koncepty, které podle nás nemalou měrou přispívají k objasnění vzniku a výskytu rizikového chování v naší společnosti.

4.3.1 Teorie kulturního přenosu

Deviantní chování vzniká v určitých subkulturách, v nichž je vnímáno a hodnoceno jako naprosto „normální“ chování. Deviantní vzorce chování jsou novým členům předávány v rámci jejich začleňování do skupiny. K rozvoji sociální deviace tedy dochází zejména v malých důvěrných skupinách v procesu socializace prostřednictvím sociálního učení. Deviaci tedy můžeme chápat jako naučené chování, deviantním se člověk nerodí, ale stává se jím v důsledku interakcí s jinými lidmi (Urbanová, 2006; Urban, Dubský, 2008).

Systematicky se tímto přístupem zabýval americký sociolog a představitel Chicagské sociologické školy **Edwin H. Sutherland**, který vytvořil **teorii diferencované asociace**³⁶, prostřednictvím níž se snažil vysvětlit příčiny deviantního, zejména kriminálního chování. Zajímal se o to, jak různé sociální prostředí může různě ovlivňovat kriminální chování.

Dle E. H. Sutherlanda (Urbanová, 2006, s. 121) se jedinci jako kriminální nerodí, kriminální chování není ani zděděné, ani vytvořené samotným jedincem, ale je *„naučené*

---

³⁶ Můžeme se také setkat s označením **asociační teorie**, **teorie diferenční asociace** či **teorie diferencovaného sdružování**.

v procesu komunikace s druhými lidmi, především v malých intimních skupinách. Člověk se učí nejen vzorcům deviantního chování, ale i postojům, technikám páčání, různým způsobům racionalizace (neutralizace) či motivaci k deviaci (Hrčka, 2001).

Malým intimním skupinám (rodina, parta) příkládá E. H. Sutherland rozhodující význam a zabývá se otázkou, jak a do jaké míry procesy sociálních interakcí mezi členy těchto skupin ovlivňují chování jedince (Munková, 2001). Jedinec si může snadněji osvojit deviantní chování, pokud v rámci sociálních interakcí se častěji setkává s nositeli deviantních vzorců chování, ale i s definicí a interpretací zákonů, která porušování zákonů spíše podporují než zakazují.

Podle G. Munkové (2001) ovlivňuje vznik deviantního chování:

- **věk**, ve kterém je člověk vystaven formativním tlakům,
- **styk** s osobami s deviantními vzorci chování, s deviantními hodnotami a normami, **frekvence a délka** kontaktu,
- **prestíž** zprostředkovatelů norem a nositelů chování,
- **hloubka emocionální vazby** na dané prostředí a jeho autority.

Sutherlandově teorii diferencované asociace bylo především vytykáno, že byla vytvořena jen pro kriminální chování, že ji lze aplikovat jen pro deviantní chování naučené v sociálních interakcích, že ignoruje strukturální a sociální příčiny, nepřihlíží k biologickým a psychologickým charakteristikám jedince (Hrčka, 2001). Kritici diferencované asociace také poukazují na to, že dva jedinci pohybující se ve stejném sociálním prostředí, se nemusejí chovat stejně, nemusí vykazovat stejné vzorce deviantního chování (Urban, Dubský, 2008).

Můžeme tedy říci, že chování jedince je do určité míry ovlivňováno sociální skupinou, jejímž členem jedinec je, jejími sociálními interakcemi, normami a hodnotami skupiny. Ale je potřeba brát v potaz i další činitele, které mohou ovlivnit chování jedince (např. biologické, psychologické faktory). Domníváme, že Sutherlandovu teorii diferencované asociace je možné aplikovat nejen na kriminální chování, ale i na další projevy rizikového chování.

4.3.2 Teorie sociální kontroly

Teorie kontroly byly formulovány v 50.–60. letech minulého století. Deviantní chování vzniká v důsledku absence, slabosti nebo neúčinnosti sociální kontroly. „Žádná

společnost nemůže existovat bez sociální kontroly. Dokonce i malá skupina lidí, kteří se schází jen příležitostně, musí rozvinout své mechanismy kontroly, nemá-li se skupina ve velmi krátké době rozpadnout“ (Berger, 1991, s. 65). Dostatečně a úspěšně fungující sociální kontrola brání vzniku deviantního chování, případně se snaží odstranit ze společnosti již vzniklé deviace (Hrčka, 2001).

Teorie vychází z předpokladu, že lidé jednají tak, aby dosáhli maximálního užitku, ale za cenu minimálního úsilí. Snaha o dosažení maximalizace zisku vede jedince k přemýšlení o porušování norem, které jim může připadat jako výhodné, lákavé, přitažlivé, stává se silnou motivací. Na rozdíl od jiných teorií si teorie sociální kontroly neklade otázku „*Proč to dělají, proč se chovají deviantně?*“, ale hledá odpověď na otázku „*Proč to ostatní nedělají?*“

Nabízí se jednoduchá odpověď. Většina lidí se nechová deviantně, protože se nechce dostat do konfliktu s existujícími mechanismy sociální kontroly, nechce porušit zákon. Rovněž silný tlak institucí sociální kontroly, jež mají za úkol dohlížet, případně regulovat, aby osobní zájmy nepřevyšovaly zájmy celé společnosti, či konformní způsob života, mohou snižovat vznik a výskyt deviantního chování ve společnosti (Sochůrek, 2009; Kraus, Hroncová, 2010).

Nedostatek sociální kontroly může vést k porušování norem, k nárůstu deviantního chování, k chaosu ve společnosti, v krajním případě k rozpadu normativního systému. Naopak **nadbytek sociální kontroly** či příliš silný tlak sociální kontroly může pro společnost představovat určité nebezpečí například v podobě omezení občanských práv či totalitního dohledu nad členy společnosti (Keller, 2012). Může být také zdrojem frustrace a vyvolávat u lidí pocit strachu, ohrožení. Ve snaze uniknout příliš silné sociální kontrole se mohou lidé dopouštět deviantního chování a sdružovat se do deviantních skupin (Hrčka, 2001).

K rozvoji teorie sociální kontroly výrazně přispěl **T. Hirschi**, který je autorem **teorie sociálních vazeb** (Hrčka, 2001; Kořa, 2004; Urbanová, 2006). T. Hirschi vychází z přesvědčení, že pravidla a normy přijímají snadněji lidé, kteří jsou pevně začleněni do společnosti než jedinci, kteří stojí na okraji společnosti či jsou z ní vylučováni. Základem sociální kontroly jsou tedy vazby jedince ke konvenční společnosti a delikventní chování je způsobeno nedostatečnými vazbami, případně jejich absencí.

Pouta se společností tvoří čtyři složky (Hrčka, 2001; Kořa, 2004):

- *náklonost* (připoutání) - vyjadřuje míru vazeb dospívajícího k druhým lidem, kteří ho učí sociálně přijatelnému chování,

- *závazek*- vyjadřuje ochotu chovat se konvenčním způsobem,
- *účast* - vyjadřuje čas, který tráví konvenčními aktivitami, který je věnovaný udržování sociálních vazeb,
- *víra* v platnost tradičních norem a hodnot.

Za nejdůležitější vazby považuje T. Hirschi vazby jedince s rodinou, s vrstevníky a školou. Systém sociální kontroly tak mohou efektivněji uplatňovat skupiny, jejichž členové mají mezi sebou silnou vazbu, než skupiny bez citových pout a společných pravidel (Kot'a, 2004).

S praktickou podobou teorie sociální kontroly se většina z nás setkává na každém kroku. Mechanismy sociální kontroly, ať již formální či neformální, patří k důležitým regulačním nástrojům deviantního chování lidí ve společnosti. Pokud by byla sociální kontrola nedostačující, docházelo by k nárůstu deviantního chování, což by mohlo vést k chaosu ve společnosti. V opačném případě, při příliš silném tlaku sociální kontroly, by mohlo zase docházet k porušování lidských práv, proto se domníváme, že je velmi důležité najít optimální míru sociální kontroly.

4.3.3 Teorie etiketizační³⁷

Podstata etiketizační teorie nespočívá v analýze postav devianta ani v hledání jeho motivů, které ho vedly k deviantnímu chování. Základem etiketizační teorie je nejen analýza procesu, kterým je určité chování označováno jako deviantní a nositel tohoto chování je prohlašován za devianta, ale i to jak etiketizace může ovlivnit život jedince.

Za průkopníky etiketizační teorie jsou považováni **E. M. Lemert a H. S Becker**, podle kterých *„není deviance souborem nějakých charakteristických rysů jednotlivců nebo skupin, ale je výsledkem kolektivní interakce (reakce) mezi údajným deviantem a ostatními lidmi (společností, skupin), jinými slovy je vztahem mezi deviantní a nedevariantní částí populace“* (Urban, Dubský, 2008, s. 92). Podle této teorie je tedy za deviantní chování považováno takové chování, které je ostatními hodnoceno jako deviantní.

---

³⁷ Jinak také označovaná jako **teorie stigmatizace, teorie sociální reakce, značkovací teorie, teorie labellingu či teorie nálepkování**

A. Giddens (1999) pokládá za hlavní zdroje etiket nositele moci, kteří prostřednictvím zákonů a jejich interpretací policií, soudy, určují, co je deviantní, delikventní. Pravidla vymezující deviaci v podstatě určují bohatí lidé chudým, muži ženám, starší mladším.

Vyvstává také otázka „*Proč někteří lidé dostávají nálepkou devianta a jiní ne, i když oba porušili stejnou normu?*“ Nálepky jsou podle M. Hrčky (2001) častěji přisuzovány jedincům bez mocenského postavení, příslušníkům z nižších tříd, etnických skupin, ze sociálně znevýhodněného prostředí, jejichž deviantní chování bývá přísněji sankcionováno než stejné chování ostatních členů společnosti. Nálepky přidělené formálními kontrolními mechanismy mohou přetrvávat i poté, co jedinec se již nechová deviantně, přestane být nositelem deviace. Pro takto označeného jedince mohou nálepky negativní důsledky, a to zejména v oblasti sociálních vztahů.

Lze se setkat také s tzv. **falešně označovanými jedinci**. Jsou to jedinci, kteří byli označeni za devianty, aniž by byli nositeli deviantního chování. Značkovací reakce okolí je zde vyvolána nikoli chováním aktéra, ale dalšími faktory. K falešnému značkování může docházet omylem, neznalostí, rozdíly v sociokulturní oblasti nebo úmyslně (Hrčka, 2001). K udílení nálepek delikventa mohou vést například názory vycházející z rasistických, sociálních, etnických, profesních předsudků, minulost hodnocené osoby, její vzhled, styl oblečení, účesu, zdravotní handicap, věk, příslušnost k určité subkultuře, prospěch, rodinné prostředí atd.³⁸

K rozvoji etiketizační teorie výraznou měrou přispěl **E. M. Lemert** svou koncepcí **primární a sekundární deviace**. První prohrěšek E. M. Lemert nazývá **primární deviací**. Jedná se o porušení pravidla, normy na základě původního podnětu, které může mít různé příčiny. Etiketizační teorie se ale nezabývá příčinami primární teorie, nepovažuje je za důležité. Podle M. Hrčky (2001, s. 53) značkování samotné nemůže být příčinou primární deviace, „*dochází k němu až po rozpoznání již existující deviace a chování, které je označeno jako deviantní, je za takové považováno retrospektivně již před značkováním, takže chování vytváří nálepkou a nikoli naopak.*“

---

³⁸ Při etiketizaci může docházet k haló-efektu čili stigmatizaci spojené s asociací. Negativní hodnocení, značkování je přisuzováno nejen samotnému nositeli deviantního chování, ale i jeho nejbližšímu okolí (Hrčka, 2001).

Sekundární deviance je výsledek společenské reakce na primární deviantní chování jedince. Označuje se tak chování člověka, který již jednou byl označen za devianta. Ostatní lidé začínají na delikventy reagovat podle jejich označení nálepkami. Jedinec vědomě či nevědomě akceptuje své označení, identifikuje se s ním, přijme ho za vlastní, začne na něj reagovat, začne se podle ně chovat. Sekundární deviance nastává tehdy, když jedinec přijme nálepku a sám se začne považovat za devianta (Giddens, 1999; Urban, Dubský, 2008).

Můžeme tedy říci, že jedinec je vlastně společností donucen k deviantnímu chování, neboť okolí od něho očekává právě takové chování, které bude v souladu s jeho nálepkou. Jedinec se snaží naplnit očekávání okolí, a dopouští se tak dalšího deviantního chování, což má za následek prohloubení propasti mezi jeho a konvenčním chováním.

4.3.4 Teorie delikventního prostředí

V polovině minulého století se začínají objevovat přístupy, které vycházejí z existence odlišných kulturních vzorců chování, které se vyskytují v různých společenských vrstvách. Jedním z nich je **teorie delikventního prostředí** (někdy označovaná také jako **teorie subkultur**), jejímiž hlavními představiteli jsou **A. K. Cohen, R. A. Cloward a L. E. Ohlin**, kteří se zabývali příčinami delikventního chování mladých lidí. Teorii delikventního prostředí interpretovali na život městských subkultur (gangů, part) mládeže. Ačkoli při vyvozování svých závěrů vycházeli z prostředí americké společnosti³⁹, je možné nalézt určitou paralelu i na naše prostředí.

Vycházeli z přesvědčení, že deviantní chování je důsledkem sociálního tlaku, kterému je jedinec vystaven ze strany společnosti a se kterým se musí nějakým způsobem vypořádat. Podle A. Cohena (Munková, 2001) je zdrojem deviantního chování rozpor mezi požadavky, hodnotami a normami společnosti, které preferují životní cíle spojené s úspěchem, a reálným postavením jedince ve společnosti, jeho možnostmi dosáhnout deklarovaných cílů, tedy být společensky úspěšný.

Příležitosti k dosažení úspěchu, společenského uznání, seberealizace jsou ale sociálně diferencované, reálné možnosti mají příslušníci jednotlivých vrstev odlišné. (Urban, Dubský, 2008). Příslušníci nižších společenských vrstev jsou častěji koncentrováni v určitých částech města, obývají určité čtvrti. Mívají omezené možnosti legitimním způsobem dosáhnout

---

³⁹ Zabývali se výzkumem delikventní subkultury mládeže z nižších společenských vrstev, městských ghatt a slumu.

společenského úspěchu. Často se totiž jedná o jedince pocházející ze sociálně znevýhodněného prostředí, kteří se z řady objektivních i subjektivních důvodů mohou cítit společností vyčlenění. Dochází k interakci s jinými jedinci s podobnými životními osudy, což vede ke vzniku **subkultur** (part, gangů), které mladým lidem vytvářejí příležitosti, aby nelegitímním způsobem dosáhly společensky uznávaných cílů, společenského úspěchu, prestiže.

R. A. Cloward a L. E. Ohlin (Kapr a kol., 1997), autoři **teorie nelegitímních možností**, se domnívají, že subkultury mohou vznikat tam, kde existuje soubor nelegitímních prostředků dosahování společensky uznávaných cílů, a že subkultury se prioritně orientují na využívání těchto nelegitímních možností.

Výše uvedení autoři rozlišují subkulturní skupiny (gangy) na (Urban, Dubský, 2008): **kriminální, únikové, konfliktní**. Členové kriminálních gangů dosahují společenského úspěchu, zvýšení sociálního statusu díky kriminálnímu chování (např. díky loupežím, krádežím, prostituci atd.). Pro únikové (retroaktivní) gangy je charakteristická neschopnost jejich členů obhájit a akceptovat společenskou pozici. Jedná se o party drogově závislých. Konfliktní subkultury (např. extremistické skupiny) považují násilí jako jediný možný způsob vedoucí k dosažení vytyčeného cíle a získání společenské prestiže a úspěchu

A. K. Cohen (Kot'a, 2004; Urban, Dubský, 2008) na základě svých výzkumů městských gangů dospěl k závěru, že delikventní chování subkultur mládeže je způsobeno konfrontací členů těchto subkultur s hodnotami, které uznávají příslušníci společensky významnějších vrstev. Rovněž je možné vysledovat podobné charakteristiky jednotlivých městských subkultur mládeže, jako jsou:

- **Zlomyslnost**, která se projevuje úmyslným, poškozováním a ničením cizího majetku a nenávislnými projevy chování vůči okolí.
- **Krátkodobost, nestálost a hédonismus**, které se vyznačují fixací na přítomnost, rychlým uspokojováním potřeb, orientací na příjemné prožitky a pestrostí aktivit.
- **Negativismus**, který se projevuje popřením hodnot a norem střední třídy a který často vede k útokům na úspěšné jedince společnosti.
- **Skupinová loajalita, fixace na druhé**, které vedou ke skupinové autonomii.
- **Fatalismus**, který spočívá v pasivním přijetí delikventní role.

- **Finanční neutilitarismus**, který se vyznačuje ničením předmětů, jež jsou považovány za symbol hodnot středních tříd, peníze a majetek jsou až druhotným cílem delikventního chování.

Na základě výše uvedeného můžeme říci, že na delikventní chování jedince má vliv příslušnost k určité sociální skupině a k lokálnímu prostředí, ve kterém se člověk pohybuje, a to jako jediné mu může poskytnout úctu, sociální status, pocit bezpečí, uznání a určitý smysl života. Z toho důvodu je pro něho příslušnost k dané subkultuře důležitá, a to i za cenu možných sankcí.

Přestože výše zmiňované teoretické konstrukty se zaměřují na vysvětlení příčin deviantního a delikventního chování, je možné je dle našeho názoru aplikovat na objasnění příčin a faktorů, které vedou ke vzniku rizikového chování.

Osobně považujeme za jeden z nejdůležitějších faktorů, které mohou působit na chování dítěte a dospívajícího a které mohou ovlivnit vznik rizikového chování, nejbližší sociální prostředí, ve kterém se dítě pohybuje, tedy rodinu, vrstevníky a školu.

K rozvoji rizikového chování tedy dochází zejména v malých důvěrných skupinách v procesu socializace prostřednictvím sociálního učení. Dítě přejímá vzorce chování, názory, postoje skupiny (v nejútlejším věku je to je to rodiny, v období dospívání skupina vrstevníků), chování prezentované touto skupinou považuje za „normální“, a tudíž se i on chová obdobným způsobem. Koncept **diferencované asociace** podle nás neplatí jen u kriminálního chování, ale je ho možné uplatnit i při vysvětlování příčin některých projevů rizikového chování jako např. užívání návykových látek, agresivní způsob řešení konfliktů, promiskuitní způsob života, záškoláctví, závislost na PC hrách.

Na vzniku a rozvoje rizikového chování se také podílí nedostatečná **sociální kontrola**, představovaná formálními i neformálními mechanismy sociální kontroly na různých úrovních. Nedostatečná sociální kontrola státu nad prodejem alkoholických a tabákových výrobků osobám mladším 18 let vede k snadné dostupnosti těchto produktů na trhu, a to může přispívat k časté prevalenci kouření a pití alkoholu u dětí a dospívajících. Z výsledků šetření (např. Gecková, 1998; Gecková, M. Pudelský, J. Van Dijk, 2001 atd.) také vyplývá, že dostatečný rodičovský zájem a dohled ze strany rodičů může působit jako protektivní faktor rizikového chování. S mechanismy sociální kontroly se setkáváme také ve školním prostředí.

I zde sociální kontrola hraje důležitou roli při ovlivňování rizikového chování jako např. záškoláctví, šikana, agresivní chování, konzumace návykových látek, ničení školního majetku.

S etiketizační teorií, tedy s přidělování nálepek určitým osobám se v naší společnosti můžeme setkat také často. Bohužel se tento přístup nevyhne ani prostředí školy. Někteří žáci bývají svými učiteli a spolužáky označováni nálepkami „problémový žák“, „pětkář“, „propadlík“, „šprt“ a okolí se k nim také podle tohoto označení chová a očekává u těchto jedinců chování, které bude v souladu s udělenou nálepkou, což v konečném důsledku může vést k navýšení četnosti a závažnosti rizikového chování jedince, neboť jedinec rezignuje ve svém úsilí ukázat okolí, že jeho chování neodpovídá dané nálepce a začne se chovat podle očekávání svého okolí.

Teoretické přístupy a konstrukty prezentované v této kapitole při hledání příčin deviantního, problémového, resp. rizikového chování věnují pozornost jedné skupině proměnných (biologických, psychologických, sociologických). Domníváme se, že rizikové chování nebývá způsobeno pouze jednou příčinou, ale naopak na vzniku rizikového chování se podílí více různých faktorů. Proto je vhodné při zkoumání rizikového chování uplatňovat celostní přístup. J. Hamanová, P. Hellerová (2000, s. 385) v této souvislosti uvádějí, že *„každý jev rizikového/problémového – a zvláště u rozvinutého – chování samozřejmě je třeba samostatně studovat do hloubky a přistupovat k němu v tomto smyslu specificky a „specializovaně“, současně se ukazuje i nutnost celostního přístupu k této problematice jako celku.“*

Určité projevy rizikového chování se často vyskytují společně s dalšími projevy rizikového chování, že jedny podmiňují vznik dalších, což potvrzují i R. Jessor a S. L. Jessora (1977), kteří došli ke zjištění, že člověk, který se chová rizikově jedním způsobem, má tendenci se chovat rizikově i v jiných oblastech života.

Domníváme se proto, že v rámci preventivních aktivit by se měla obracet pozornost k celé vyvíjející se osobnosti dospívajícího, a ne jen k jednotlivým projevům rizikového chování.

5 ŽÁK STŘEDNÍHO A STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

V disertační práci se zabýváme problematikou rizikového chování z pohledu žáků⁴⁰ základní školy, a to žáků 5. až 9. ročníků, tedy žáků středního a staršího školního věku. Proto považujeme za důležité blíže přiblížit a specifikovat vývojové zvláštnosti jednak období středního školního věku a jednak zejména v období staršího školního věku, přičemž toto období můžeme časově vymezit v rozmezí 11 až 15 let.

V odborné literatuře (např. Langmeier, Krejčířová 1998; Macek, 2003; Říčan, 2004; Vágnerová, 2005 atd.) zabývající se vývojovou psychologií je možné najít různé věkové klasifikace jednotlivých fází lidského života.

Pro vývojovou etapu související s tématem naší práce J. Langmeier, D. Krejčířová (1998) používají pojem **pubescence**, kterým označují jedince ve věku 11 až 15 let, a dělí toto období na: a) fázi **prepuberty** (11-13 let), která se vyznačuje prvními známkami pohlavního dospívání; b) fázi **puberty** (13-15 let), pro niž je typické navazování kontaktů s druhým pohlavím a dosažení reprodukčních schopností. Jiné pojetí nalezneme např. u P. Macka (1999), který pro označení mladých lidí ve věku od 10 do 20 let používá termín **adolescence**, kterou dále člení na: **časnou** (10-13 let), **střední** (14-16 let) a **pozdní** (17-20 let).⁴¹ U M. Vágnerové (1997a) se můžeme setkat s klasifikací, která odpovídá jednotlivým obdobím docházky na základní školu.

Školní věk se dá vymezit jednak časově (přibližně 6-15 let), jednak povinnou školní docházkou. M. Vágnerová (1997a) rozlišují školní věk na:

- b) **raný školní věk**, který trvá dva roky a je charakterizován především změnou životní situace a adaptací na školu (přibližně 6–8 let),
- c) **střední školní věk**, v němž dochází k mnoha dalším změnám, daným nejen sociálně, ale i biologicky. Lze jej z mnoha hledisek považovat za přípravu na dospívání. Trvá

---

⁴⁰ Pojmem **žák** označujeme člověka, který se nachází v roli vyučovaného subjektu, je to objekt výchovného a vzdělávacího působení učitele, bez ohledu na věk. Žákem může být dítě, adolescent, dospělý. V širším smyslu pojem žák zahrnuje pojmy student, učeň, i když formálně bývá termín žák vyhrazen pro určitý typ škol. V užším smyslu je žák označení pro dítě, které navštěvuje základní školu (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

⁴¹ V zahraniční literatuře (např. Berk, 1997) se převážně používá periodizace, podle které se adolescencí považuje celé přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. J. Průcha, E. Walterová a J. Mareš (2009) uvádějí kromě výše uvedených přístupů také přístup pediatrický, který používá širšího označení adolescence pro celé období, zatímco výrazem puberta označuje hormonálně podmíněný proces fyzického zrání a růstových změn.

přibližně 3 roky, končí přestupem na 2. stupeň základní školy (od 8-9 let až do 11-12 let),

- d) **starší školní věk, neboli puberta** je ze školského hlediska dobou 2. stupně základní školy (11-12 let – 15 let).

V jednotlivých stádiích školního věku dochází k významným tělesným, psychickým a sociálním změnám. Vzhledem k zaměření práce se budeme zabývat jen některými aspekty těchto změn, a to zejména v oblasti socializace a identity žáka ve středním a starším školním věku (pubertě).

5.1 STŘEDNÍ ŠKOLNÍ VĚK

M. Vágnerová (1997a) hodnotí střední školní věk jako relativně poklidnou fázi, během níž není zaznamenán žádný významný biologický ani sociální mezník.

Ve **středním školním věku** se mění vztah ke škole, k učiteli, učitel přestává být jedinou uznávanou školní autoritou. Ze strany žáka se začíná postupně objevovat **kritický postoj vůči učiteli**. Role žáka získává postupně jiný obsah. Pro roli žáka je podstatná adaptace na školu a zvládnutí základní normy chování. Hodnocení školní práce se stává součástí jeho identity. Dítě získává určitou autonomii v sebehodnocení.

M. Vágnerová (1997a) a M. Vašutová (2005) shodně uvádějí, že v tomto období se **zvýšuje se potřeba kontaktu s vrstevníky**. Tato potřeba se stává jednou z nevýznamnějších potřeb školního věku. Identifikace s vrstevnickou skupinou, především skupinou stejného pohlaví, je jedním z mezníků v socializaci. Učení v dětské skupině zahrnuje zejména různé socializační kompetence, učí se novým (jiným) způsobům chování. Dítě se učí ve skupině vrstevníků komunikovat, spolupracovat, soupeřit, získávat různé role a jistou prestiž. Výsledek učení je podstatný i pro přijetí skupinou.

Každé dítě středního školního věku potřebuje být vrstevnickou skupinou akceptováno. Pro rozvoj přijatelného sebehodnocení je v této době významný nejenom úspěch ve škole, ale i úspěch mezi dětmi, který se projeví mírou akceptace. Jestliže dítě nemá očekávané sociální kompetence, nebývá pozitivně akceptováno. To je pro něj signálem selhání. V souvislosti s tím se objevují různé obranné reakce (vnucování, šaškování, uplácení, agresivita apod.), kterými se snaží ve skupině prosadit, získat přijatelnou pozici (Vágnerová, 1997a, 2005).

Objevuje se také **požadavek stejnosti** (stejný věk, podobné zájmy, stejná zralost v chování). Děti tedy preferují kamaráda stejného věku, podobných zájmů, stejného pohlaví. Jestliže se od všech členů třídy očekává stejná zralost v chování, stupňuje se tendence odmítat projevy, které tomu neodpovídají. V tomto období můžeme pozorovat vyšší četnost útoků dětí vůči odlišnému nebo méně schopnému spolužákovi. Podle M. Vágnerové (1997b, s. 45) „není vznik takových potíží náhodný. Děti se musí dostat do určité fáze socializačního vývoje, aby byly schopné osamostatnění a sjednocení do skupiny, která může určitým způsobem společně jednat“.

Výrazněji se v tomto období začíná objevovat šikana. Jako jeden z možných zdrojů šikany, případně dalších prohřešků proti školnímu chování, spatřuje M. Vašutová (2005) v nepřijetí a v nerespektování skupinových norem jedincem, které může být členy skupiny chápáno jako nízká míra soudržnosti a konformity se skupinou.

5.2 STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK (PUBERTA)

Starší školní věk můžeme periodicky vymezit od 11 do 15 let, tedy jako období spojené s docházkou na 2. stupni základní školy. Toto období lze souhrnně nazvat obdobím puberty. **Puberta** představuje důležitý biologický a sociální mezník (ukončení základní školy a volba povolání) mezi dětstvím a dospělostí a lze ji považovat za „celkově nejbouřlivější období ve vývoji jedince“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s 236-237).

V této vývojové etapě dochází k řadě biologickým a psychologickým změnám⁴². Jedná se tedy nejen o období spojené s pohlavním zráním, ale rovněž o období výrazných změn a nového začleňování jedince do společnosti. Souhrn změn vede ke ztrátě starých jistot a potřebě nové stabilizace. Tento přerod je podle J. Čápa, J. Mareše (2007) doprovázen problémy ve školním i rodinném prostředí.

Kromě výše uvedených změn se objevují také odlišnosti ve vývoji emočního prožívání, které se projevují např. citovou nestálostí, nevyrovnaností, snadnou unavitelností, citovou labilitou, náladovostí. Pubescent bývá často podrážděný, vztahovačný, uzavírá se do svého světa, typické je pro něj snění či kolísání školního prospěchu (Vágnerová, 2005).

---

⁴² J. Piaget, B. Inhelderová (2010, s. 117) uvádějí, že „se často popisuje prudký citový a sociální vývoj v adolescenci, ale ne vždy se chápe, že jeho nezbytnou a předběžnou podmínkou je přeměna myšlení, která umožňuje jedinci pracovat s hypotézami a usuzovat o výrocích bez přímé souvislosti s konkrétním reálným konstatováním.“

Emoční reakce pubescentů bývají často nepřiměřené, a proto bývá toto období označováno jako „vulkanismus“ (Říčan, 2004).

S celkovou emoční labilitou souvisejí také výkyvy v sebehodnocení, které je součástí identity. Reakce jiných lidí bývají dospívajícími často mylně chápány jako nepřátelské a urážející. Výrazem osobní nejistoty je pubertální vztahovačnost. Celková nejistota vyvolává u pubescentů různé obranné reakce, jako je např. útěk do fantazie, snění (Vágnerová, 2005).

K sebepoznání slouží srovnávání s jinými lidmi, kdy jedinec srovnává to, jak ho hodnotí vrstevníci a dospělí s tím, jak se vnímá sám (Dolejš, 2010). Rovněž to jsou aktivity, které mají soutěživý charakter a vymezují pozici jedince ve skupině, ale třeba i studijní výsledky, či diskuse s vrstevníky, s autoritami. Při vytváření svého sebehodnocení hraje důležitou roli fyzický vzhled. Zvyšuje se pozornost k vlastnímu tělu i způsobu oblékání. Každá odchylka od běžné normy je těžce prožívána. Dívky se vyznačují větší nespokojeností se svým zevnějškem než chlapci.

Pro dospívání je charakteristická **změna vlastní identity**, tj. vlastní jedinečnosti a autentičnosti (Macek, 2003), která byla dosažena potvrzením nové, přijatelné pozice. Změna chápání vlastní identity souvisí s rozvojem poznávacích procesů, s procesem sebepoznávání. Způsoby dosažení identity, následně autonomie a dospělé zodpovědnosti jsou velmi individuální (Bonino, Cattelino, Ciairano, 2005). Můžeme říci, že v tomto období dochází ke střetu dvou identit, dětské a dospělé, což výstižně popsal E. H. Erikson (2002, s. 239) „*Mysl adolescenta je v podstatě myslí ve stavu moratoria, psychosociálního stádia mezi dětstvím a dospělostí, mezi morálkou, jíž se dítě naučilo, a etikou, kterou má rozvíjet jako dospělý.*“

Vytváření identity je aktivní proces, v němž jedinec rozvíjí svou představu o tom, kým by chtěl být a pokouší se ji realizovat. Tento proces naplno startuje v dospívání, ale v tomto období nekončí (Macek, 2003). Formování identity probíhá v různých oblastech života, v rodině, škole, mezi vrstevníky, zaměstnání atd., jež nemalou měrou mohou přispět k formování osobnosti jedince.

5.2.1 Sociální vztahy v dospívání

Ke změnám dochází rovněž v oblasti sociálních vztahů. Vývoj identity je ovlivňován kvalitou vztahů s rodiči, vrstevníky, ale i prostředím školy, jež představují pro jedince hlavní oporu (Gecková, Pudelský, Van Dijk, 2001).

Přestože žák staršího školního věku se postupně vymaňuje z vazeb na rodinu, představují vztahy a vazby v rodině silný faktor socializace a individualizace dospívajícího. Proces **emancipace** je nutný pro osobní zrání dítěte, i když při odpoutávání spolu s úzkými vazbami na rodinu ztrácí i jistotu a bezpečí, které mu doteď poskytovala rodina. „*Změny spojené s dospíváním vedou ke ztrátě starých jistot a posilují potřebu orientace v nové situaci a nové stabilizace*“ (Vágnerová, 2005, s. 324). Dle P. Macka (2002) dospívajícím jde v procesu emancipace o zrovnoprávnění svého postavení s postavením rodičů.

Jestliže byly vztahy s rodiči v předchozích obdobích pohodové, jisté, méně konfliktní, pak i proces emancipace probíhá snadněji. Je třeba si ale uvědomit, že tento proces není snadný ani pro dospívající, ani pro rodiče. Mnozí rodiče, zejména matky se nedokáží smířit s uvolňováním pout svých dětí, nechtějí je ztratit, a proto se snaží udržet závislost dětí na své osobě (Langmeier, Krejčířová, 1998).

V dospívání se ale objevují a rozvíjejí nové sociální vztahy, které míru závislosti na rodině snižují. Pubescent se snaží postupně vymaňovat z vazeb na rodinu a upevňuje sociální vazby ve vrstevnické skupině, kde hledá potřebu jistoty, jež mu původně zajišťovala rodina.

V tomto období dochází k porovnávání, někdy až k přehnanému vyzdvihování rozdílů mezi chováním, názory, hodnotami a zájmy rodičů a chováním, názory členů vrstevnických skupin. Dospívající často rodiče kritizují, vytýkají jim nedostatky, ať již skutečné či fiktivní, revoltují, stydí se za jejich projevy něžnosti a lásky, nelíbí se jim kontrola ze strany rodičů. V chování dospívajících nalezneme rozpor. Na jedné straně vyjadřují své přání, aby rodiče byli jiní, aby je tolik nekontrovali, ale na druhé straně svým chováním prozrazují potřebu jistého vedení a kontroly (Langmeier, Krejčířová, 1998).

Proces emancipace je často doprovázen konflikty dospívajících a jejich rodičů. Dle J. Langmeiera, D. Krejčířové, (1998, s. 150) „*konflikty vznikají většinou kolem specifických pravidel, zákazů, příkazů, které dospívající pokládá za neodůvodněné a příliš omezující.*“ P. Macek (2003) se domnívá, že když dospívající mají pocit, že se na ně bere ohled a že mohou vyjádřit své názory, nemusí být konflikty mezi rodiči a dospívajícími negativně vnímány. Pokud tomu tak není, prožívají konflikty s rodiči více negativněji dívky, chlapci jsou naopak vůči negativním vlivům více obrnění a jsou více citlivější na pozitivní atmosféru.

P. Macek (2003) se odvolává na výsledky empirického šetření A. Petersenové, ze kterých je patrné, že vyšší míra konfliktů je zaznamenána především u adolescentů s tzv. rizikovým chováním (delikvence, útky z domova, konzumace drog atd.). Naopak u jedinců,

u kterých se nevyskytují různé formy rizikového chování, bývá i méně konfliktů mezi nimi a rodiči.

I přes kritický postoj dospívajících vůči rodičům a menší podíl času, který dospívající tráví se svými rodiči, zůstávají rodiče i nadále nejdůležitějšími osobami a významným zdrojem sociální opory v případě emocionálních a vztahových problémů (Gecková, Pudelský, Tuinstra, 2000).

Podle Z. Matějčka, M. Pokorné (1998) a M. Vágnerové (2005) dospívající u rodičů oceňují zejména upřímnost, jednoznačnost, spolehlivost, statečnost, a to zejména ve smyslu dodržování svých zásad, životní zkušenosti, umění přiznat chybu. Naopak jim vadí projevy povýšenosti a nadřazenosti, malicherné, podrážděné chování.

U žáka staršího školního věku dochází v procesu emancipace k uvolňování vazeb na rodinu a naopak dochází k upevňování sociálních vazeb a vztahů s formálními i neformálními vrstevnickými skupinami. V době, kdy se uvolňují rodinné vazby, vrstevnická skupina dospívajícímu poskytuje oporu, ochranu a zázemí. Zvyšuje se tak význam a **vliv vrstevnické skupiny**. Můžeme tedy říci, že členství ve vrstevnické skupině a budování přátelských vztahů představuje charakteristický znak tohoto období.

Charakter vrstevnických vztahů se v průběhu celého dospívání mění. Na začátku puberty vytvářejí děti menší skupinky složené z jedinců stejného pohlaví. Jde v nich především o každodenní komunikaci. Mají většinou svého vůdce, kterého všichni členové obdivují (Macek, 2003). Rovněž se v této době začíná objevovat potřeba intimního párového přátelství. Přátelství chlapců je častěji založeno na společných zájmech a činnostech, přátelství dívek je charakterizováno spíše hlubší emoční nákloností (Langmeier, Krejčířová, 1998). Během puberty je patrný vyšší zájem o druhé pohlaví, dochází k postupnému překonávání skupinového tabu orientace na druhé pohlaví.

„Vrstevnická skupina má specifickou a často nezastupitelnou roli při získávání pocitu vlastní identity“ (Macek, 2003, s. 58). V rámci vrstevnické skupiny dochází mezi jednotlivými členy k vzájemnému poskytování názorů, postojů, vzorců chování. Podle P. Macka (2002, 2003) členstvím ve vrstevnické skupině dospívající také získávají sociální status.

M. Vágnerová (2005) vidí ve vrstevnické skupině zdroj sociálního učení. Dospívající ve skupině vzájemně napodobují své chování, resp. chování „vůdce“ skupiny, rovněž porovnávají své zkušenosti, tzn. že vrstevnická skupina má pro dospívajícího referenční význam. Jednak dospívající si může ve skupině ověřovat zkušenosti se sebou samým. Může

porovnávat vlastní chování a pocity s chováním druhých. Jednak také může srovnávat svoje zkušenosti s rodiči a s vymezením vlastní role v rodině (Vágnerová, 2005).

Žák staršího školního věku přikládá velký význam normám stanovených vrstevníky. Pravidla skupiny mají pro něho většinou přednost před normami rodiny. Vrstevnická skupina slouží jako opora stávající identity. Skupinová identita mu poskytuje ochranu a zázemí v době, kdy se uvolňují rodinné vazby.

Příslušnost k vrstevnické skupině se projevuje **konformitou** k jejich normám. Pokud by jedinec nepřijal normy skupiny, skupina by vůči němu zaujala odmítavé stanovisko, nepřijala by ho mezi sebe. Potřeba vytvořit vlastní pravidla vyplývá z tendence odpoutat a osamostatnit se z vazby na skupinu dospělých. Snaha od odlišení se projevuje i ve stylu komunikace dospívajících. Komunikace dospívajících se vyznačuje odlišným slovníkem pro dospělé často nesrozumitelným, hlučností, větší mírou neverbálních prostředků, vulgaritou. Role, které pubescent mezi vrstevníky získá, mají subjektivní význam, protože odrážejí jeho osobnostní kvality. Snaží se získat dobrou pozici ve skupině, ve třídě, a tu lze získat na základě kompetencí (nejvíce pubescenti oceňují inteligenci a vzdělanost), vlivu a oblíbenosti. Na síle nabývá intenzita potřeby přátelství, dochází k naplňování citové vazby. Důležitým prvkem přátelských vztahů je vzájemnost, důvěrnost a porozumění (Vágnerová, 1997a).

5.2.2 Role žáka staršího školního věku

Role žáka se během puberty mění. Školní prospěch je chápán jako hodnota dospělých, a proto ztrácí svůj původní význam. Znamky jsou chápány ve vztahu k budoucímu profesnímu uplatnění. Z vlastní pedagogické praxe můžeme říci, že pro pubescenty je typické nevěnovat školní práci přílišné úsilí a námahu, pokud to není nezbytně nutné. Podle M. Vágnerové (1997b) nejde pubescentovi o to, aby se něco naučil, ale chce se vyhnout nepříjemnostem.

Tento postoj je podporován i normami třídy, jež pro dospívajícího mají větší váhu a důležitost než názory dospělých. Podle nich je zvýšená námaha a úsilí nesmyslná a naopak může mít degradující charakter. Větší množství nesrozumitelného učiva je odmítáno, protože snižuje osobní jistotu dospívajících. Pubescent také často zpochybňuje význam mnoha školních znalostí, které považuje za samoučelné, zbytečné, často nepotřebné pro jeho další život. Úspěšnost ve škole má v pubertě vazbu k osobní perspektivě, přestává být cílem

a stává se prostředkem. Zejména to souvisí s volbou povolání, resp. s volbou a výběrem střední školy (Vágnerové 1997b).

V tomto období se nemění jen vztah žáka k učení, ale i jeho vztah k učiteli a normám školy. Stejně jako ve vztahu s rodiči, tak i vztahu k učiteli se projevuje větší kritičnost ze strany dospívajícího. M. Vágnerová (2005, s. 365) v této souvislosti uvádí, že „*starší žák již není ochoten akceptovat názory a rozhodnutí učitelů zcela automaticky, bez ohledu na jejich obsah.*“ Starší žák neakceptuje pouhou formální autoritu, ale naopak přijímá jen to, co mu imponuje, čeho si váží. Autoritu učitele akceptuje tedy ne proto, že se jedná o institucionálně potvrzenou autoritu, ale především se tak děje na základě jeho vlastností a chování (Vágnerová, 1997b; 2005).

Pubescenti akceptují takového učitele, který nezdůrazňuje svoji autoritu a nadřazenost. Oceňují, když je učitel považuje do určité míry za rovnocenné partnery. Dále pozitivně hodnotí, když má učitel smysl pro humor, pochopení pro žáky, projevuje zájem o žáky, dokáže vyslechnout jejich názor. Pro pubescenty je důležitá stabilita jednak v dodržování jasných pravidel, tak v emocionální oblasti. Rovněž je pro ně důležité, aby byl učitel schopen dostatečně a efektivně vysvětlit látku. Podle H. Grecmanová a kol. (1999) by měl učitel respektovat specifika tohoto vývojového období a měl by jim přizpůsobit výuku, ale měl by se i pro žáky stát jakousi oporou na cestě k dospělosti.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že období staršího školního věku (puberty) představuje pro dospívajícího i jeho okolí řadu změn v oblasti biologické, emocionální, kognitivní a sociální, se kterými se musí mladý člověk vypořádat. Cesta k dospělosti není ale vůbec jednoduchá, doprovází ji řada problémů, konfliktů, nesnází, nejasností, nedorozumění, krizových situací a pokušení, a proto je právem toto období považováno za jedno z nejrizikovějších etap lidského života.

6 IMPLEMENTACE PROBLEMATIKY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO RVP ZV

Jak již bylo řečeno v současné době se projevy společensky nepřijatelného chování stávají součástí našeho života a stále častěji se dotýkají i dětské populace, a to ať již jsou děti v roli aktérů nebo v roli obětí. Aby nedocházelo k nárůstu této situace, je důležité, aby děti byly schopné rozpoznat rizikové chování, uvědomovaly si následky jednání, dokázaly efektivně a adekvátně řešit problémovou situaci.

Z tohoto důvodu problematika rizikového chování a její prevence našla své místo v školní kurikulární reformě.

Problematika rizikového chování je obsažena v kurikulárních dokumentech, v Rámcových vzdělávacích programech (dále jen RVP), které vymezují základní rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy vzdělávání. V Rámcových vzdělávacích programech pro základní vzdělávání (RVP ZV) se učivo a výstupy související s tématem naší práce objevuje jak v rámci 1. stupně, tak i v rámci 2. stupně.

6.1 MOŽNOSTI ZAČLENĚNÍ PROBLEMATIKY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO UČEBNÍCH OSNOV 1. STUPNĚ⁴³

Na 1. stupni je problematika **rizikového chování** zakotvena ve vzdělávací oblasti **Člověk a jeho svět** a ve stejnojmenném vzdělávacím oboru a v jeho tematickém okruhu **Člověk a jeho zdraví**, kde se objevují přímo témata související s touto problematikou, a to jsou:

- *návykové látky a zdraví* – odmítání návykových látek, hrací automaty a počítače,
- *osobní bezpečí* – bezpečné chování v rizikovém prostředí, bezpečné chování v silničním procesu, krizové situace (šikana, týrání, sexuální zneužívání), brutalita a jiné formy násilí.

---

⁴³ Při zpracování této kapitoly jsme vycházeli z *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* (2005).

Dále je možné se zabývat uvedenou problematikou i v dalších tematických okruzích vzdělávacího oboru **Člověk a jeho svět**, a to v okruzích **Místo, kde žijeme** a **Lidé kolem nás**.

V následující tabulce jsme se pokusili nastínit možnosti začlenění problematiky **rizikového chování** do vzdělávacího oboru **Člověk a jeho svět** spolu s uvedením konkrétního projevu rizikového chování souvisejícího s učivem.

ČLOVĚK A JEHO SVĚT			
Tematický okruh	Učivo	Výstup	Rizikové chování
Místo, kde žijeme	Škola – bezpečná cesta do školy	uplatňuje pravidla silničního provozu	<i>nehodovost</i>
Lidé kolem nás	Rodina – život a funkce rodiny	rozlišuje role rodinných příslušníků a vztahy mezi nimi	<i>násilí v rodině, syndrom CAN</i>
	Soužití lidí – mezilidské vztahy, pomoc nemocným, sociálně slabým	vytváří na základě svých zkušeností vztahy mezi lidmi, dodržuje pravidla	<i>pomluva, šikana, chudoba, bezdomovectví</i>
	Chování lidí – pravidla slušného chování, principy demokracie	rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už tolerovat nemohou a která porušují základní lidská práva	<i>šikana, agresivita</i>
	Právo a spravedlnost – základní lidská práva a práva dítěte, práva a povinnosti žáků, právní ochrana občanů a majetku	rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už tolerovat nemohou a která porušují základní lidská práva a principy demokracie	<i>agresivita, xenofobie, šikana, záškoláctví, kriminalita</i>
	Vlastnictví – druhy vlastnictví a jeho ochrana	orientuje se v základních formách vlastnictví	<i>kriminalita</i>
Člověk a jeho zdraví	Lidské tělo – životní potřeby projevy, základní stavba a funkce, pohlavní	chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu	<i>sexuální obtěžování, násilí</i>

	rozdíly mezi ženou a mužem	nepříjemná	
	Partnerství, rodičovství, základy sexuální výchovy – rodina a partnerství, etická stránka sexuality, HIV/AIDS	uplatňuje ohleduplné chování k druhému pohlaví, orientuje se v nebezpečných způsobech sexuálního chování mezi chlapci a děvčaty v daném věku	<i>prostituce, kuplířství, promiskuita, homoprostituce, kriminalita, sexuální zneužívání, dětská prostituce</i>
	Návykové látky a zdraví – odmítání návykových látek, hrací automaty, počítače	předvede v modelových situacích osvojené způsoby odmítání návykových látek	<i>různé druhy závislostí, kyberšikana, patologické hráčství, kriminalita, útěky</i>
	Osobní bezpečí – bezpečné chování v rizikovém prostředí, bezpečné chování v silničním provozu, krizové situace (šikana, týrání, sexuální zneužívání), brutalita a jiné formy násilí v médiích	uplatňuje účelné způsoby chování v situacích ohrožujících zdraví	<i>šikana, týrání, sexuální zneužívání, brutalita a jiné formy násilí v médiích</i>

Tabulka č.1: Možnosti začlenění problematiky rizikového chování do vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět

6.2 ZAČLENĚNÍ PROBLEMATIKY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO UČEBNÍCH OSNOV 2. STUPNĚ⁴⁴

Na 2. stupni je problematika rizikového chování obsažena především ve dvou vzdělávacích oborech, a to ve vzdělávacím oboru **Výchova k občanství** a ve vzdělávacím oboru **Výchova ke zdraví**, kde učivo související se projevy rizikového chování tvoří podstatnou část učebních osnov.

Ve **Výchově k občanství**, která je součástí vzdělávací oblasti Člověk a společnost, najdeme souvislost se sociálně negativními jevy v tematickém okruhu:

⁴⁴ Možnosti začlenění problematiky rizikového chování do Výchovy k občanství a do Výchovy ke zdraví uvádíme v Příloze č.3 a v Příloze č.4.

- *Člověk a společnost*, a to v učivu z oblastí:
  - naše škola – společná pravidla a normy,
  - naše obec, region, kraj – ochrana kulturních památek,
  - naše vlast – pojem vlast a vlastenectví,
  - lidská setkání – přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost, nerovnost,
  - vztahy mezi lidmi – osobní a neosobní vztahy, konflikty v mezilidských vztazích, problémy lidské nesnášenlivosti,
  - zásady lidského soužití - svoboda a vzájemná závislost.
- *Stát a právo*, a to v učivu z oblastí:
  - lidská práva – práva dítěte a jejich ochrana, poškozování lidských práv, šikana, diskriminace,
  - protiprávní jednání – druhy a postihy protiprávního jednání,
  - právo v každodenním životě – význam právních vztahů.

Ve **Výchově ke zdraví**, která je součástí vzdělávací oblasti *Člověk a zdraví*, najdeme souvislost se zmiňovanou problematikou v tematickém okruhu:

- *Vztahy mezi lidmi a formy soužití*, a to v učivu z oblastí:
  - vztahy ve dvojici – kamarádství, přátelství, partnerské vztahy, manželství a rodičovství,
  - vztahy a pravidla soužití v prostředí komunity.
- *Změny v životě člověka*, a to v učivu z oblastí:
  - dětství, puberta, dospívání,
  - sexuální dospívání a reprodukční zdraví – předčasná sexuální zkušenost, poruchy pohlavní identity.
- *Zdravý způsob života a péče o zdraví*, a to v učivu z oblastí:
  - výživa a zdraví – poruchy příjmu potravin,
  - ochrana před přenosnými i nepřenositelnými chorobami, chronickým onemocněním a úrazy – bezpečné způsoby chování.
- *Rizika ohrožující zdraví a jejich prevence*, a to v učivu z oblastí:
  - auto-destruktivní závislosti – zdravotní a sociální rizika zneužívání návykových látek, patologické hráčství, práce s počítačem, návykové látky (bezpečnost v dopravě, trestná činnost, dopink ve sportu),

- skryté formy a stupně individuálního násilí a zneužívání, sexuální kriminalita – šikana a jiné formy násilí, formy sexuálního zneužívání dětí,
- bezpečné chování – komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi, pohyb v rizikovém prostředí, přítomnost v konfliktních a krizových situacích,
- manipulativní reklama a informace – reklamní vlivy, působení sekt.
- *Hodnota a zdraví*, a to v učivu z oblastí:
  - podpora zdraví a její formy – prevence a intervence.
- *Osobnostní a sociální rozvoj*, a to v učivu z oblastí:
  - mezilidské vztahy, komunikace a kooperace – respektování sebe sama i druhých, efektivní asertivní komunikace,
  - morální rozvoj – cvičení zaujímání hodnotových postojů a rozhodovacích dovedností.

Kromě výše uvedených vzdělávacích oborů se problematika rizikového chování objevuje i v průřezových tématech, a to zejména v **Osobnostní a sociální výchově** a v **Multikulturní výchově**, jejichž tematické okruhy procházejí napříč vzdělávacími oblastmi, a umožňují tak propojení vzdělávacích obsahů jednotlivých oborů.

6.3 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ A PRŮŘEZOVÁ TÉMATA

Jedná se zejména o průřezové téma *Osobnostní a sociální výchova*, jehož přínos k rozvoji osobnosti žáka v oblasti vědomostí, dovedností a schopností spočívá v tom, že:

- přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni,
- rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace,
- umožňuje získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací,

a v oblasti postojů a hodnot :

- pomáhá k utváření pozitivního, nezraňujícího, postoje k sobě samému a k druhým,
- vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů,
- napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování.

Souvislost s rizikovým chováním nalezneme také v průřezovém tématu **Multikulturní výchova**, jehož přínos k rozvoji osobnosti v oblasti vědomostí, dovedností a schopností tkví v tom, že:

- poskytuje žákům základní znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v České republice,
- učí žáky komunikovat a žít ve skupině s příslušníky odlišných sociokulturních skupin, uplatňovat svá práva a respektovat práva druhých, chápat a tolerovat odlišné názory, zájmy,
- rozvíjí dovednost rozpoznat rasové nesnášenlivosti a napomáhá prevenci vzniku xenofobie,
- poskytuje znalost některých základních pojmů multikulturní terminologie,

a v oblasti postojů a hodnot:

- vede k angažovanosti při potírání projevů intolerance, xenofobie, diskriminace a rasismu,
- pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové (náboženské i jiné) intolerance s principy života v demokratické společnosti.

V rámci mezipředmětových vztahů lze začlenit problematiku rizikového chování do dalších vzdělávacích oborů, např. chemie, biologie, český jazyk, matematika atd.

V této kapitole jsme se snažili nastínit možnosti implementace problematiky rizikového do RVP ZV. Pokusili jsme se vytvořit návod, ve kterých vzdělávacích rámci edukačního procesu mohou být žáci seznámeni s jednotlivými projevy rizikového chování, s riziky, které představují, s vhodnými a efektivními způsoby řešení těchto situací, s jejich prevencí.

7 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V disertační práci jsme použili kvantitativně orientovaný pedagogický výzkum, který vychází z filozofického směru pozitivizmu. Můžeme ho charakterizovat jako „*systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy*“ (Chráska, 2007, s. 12). Prostřednictvím kvantitativního výzkumu⁴⁵ jsme získali údaje, které nám pomohou zmapovat názory žáků základních škol na problematiku projevů rizikového chování.

V rámci výzkumného šetření pracuje s proměnnými⁴⁶:

- **nezávisle proměnná:** pohlaví žáka, ročník, který žák navštěvuje, umístění školy (ve městě, na vesnici, na sídlišti, v centru města, na malém městě), zaměření tříd, které žák navštěvuje (sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové a třídy gymnázia).
- **závisle proměnná:** frekvence výskytu rizikového chování, míra závažnosti rizikového chování.

7.1 POŘIZOVÁNÍ A DRUH VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO VZORKU

Základní soubor⁴⁷ v rámci našeho výzkumného šetření byl tvořen žáky 5. až 9. tříd základních škol a odpovídajícími třídami víceletých gymnázií v okresním městě Olomouckého kraje. Výběrovým souborem pak byli žáci 5. až 9. tříd základních škol a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na vybraných školách v okresním městě.

---

⁴⁵ Při **kvantitativních výzkumech** pracuje výzkumník s velkými skupinami osob, definuje výzkumný problém v co nejširších souvislostech, jeho záměrem je získat určité množství objektivně měřitelných údajů a na základě těchto získaných údajů se snaží dospět k zobecňujícímu tvrzení.

V první fázi výzkumu je nutné stanovit výzkumný problém, který by podle M. Chrásky (2007) měl být formulován jasně a konkrétně. Musí splňovat také požadavek, aby byl empiricky ověřitelný a měl by vyjadřovat vztah mezi dvěma nebo více proměnnými. Nejčastěji se používá forma otázky.

Ve druhé fázi výzkumu dochází k formulaci hypotézy, která tvoří základ kvantitativně orientovaných výzkumů. Je to výzkumný předpoklad, který vyjadřuje určitý názor výzkumníka. Na základě testování dat z hlediska statistické významnosti můžeme potvrdit platnost či neplatnost alternativní hypotézy. V poslední části pak dochází k vyvození závěrů a k jejich interpretaci a prezentaci

⁴⁶ **Proměnnými** rozumíme pedagogické jevy nebo vlastnosti, které se ve výzkumu objevují a mezi nimiž hledáme (ověřujeme) existenci vztahů. Proměnné se ve výzkumu mění, nabývají různých hodnot. „*Proměnné lze rozdělit na tzv. nezávisle proměnné a závisle proměnné. Nezávisle proměnná je vlastnost (jev), která je příčinou nebo podmínkou vzniku jiné vlastnosti. Závisle proměnná je vlastnost, která je výsledkem (následkem, důsledkem) působení nezávisle proměnné*“ (Chráska, 2007, s. 16).

⁴⁷ **Základním souborem** rozumíme „*množinu všech prvků patřících do okruhu osob nebo jevů, které mají být zkoumány v daném výzkumu*“ (Pelikán, 1998, s. 47). Jako výběrový soubor označujeme určitou část prvků, kterou jsme vybrali ze základního souboru, přičemž tento výběr základní soubor reprezentuje.

Výzkumná šetření byla pořízena na základě záměrného výběru prvků souboru⁴⁸. Jako kritérium pro výběr škol jsme si zvolili umístění školy v určité lokalitě, její charakter, zaměření, případně specializaci, a to z důvodu, abychom mohli porovnat názory žáků, kteří navštěvují školy s různým zaměřením, specializací či školy umístěné v různé lokalitě, a tak zjistit, jestli proměnné zaměření tříd a umístění školy ovlivňuje názory žáků na frekvenci výskytu a míru závažnosti rizikového chování. Dalším aspektem, který ovlivnil náš výběr, byla ochota vedení škol participovat na výzkumném šetření.

Výzkum se uskutečnil na pěti základních školách v okresním městě Olomouckého kraje, a to na základních školách na sídlišti, na základní škole s rozšířenou výukou jazyků, na základní škole sportovně orientované, na základní škole církevní s rozšířenou výukou náboženství, dále pak na nižším stupni víceletého gymnázia v okresním městě. Kromě škol v okresním městě proběhlo výzkumné šetření také na dvou základních školách na vesnici a na základní škole ve městě s dvaceti tisíci obyvateli.

7.2 FORMULACE CÍLŮ A HYPOTÉZ VÝZKUMU

Hlavním výzkumným cílem je zjistit názory a postoje žáků 5. –9. tříd základní školy a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na vybrané projevy rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence jejich výskytu v naší společnosti a jednak z hlediska míry závažnosti, kterou těmto jevům přisuzují.

Ze stanoveného hlavního cíle disertační práce vyplývá **hlavní výzkumná otázka**.
Které projevy rizikového chování se podle žáků vyskytují v naší společnosti často a jakou míru závažnosti těmto jednotlivým rizikovým chování přisuzují?

Z hlavního výzkumného cíle dále vyplývají dílčí výzkumné cíle, otázky a výzkumné problémy, které vedou k stanovení hypotéz.

Výzkumný problém č. 1

Ovlivňuje pohlaví respondentů jejich názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti?

---

⁴⁸ Pro záměrný výběr je charakteristické, že „o výběru jistého prvku nerozhoduje náhoda, ale buď úsudek výzkumníka, nebo úsudek zkoumané osoby“ (Chráska, 2007, s. 22).

Výzkumný cíl č. 1

Zjistit názory dívek a chlapců na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.

Stanovili jsme následující otázku: „*Která riziková chování se podle názorů dívek a chlapců vyskytují často v naší společnosti?*“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u dívek i chlapců stejné.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování se u dívek a chlapců liší.

Výzkumný problém č. 2

Ovlivňuje pohlaví respondentů jejich názory na míru závažnosti rizikového chování?

Výzkumný cíl č. 2

Zjistit názory dívek a chlapců na míru závažnosti rizikového chování, kterou mu přisuzují. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.

Položili jsme si následující otázku: „*Která riziková chování považují dívky a chlapci za závažná?*“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u dívek i chlapců stejné.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u dívek i chlapců odlišné.

Výzkumný problém č. 3

Ovlivňuje věk respondentů jejich názory na frekvenci rizikového chování v naší společnosti?

Výzkumný cíl č. 3

Zjistit a porovnat názory žáků různých ročníků na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.

Budeme hledat odpověď na výzkumnou otázku: „*Která riziková chování považují žáci 5. –9. ročníků za rozšířená v naší společnosti?*“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků 5.- 9. stejné.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování se u žáků 5.- 9. ročníků liší.

Výzkumný problém č. 4

Ovlivňuje věk respondentů jejich názory na míru závažnosti rizikového chování?

Výzkumný cíl č. 4

Zjistit a porovnat názory žáků 5.-9. ročníků na míru závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování v naší společnosti.

Výzkumná otázka k tomuto problému zní: „*Která riziková chování považují žáci 5. - 9. ročníků za závažná?*“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5.-9. ročníků stejné.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5.-9. ročníků odlišné.

Výzkumný problém č. 5

Ovlivňuje umístění školy v určité lokalitě názory žáků na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti?

Výzkumný cíl č. 5

- Zjistit a analyzovat názory žáků navštěvující školy umístěné v různých lokalitách na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.

Výzkumnou otázku jsme formulovali následovně: „*Která riziková chování považují žáci navštěvující školy v určité lokalitě za častá v naší společnosti?*“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování se u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách neliší.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

Výzkumný problém č. 6

Ovlivňuje umístění školy v určité lokalitě názory žáků na míru závažnosti rizikového chování?

Výzkumný cíl č. 6

Zjistit a porovnat názory žáků navštěvujících školy umístěné v různých lokalitách na míru závažnosti rizikového chování.

Budeme hledat odpověď na výzkumnou otázku: „*Která riziková chování považují žáci navštěvující školy v různé lokalitě za závažná?*“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování se u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách neliší.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

Výzkumný problém č. 7

Má zaměření tříd vliv na názory žáků na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti?

Výzkumný cíl č. 7

Zjistit a porovnat názory žáků navštěvujících tříd s různým zaměřením na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.

Budeme hledat odpověď na následující otázku: „*Která riziková chování hodnotí žáci navštěvující třídy s různým zaměřením jako velmi častá v naší společnosti?*“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti se u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením neliší.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

Výzkumný problém č. 8

Má zaměření tříd vliv na názory žáků na míru závažnosti rizikového chování?

Výzkumný cíl č. 8

Zjistit názory žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením na míru závažnosti rizikového chování. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.

Stanovili jsme následující otázku: *„Která riziková chování vnímají žáci navštěvující třídy s různým zaměřením jako závažná?“*

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením stejné.

H_A: Názory míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

7.3 METODY MĚŘENÍ A SBĚRU DAT

K zjištění výzkumného záměru jsme použili metodu **dotazníku**⁴⁹. V dotazníku jsme použili výběrové položky a zvláštní druh výběrových položek, a to položky škálové, které tvoří hlavní část dotazníku. Respondenti prostřednictvím posuzovací škály, která „*umožňuje zjišťovat míru vlastnosti jevu nebo jeho intenzitu*“ (Gavora, 2000, s. 88) vyjadřovali své názory na frekvenci výskytu a míru závažnosti rizikového chování a zaznamenávali je na šestibodové numerické škále.

V první části dotazníku se nacházejí položky, prostřednictvím nichž jsme zjišťovali základní informace o respondentech – pohlaví, školu a třídu, kterou navštěvují, zda navštěvují výběrovou třídu a druh výběrové třídy. Druhou část dotazníků tvoří výčet konkrétního rizikového chování. Jedná se o dvacet devět položek (projevů rizikového chování), které jsou doplněny stručnou charakteristikou, vysvětlením, uvedením příkladů, jež má přispět ke správnému pochopení významu daného termínu. U každé položky respondenti pomocí škály 0-5 vyjadřovali názory na frekvenci výskytu rizikového chování a míru závažnosti.

Při výběru jednotlivých položek projevů rizikového chování jsme vycházeli především z Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j. 21291/2010-28 (MŠMT, 2010), ve kterém jsou vymezeny oblasti rizikového chování žáků, na které má být prioritně zaměřena primární prevence rizikového chování.

Oblasti rizikových projevů v chování žáků:

- a) agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimedií, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofonie,
- b) záškoláctví,
- c) závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling,
- d) rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů,
- e) spektrum poruch příjmu potravy,
- f) negativní působení sekt,
- g) sexuální rizikové chování.

---

⁴⁹ P. Gavora (2000, s. 99) definuje dotazník jako „*způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí*.“ Dotazník slouží ke zjišťování informací respondentů o znalostech, názorech nebo postojích k problémům, které výzkumníka zajímají. V odborné literatuře např. (Gavora, 2000; Chráska, 2007) jsou uváděna základní pravidla pro tvorbu otázek, která je nutné respektovat při sestavování dotazníku. Výhoda metody dotazníku spočívá v tom, že umožňuje výzkumníkovi shromáždit údaje od velkého počtu respondentů v relativně krátkém čase.

Při sestavování položek dotazníku jsme respektovali také závěry z předvýzkumu, kterým se budeme věnovat v kapitole „Průběh výzkumného šetření“ (kap. 7.5).

Kvalitu dotazníkového šetření však mnohdy snižuje nízká návratnost. V našem výzkumném šetření jsme se rozhodli u většiny škol využít osobního předání dotazníků přímo respondentům, po kterém bezprostředně následovalo vyplnění dotazníků respondenty a vybrání dotazníků zpět, případně jsme po dohodě s vedením škol požádali o spolupráci pedagoga, který se s námi podílel na distribuci dotazníků mezi respondenty a jejich následném navrácení. Z toho důvodu se nám podařilo získat stoprocentní návratnost dotazníků od respondentů, kteří se podíleli na výzkumném šetření.

Dalším aspektem, který ovlivňuje kvalitu dotazníkového šetření, je kromě návratnosti také věrohodnost odpovědí dotazovaných. Vyplňované dotazníky jsou většinou anonymní, což na jedné straně umožňuje výzkumníkovi navázat kontakt s respondenty, kteří nemusí mít obavu ze zneužití jimi poskytnutých dat a informací, ale na druhou stranu anonymita může vést respondenty k uvádění nepravdivých, případně vulgárních odpovědí, které jsme při vyhodnocování dat z dotazníků u některých respondentů zaznamenali.

7.4 POUŽITÉ STATISTICKÉ TESTY A KOEFICIENTY⁵⁰

Zpracování výsledků se uskutečnilo na úrovni třídění dat prvního a druhého stupně. Při třídění prvního stupně zjišťujeme kolik respondentů uvedlo shodný znak jeden znak. Při třídění druhého stupně hledáme ty respondenty, kteří uvádějí určitou odpověď v jedné otázce a současně uvádějí jistou odpověď v otázce druhé.

Při vyhodnocování dat v rámci třídění prvního stupně jsme užili ukazatele popisné statistiky aV-koeficientu (u znaménkových a preferenčních znaků). **V - koeficient** zachycuje celkové možné chování vůči sociálnímu objektu od hodnot extrémně pozitivních do hodnot extrémně negativních v intervalu $V = <-1,1>$. $V = [(\text{součet kladných hodnocení}) - (\text{součet záporných hodnocení})] : \text{součet všech hodnocení}$.

Interpretace hodnot V - koeficientu:

0 - 0,19 - velmi slabě kladné (záporné)

0,20 - 0,39 - slabě kladné (záporné)

⁵⁰

Při zpracování informací vycházíme z publikace M. Chráska, (2007).

0,40 - 0,49 - středně kladné (záporné)

0,50 - 0,59 - silně kladné (záporné)

0,60 a více - velmi silně kladné (záporné)

Pro účely našeho šetření jsme si stanovili 8 výzkumných otázek. Z každé výzkumné otázky vyvozujeme výzkumný cíl, alternativní hypotézu, jejíž platnost ověřujeme vůči nulové hypotéze⁵¹. Předpokládáme, že existuje vztah mezi zkoumanými proměnnými. Pokud se prokáže, že existuje mezi proměnnými vztah, odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme alternativní hypotézu. „Pravděpodobnost, že neoprávněně odmítneme nulovou hypotézu, a tudíž nesprávně přijmeme alternativní hypotézu se nazývá, se nazývá hladina významnosti – signifikace“ (Chráska, 2007, s. 70). V pedagogických výzkumech je nejčastěji hladina významnosti stanovena na 5 % nebo na 1%. Míra pravděpodobnosti, že dosažená distribuce hodnot je nenáhodná byla v našem šetření stanovena na 5 % tzv. **hladiny významnosti**, což znamená, že existuje pětiprocentní pravděpodobnost neoprávněného odmítnutí nulové hypotézy, a tím tedy nesprávného přijetí alternativní hypotézy.

K tomu abychom mohli zjistit hladinu statistické významnosti pro určité tvrzení, slouží celá řada testů. Nejčastěji je používán tzv. **test dobré shody chi-kvadrát (χ^2)**. Tímto testem se ověřuje, zda četnosti, které byly získány zkoumáním určité sociální reality, se významně odlišují od teoretických četností, které odpovídají dané nulové hypotéze. Je nutné také znát hodnotu tzv. **testového kritéria**, což je určitá číselná charakteristika odvozená ze zjištěných dat. Hodnota testového kritéria představuje rozdíl mezi pozorovanou a očekávanou četností. Vypočítanou hodnotu testového kritéria je nutné porovnat s kritickou hodnotou uvedenou ve statistických tabulkách.

Pokud je vypočítaná hodnota testového kritéria menší než kritická hodnota, přijímáme nulovou hypotézu, což pro nás bude znamenat, že mezi proměnnými není žádný vzájemný vztah, souvislost nebo rozdíl. Naopak odmítnout nulovou hypotézu můžeme v případě, když vypočítaná hodnota testového kritéria bude větší než kritická hodnota.

Platí tedy jestliže :

- $\chi^2_{\text{tabulkový}} > \chi^2_{\text{vypočítaný}} \implies$ **neexistuje závislost mezi znaky, platí H_0 ,**
- $\chi^2_{\text{tabulkový}} < \chi^2_{\text{vypočítaný}}, \implies$ **existuje závislost mezi znaky, platí H_A .**

⁵¹ Chráska (2007, s. 69) definuje nulovou hypotézu jako „domněnku, která prostřednictvím statistických termínů tvrdí, že mezi proměnnými, které zkoumáme, není žádný vztah.“

Testu χ^2 nelze použít v případech, jestliže u více než 20 % všech políček jsou očekávané četnosti menší než 5, a dále v těch případech, kdy v jednom nebo více polích kontingenční tabulky je očekávaná četnost menší než 1.

Dále jsme posuzovali sílu, stupeň závislosti znaků, a to pomocí Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence C_{norm} . **Pearsonův normalizovaný koeficient kontingence** „ C_{norm} “ nabývá hodnot v intervalu $\langle 0,1 \rangle$ a určuje sílu závislosti mezi znaky, přičemž platí, že čím vyšší je jeho hodnota, tím vyšší je stupeň závislosti mezi sledovanými jevy:

- do 0,15 - nízká (slabá) závislost
- 0,16 - 0,25 - střední závislost
- 0,26 - 0,50 - vysoká (silná) závislost
- 0,51 a více - velmi vysoká (silná) závislost.

Data získaná výzkumným šetřením byla zpracována statistickým softwarem KontiStat 4.06 firmy CASH, s.r.o.

7.5 PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Před vlastním výzkumným šetřením jsme realizovali **pilotáž⁵² a předvýzkum**.

V rámci **pilotáže** jsme při osobní návštěvě oslovili vedení vybraných základních škol v okresním městě Olomouckého kraje a požádali je o participaci na výzkumném šetření. Z námi oslovených škol souhlasilo s účastí na výzkumném šetření deset škol, z toho devět škol se zúčastnilo přímo výzkumného šetření, na jedné škole byl proveden předvýzkum. Čtyři ředitelé škol odmítli se podílet na výzkumném šetření s odůvodněním, že se v poslední době jejich škola zúčastnila již několika výzkumných šetření nejrůznějšího druhu. Také jsme zaznamenali názor, že rizikové chování se u žáků nevyskytují, a proto není vhodné, aby se prostřednictvím výzkumného šetření s těmito jevy seznámili.

S vedením škol, která přislíbila účast na výzkumném šetření, byl dohodnut způsob realizace výzkumného šetření, a to především způsob administrace dotazníků, datum uskutečnění výzkumu, případně datum předání a vyzvednutí dotazníků, zpřístupnění

---

⁵² **Pilotáž** podle Chrásky (2007) slouží k získání předběžných informací o dané problematice, jedná se o první sondu do zkoumané problematiky.

výsledků. U většiny škol jsme využili možnost osobního předání dotazníků respondentům a jejich následné vyplnění a odevzdání. Ve dvou případech se vedení škol rozhodlo pověřit administrací dotazníků určeného pedagoga.

V rámci předvýzkumu⁵³ jsme si stanovili následující cíle:

- Zjistit jakou časovou dotaci je potřeba poskytnout respondentům k vyplnění dotazníku.
- Ověřit výzkumný nástroj dotazník. Zjistit, zda respondenti rozumí zadání a zda správně chápou význam uvedených projevů rizikového chování. Proto jsme v rámci předvýzkumu požádali respondenty, aby ke každému uvedenému rizikovému chování napsali svoji definici daného pojmu, vysvětlení, příklady, situace, aby „přetlumočili“ pojem do jim srozumitelného jazyka.

Předvýzkum jsme provedli ve třech ročnících základní školy, a to ve 3., 6., a 9. ročníku. Původně jsme totiž plánovali uskutečnit výzkumné šetření již od žáků 3. ročníků. Tyto ročníky jsem vybral záměrně, abychom zjistili, jestli žáci různých věkových kategorií rozumí formulacím v dotazníku, a do jaké míry. Celkem se předvýzkumu zúčastnilo 63 žáků. Předvýzkum sloužil k ověření pochopení dotazníku žáky a vytvoření definic pojmů pro žáky srozumitelným jazykem, které jsme pak chtěli použít v dotazníku výzkumného šetření. Získaná data předvýzkumu nebyla do výzkumného šetření zařazena, proto je neuvádíme v textu.

Na základě stanovených cílů předvýzkumu byly přijaty tyto závěry a opatření:

- Bylo zjištěno, že žáci potřebují zhruba 20 - 30 minut k vypracování dotazníku.
- Žáci rozumí zadání k vypracování dotazníku.
- Na základě reakce a dotazů žáků během předvýzkumu a následného vyhodnocování dotazníků jsme se rozhodli vypustit z výčtu projevů rizikového chování tři položky, a to „*Projevy xenofobie – nenávisť k cizincům*“, „*Prostituce dětí*“ a „*Kontakty se sektami*“, neboť většina respondentů nedokázala správně vysvětlit dané rizikové chování.

---

⁵³ **Předvýzkum** by měl být „*zmenšeným modelem vlastního výzkumu*“ (Chráska, 2007, s. 26). V rámci předvýzkumu dochází k ověření všech metod a technik, které chceme použít ve výzkumném šetření. Také přispívá ke zpřesnění formulací výzkumného problému a hypotéz.

- Dále předvýzkum upozornil na skutečnost, že náš původní záměr uskutečnit výzkumné šetření již od žáků 3. ročníku, není vhodný. Tento vzniklý problém jsme diskutovali s několika učiteli na prvním stupni. Všichni se přikláněli k názoru, že žáci na 1. stupni jednak potřebují k vyplnění dotazníku větší časovou dotaci, která by přesáhla délku jedné vyučovací hodiny a jednak také, že výčet projevů rizikového chování je pro žáky 3. ročníků příliš složitý a nesrozumitelný, a tudíž že by u většiny projevů rizikového chování byla zvolena odpověď „*Nevím, nedokáži posoudit*“, což se nám potvrdilo i během samotného předvýzkumu. Proto jsme se rozhodli uskutečnit výzkumné šetření až od žáků 5. ročníků.

8 INTERPRETACE DAT VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V následující části se budeme zabývat realizací výzkumu, uvedeme vyhodnocení pomocí statistických metod, potvrdíme, popř. vyvrátíme stanovené hypotézy a budeme prezentovat a interpretovat zjištěné výsledky. Hodnoty výzkumného šetření uvádíme v numerické i procentuální podobě, pro snadnější orientaci a větší přehlednost získané hodnoty tabulkově a graficky znázorňujeme, a to nejčastěji pomocí výsečových diagramů a histogramů četností.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, názory a postoje žáků 5. – 9. tříd základní školy a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na vybrané projevy rizikového chování, a to z hlediska frekvence jejich výskytu v naší společnosti a míry závažnosti, kterou těmto jevům žáci přisuzují.

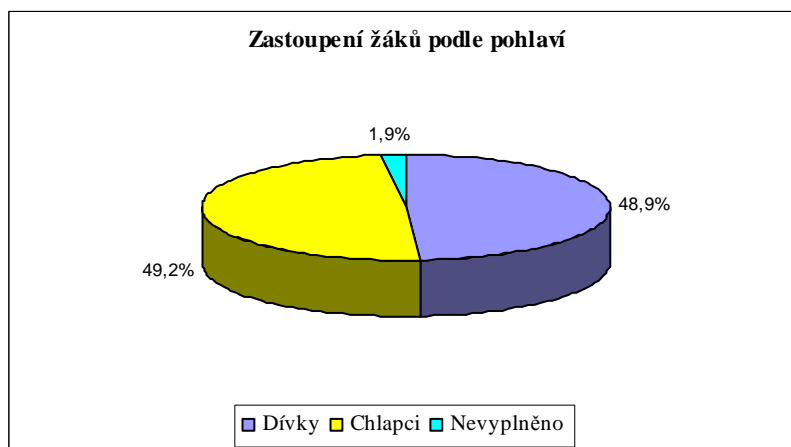
Žáci posuzovali vybrané projevy rizikového chování (dále jen RCH) podle toho, zda se dle jejich názorů tyto projevy vyskytují v naší společnosti často či patří mezi jevy méně časté, a zda je považují za závažné či naopak zda jim přisuzují menší míru závažnosti.

Na základě získaných dat z výzkumného šetření je možné stanovit konkrétní oblasti, na které je možné zaměřit primární prevenci rizikového chování a přispět k tomu, aby prevence rizikového chování na školách byla efektivní, cílená, aby vycházela z konkrétních postojů, názorů a potřeb žáků.

8.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU

V květnu a červnu 2011 proběhlo na vybraných osmi základních školách a jednom nižším stupni víceletého gymnázia v okresním městě Olomouckého kraje výzkumné šetření. Byli osloveni žáci 5.– 9. tříd a odpovídajících tříd víceletého gymnázia, kteří prostřednictvím dotazníkového šetření vyjadřovali své názory k problematice rizikového chování.

Výzkumného šetření se zúčastnilo 1566 žáků 5.–9. tříd základních škol a odpovídajících tříd víceletého gymnázia. Z celkového množství bylo 765 (48,9 %) dívek a 771 (49,2 %) chlapců, 30 (1,9 %) respondentů nevedlo pohlaví.

Graf č.1: Zastoupení žáků podle pohlaví

Z uvedeného grafu vyplývá, že podíl dívek a chlapců, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, je téměř stejný.

Podrobnější informace o zastoupení dívek a chlapců u jednotlivých proměnných uvádíme v příloze č. 1. Jedná se o zastoupení dívek a chlapců v ročnících, ve školách umístěných v určité lokalitě, ve třídách s různým zaměřením.

Výzkum probíhal na osmi základních školách a v odpovídajících třídách nižšího stupně jednoho víceletého jednoho gymnázia v okresním městě Olomouckého kraje.

Respektujeme požadavek škol, které se podílely na našem výzkumném šetření, na zachování anonymity, a proto jsme se rozhodli místo názvu škol používat jen písmena abecedy a představit školy pomocí stručné charakteristiky.

Stručná charakteristika škol, které se zúčastnily výzkumného šetření:

1. **ZŠ „A“** – zřizovatelem není město ani krajský úřad, ale církev. Škola se nachází v staré zástavbě v historickém centru města. V rámci výuky mají všichni žáci povinně jednu hodinu týdně náboženství a zájemci možnost pravidelného setkávání s knězem v kapli školy.
2. **ZŠ „B“** – škola se nachází v 20 tisícovém městě. Škola se nachází ve starší zástavbě.
3. **ZŠ „C“** – škola se nachází na vesnici nedaleko okresního města Olomouckého kraje.
4. **ZŠ „D“** – škola sídlištního typu. Žáci od 6. ročníku mohou navštěvovat třídu s rozšířenou výukou informačních technologií, do které jsou žáci umístěni na základě výsledků přijímacího řízení a dosavadního prospěchu.
5. **ZŠ „E“** – škola sídlištního typu. Žáci jsou rozděleni do několika tříd specificky zaměřených. V každém ročníku 2. stupně najdeme třídu jazykovou – rozšířená

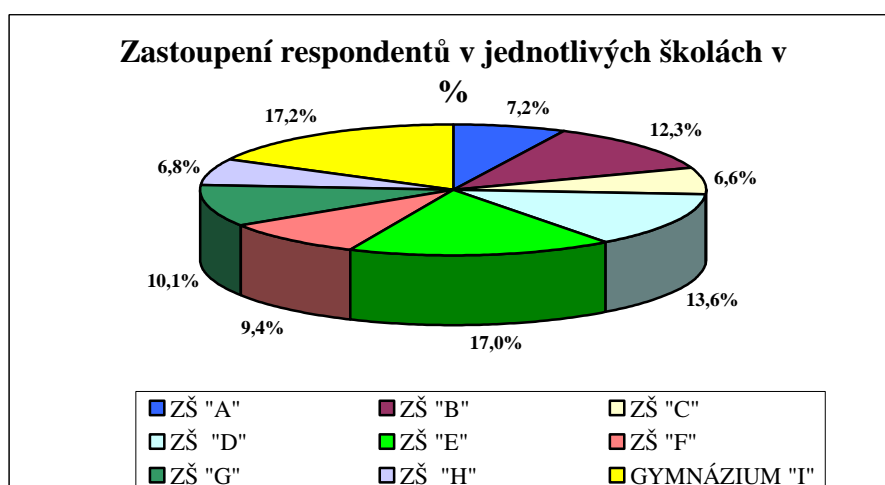
výuka jazyků, třídy sportovní – atleticky zaměřenou (smíšená z chlapců a dívek), fotbalově zaměřenou složenou výhradně z chlapců. .

6. **ZŠ „F“** – škola se nachází ve staré zástavbě s dlouholetou tradicí. Na 1. stupni je realizována výuka ve třídě pro nadané žáky. Na 2. stupni všichni žáci mají rozšířenou výuku jazyků.
7. **ZŠ „G“** – škola se nachází ve staré zástavbě nedaleko historického centra, má mnohaletou tradici. Nachází se zde sportovně zaměřené třídy – zejména hokejové a třídy plavců.
8. **ZŠ „H“** – škola se nachází na vesnici, která se nachází 13 km od okresního města.
9. **Gymnázium „I“** – osmileté studium, šestileté studium i čtyřleté. Škola s dlouholetou tradicí nacházející se nedaleko centra okresního města.

ZÁKLADNÍ ŠKOLA	POČET RESPONDENTŮ	
	n	%
ZŠ „A“	113	7,2
ZŠ „B“	190	12,3
ZŠ „C“	104	6,6
ZŠ „D“	213	13,6
ZŠ „E“	266	17,0
ZŠ „F“	147	9,4
ZŠ „G“	157	10,1
ZŠ „H“	107	6,8
GYM „I“	269	17,2
CELKEM	1566	100

Tabulka č.2: Zastoupení respondentů v jednotlivých školách

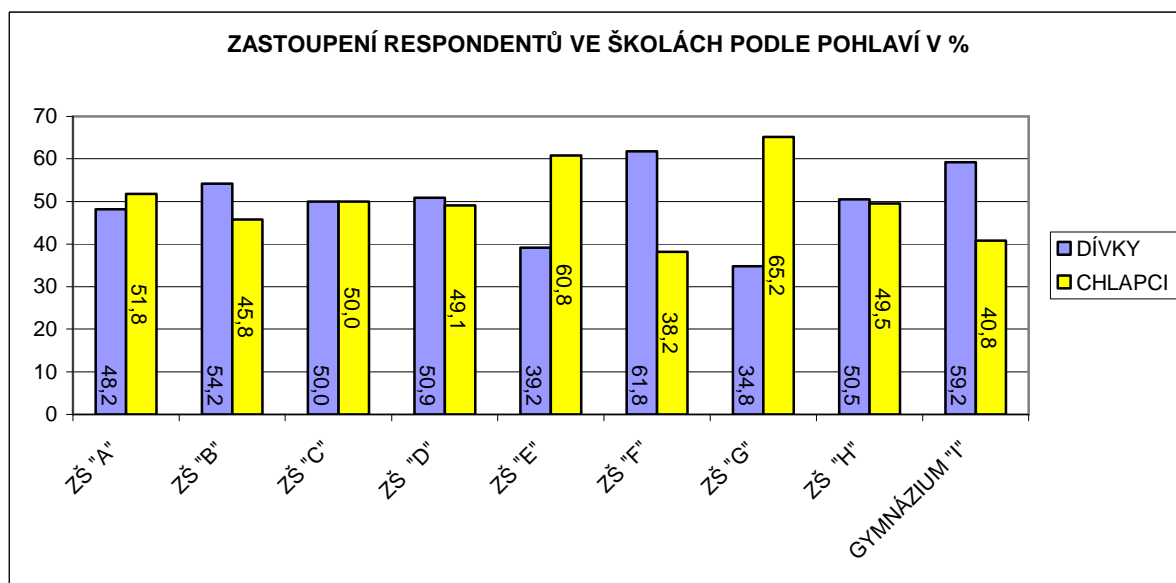
Téměř jedna pětina (17 %) navštěvuje školu „GYM I“, tedy nižší stupeň víceletého gymnázia a téměř další pětina žáků navštěvuje sídlištní školu ZŠ „E“, naopak nejméně žáků jsme zaznamenali u škol vesnických (necelých 7 %). Pro větší přehlednost uvádíme také grafické znázornění pomocí výsečového diagramu (graf č. 2).

Graf č.2: Zastoupení respondentů v jednotlivých školách

U více jak poloviny škol jsme zaznamenali zhruba rovnoměrné zastoupení dívek a chlapců. Z grafu č.3 jsou patrné rozdíly v zastoupení dívek a chlapců ve čtyřech školách. Největší rozdíly z hlediska pohlaví nalezneme u školy „ZŠ G“ (rozdíl činí 30 %), dále je to pak u „ZŠ F“ (rozdíl zhruba 24 %), u „ZŠ E“ (22%) a „GYM I“ (necelých 20 %).

Můžeme tedy říci, že ve školách s rozšířenou výukou jazyků („ZŠ F“ a „GYM I“), je zastoupení dívek početnější, naopak chlapci častěji navštěvují školy sportovně zaměřené („ZŠ G“, „ZŠ E“).

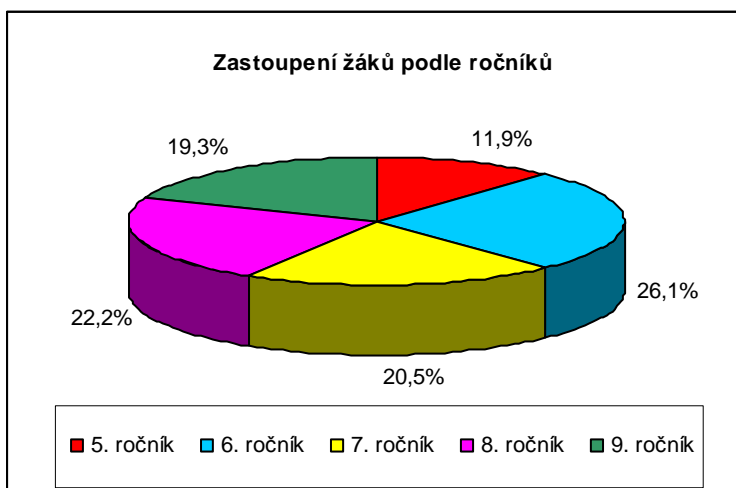
Graf č.3: Zastoupení respondentů ve jednotlivých školách podle pohlaví

Cílovou skupinou našeho šetření byli žáci 5.–9. ročníků základní školy a tomu odpovídajících ročníků víceletého gymnázia. Nejpočetnější skupinu (více jak čtvrtinu) tvořili žáci navštěvující šestý ročník. Naopak nejméně žáků navštěvovalo 5. ročníky, a to necelých 12%.

Je to dáno jednak tím, že nižší stupeň víceletého gymnázia začíná až od primy, tedy od 6. ročníků a jednak také tím, že vedení některých škol nám umožnilo provést výzkumné šetření až od tříd 2. stupně. I v tomto případě jsme použili tabulkové i grafické znázornění získaných dat.

Ročník	N	%
5. ročník	186	11,9
6. ročník	408	26,1
7. ročník	321	20,5
8. ročník	348	22,2
9. ročník	303	19,3
CELKEM	1566	100

Tabulka č. 3: Zastoupení respondentů podle ročníků

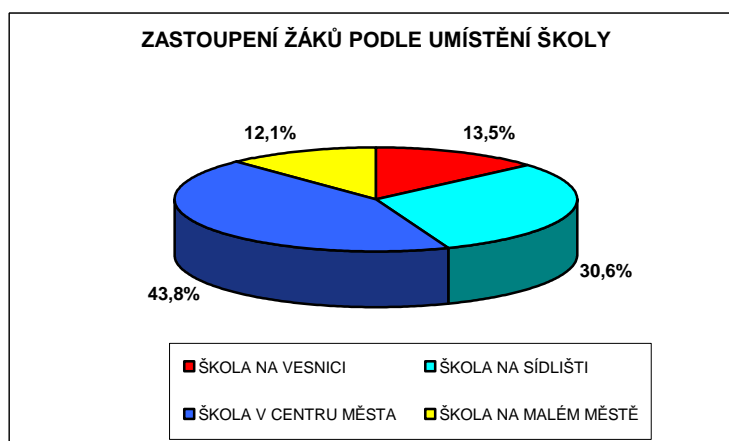
Graf č. 4 Zastoupení žáků podle ročníků

Položili jsme si otázku, zda má vliv umístění školy v určité lokalitě na názory respondentů. Proto jsme školy, které se zúčastnily našeho šetření, rozdělili do čtyř skupin škol, a to na školy: **vesnické, sídlištní, v centru města a na malém městě**. Mezi školy nacházející se na vesnici jsme zařadili dvě školy, a to **ZŠ „C“**, která se nachází nedaleko okresního města a **ZŠ „H“**, jež se nachází v obci vzdálené 13 kilometrů od okresního města. Mezi školy sídlištní jsme zařadili školy **ZŠ „D“**, **ZŠ „E“**, mezi školy v centru města jsme přiřadili tři základních škol a jedno nižší gymnázium, které se nacházejí v centru okresního města. Jedná se o **ZŠ „A“**, **ZŠ „F“**, **ZŠ „G“** a **GYM „I“**. **ZŠ „B“** představuje školu nacházející se na malém městě. Tabulka č. 4 nám uvádí zastoupení žáků, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, podle umístění školy v dané lokalitě.

UMÍSTĚNÍ ŠKOLY	n	%
Vesnická škola	211	13,5
Sídlištní škola	479	30,6
Škola v centru města	686	43,8
Škola na malém městě	190	12,1
CELKEM	1566	100

Tab. č.4: Zastoupení žáků podle umístění školy určité lokalitě

Nejpočetnější skupinou žáků jsou žáci navštěvující školu v centru okresního města (44 %), téměř jedna třetina žáků dochází do školy na sídlišti v okresním městě. Nejméně žáků navštěvuje školy na vesnici a školu se na malém městě. Obě skupiny škol navštěvuje zhruba stejný počet žáků (13 %).

Graf č.5: Zastoupení žáků podle umístění školy v určité lokalitě

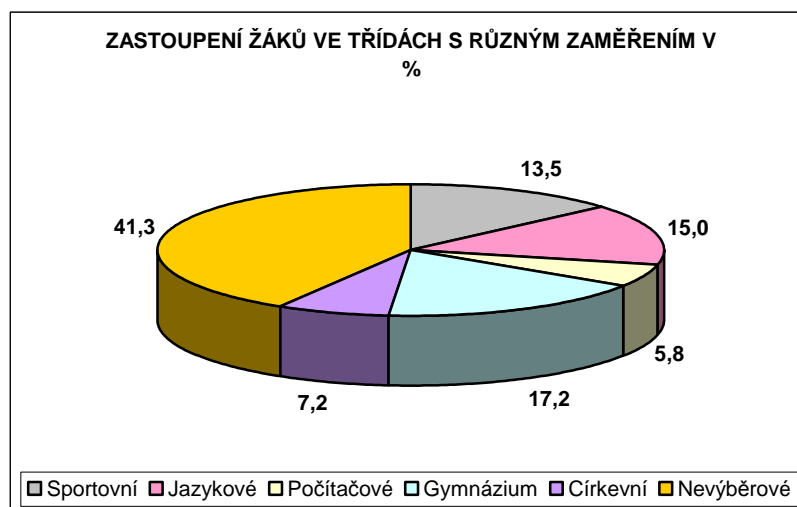
Zjišťovali jsme také, zda názory respondentů na rizikové chování mohou souviset se zaměřením tříd, které žáci navštěvují. Po potřeby naší práce jsme třídy, které respondenti navštěvují, rozčlenili na třídy: **sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové a třídy gymnázia.**

Do sportovních tříd jsou žáci zařazováni na základě aktivní účasti a dobrých sportovních výsledků ve sportovních klubech a oddílech. Do tříd s rozšířenou výukou jazyků (dále jen jazykové třídy), s rozšířenou výukou ICT (dále jen počítačové třídy), tříd nižšího stupně gymnázia (dále jen gymnázium) jsou žáci zařazováni na základě úspěšného přijímacího řízení, ve kterém se zjišťují znalosti a dovednosti např. z cizího jazyka, matematiky, ICT, všeobecných znalostí. Další kategorii tvoří třídy s rozšířenou výukou náboženství (dále jen církevní třídy). Jedná se o žáky navštěvující ZŠ „A“, kteří mají v rámci výuky povinnou jednu hodinu náboženství týdně. Domníváme se, že tato skutečnost může být jedním z hlavních důvodů, proč se rodiče rozhodnou umístit své dítě právě do této školy. Žáky, kteří nenavštěvují výše uvedené kategorie třídy, jsme zařadili do kategorie nevýběrové třídy.

TŘÍDY	POČET ŽÁKŮ	
	n	%
Sportovní	211	13,5
Jazykové	235	15,0
Počítačové	91	5,8
Gymnázium	269	17,2
Církevní	113	7,2
Nevýběrové	647	41,3
Celkem	1566	100

Tabulka č.5: Zastoupení žáků ve třídách s různým zaměřením

Graf č.6: Zastoupení žáků ve třídách s různým zaměřením

Nejvíce respondentů (41 %) navštěvuje nevýběrové třídy, naopak nejméně respondentů (6 %) chodí do počítačových tříd. Nízké zastoupení žáků počítačových tříd je dáno skutečností, že v každém ročníku je pouze jedna třída s rozšířenou výukou ICT.

8.2 NÁZORY ŽÁKŮ NA FREKVENCI VÝSKYTU RCH V NAŠÍ SPOLEČNOSTI

Respondenti vyjadřovali své názory na intenzitu frekvence výskytu vybraného rizikového chování, které se vyskytují v naší společnosti, a to pomocí šestibodové stupnice 0 – 5, jejíž jednotlivé hodnoty odpovídaly následujícím odpovědím:

- 0 - nevím, nedokáži posoudit,
- 1 - téměř se nevyskytuje,
- 2 - občas se vyskytuje,
- 3 - středně, průměrně se vyskytuje,
- 4 - vyskytuje se často,
- 5 - vyskytuje se velmi často.

U vybraného rizikového chování jsme zjišťovali kladné či záporné odpovědi v té či oné míře, proto jsme sečetli hodnoty vyjadřující četnost a zastoupení v procentech u dvojice odpovědí „*Téměř se nevyskytuje*“ a „*Vyskytuje se občas*“ a u dvojice odpovědí „*Vyskytuje se často*“ a „*Vyskytuje se velmi často*“. Mezi odpovědi „*Nevím, nedokáži posoudit.*“ jsme zařadili také ty případy, kdy respondenti nezvolili žádnou z nabízených možností odpovědi, případně jejich odpovědi byly nejasné (označili například více možností současně). Těmto odpovědím byla přisouzena nulová hodnota a dále jsme je nezapočítávali do výsledků výzkumného šetření.

Tímto sloučením jsme vytvořili čtyři baterie odpovědí:

- Málo časté.
- Středně, průměrně časté.
- Velmi časté.
- Nevím, nedokáži posoudit.

V tabulce č. 6 uvádíme přehled názorů žáků základních škol a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na frekvenci výskytu vybraného rizikové chování v naší společnosti. Nalezneme zde odpovědi žáků uspořádaných do tří baterií odpovědí. Součet odpovědí u vybraných projevů RCH v jednotlivých bateriích odpovědí tvoří celkem 100%.

Rizikové chování	FREKVENCE VÝSKYTU RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ V NAŠÍ SPOLEČNOSTI						
	Málo časté.		Středně, průměrně časté.		Velmi časté.		Celkem
	n	%	n	%	N	%	n
Lhaní	278	18,4	538	35,6	694	46,0	1510
Podvod	394	26,8	435	29,7	638	43,5	1467
Krádež	417	29,2	404	28,2	608	42,6	1429
Útěky z domova	864	68,9	262	20,9	129	10,2	1255
Záškoláctví	355	24,4	394	27,1	705	48,5	1454
Vandalismus	408	28,3	445	30,8	591	40,9	1444
Graffiti	388	27,5	367	26,5	652	46,0	1407
Pití alkoholu u žáků ZŠ	434	30,1	366	25,4	642	44,5	1442
Pití alkoholu u dospělých	215	14,8	243	16,6	997	68,6	1455
Sebevražednost	765	58,3	337	25,6	212	16,1	1314
Časté střídání partnerů v lásce	393	27,4	450	31,4	589	41,2	1432
Kouření cigaret u žáků ZŠ	303	20,7	366	24,9	799	54,4	1468
Kouření cigaret u dospělých	181	12,1	341	22,9	968	65,0	1490
Kouření marihuany u žáků ZŠ	609	45,3	354	26,3	383	28,4	1346
Užívání jiných drog	642	49,4	328	25,3	330	25,3	1300
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	194	12,7	299	19,6	1030	67,7	1523
Závislost na výherních a zábavních automatech	434	31,6	464	33,9	473	34,5	1371
Šikana	450	30,7	442	30,1	576	39,2	1468
Kyberšikana	567	41,7	356	26,1	437	32,2	1360
Vulgární vyjadřování	113	7,5	148	9,7	1259	82,8	1520
Divácké násilí	404	28,7	445	31,6	560	39,7	1409
Projevy rasismu	414	29,0	413	28,8	603	42,2	1430
Prostituce	487	37,2	424	32,4	397	30,4	1308
Domácí násilí	553	41,7	420	31,7	353	26,6	1326
Poruchy příjmu potravy	612	46,2	369	27,8	345	26,0	1326
Sexuální zneužívání dětí	538	41,2	372	28,6	393	30,2	1303
Týrání dětí	542	40,3	407	30,3	396	29,4	1345
Toulání	528	38,5	400	29,0	445	32,5	1373
Sebepoškození se	605	44,3	363	26,6	399	29,2	1367

Tabulka č.6: Názory žáků na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti

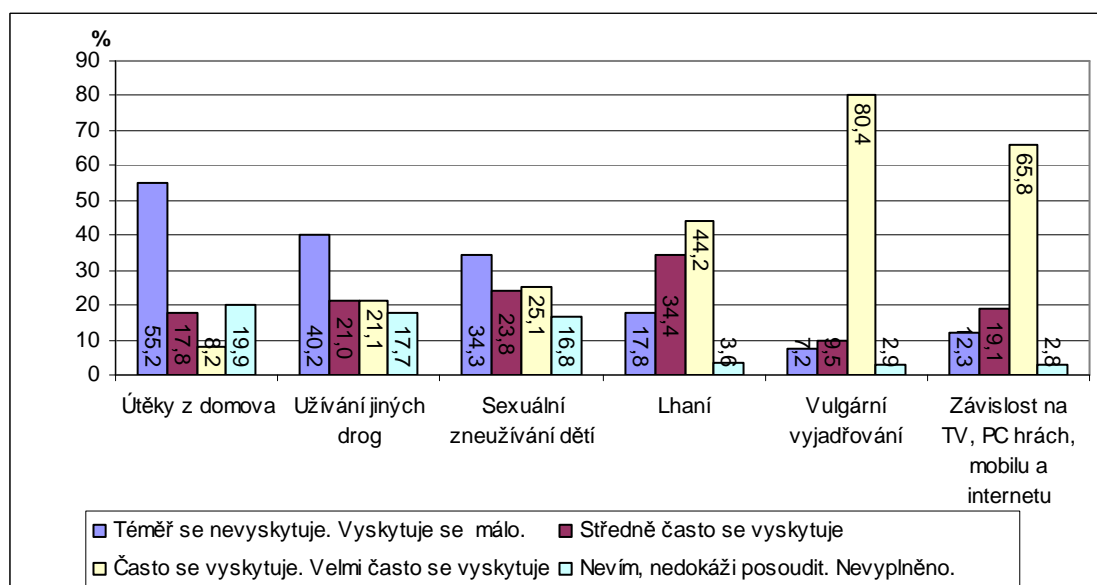
Z výše uvedeného přehledu v tabulce č. 6 vyplývají následující údaje:

- Za nejméně časté rizikové chování (dále jen RCH) považují respondenti **útěky z domova**, které **69 %** respondentů označilo za téměř nevyskytující se RCH. Dále respondenti uvedli **sebevražednost**, kterou **58 %** respondentů označilo za málo častou. Téměř polovina respondentů zvolila u **užívání jiných drog, poruch příjmu potravy a kouření marihuany u žáků ZŠ** baterii odpovědí „Málo časté“.
- U baterii odpovědí „Středně, průměrně časté“ jsme zaznamenali největší četnost odpovědí u následujících projevů rizikového chování: **lhaní (36 %); závislost na**

výherních a zábavních automatech (34 %); prostituce (32 %), dále pak u domácího násilí a diváckého násilí.

- Jako velmi časté rizikové chování vyhodnotili respondenti **vulgární vyjadřování**. Většina respondentů, a to **83 %** považuje tento způsob komunikace za velmi častý v naší společnosti.
- Za velmi časté rovněž označili **konzumaci alkoholu dospělými (69 %) kouření cigaret u dospělých (65 %)**.
- Dále za velmi časté také respondenti považují **závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu (68 %)**.
- Za závažné považujeme zjištění, že více jak polovina (**54 %**) respondentů zařadila mezi časté RCH **kouření cigaret u žáků ZŠ**, a to i přesto, že prodej tabákových výrobků je u nás dětem a mládeži do 18 let zakázán.

V grafu č. 7 zobrazujeme rozložení četnosti odpovědi v jednotlivých bateriích. Jsou zde zaznamenány 3 projevy RCH s nejvyšší četností odpovědí v baterii odpovědí „*Nevím, nedokáži posoudit.*“ a 3 projevy RCH s nejnižší četností odpovědí v této baterii odpovědí.

Graf č.7: Četnost odpovědí u vybraných projevů rizikového chování jednotlivých baterií

Žáci nejčastěji volili odpověď „*Nevím, nedokáži se rozhodnout*“, případně nezvolili žádnou odpověď především u rizikového chování, které dosahovalo nejvyšší míru četností odpovědí v kategorii „*Málo časté*.“ Jedna pětina respondentů se nedokázala vyjádřit k četnosti výskytu u rizikového chování **útěky z domova**, dále pak byla tato odpověď nejčastěji byla zaznamenána u RCH **užívání jiných drog, sexuálního zneužívání dětí, prostituci a sebevraždnosti**.

Důvodem ke zvolení odpovědi „*Nevím, nedokáži posoudit*“ může být fakt, že se respondenti s těmito jevy a rizikovým chováním tak často ve svém okolí nesetkávají, nemají s nimi osobní zkušenost, nemusí být tak často medializovány, případně mohou mít rozporuplné informace o těchto jevech, o jejich četnosti výskytu, a proto nejsou schopni na tuto otázku odpovědět.

Naopak nejméně respondentů zvolilo odpověď „*Nevím, nedokáži se rozhodnout*“, případně nezvolili žádnou odpověď, u rizikového chování **závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, vulgární vyjadřování** (necelá 3% respondentů z 1566), dále pak u **lhaní, kouření cigaret u dospělých a kouření cigaret u žáků ZŠ**. Zde můžeme pozorovat opačný výsledek. Jedná se o jevy, které vykazují nejvyšší míru četností odpovědí v kategorii „*Velmi časté*“, tedy u jevů, které žáci považují za časté v naší společnosti.

Může to být způsobeno tím, že uvedené jevy jsou pro žáky známé, běžně se s nimi setkávají, jsou v kontaktu s nimi, sami se jich často účastní, a tudíž jim nedělá problémy, určit, jak často se výše jmenované jevy vyskytují v naší společnosti.

Domníváme se, že výraznou roli při hodnocení frekvence výskytu projevů rizikového chování v naší společnosti může hrát i skutečnost, zda-li se během svého života s daným rizikovým chováním setkali, jaké mají s nimi osobní zkušenosti, jestli a do jaké míry se vyskytuje v jejich nejbližším okolí – rodině, škole, vrstevnické skupině. Také to může odrážet „obraz reality“ zprostředkované prostřednictvím zpráv v médiích, reklamou a obsahem jednotlivých televizních programů.

V tabulce č. 7 uvádíme přehled rizikového chování z hlediska frekvence výskytu v naší společnosti. Projevy rizikového chování jsou zde seřazeny sestupně od největší po nejmenší četnost a základním kritériem hodnocení zde byl V-koefficient.

Pořadí	Rizikové chování	n	%	Celkem	V - koeficient
1.	Vulgární vyjadřování	1259	82,8	1520	- 0,7539
2.	Závislost na TV, PC hrách, internetu, mobilu	1030	67,7	1523	- 0,5489
3.	Pití alkoholických nápojů dospělými	997	68,6	1455	- 0,5375
4.	Kouření cigaret u dospělých	968	64,7	1490	- 0,5282
5.	Kouření cigaret u žáků ZŠ	799	54,4	1468	- 0,3379
6.	Lhaní	694	46,0	1510	- 0,2755
7.	Záškoláctví	705	48,5	1454	- 0,2407
8.	Graffiti	652	46,3	1407	- 0,1876
9.	Podvod	638	43,5	1467	- 0,1663
10.	Pití alkoholických nápojů u žáků ZŠ	642	44,5	1442	- 0,1442
11.	Časté střídání partnerů v lásce	589	41,2	1432	- 0,1369
12.	Krádež	608	42,6	1429	- 0,1337
13.	Projevy rasismu	603	42,2	1430	- 0,1322
14.	Vandalismus	591	40,9	1444	- 0,1267
15.	Divácké násilí	560	39,7	1409	- 0,1107
16.	Šikana	576	39,3	1468	- 0,0858
17.	Závislost na výherních a zábavných automatech	473	34,5	1371	- 0,0284
18.	Toulání	445	32,5	1373	+ 0,0605
19.	Prostituce	397	30,4	1308	+ 0,0688
20.	Kyberšikana	437	32,2	1360	+ 0,0956
21.	Týrání dětí	396	29,4	1345	+ 0,1086
22.	Sexuální zneužívání dětí	393	30,1	1303	+ 0,1113
23.	Sebepoškozování se	399	29,2	1367	+ 0,1507
24.	Domácí násilí	353	26,6	1326	+ 0,1508
25.	Kouření marihuany u žáků ZŠ	383	28,4	1346	+ 0,1679
26.	Poruchy příjmu potravy	345	26,0	1326	+ 0,2014
27.	Užívání drog	330	25,4	1300	+ 0,2400
28.	Sebevraždy	212	16,1	1314	+ 0,4209
29.	Útěky z domova	129	10,2	1255	+ 0,5857

Tabulka č. 7: Pořadí rizikového chování z hlediska frekvence výskytu v naší společnosti

Z výše uvedeného přehledu RCH sestaveného podle V-koeficientu vyplývá, že nejčastěji vyskytujícím se jevem v naší společnosti je podle respondentů **vulgární vyjadřování**. Jako druhý nejčastější jev žáci označili **závislost na TV, PC hrách, internetu, mobilu**, dále za velmi časté jevy považují žáci **konzumaci** společností tolerovaných **drog – alkoholu a tabáku dospělými jedinci**. Zarážející je skutečnost, že na pátém místě z hlediska četnosti se umístilo **kouření cigaret u žáků ZŠ**, a to i přesto že je prodej tabákových výrobků osobám mladším 18 let zakázán.

Ve střední části četnosti frekvence výskytu vybraných projevů rizikového chování v naší společnosti nalezneme např. **pití alkoholických nápojů u žáků ZŠ, časté střídání partnerů v lásce, závislost na výherních a zábavních automatech, krádeže, projevy rasismu, vandalismus, divácké násilí, šikanu**. Zajímavé je jistě zjištění, že respondenti toto chování považují za průměrně časté.

V souvislosti s výše uvedenými výsledky výzkumu může nás napadnout otázka, zda-li jsou opravdu tato riziková chování v naší společnosti zastoupena méně či zda jim respondenti ze svého pohledu nepřisuzují z hlediska četnosti takový význam.

Mezi rizikové chování, které se dle názorů respondentů vyskytuje méně, patří **kouření marihuany u žáků ZŠ, poruchy příjmu potravy, užívání drog, sebevraždy, útěky z domova.** Překvapující je, že jen třetina respondentů hodnotí za velmi časté rizikové chování **kybershikanu, týrání dětí, sexuální zneužívání dětí, sebepoškozování a domácí násilí,** což znamená, že se tyto projevy rizikového chování umístily v poslední části pořadí četnosti, a to na 20. - 24. místě.

Domníváme se, že tato skutečnost může být daná tím, že se jedná se o jevy, které zasahují do soukromí, intimity, které se dotýkají lidské důstojnosti, které se vyznačují agresivitou, násilím, touhou druhého ovládnout, ponížením a jež jsou určitým způsobem tabuizovány a často zůstávají před okolím utajeny.

Z výše uvedených údajů je zřejmé, že za nejčastější RCH považují respondenti rizikové chování, které je obklopuje a je součástí jejich každodenního života, se kterými se často setkávají v rámci rodiny či vrstevnických skupin a která jsou naší společností do jisté míry tolerovány a není jim přikládána větší v míra závažnosti.

8.3 NÁZORY ŽÁKŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ

Respondenti také pomocí šestibodové stupnice 0-5, jejíž jednotlivé hodnoty odpovídaly následujícím odpovědím, vyjadřovali své názory na míru závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikového chování.

- 0 - nevím, nedokáži posoudit,
- 1 - velmi málo závažné,
- 2 - málo závažné,
- 3 - středně, průměrně závažné,
- 4 - dost závažné,
- 5 - velmi hodně závažné.

U vybraného rizikového chování jsme zjišťovali kladné či záporné odpovědi v té či oné míře. Proto jsme opět sečetli hodnoty vyjadřující četnost a zastoupení v procentech u dvojice odpovědí „*Velmi málo závažné*“ a „*Málo závažné*“ a u dvojice odpovědí „*Dost závažné*“ a „*Velmi hodně závažné*“. K odpovědi „*Nevím, nedokáži posoudit.*“ jsme přiřadili i nejasné odpovědi, kdy respondenti označili více možností současně nebo nezvolili žádnou z následujících odpovědí. Těmto odpovědím byla přisouzena nulová hodnota a dále jsme je nezapočítávali do výsledků výzkumného šetření.

Tímto sloučením jsme vytvořili čtyři baterie odpovědí:

- Málo závažné.
- Středně, průměrně závažné.
- Velmi závažné.
- Nevím, nedokáži posoudit. Nevyplněno.

V tabulce č. uvádíme přehled názorů žáků základních škol a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na projevy rizikové chování podle míry závažnosti, kterou jevům přisuzují. Nalezneme zde odpovědi žáků uspořádaných do tří baterií odpovědí. Součet odpovědí u vybraného rizikového chování v jednotlivých bateriích odpovědí tvoří celkem 100 %.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	MÍRA ZÁVAŽNOSTI RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ						
	Málo závažné.		Středně, průměrně závažné.		Velmi závažné.		Celkem
	n	%	n	%	n	%	n
Lhaní	407	27,3	537	36,0	549	36,7	1493
Podvod	495	33,8	390	26,7	578	39,5	1463
Krádež	148	10,1	236	16,0	1088	73,9	1472
Útěky z domova	279	20,2	272	19,8	826	60,0	1377
Záškoláctví	355	24,4	394	27,1	705	48,5	1454
Vandalismus	242	16,4	351	23,8	882	59,8	1475
Graffiti	594	42,4	397	28,4	408	29,2	1399
Pití alkoholu u žáků ZŠ	290	19,8	317	21,6	860	58,6	1467
Pití alkoholu u dospělých	630	46,1	365	26,7	373	27,2	1368
Sebevražednost	195	13,7	181	12,7	1048	73,6	1424
Časté střídání partnerů v lásce	746	55,4	330	24,5	270	20,1	1346
Kouření cigaret u žáků ZŠ	208	13,9	254	17,1	1027	69,0	1489
Kouření cigaret u dospělých	454	31,5	412	28,5	576	40,0	1442
Kouření marihuany u žáků ZŠ	208	14,5	195	13,5	1035	72,0	1438
Užívání drog	143	10,0	143	10,0	1148	80,0	1434
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	510	34,7	412	28,1	547	37,2	1469
Závislost na výherních a zábavních automatech	290	20,5	361	25,5	763	54,0	1414
Šikana	175	11,9	221	15,0	1078	73,1	1474
Kyberšikana	202	14,1	291	20,3	941	65,6	1434
Vulgární vyjadřování	638	43,9	350	24,1	466	32,0	1454
Divácké násilí	383	27,1	448	31,8	580	41,1	1411
Projevy rasismu	298	21,0	313	22,0	709	57,0	1420
Prostituce	410	30,0	333	24,4	622	45,6	1365
Domácí násilí	174	12,3	202	14,3	1036	73,4	1412
Poruchy příjmu potravy	283	20,3	326	23,5	781	56,2	1390
Sexuální zneužívání dětí	135	9,5	106	7,4	1188	83,1	1429
Týrání dětí	141	9,8	143	9,9	1154	80,3	1438
Toulání	597	43,7	399	29,3	368	27,0	1364
Sebeпоškození se	247	17,5	319	22,6	844	59,9	1410

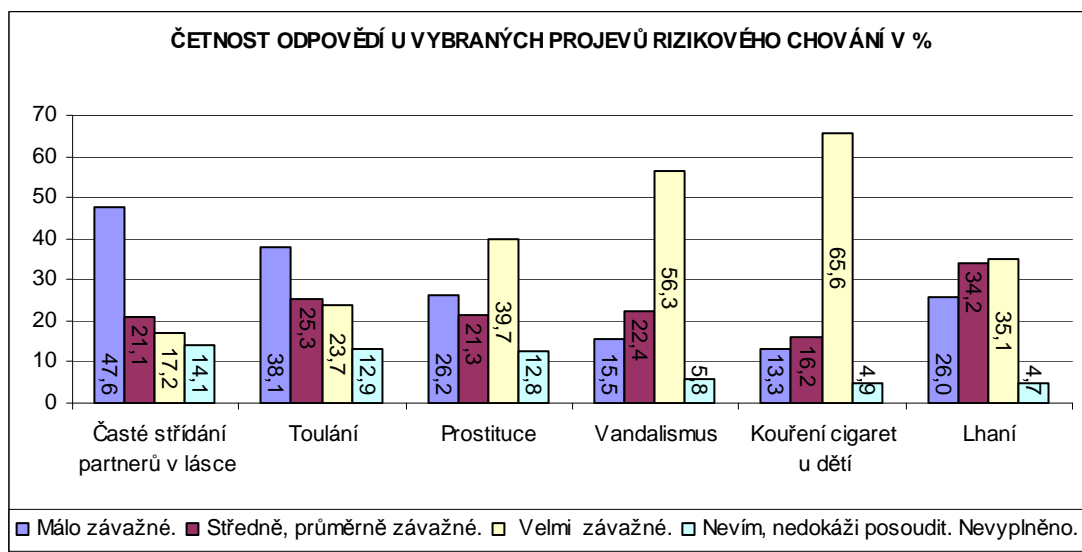
Tabulka č. 8: Názory žáků na míru závažnosti RCH

Z výše uvedeného přehledu v tabulce č. 8 vyplývají následující údaje:

- Více jak polovina respondentů (55 %) považuje RCH **časté střídání partnerů v lásce** za málo závažné RCH.
- Za překvapující považujeme skutečnost, že **46%** respondentů hodnotí **pití alkoholu u dospělých** za málo závažné, a to i přestože jsou všeobecně známá rizika spojená s konzumací alkoholu.
- Více jak dvě pětiny respondentů zvolily odpověď „*Málo závažné*“ u RCH **vulgárního vyjadřování, toulání a graffiti**.

- U odpovědi „*Středně, průměrně závažné*“ jsme zaznamenali největší četnost odpovědí u rizikového chování **lhaní (36 %)**, **divácké násilí (32 %)**, **toulání (29 %)**, dále pak u **kouření cigaret u dospělých** a **graffiti**.
- Jako velmi závažné rizikové chování vyhodnotili respondenti **sexuální zneužívání dětí**. Většina respondentů, a to **83 %** považuje toto rizikové chování za velmi závažné. Dále za velmi závažné označili **týrání dětí (80 %)**.
- Čtyři pětiny (**80 %**) respondentů považuje za velmi závažné **užívání jiných drog**.⁵⁴
- Mezi další závažné rizikové chování dle názorů respondentů patří **domácí násilí; šikana; sebevražednost; krádeže**, u kterých téměř tři čtvrtiny respondentů zvolily baterii odpovědí „*Velmi závažné*.“

V následující části porovnáme rozložení četnosti odpovědí v jednotlivých bateriích u vybraných projevů RCH. Jsou zde zaznamenány tři RCH s nejvyšší četností odpovědí „*Nevím, nedokáži posoudit*.“ a tři RCH s nejnižší četností odpovědí v této baterii odpovědí.

Graf č. 8: Četnost odpovědí u vybraných projevů rizikového chování v jednotlivých bateriích odpovědí

Z výše uvedeného grafu je patrné, že žáci většinou nejčastěji volili odpověď „*Nevím, nedokáži se rozhodnout*“, případně nezvolili žádnou odpověď, především u rizikového chování, které dosahovalo nejvyšší míru četností odpovědí u baterie odpovědí „*Málo závažné*.“ (výjimku tvoří **prostituce**, u které nejvyšší četnost byla zaznamenána

⁵⁴ Pro účely našeho výzkumu považujeme za „jiné drogy“ všechny látkové drogy kromě alkoholu, cigaret a marihuany.

u odpovědi „*Velmi závažné.*“). Téměř 15 % respondentů nedokázalo určit míru závažnosti u rizikového chování **časté střídání partnerů v lásce**, dále pak byla tato odpověď nejčastěji byla zaznamenána u položky **toulání a prostituce**.

Naopak nejméně respondentů zvolilo odpověď „*Nevím, nedokáži se rozhodnout*“, případně nezvolili žádnou odpověď, u rizikového chování **vandalismus, kouření cigaret u žáků ZŠ a lhaní**. Zde můžeme pozorovat naprosto opačný výsledek. Jedná se o jevy, které vykazují vyšší míru četností odpovědí v kategorii „*Velmi závažné*“.

V následující tabulce uvádíme názory respondentů na míru závažnosti jednotlivých RCH. Projevy rizikového chování a negativní společenské jevy jsou zde seřazeny sestupně od největší po nejmenší četnost a základním kritériem hodnocení zde byl V-koefficient.

Pořadí	Rizikové chování	n	%	Celkem	V - koeficient
1.	Sexuální zneužívání dětí	1188	83,1	1429	- 0,7369
2.	Týrání dětí	1154	80,3	1438	- 0,7045
3.	Užívání drog	1148	80,1	1434	- 0,7008
4.	Krádež	1088	73,9	1472	- 0,6386
5.	Šikana	1078	72,1	1474	- 0,6126
6.	Domácí násilí	1036	71,4	1412	- 0,6105
7.	Sebevražednost	1048	73,6	1424	- 0,5990
8.	Kouření marihuany u žáků ZŠ	1035	72,0	1438	- 0,5751
9.	Kouření cigaret u žáků ZŠ	1027	69,0	1489	- 0,5500
10.	Kyberšikana	941	65,6	1434	- 0,5153
11.	Vandalismus	882	59,8	1475	- 0,4339
12.	Sebepoškozování se	844	59,8	1410	- 0,4234
13.	Útěky z domova	826	60,0	1377	- 0,3972
14.	Pití alkoholických nápojů u žáků ZŠ	860	58,6	1467	- 0,3885
15.	Projevy rasismu	709	57,0	1420	- 0,3599
16.	Poruchy příjmu potravy	781	56,2	1390	- 0,3583
17.	Závislost na výherních a zábavných automatech	763	54,1	1414	- 0,3345
18.	Záškoláctví	705	48,5	1454	- 0,2407
19.	Prostituce	622	25,6	1365	-0,1553
20.	Divácké násilí	580	41,1	1411	- 0,1396
21.	Lhaní	549	36,8	1493	- 0,0951
22.	Kouření cigaret dospělými	576	40,0	1442	- 0,0846
23.	Podvod	578	39,5	1463	- 0,0567
24.	Závislost na TV, PC hrách, mobilu, internetu	547	37,3	1469	- 0,0252
25.	Vulgární vyjadřování	466	32,0	1454	+ 0,1183
26.	Graffiti	408	29,2	1399	+ 0,1330
27.	Toulání	368	27,0	1364	+ 0,1679
28.	Pití alkoholických nápojů u dospělých	373	27,3	1368	+ 0,1879
29.	Střídání partnerů v lásce	270	20,0	1346	+ 0,3536

Tabulka č. 9: Pořadí rizikového chování podle míry závažnosti

Z výše uvedeného přehledu je patrné, že nejvyšší míru závažnosti respondenti přisuzují **sexuálnímu zneužívání dětí**. Jako druhý nejzávažnější jev označili **týrání dětí**, dále

za velmi závažné považují **užívání jiných drog** (např. pervitinu, LSD, extáze, heroinu atd.) a **krádeže**.

Mezi prvních deset nejzávažnějších projevů rizikového chování respondenti řadí takové jevy a chování, ve kterých se objevuje snaha někomu ublížit, mít nad druhým člověkem převahu a moc a které mají za následek degradaci lidského jedince. Kromě výše uvedených jsou to také **šikana, domácí násilí, kyberšikana**. Rovněž za závažné rizikové chování považují **kouření marihuany a cigaret u žáků ZŠ**, a to i přestože mladší generace obecně zaujímá k výše uvedeným jevům spíše tolerantní stanovisko.

Ve střední části pořadí nalezneme např. **vandalismus, sebepoškozování se a poruchy příjmu potravy**, které často spolu souvisejí, dále pak **útěky z domova, prostituci, projevy rasismu či závislost na výherních a zábavních automatech**.

Tolerantní postoj respondenti zastávají vůči RCH **pití alkoholu žáky ZŠ**, které se nachází v polovině pořadí, a je zřejmé, že mu respondenti nepřipisují takovou míru závažnosti jako RCH kouření cigaret u žáků ZŠ.

Za nejméně závažná riziková chování respondenti považují např. **podvod, lhaní, vulgární vyjadřování**, ale také **kouření cigaret a pití alkoholických nápojů u dospělých**, které se umístily v poslední třetině pořadí.

Na základě získaných dat můžeme říci, že respondenti převážně považují za velmi závažná riziková chování, která se vyznačují agresivitou, násilím, omezováním lidské svobody a devalvují hodnotu a identitu osobnosti.

8.4 NÁZORY DÍVEK A CHLAPCŮ NA FREKVENCI VÝSKYTU RCH

Výzkumný problém č. 1

„Ovlivňuje pohlaví respondentů jejich názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti?“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u dívek i chlapců stejné.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování se u dívek a chlapců liší.

V následující části se provedeme komparací četnosti odpovědí podle pohlaví. Při srovnání vycházíme z výsledků četností odpovědí u baterie odpovědí „*Velmi časté*.“ Tabulka č. obsahuje četnosti odpovědí dívek a chlapců vyjádřenou v procentech, dále pořadí daného RCH u jednotlivého pohlaví.

Názory dívek a chlapců se shodují u prvních pěti projevů RCH, která považují v naší společnosti za velmi častá⁵⁵. Jedná se o **vulgární vyjadřování, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, konzumaci alkoholu dospělými, kouření cigaret u dospělých a kouření cigaret u žáků ZŠ**. Liší se ale pořadím a četností odpovědí.

Za nejméně rozšířené RCH shodně chlapci a dívky považují **záškoláctví, úteky z domova, sebevražednost, dívky dále užívání jiných drog a kouření marihuany u žáků ZŠ**. Podle názorů chlapců se není příliš rozšířené v naší společnosti **domácí násilí a toulání**.

Z výsledků také vyplývá, že dívky ve srovnání s chlapci se podstatně častěji přiklánějí k názoru, že uvedená RCH jsou v naší společnosti velmi rozšířená, což potvrzuje i vyšší četnost odpovědí u dívek než u chlapců u všech uvedených RCH.

Největší rozdíly v četnosti odpovědí nalezneme např. u **toulání**, které téměř o 20 % dívek více než chlapců považuje za časté v naší společnosti. Podobné tendence jsme zaznamenali také u **pití alkoholu u žáků ZŠ, sebepoškození se, sexuálního zneužívání dětí a domácího násilí**. I tato RCH vnímá více dívek oproti chlapcům jako velmi rozšířená.

---

⁵⁵ Riziková chování, která žáci nejčastěji považují (1.-5. pořadové místo) za velmi častá, jsme zvýraznili žlutou barvou. Riziková chování, u kterých žáci volili odpověď „*Velmi časté*“ nejméně (25.-29. pořadové místo), jsme zvýraznili modrou barvou.

Naopak názorovou shodu chlapců a dívek nalezneme v baterii odpovědí „Velmi časté“ např. u útěků z domova, krádeží, kouření marihuany, kde rozdíl četností odpovědí nepřesáhne hranici 3 %.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	DÍVKY		CHLAPCI	
	Pořadí	%	Pořadí	%
Časté střídání partnerů v lásce	9.	47,4	13.	34,8
Divácké násilí	15.	41,2	11.	38,6
Domácí násilí	22.	33,8	25.	18,8
Graffiti	8.	48,5	6.	44,2
Kouření cigaret u žáků ZŠ	5.	57,7	5.	50,9
Kouření cigaret u dospělých	4.	69,2	4.	60,5
Kouření marihuany u žáků ZŠ	25.	29,4	17.	27,1
Krádež	14.	43,4	8.	41,2
Kyberšikana	16.	38,1	19.	24,9
Lhaní	10.	47,2	7.	44,1
Pití alkoholu u žáků ZŠ	7.	48,9	16.	30,2
Pití alkoholu u dospělých	3.	72	2.	65,3
Podvod	6.	49,1	9.	39,8
Poruchy příjmu potravy	24.	30,7	23.	20,7
Projevy rasismu	12.	45,0	10.	39,3
Prostituce	23.	33,0	18.	27,0
Sebepoškozování se	19.	37,4	24.	20,1
Sebevražednost	28.	18,2	28.	13,6
Sexuální zneužívání dětí	17.	37,6	22.	21,8
Šikana	11.	45,3	14.	33,2
Toulání	18.	37,5	26.	17,9
Týrání dětí	21.	35,8	20.	22,6
Útěky z domova	29.	10,7	29.	9,1
Užívání jiných drog	26.	28,4	21.	21,9
Vandalismus	13.	43,6	12.	38,2
Vulgární vyjadřování	1.	85	1.	80,7
Záškoláctví	27.	27,5	27.	15,7
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	2.	72,2	3.	63,2
Závislost na výherních a zábavních automatech	20.	37,2	15.	31,6

Tabulka č. 10: Komparace četností odpovědí u dívek a chlapců v %

Údaje v tabulce č. 10 ukazují, že existují rozdílné názory dívek a chlapců, což v rámci druhého třídění dat potvrzují i hodnoty testu významnosti chí-kvadrátu χ^2 . Při analýze dat v rámci druhého třídění se prokázala statisticky významná souvislost u většiny RCH, a to u 27 projevů rizikového chování, a znakem pohlaví. Závislost mezi znaky zdůrazňovala hodnota Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, která představovala

silnou a středně silnou míru závislosti mezi oběma zkoumanými znaky. U dvou RCH jsme nezaznamenali rozdílné názory dívek a chlapců, a tudíž můžeme říci, že se neprokázala statisticky významná souvislost mezi pohlavím a RCH **graffiti a krádeže**.

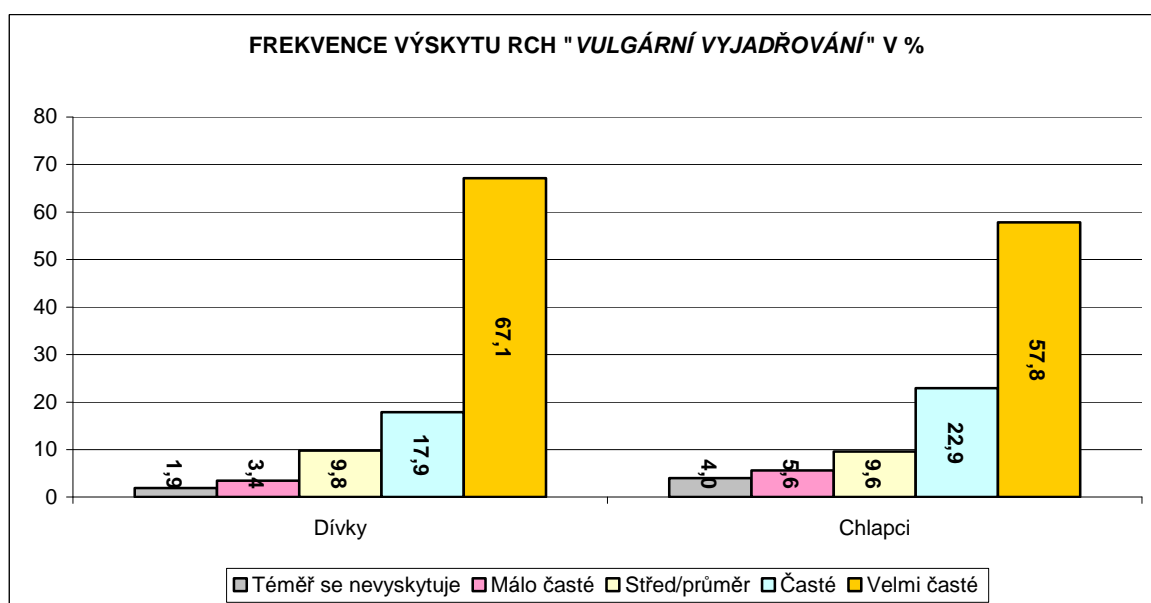
Nejdříve věnujeme pozornost analýze dat RCH, u kterých byla zjištěna statisticky významná souvislost. K tabulárnímu a grafickému zpracování jsme si vybrali pět RCH, která žáci v naší společnosti nejčastěji považují za velmi častá. U zbývajících 22 projevů RCH uvádíme přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 , Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupně volnosti a celkové četnosti odpovědí (tab. č. 16). Pak představíme graficky i tabulárně dvě RCH, u kterých se neprokázala statisticky významná souvislost.

V RÁMCI DRUHÉHO TRŽDĚNÍ DAT SE PROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI POHLAVÍM A RCH:

- *Vulgární vyjadřování*

VULGÁRNÍ VYJADŘOVÁNÍ	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
Dívky	1,9	3,4	9,8	17,9	67,1	744	100
Chlapci	4,0	5,6	9,6	22,9	57,8	747	100
Celkem n	44	67	145	304	931	1491	

Tabulka č. 11: Frekvence výskytu RCH „Vulgární vyjadřování“ podle pohlaví v %

Graf č. 9: Frekvence výskytu RCH „Vulgární vyjadřování“ podle pohlaví

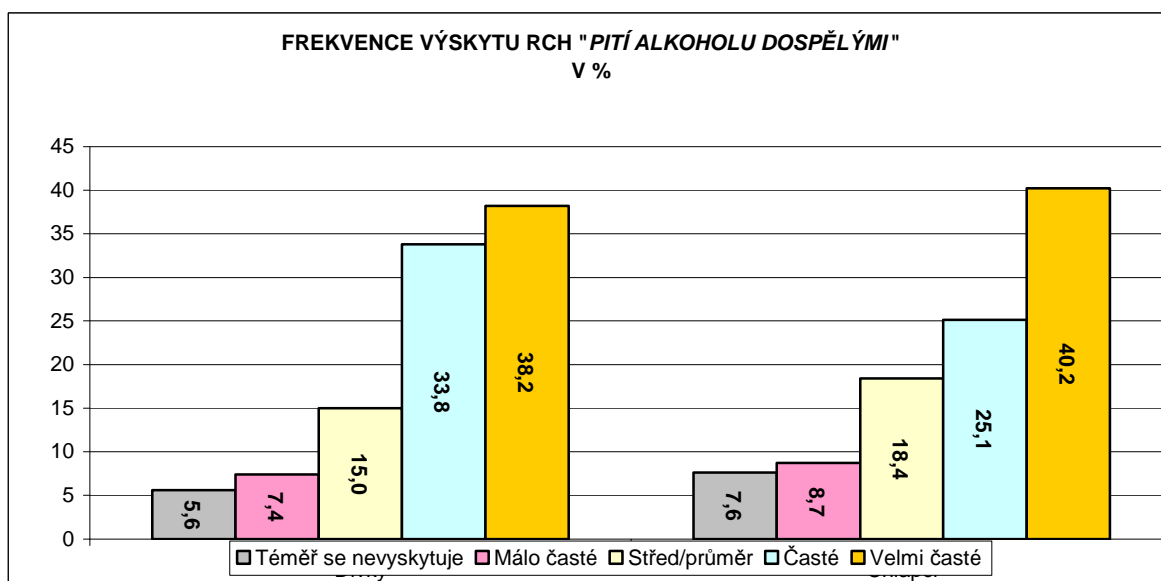
$$\chi^2 = 19,7042 > \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{\text{norm}} = 0,1615; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1491$$

Přestože dívky i chlapci shodně hodnotí **vulgární vyjadřování** jako jedno z nejčastěji rozšířených rizikových chování v naší společnosti, zaznamenali jsme rozdíly v názorech chlapců a dívek. Více dívek (85%) oproti chlapcům (80%) považuje vulgární vyjadřování za velmi časté, naopak téměř 10% chlapců se domnívá, že s vulgarismy se v běžné komunikaci setkávají málo, případně vůbec ne.

- *Pití alkoholu u dospělých*

PITÍ ALKOHOLU DOSPĚLÝMI	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
Dívky	5,6	7,4	15,0	33,8	38,2	720	100
Chlapci	7,6	8,7	18,4	25,1	40,2	712	100
Celkem n	95	115	239	422	561	1432	

Tabulka č. 12: Frekvence výskytu RCH „Pití alkoholu u dospělých“ podle pohlaví v %

Graf č.10: Frekvence výskytu RCH „Pití alkoholu u dospělých“ podle pohlaví

$$\chi^2 = 14,5743 > \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{\text{norm}} = 0,1420; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1432$$

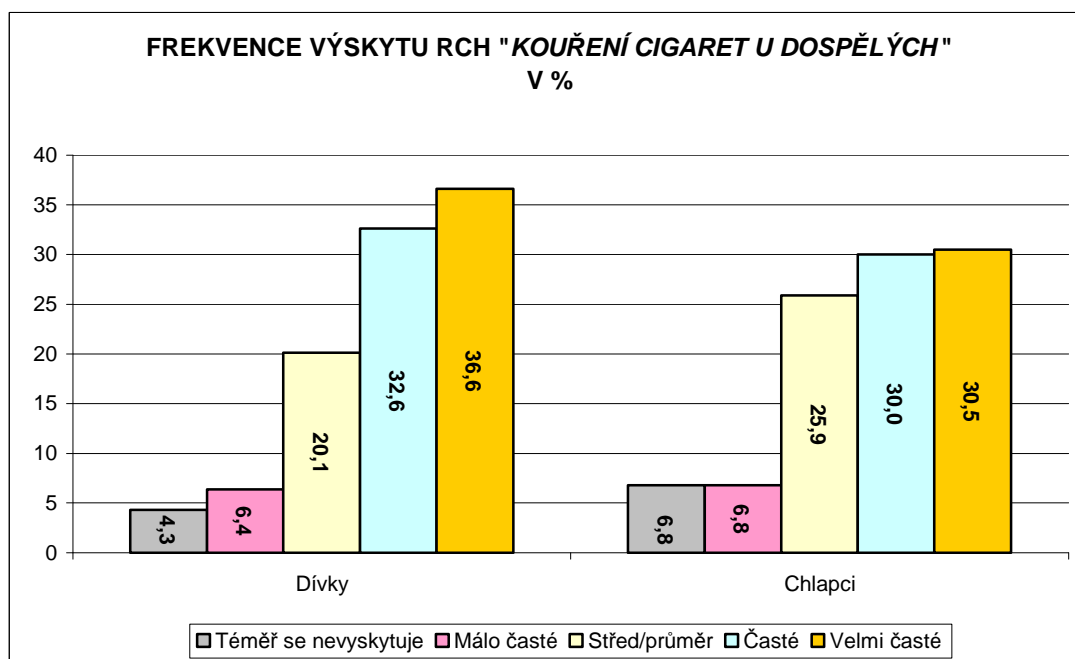

Rozdílné názory chlapců a dívek jsme zaznamenali také u RCH **pítí alkoholu u dospělých**. Dívky opět častěji než chlapci hodnotí konzumaci alkoholu dospělými jedinci jako velmi rozšířené RCH. 210 respondentů z celkového počtu 1432, tedy 15% respondentů se ale přiklání k názoru, že dospělí nepijí alkoholické nápoje moc často. Za překvapivé považujeme, že více chlapců ve srovnání s dívkami nezaznamenalo ve svém okolí, že by dospělí konzumovali alkohol příliš často, a jsou přesvědčeni, že dospělí moc nepijí alkohol.

- **Kouření cigaret u dospělých**

KOUŘENÍ CIGARET U DOSPĚLÝCH	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
Dívky	4,3	6,4	20,1	32,6	36,6	746	100
Chlapci	6,8	6,8	25,9	30,0	30,5	717	100
Celkem n	81	96	336	458	492	1463	

Tabulka č. 13: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u dospělých“ podle pohlaví v %

Graf č.11: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u dospělých“ podle pohlaví

$$\chi^2 = 14,4945 > \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{\text{norm}} = 0,1401; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1463$$

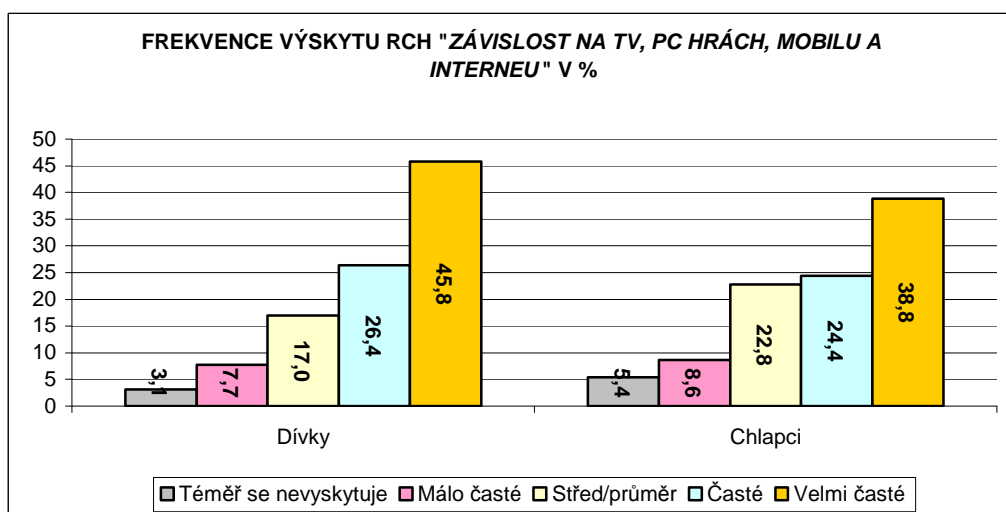
Názorové rozdíly nalezneme také u **kouření cigaret u dospělých**. 70 % dívek oproti 60 % chlapců se domnívá, že kouření cigaret dospělými jedinci se vyskytuje v naší

společnosti velmi často. Chlapci opět, stejně jako u předchozích RCH, častěji než dívky volili baterii odpovědí „Málo často“.

- **Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu**

ZÁVISLOST NA TV, PC HRÁCH, MOBILU A INTERNETU	Téměř se nevyskytuje	Málo často	Střed/průměr	Časté	Velmi často	Celkem n	Celkem %
Dívky	3,1	7,7	17,0	26,4	45,8	747	100
Chlapci	5,4	8,6	22,8	24,4	38,8	747	100
Celkem n	63	123	297	379	632	1494	

Tabulka č. 14: Frekvence výskytu RCH „Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu“ podle pohlaví v %

Graf č.12: Frekvence výskytu RCH „Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu“ podle pohlaví

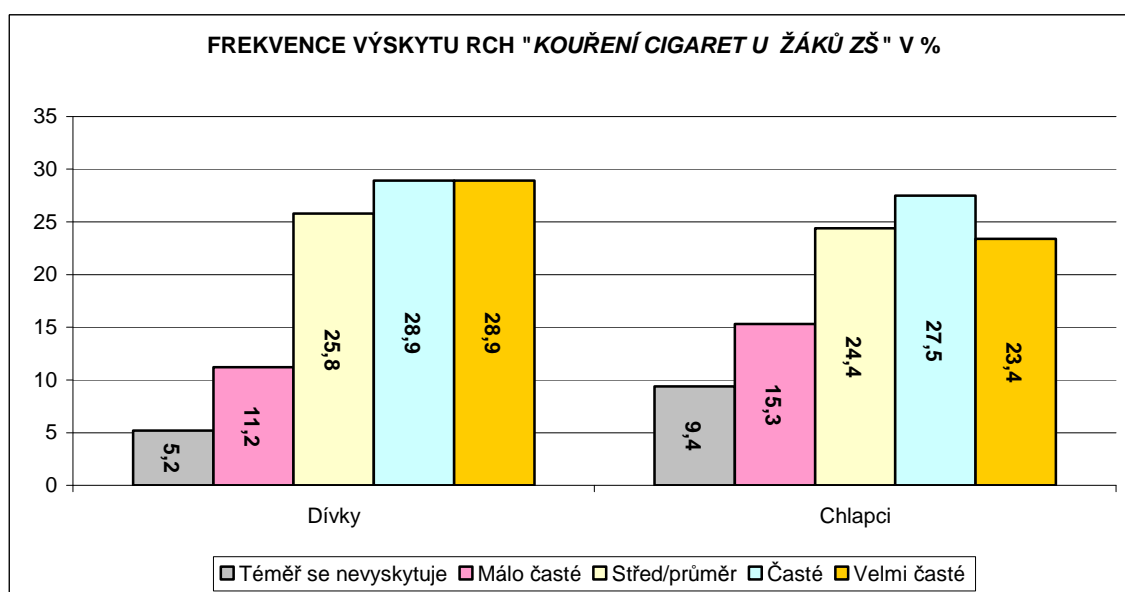
$$\chi^2 = 16,0834 > \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{norm} = 0,1459; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1494$$

I RCH **závislost na TV, PC hrách mobilu a internetu** hodnotí častěji dívky jako velmi rozšířené. Rozdíl četností odpovědí u chlapců a dívek činí téměř 10 %. Chlapci naopak častěji než dívky považují toto RCH v naší společnosti za průměrně či málo často.

- **Kouření cigaret u žáků ZŠ**

Kouření cigaret u žáků ZŠ	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
Dívky	5,2	11,2	25,8	28,9	28,9	730	100
Chlapci	9,4	15,3	24,4	27,5	23,4	709	100
Celkem n	105	190	361	406	377	1439	

Tabulka č. 15: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u žáků ZŠ“ podle pohlaví v %

Graf č.13: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u žáků ZŠ“ podle pohlaví

$$\chi^2 = 17,8899 > \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{norm} = 0,1567; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1439$$

Kouření cigaret u žáků ZŠ v naší společnosti považuje necelých 60 % dívek za velmi časté. S tímto názorem souhlasí ale jen 50 % chlapců. Jedna čtvrtina chlapců si naopak myslí, že kouření u žáků ZŠ není příliš rozšířené. Stejné stanovisko zaujímá 15 % dívek. Může tedy říci, že podle výsledků našeho výzkumu se chlapci ve svém okolí setkávají s kouřením u svých vrstevníků méně častěji než dívky, případně mají méně časté osobní zkušenosti s kouřením než dívky.

Z výsledků výzkumného šetření je patrné, že u dívek i chlapců se objevují odlišné názory na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti u RCH: **vulgární vyjadřování, pití alkoholu u dospělých, kouření cigaret u dospělých, kouření cigaret u žáků ZŠ a u závislosti na TV, PC hrách mobilu a internetu.**

Vzhledem ke skutečnosti, že u výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový, můžeme konstatovat, že existuje statisticky významná závislost mezi sledovanými znaky.

U RCH vulgární vyjadřování, pití alkoholu u dospělých, kouření cigaret u dospělých, kouření cigaret u žáků ZŠ, a závislosti na TV, PC hrách mobilu a internetu přijímáme alternativní hypotézu.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování se u dívek a chlapců liší.

Rozdílné názory u dívek a chlapců na frekvenci výskytu rizikového chování jsme zaznamenali také u dalších dvaceti dvou RCH, jejichž přehled uvádíme v tab. č. 16

U těchto RCH se v rámci druhého třídění dat prokázala statisticky významná souvislost mezi pohlavím a uvedenými RCH, což nám potvrzují hodnoty chí-kvadrátu χ^2 a hodnoty koeficientu kontingence „C_{norm}“, které nalezneme v následující tabulce.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Časté střídání partnerů v lásce	$\chi^2 = 39,7359 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; C _{norm} = 0,2346; stupeň volnosti = 4; n = 1404
Divácké násilí	$\chi^2 = 21,2818 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1743; stupeň volnosti = 4; n = 1380
Domácí násilí	$\chi^2 = 54,6402 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; C _{norm} = 0,2839; stupeň volnosti = 4; n = 1301
Kouření marihuany u žáků ZŠ	$\chi^2 = 18,8129 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; C _{norm} = 0,1675; stupeň volnosti = 4; n = 1322
Kyberšikana	$\chi^2 = 41,4686 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; C _{norm} = 0,2456; stupeň volnosti = 20; n = 1334
Lhaní	$\chi^2 = 24,3006 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; C _{norm} = 0,1797; stupeň volnosti = 4; n = 1480
Pití alkoholu u žáků ZŠ	$\chi^2 = 18,1250 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; C _{norm} = 0,1590; stupeň volnosti = 4; n = 1415
Podvod	$\chi^2 = 28,7773 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; C _{norm} = 0,1980; stupeň volnosti = 4; n = 1440
Poruchy příjmu potravy	$\chi^2 = 27,0326 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; C _{norm} = 0,1971; stupeň volnosti = 4; n = 1303
Projevy rasismu	$\chi^2 = 10,4386 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; C _{norm} = 0,1216; stupeň volnosti = 4; n = 1401

Prostituce	$\chi^2 = 10,4386 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1611$; stupeň volnosti = 4; n = 1281
Sebepoškozování se	$\chi^2 = 77,3047 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,3301$; stupeň volnosti = 4; n = 1342
Sebevražednost	$\chi^2 = 51,4161 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,2767$; stupeň volnosti = 4; n = 1292
Sexuální zneužívání dětí	$\chi^2 = 68,1044 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,2238$; stupeň volnosti = 4; n = 1282
Šikana	$\chi^2 = 31,1703 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,2059$; stupeň volnosti = 4; n = 1440
Toulání	$\chi^2 = 34,5584 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,2238$; stupeň volnosti = 4; n = 1345
Týrání dětí	$\chi^2 = 50,7352 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,2719$; stupeň volnosti = 4; n = 1322
Útěky z domova	$\chi^2 = 48,7326 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,2759$; stupeň volnosti = 4; n = 1232
Užívání jiných drog	$\chi^2 = 26,9963 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,2036$; stupeň volnosti = 4; n = 1276
Vandalismus	$\chi^2 = 9,9351 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1181$; stupeň volnosti = 4; n = 1415
Záškoláctví	$\chi^2 = 29,3175 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,2060$; stupeň volnosti = 4; n = 1352
Závislost na výherních a zábavních automatech	$\chi^2 = 13,4969 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1408$; stupeň volnosti = 4; n = 1348

Tabulka č. 16: Přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 a koeficientu kontingence „ C_{norm} “

Přehled 22 projevů RCH a jejich hodnot chí-kvadrátu χ^2 a hodnot koeficientu kontingence „ C_{norm} “ v tabulce č.16 nám ukazuje, že u všech výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $> \chi^2$ tabulkový. Znamená to tedy, že existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím a RCH zobrazeného v tabulce č.

Proto také u RCH uvedeného v tabulce č. přijímáme alternativní hypotézu.

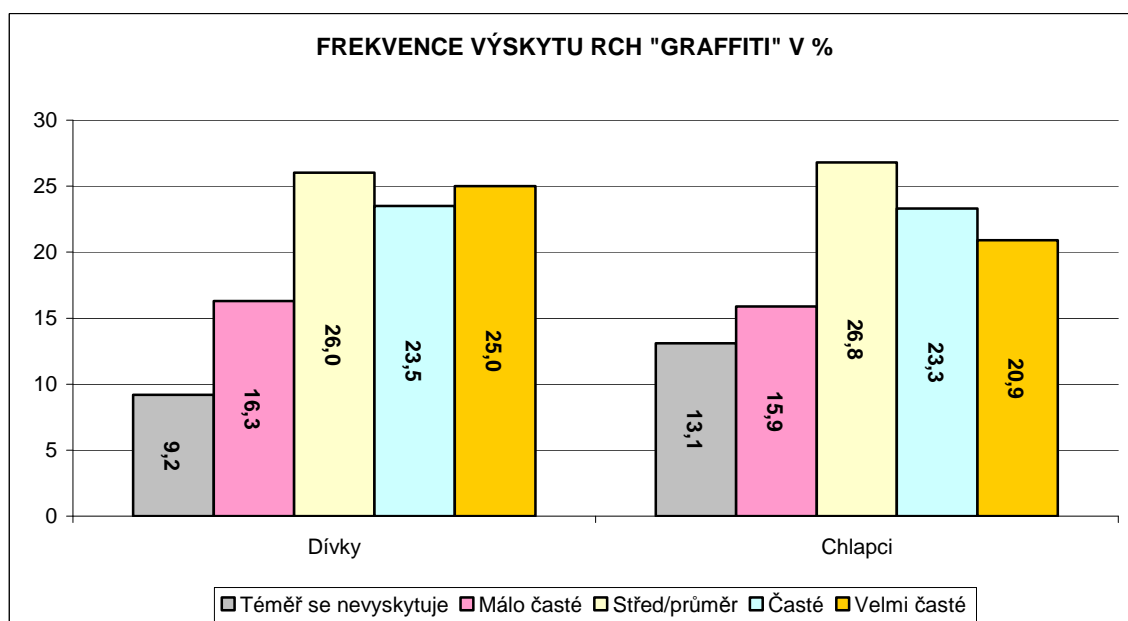
H_A : Názory na frekvenci výskytu rizikového chování se u dívek a chlapců liší.

V RÁMCI DRUHÉHO TRŽDĚNÍ DAT SE NEPROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI POHLAVÍM A RCH:

- *Graffiti*

GRAFFITI	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
Dívky	9,2	16,3	26,0	23,5	25,0	699	100
Chlapci	13,1	15,9	26,8	23,3	20,9	679	100
Celkem n	153	222	364	322	317	1378	

Tabulka č. 17: Frekvence výskytu RCH „Graffiti“ podle pohlaví v %

Graf č.14: Frekvence výskytu RCH „Graffiti“ podle pohlaví

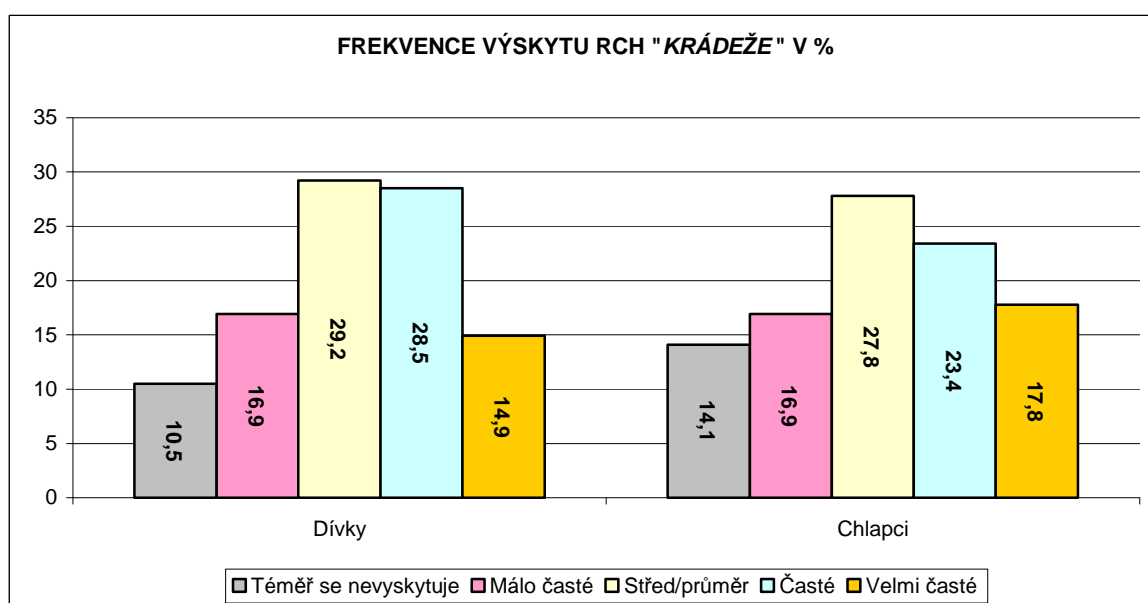
$$\chi^2 = 7,5056 < \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{\text{norm}} = 0,1041; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1378$$

Názorovou shodu u chlapců a dívek nalezneme u RCH **graffiti**, což dokládá i hodnota χ^2 . O slabé závislosti vypovídá nízká hodnota koeficientu „ C_{norm} “. Názory dívek se téměř shodují s názory chlapců na frekvenci výskytu rizikového chování, a to zejména v baterii odpovědí „*Středně, průměrně časté*“ a „*Málo časté*“, kde rozdíly četností odpovědí nepřesáhnou 3 %. Dívky opět nepatrně častěji (49 %) než chlapci (44 %) hodnotí graffiti jako rozšířené RCH.

- **Krádeže**

KRÁDEŽE	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
Dívky	10,5	16,9	29,2	28,5	14,9	717	100
Chlapci	14,1	16,9	27,8	23,4	17,8	687	100
Celkem n	172	237	401	365	229	1404	

Tabulka č. 18: Frekvence výskytu RCH „Krádeže“ podle pohlaví v %

Graf č.15: Frekvence výskytu RCH „Krádeže“ podle pohlaví

$$\chi^2 = 9,2312 < \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{\text{norm}} = 0,1143; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1404$$

Z tabulky a grafu je patrné, že pohlaví nemá vliv na názory respondentů týkající se RCH **krádeže**. Více jak dvě pětiny dívek a chlapců se shodují v tom, že krádeže jsou v naší společnosti časté. Téměř jedna třetina chlapců a 27 % dívek se domnívají, že krádeže nejsou v naší společnosti příliš rozšířené.

Na základě zjištěných skutečností lze konstatovat, že u RCH **krádeže a graffiti** nemá pohlaví vliv na názory žáků týkající se frekvence výskytu těchto RCH v naší společnosti.

Vzhledem k faktu, že u výše dvou zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $<$ χ^2 tabulkový, můžeme tedy konstatovat, že u RCH **krádeže a graffiti** neexistuje závislost mezi sledovanými znaky.

U RCH **krádeže a graffiti** přijímáme nulovou hypotézu.

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u dívek i chlapců stejné.

Závěr

Na základě výsledků 2. třídění můžeme říci, že názory dívek na frekvenci výskytu RCH se u většiny rizikového chování liší od názorů chlapců. Dívky výše zmiňovaná RCH považují za častější v naší společnosti, naopak chlapci se přiklánějí k názoru, že tato RCH jsou v naší společnosti méně rozšířená.

V souvislosti s uvedenými zjištěními si klademe otázky, co způsobuje odlišné vnímání rizikového chování z hlediska frekvence výskytu u chlapců a dívek, proč chlapci většinou vnímají RCH jako méně častá? Odpovědi na tyto otázky mohou být předmětem dalšího výzkumného šetření.

8.5 NÁZORY DÍVEK A CHLAPCŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RCH

Výzkumný problém č. 2

„Ovlivňuje pohlaví respondentů jejich názory na míru závažnosti rizikového chování?“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u dívek i chlapců stejné.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u dívek i chlapců odlišné.

Provedeme komparaci četností odpovědí podle pohlaví. Při srovnání vycházíme z výsledků četností odpovědí u baterie odpovědí „*Velmi závažné*.“ Následující tabulka zobrazuje přehled četností odpovědí u dívek a chlapců vyjádřenou v procentech a jejich pořadí u jednotlivého pohlaví⁵⁶. Získaná data jsme zpracovali tabulárně.

Za velmi závažné považují dívky a chlapci RCH, které je spojeno s násilím, krutostí, ponižováním a omezováním svobody jedince. Většina dívek a chlapců se staví odmítavě k **sexuálnímu zneužívání dětí** a k **týrání dětí**. Rizikovost spatřují dívky i chlapci také v **užívání jiných drog**, jejichž užívání způsobuje závažné zdravotní, psychické a sociální problémy, které mohou vést až ke smrti. Chlapci stejně jako dívky nesouhlasí s řešením závažné životní situace **sebevraždou** a přiklánějí k názoru, že se jedná o velmi závažný projev rizikového chování. Mezi pěti nejzávažnějších RCH dívky rovněž řadí **domácí násilí** a chlapci zase považují za nepřijatelné a závažné, když dochází ke zcizení majetku, tedy **krádežím**.

Naopak za nejméně závažné chlapci i dívky shodně považují **pítí alkoholických nápojů dospělými, graffiti, časté střídání partnerů v lásce, toulání a vulgární vyjadřování**. Liší se ale pořadím a četností odpovědí.

Z níže uvedené tabulky je rovněž patrné, že dívky častěji oproti chlapcům hodnotí uvedená RCH jako velmi závažná, což dokládá i vyšší četnost odpovědí u dívek než u chlapců, a to u 22 projevů rizikového chování.

Dívky vyšší míru závažnosti přisuzují rizikovému chování, při kterém se uplatňují nejrůznější formy násilí, ponižování, jako je např. **domácí násilí, šikana, týrání dětí** a závislostnímu chování nejrůznějšího druhu. Chlapci naopak častěji hodnotí za velmi

⁵⁶ Riziková chování, která žáci nejčastěji považují (1.–5. pořadové místo) za velmi závažná, jsme zvýraznili žlutou barvou. Riziková chování, u kterých žáci volili odpověď „*Velmi závažné*“ nejméně (25.–29. pořadové místo), jsme zvýraznili modrou barvou.

závažné rizikové chování **podvod, lhaní, krádeže, graffiti, divácké násilí, záškoláctví, časté střídání partnerů v lásce.**

Největší rozdíly (více jak 10 %) četnosti odpovědí jsme zaznamenali např. u **prostituce, poruch příjmu potravy a domácího násilí.** Naopak názorová shoda mezi chlapci a dívkami v této baterii odpovědi panuje u RCH: **lhaní, záškoláctví, kouření cigaret u dospělých, užívání jiných drog,** u kterých rozdíl četností odpovědí nepřesáhl hranici 2 %.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	DÍVKY		CHLAPCI	
	Pořadí	%	Pořadí	%
Časté střídání partnerů v lásce	29.	18,1	29.	22,0
Divácké násilí	22.	37,7	19.	44,6
Domácí násilí	4.	79,0	8.	67,9
Graffiti	28.	25,1	25.	33,7
Kouření cigaret u žáků ZŠ	9.	71,5	9.	67,0
Kouření cigaret u dospělých	20.	40,2	21.	39,5
Kouření marihuany u žáků ZŠ	7.	74,9	7.	69,2
Krádež	8.	73,2	4.	75,3
Kyberšikana	10.	69,0	10.	62,4
Lhaní	24.	36,4	23.	37,2
Pití alkoholu u žáků ZŠ	14.	60,5	13.	57,2
Pití alkoholu u dospělých	27.	30,1	27.	24,0
Podvod	23.	36,8	20.	42,2
Poruchy příjmu potravy	12.	62,7	17.	49,4
Projevy rasismu	16.	58,1	14.	55,7
Prostituce	17.	53,4	22.	37,4
Sebeпоškozování se	11.	64,5	15.	55,2
Sebevražednost	5.	75,8	5.	71,7
Sexuální zneužívání dětí	1.	86,3	1.	80,0
Šikana	6.	75,4	6.	71,0
Toulání	26.	31,0	28.	22,9
Týrání dětí	2.	83,3	3.	77,1
Útěky z domova	13.	62,6	11.	57,8
Užívání jiných drog	3.	80,6	2.	79,3
Vandalismus	15.	60,1	12.	57,7
Vulgární vyjadřování	25.	34,0	26.	30,0
Záškoláctví	19.	48,5	18.	49,2
Závislost na TV, PC hrách, internetu a mobilu	21.	38,9	24.	35,7
Závislost na výherních automatech	18.	52,6	16.	54,9

Tabulka č.19: Komparace četností odpovědí u chlapců a dívek

Analýza dat v rámci druhého třídění prokázala u 19 projevů RCH statisticky významnou souvislost mezi RCH a pohlavím respondentů, což nám dokládají i hodnoty chí-kvadrátu χ^2 . Závislost mezi znaky zdůrazňovala hodnota koeficientu kontingence

„ C_{norm} “, která představovala středně silnou a slabou míru závislosti mezi oběma zkoumanými znaky.

U zbývajících 10 projevů RCH analýza dat neprokázala statisticky významnou souvislost mezi pohlavím a těmito projevy RCH, tzn., že RCH **časté střídání partnerů, krádeže, pití alkoholu u žáků ZŠ, projevy rasismu, sebevražednost, šikana, útěky z domova, užívání jiných drog, vandalismus, záškoláctví** přisuzují chlapci i dívky stejnou míru závažnosti.

V následující části představíme analýzu dat projevů RCH, u kterých byla zjištěna statisticky významná souvislost. Tabulárně a graficky jsme zpracovali 3 projevy RCH, které respondenti vnímají nejčastěji jako velmi závažné. Zbývajících 16 RCH jsme zpracovali do přehledu, ve kterém jsou u každého RCH uvedeny hodnoty chí-kvadrátu χ^2 , koeficientu kontingence „ C_{norm} “, hodnoty stupně volnosti a celkové četnost odpovědí (tab. č.23).

Pak graficky i tabulárně zobrazíme 3 projevy RCH, u kterých se neprokázala statisticky významná souvislost. U zbývajících sedmi projevů RCH jsme uvedli hodnoty testu dobré shody chí-kvadrátu χ^2 , Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupně volnosti a celkové četnosti odpovědí, které jsme zpracovali do souhrnného přehledu.

V RÁMCI DRUHÉHO TRŽDĚNÍ DAT SE PROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI POHLAVÍM A RCH:

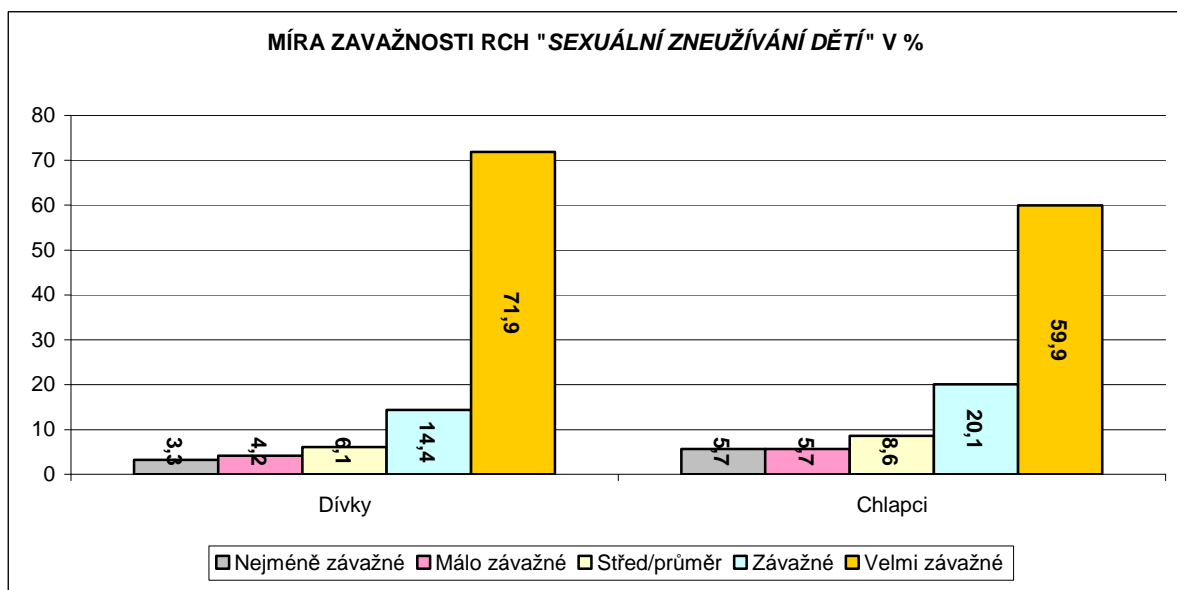
- *Sexuální zneužívání dětí*

SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
Dívky	3,3	4,2	6,1	14,4	71,9	720	100
Chlapci	5,7	5,7	8,6	20,1	59,9	683	100
Celkem n	63	69	103	241	927	1403	

Tabulka č. 20: Míra závažnosti RCH „Sexuální zneužívání dětí“ u dívek a chlapců v %

$$\chi^2 = 23,3055 > \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{norm} = 0,1808; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1403$$

Sexuální zneužívání dětí považuje za velmi závažné většina respondentů, a to 1168 (83 %) z celkového počtu 1403. Dívky častěji (86 %) než chlapci (80 %) hodnotí toto RCH jako velmi závažné. Zarážející je skutečnost, že 132 (téměř 10%) respondentů se přiklání k názoru, že sexuální zneužívání dětí nepatří mezi závažné rizikové chování. Častěji s tímto názorem souhlasí chlapci (11 %) než dívky (8 %).

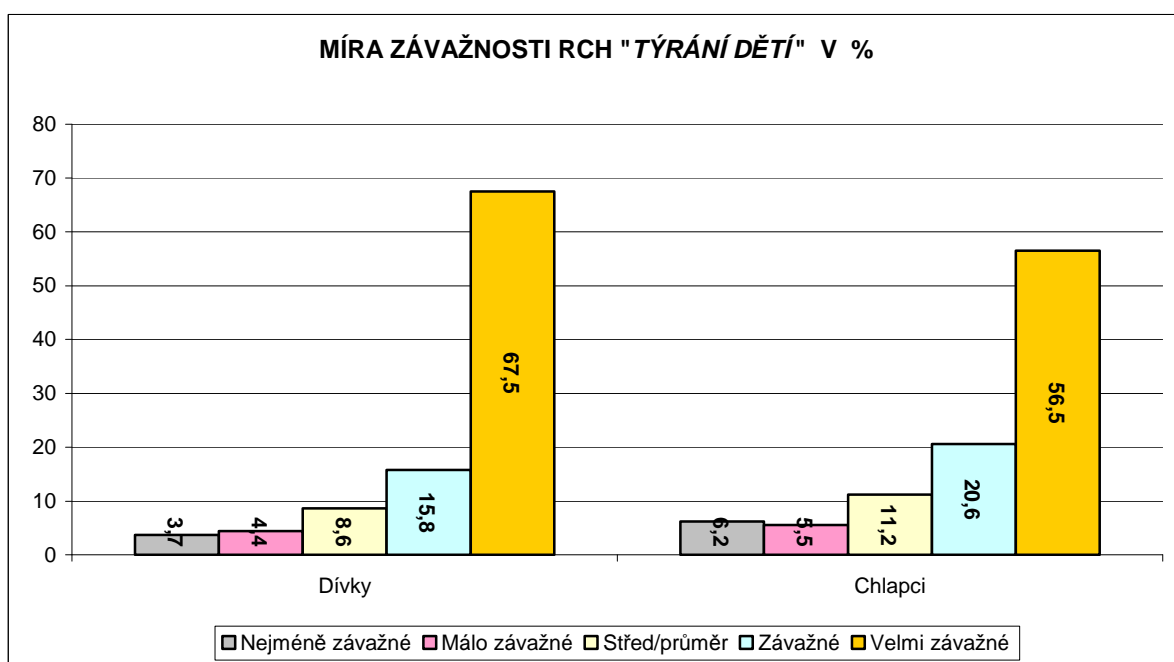

Graf č.16: Míra závažnosti RCH „Sexuální zneužívání dětí“ u dívek a chlapců

- *Týrání dětí*

TÝRÁNÍ DĚTÍ	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
Dívky	3,7	4,4	8,6	15,8	67,5	722	100
Chlapci	6,2	5,5	11,2	20,6	56,5	689	100
Celkem n	70	70	139	256	876	1411	

Tabulka č. 21: Míra závažnosti RCH „Týrání dětí“ u dívek a chlapců v %

Graf č.17: Míra závažnosti RCH „Týrání dětí“ u dívek a chlapců

$$\chi^2 = 19,0547 > \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{\text{norm}} = 0,1632; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1411$$

Ze získaných dat vyplývá, že více jak tři čtvrtiny respondentů se přiklání k názoru, že **týrání dětí** patří mezi velmi závažné projevy rizikového chování. Dívky opět častěji (83 %) než chlapci (77 %) hodnotí týrání dětí jako velmi závažné RCH. Rozdílné názory dívek a chlapců nalezneme i ve středních hodnotách a na opačném spektru hodnot. U obou těchto baterií odpovědí jsme naopak zaznamenali větší četnost odpovědí u chlapců (11 %) než u dívek (8 %). Chlapci tedy stejně jako dívky považují týrání dětí za závažné rizikové chování, ale nepřisuzují mu takovou míru závažnosti jako dívky. Za povšimnutí rovněž stojí skutečnost, že pro 17% dívek představuje týrání dětí středně či méně závažný projev rizikového chování

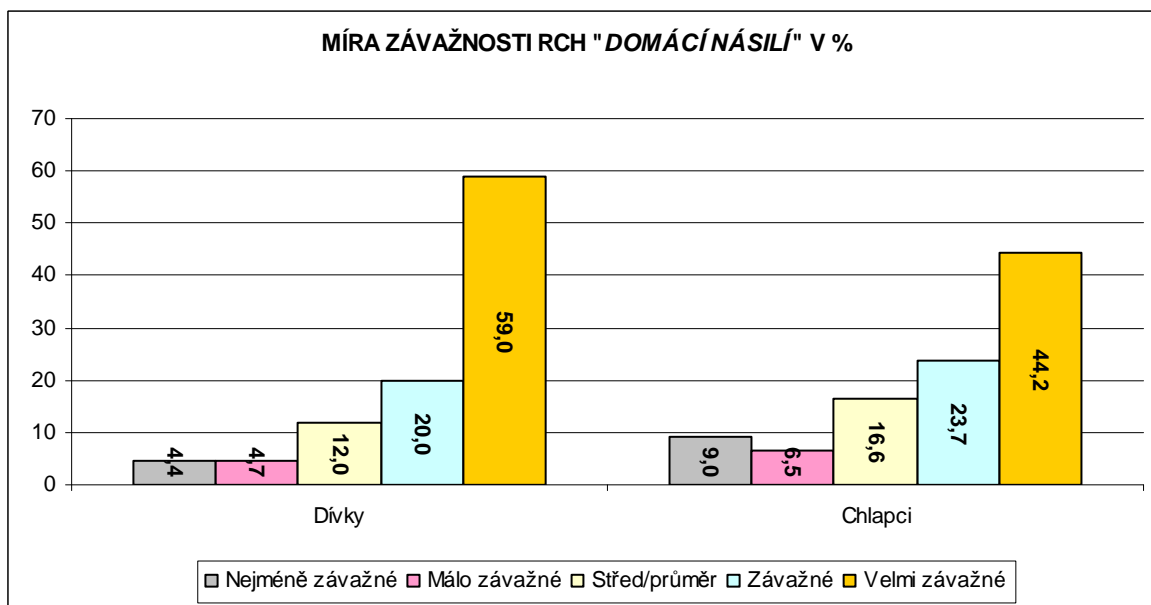
- **Domácí násilí**

DOMÁCÍ NÁSILÍ	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
Dívky	4,4	4,7	12,0	20,0	59,0	709	100
Chlapci	9,0	6,5	16,6	23,7	44,2	676	100
Celkem n	92	77	197	302	717	1385	

Tabulka č. 22: Míra závažnosti RCH „Domácí násilí“ u dívek a chlapců v %

$$\chi^2 = 35,1114 > \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{\text{norm}} = 0,2224; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1385$$

Rozdílné názory dívek a chlapců se objevují i RCH **domácí násilí**, což se nejvýrazněji projevuje u baterie odpovědí „*Velmi závažné*“, kde rozdíl četností odpovědí dívek a odpovědí chlapců činí více jak 10 %. I v tomto případě zaujímají dívky výrazně méně tolerantní stanovisko k domácímu násilí než chlapci. Překvapilo nás, že až téměř jedna třetina chlapců a 21 % dívek přisuzují domácímu násilí střední a malou míru závažnosti.

Graf č. 18: Míra závažnosti RCH „Domácí násilí“ u dívek a chlapců

Na základě zjištěných skutečností můžeme konstatovat, že existují rozdílné názory u chlapců a dívek na míru závažnosti u **sexuálního zneužívání dětí, domácího násilí a týrání dětí.**

Vzhledem k faktu, že u výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový, můžeme říci, že existuje závislost mezi sledovanými znaky.

U RCH **sexuální zneužívání dětí, týrání dětí a domácího násilí** přijímáme alternativní hypotézu.

H_A: Názory na míru závažnosti RCH se u dívek a chlapců liší.

Rozdílné názory u dívek a chlapců na míru závažnosti rizikového chování nalezneme také u dalších 16 projevů RCH, jejichž přehled uvádíme v tab. č.23

U těchto RCH se v rámci druhého třídění dat prokázala statisticky významná souvislost mezi pohlavím a uvedenými RCH, což nám potvrzují hodnoty chí-kvadrátu χ^2 a hodnoty koeficientu kontingence „C_{norm}“, které nalezneme v následující tabulce.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost n
Divácké násilí	$\chi^2 = 25,2070 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1819$; stupeň volnosti = 4; n = 1384
Graffiti	$\chi^2 = 16,8999 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1559$; stupeň volnosti = 4; n = 1373
Kouření cigaret u žáků ZŠ	$\chi^2 = 12,9032 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1324$; stupeň volnosti = 4; n = 1460
Kouření cigaret u dospělých	$\chi^2 = 15,9531 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1493$; stupeň volnosti = 4; n = 1416
Kouření marihuany u žáků ZŠ	$\chi^2 = 10,2971 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1204$; stupeň volnosti = 4; n = 1410
Kyberšikana	$\chi^2 = 11,8242 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1291$; stupeň volnosti = 20; n = 1407
Lhaní	$\chi^2 = 20,1227 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1648$; stupeň volnosti = 4; n = 1464
Pití alkoholu u dospělých	$\chi^2 = 15,8236 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1524$; stupeň volnosti = 4; n = 1346
Podvod	$\chi^2 = 17,9031 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1569$; stupeň volnosti = 4; n = 1436
Poruchy příjmu potravy	$\chi^2 = 27,0326 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1971$; stupeň volnosti = 4; n = 1365
Prostituce	$\chi^2 = 42,0397 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,2469$; stupeň volnosti = 4; n = 1337
Sebepoškozování se	$\chi^2 = 25,7470 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1912$; stupeň volnosti = 4; n = 1383
Toulání	$\chi^2 = 20,3667 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1732$; stupeň volnosti = 4; n = 1338
Vulgární vyjadřování	$\chi^2 = 18,4670 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1600$; stupeň volnosti = 4; n = 1425
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	$\chi^2 = 19,1422 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1619$; stupeň volnosti = 4; n = 1442
Závislost na výherních a zábavních automatech	$\chi^2 = 9,7691 > \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1183$; stupeň volnosti = 4; n = 1387

Tabulka č. 23: Přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 a koeficientu kontingence „ C_{norm} “

Z výše uvedeného přehledu RCH a jejich hodnot chí-kvadrátu χ^2 a koeficientu kontingence „ C_{norm} “ je patrné, že u všech zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $> \chi^2$ tabulkový. Znamená to tedy, že existuje statisticky významná závislost mezi pohlavím a RCH zobrazeného v tabulce č. 23

Proto také u RCH uvedeného v tabulce č. přijímáme alternativní hypotézu.

H_A : Názory na míru závažnosti rizikového chování se u dívek a chlapců liší.

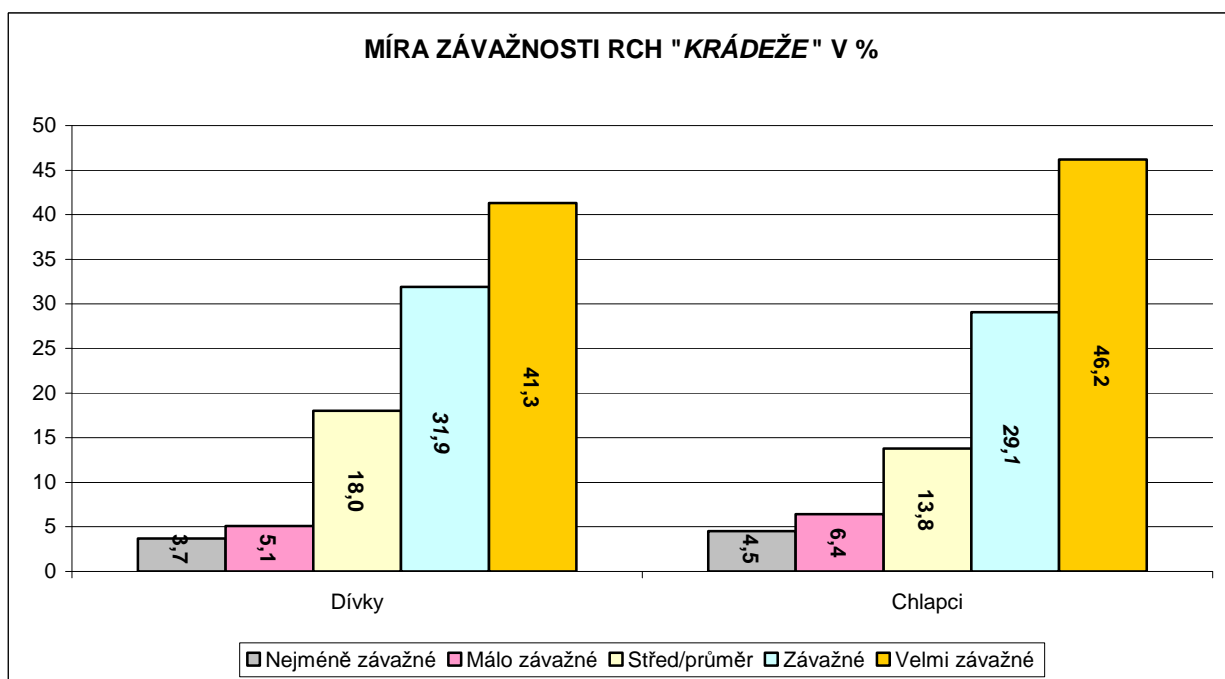
V RÁMCI DRUHÉHO TRÍDĚNÍ DAT SE NEPROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI POHLAVÍM A RCH:

- *Krádeže*

KRÁDEŽE	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
Dívky	3,7	5,1	18,0	31,9	41,3	727	100
Chlapci	4,5	6,4	13,8	29,1	46,2	718	100
Celkem n	59	83	230	441	632	1445	

Tabulka č. 24: Míra závažnosti RCH „Krádeže“ u dívek a chlapců v %

$$\chi^2 = 8,6159 < \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{norm} = 0,1089; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1445$$

Graf č.19: Míra závažnosti RCH „Krádeže“ u dívek a chlapců

Údaje v předchozím grafu a tabulce ukazují, že pohlaví respondentů neovlivňuje jejich názory na míru závažnosti u RCH **krádeže**. Téměř shodný počet dívek (73 %) a chlapců (75 %) považuje krádeže za velmi závažné RCH. Jako málo závažné je hodnotí 9 % dívek a 11 % chlapců. Ve středních hodnotách nalezneme větší četnost odpovědí u dívek než u chlapců.

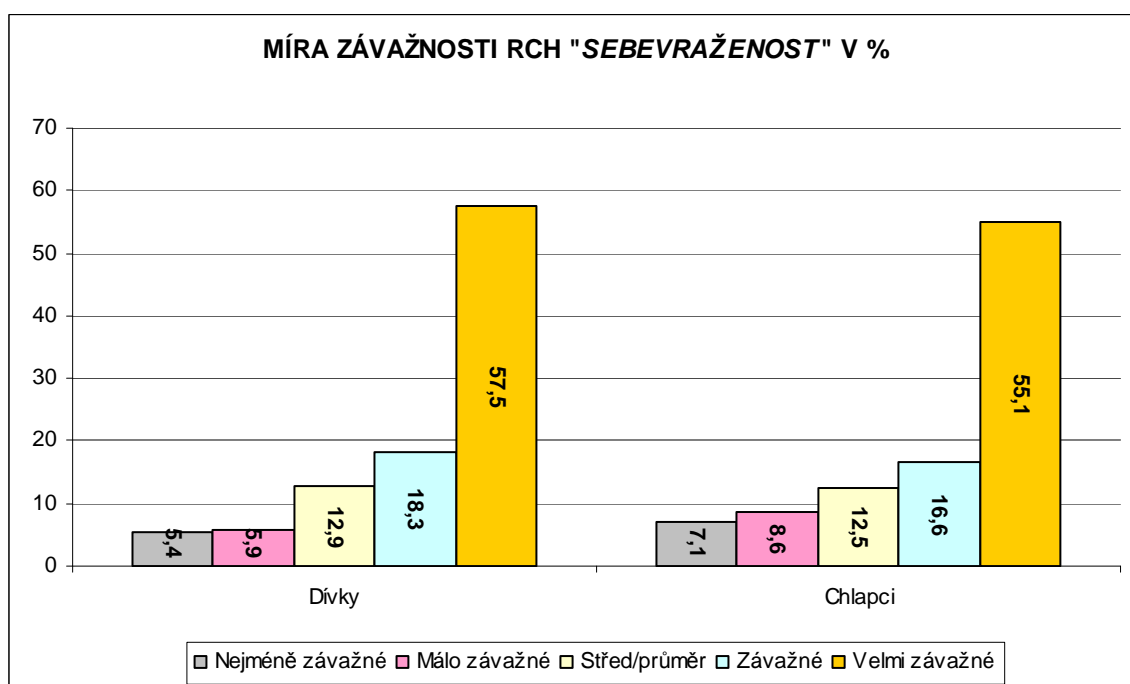
- *Sebevražednost*

SEBEVRAŽEDNOST	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
Dívky	5,4	5,9	12,9	18,3	57,5	727	100
Chlapci	7,1	8,6	12,5	16,6	55,1	673	100
Celkem n	87	101	178	245	789	1400	

Tabulka č. 25: Míra závažnosti RCH „Sebevražednost“ u dívek a chlapců v %

$$\chi^2 = 6,2467 < \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{norm} = 0,0943; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1400$$

I u RCH **sebevražednost** panuje názorová shoda u dívek a u chlapců. 1034 respondentů celkového počtu 1400, z toho 76 % dívek a 72 % chlapců, si uvědomuje závažnost a možné fatální důsledky tohoto RCH, a proto sebevražednost hodnotí jako velmi závažnou. Shodu nalezneme ve všech třech bateriích odpovědí.

Graf č. 20: Míra závažnosti RCH „Sebevražednost“ u dívek a chlapců

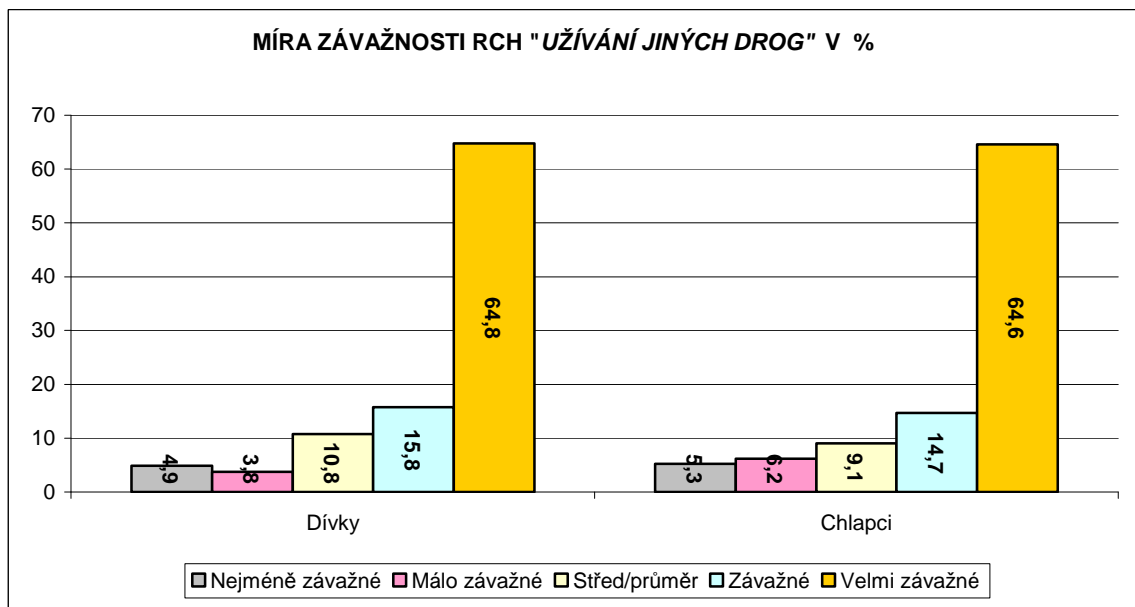
- *Užívání jiných drog*

UŽÍVÁNÍ JINÝCH DROG	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
Dívky	4,9	3,8	10,8	15,8	64,8	715	100
Chlapci	5,3	6,2	9,1	14,7	64,6	692	100
Celkem n	72	70	140	215	910	1407	

Tabulka č. 26: Míra závažnosti RCH „Užívání jiných drog“ u dívek a chlapců v %

$$\chi^2 = 5,5823 < \chi^2_{0,05} = 9,4877; C_{norm} = 0,0889; \text{stupeň volnosti} = 4; n = 1407$$

Dívky i chlapci se shodují v tom, že **užívání drog** (pervitinu, heroinu, LSD) způsobuje jedinci značné zdravotní, psychické, sociální problémy. Pro 80 % dívek a pro stejný počet chlapců představuje užívání drog vysokou míru nebezpečnosti a rizikovosti. Za středně závažné hodnotí užívání drog zhruba stejný počet dívek a chlapců, a to kolem 10%. Chlapci (12 %) se častěji než dívky (9 %) přiklánějí k názoru, že užívání drog není příliš závažné.

Graf č.21 Míra závažnosti RCH „Užívání jiných drog“ u dívek a chlapců

Vzhledem k tomu, že u RCH **krádeže, užívání jiných drog a sebevraždnost** je χ^2 vypočítaný $< \chi^2$ tabulkový, můžeme říci, že mezi sledovanými znaky neexistuje závislost a že u dívek a chlapců nejsou statisticky významné rozdíly v názorech na míru závažnosti těchto RCH.

U RCH **krádeže, užívání jiných drog a sebevraždnost** přijímáme nulovou hypotézu.

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u dívek i chlapců stejné.

V rámci druhého třídění dat se neprokázala statisticky významná souvislost mezi pohlavím respondentů a dalšími sedmi RCH, což nám potvrzuje přehled hodnot χ^2 a koeficientu kontingence „ C_{norm} “ (tab. č. 27).

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Časté střídání partnerů v lásce	$\chi^2 = 6,3051 < \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,0974$; stupeň volnosti = 4; n = 1323
Pití alkoholu u žáků ZŠ	$\chi^2 = 9,0793 < \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,1119$; stupeň volnosti = 4; n = 1440
Projevy rasismu	$\chi^2 = 4,3205 < \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,0786$; stupeň volnosti = 4; n = 1393
Šikana	$\chi^2 = 6,2410 < \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,0928$; stupeň volnosti = 4; n = 1444
Útěky z domova	$\chi^2 = 4,7309 < \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,0835$; stupeň volnosti = 4; n = 1351
Vandalismus	$\chi^2 = 6,4800 < \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,0945$; stupeň volnosti = 4; n = 1446
Záškořáctví	$\chi^2 = 6,0417 < \chi^2_{0,05} = 9,4877$; $C_{norm} = 0,0918$; stupeň volnosti = 4; n = 1427

Tabulka č. 27: Přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 a koeficientu kontingence „ C_{norm} “

U RCH uvedených v tabulce č. je χ^2 vypočítaný $< \chi^2$ tabulkový, což znamená, že mezi sledovanými znaky neexistuje závislost, a tudíž je možné konstatovat, že u respondentů různého pohlaví nejsou statisticky významné rozdíly v názorech na míru závažnosti u RCH uvedeného v předcházející tabulce.

U výše uvedeného RCH **přijímáme tedy nulovou hypotézu.**

H_0 : Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u dívek i chlapců stejné.

Závěr

Ze získaných dat výzkumného šetření vyplývá, že i pohlaví respondentů může být jedním z faktorů, které ovlivňují názory žáků na míru závažnosti RCH. U dvou třetin projevů rizikového chování se názory dívek a chlapců liší, u jedné třetiny RCH se naopak objevuje názorová shoda.

Dívky také častěji než chlapci přisuzují vyšší míru závažnosti rizikovému chování, a to v 22 případech. Jedná se především o projevy rizikového chování vyznačující se násilím, agresivitou, degradováním lidské důstojnosti a o různé projevy závislostního chování. Chlapci naopak častěji hodnotí jako velmi závažné chování projevy, které souvisejí

s podváděním, lhaním, nekalým způsobem obohacováním se na úkor jiných, s násilím páchaným na stadionech či s formou protestu a sebevyjádřením se – graffiti, překvapivě také se záškoláctvím a promiskuitním způsobem života.

8.6 NÁZORY ŽÁKŮ 5. – 9. ROČNÍKŮ NA FREKVENCI VÝSKYTU RCH

Výzkumná otázka č. 3

„Ovlivňuje věk respondentů jejich názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti?“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků stejné.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků odlišné.

V následující tabulce prezentujeme četnosti odpovědí žáků 5., 6., 7., 8. a 9. ročníků základní školy a tomu odpovídajících tříd nižšího stupně gymnázia. V tabulce č. uvádíme přehled četností odpovědí vyjádřených v procentech a pořadí RCH⁵⁷, které jsme zaznamenali u baterie odpovědí „Velmi časté.“

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	5. ročník		6. ročník		7. ročník		8. ročník		9. ročník	
	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%
Časté střídání partnerů v lásce	10.	37,8	12.	38,6	9.	43,2	12.	44,2	12.	40,7
Divácké násilí	11.	37,6	8.	43,0	14.	38,0	14.	41,2	15.	36,8
Domácí násilí	21.	29,2	27.	20,0	22.	27,8	25.	25,4	24.	27,1
Graffiti	5.	60,3	5.	46,9	6.	50,2	11.	45,0	16.	34,6
Kouření cigaret u žáků ZŠ	13.	35,5	7.	43,1	5.	56,1	5.	63,5	3.	69,2
Kouření cigaret u dospělých	4.	61,9	4.	63,0	4.	63,1	3.	71,1	6.	64,3
Kouření marihuany u žáků ZŠ	24.	26,2	25.	23,7	25.	25,2	19.	29,5	13.	37,1
Krádež	6.	48,8	9.	42,7	13.	38,6	13.	43,6	10.	41,5
Kyberšikana	14.	35,0	16.	33,7	18.	33,7	20.	29,0	20.	30,4
Lhaní	23.	28,1	6.	43,8	7.	44,7	7.	53,2	8.	52,2
Pití alkoholu u žáků ZŠ	20.	30,2	20.	31,3	11.	41,1	8.	49,7	5.	65,8
Pití alkoholu u dospělých	2.	68,8	2.	67,5	3.	66,6	4.	70,3	2.	69,8
Podvod	27.	22,6	17.	33,6	8.	44,6	6.	55,2	7.	53,3
Poruchy příjmu potravy	19.	30,4	23.	26,0	24.	26,5	26.	25,3	27.	23,9
Projevy rasismu	12.	35,8	13.	37,9	10.	42,4	10.	46,7	9.	45,8

⁵⁷ Riziková chování, která žáci nejčastěji považují (1 – 5. pořadové místo) za velmi častá, jsme zvýraznili žlutou barvou. Riziková chování, u kterých žáci volili odpověď „Velmi časté“ nejméně (25. - 29. pořadové místo), jsme zvýraznili modrou barvou.

Prostituce	18.	31,5	18.	32,3	19.	31,2	17.	31,0	25.	25,6
Sebeпоškozování se	22.	28,4	24.	25,1	20.	30,7	18.	31,0	21.	29,6
Sebevražednost	26.	23,8	28.	16,1	28.	18,0	28.	11,7	28.	14,4
Sexuální zneužívání dětí	15.	34,5	15.	33,8	21.	28,4	22.	26,8	22.	28,8
Šikana	9.	40,3	10.	41,2	12.	39,7	15.	38,0	14.	37,1
Toulání	25.	25,7	19.	31,4	17.	36,1	16.	34,5	19.	31,6
Týrání dětí	17.	33,3	21.	30,7	23.	27,5	24.	25,6	18.	31,9
Útěky z domova	29.	9,6	29.	9,8	29.	10,7	29.	9,9	29.	11,2
Užívání jiných drog	16.	33,4	22.	26,7	26.	23,8	27.	22,2	26.	24,4
Vandalismus	7.	41,9	14.	37,0	15.	37,0	9.	48,5	11.	41,5
Vulgární vyjadřování	1.	73,7	1.	80,8	1.	82,1	1.	88,8	1.	84,7
Záškoláctví	28.	22,1	26.	23,0	27.	19,4	23.	26,1	23.	28,3
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	3.	62,5	3.	65,4	2.	69,0	2.	71,5	4.	67,8
Závislost na výherních a zábavních automatech	8.	40,5	11.	39,7	16.	36,7	21.	28,6	17.	33,9

Tabulka č. 28: Četnost odpovědí u jednotlivých ročníků

Z výše uvedeného přehledu četností odpovědí u žáků jednotlivých ročníků vyplývají následující údaje:

- U žáků 5. a 6. ročníků je patrná shoda nejen ve výběru RCH, které nejčastěji hodnotí za velmi časté v naší společnosti, ale i v pořadí RCH. Pátáci a šestáci se nejčastěji přiklánějí k názoru, že **vulgární vyjadřování, pití alkoholických nápojů dospělými, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, kouření cigaret u dospělých a graffiti** se vyskytují v naší společnosti velmi často. U RCH pití alkoholických nápojů dospělými, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu a kouření cigaret u dospělých je poměr četností odpovědí u žáků 5. a 6. ročníků téměř vyrovnaný (rozdíl četností odpovědí u výše uvedených RCH nepřesahuje 3 %).
- U žáků 7. a 8. ročníků se na prvních pěti pořadových místech objevila stejná riziková chování. Liší se pořadím a četností odpovědí. Za velmi časté RCH sedmáci a osmáci nejčastěji označili **vulgární vyjadřování, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, pití alkoholických nápojů dospělými, kouření cigaret u dospělých**. Na rozdíl od žáků nižších ročníků do této kategorie také zařadili **kouření cigaret u žáků ZŠ**.
- Žáci 9. ročníků stejně jako mladší žáci nejčastěji považují za velmi rozšířené **vulgární vyjadřování, pití alkoholických nápojů dospělými, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu**. Rovněž souhlasí s názorem sedmáků a osmáků, že časté

je v naší společnosti **kouření cigaret u žáků ZŠ**. U devátáků jsme zaznamenali oproti mladším žákům nárůst četností odpovědí u RCH **pítí alkoholu u žáků ZŠ**

Z výsledků je patrné, že existují rozdílné názory žáků jednotlivých ročníků na frekvenci výskytu RCH. Přestože některá RCH mají stejné pořadové číslo, liší se četností odpovědí, např. **vulgární vyjadřování** se nachází u všech ročníků na prvním místě, ale u žáků 8. ročníků nalezneme četnost odpovědí o 15 % větší než u žáků 5. ročníků.

Zaznamenali jsme skutečnost, že žáci 8. a 9. ročníků ve srovnání s žáky 5., 6. a 7. ročníků považují jednu třetinu RCH v naší společnosti za častěji rozšířené. Jedná se zejména o RCH související s užíváním návykových látek a lhaním a podváděním.

U **kouření cigaret u žáků ZŠ** je s přibývajícím věkem respondentů patrný nárůst odpovědí „*Velmi časté*.“ Tuto odpověď označilo 36 % žáků 5. ročníků, 43 % žáků 6. ročníků a téměř 70 % žáků 9. ročníků. Nárůst četnosti odpovědí můžeme také sledovat u **pítí alkoholu u žáků ZŠ**, kde četnost odpovědí u devátáků je o více jak jednu třetinu vyšší než četnost odpovědí u žáků 5. a 6. ročníků. Žáci 8. a 9. ročníků také oproti žákům nižších ročníků považují **kouření marihuany u žáků ZŠ** za častější RCH (četnost odpovědí žáků 9. ročníků je 37 %, četnost odpovědí žáků 6. ročníků je 24 %).

Domníváme se, že vnímání frekvence výskytu u výše uvedeného RCH u žáků 8. a 9. ročníků může ovlivňovat osobní jednorázová či opakovaná zkušenost, případně zkušenost jiných členů vrstevnické skupiny s tímto druhem rizikového chování.

Postupný nárůst četností odpovědí nalezneme také u **lhaní a podvodu**, které zhruba jen jedna čtvrtina pátáků hodnotí jako časté RCH. S tímto názorem souhlasí více jak polovina osmáků a devátáků. Nárůst četnosti odpovědí u žáků navštěvujících vyšší ročníky se objevuje u RCH **projevy rasismu a záškoláctví**. Dle názorů žáků 8. a 9. ročníků se toto RCH vyskytují v naší společnosti častěji než podle názorů žáků nižších ročníků.

Názory žáků 8. a 9. ročníků na frekvenci výskytu záškoláctví a projevů rasismu mohou být podle nás do určité míry opět ovlivněny vlastní zkušeností, neboť i v rámci naší pedagogické praxe se častěji setkáváme s případy záškoláctví a s projevy rasové nesnášenlivosti, netolerance a xenofobie právě u žáků 8. a 9. ročníků.

Naopak u **sexuálního zneužívání dětí a týrání dětí** se objevuje postupné snižování četnosti odpovědí s přibývajícím věkem respondentů. U obou RCH jedna třetina žáků 5. ročníků zastává názor, že se jedná o RCH, která jsou v naší společnosti častá. S tímto názorem souhlasí jen jedna čtvrtina žáků 8. tříd.

Překvapivé zjištění nalezneme u RCH **graffiti**, které tři pětiny pátáků považuje za velmi časté RCH. Žáci vyšších ročníků s tímto názorem souhlasí méně. Polovina sedmáků a jedna třetina devátáků se domnívá, že graffiti patří mezi častá riziková chování.

V rámci druhého třídění dat se u 16 projevů RCH prokázala statisticky významná souvislost mezi RCH a věkem respondentů, což nám dokládají i hodnoty chí-kvadrátu χ^2 . Závislost mezi znaky zdůrazňovala hodnota koeficientu kontingence „ C_{norm} “, která představovala středně silnou a silnou míru závislosti mezi oběma zkoumanými znaky.

Nepotvrdila se naopak statisticky významná souvislost mezi věkem respondentů a 13 projevy RCH: **krádeže, útěky z domova, vandalismus, pití alkoholu u dospělých, kouření u dospělých, užívání jiných drog, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, sebepoškození, toulání, poruchy příjmu potravy, prostituce, divácké násilí a kyberšikana.**

Tabulárně a graficky zpracujeme 3 projevy RCH, které respondenti považují za velmi rozšířené. U zbývajících 13 projevů RCH uvedeme hodnoty chí-kvadrátu χ^2 , koeficientu kontingence „ C_{norm} “, hodnoty stupně volnosti a celkové četnost odpovědí (tab. č.32).

Pak graficky i tabulárně zobrazíme 3 projevy RCH, u kterých se neprokázala statisticky významná souvislost. Opět se jedná o projevy RCH, které respondenti hodnotí jako velmi časté. U zbývajících 10 projevů RCH uvedeme hodnoty testu dobré shody chí-kvadrátu χ^2 , Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupně volnosti a celkové četnosti odpovědí, které zpracujeme do souhrnného přehledu.

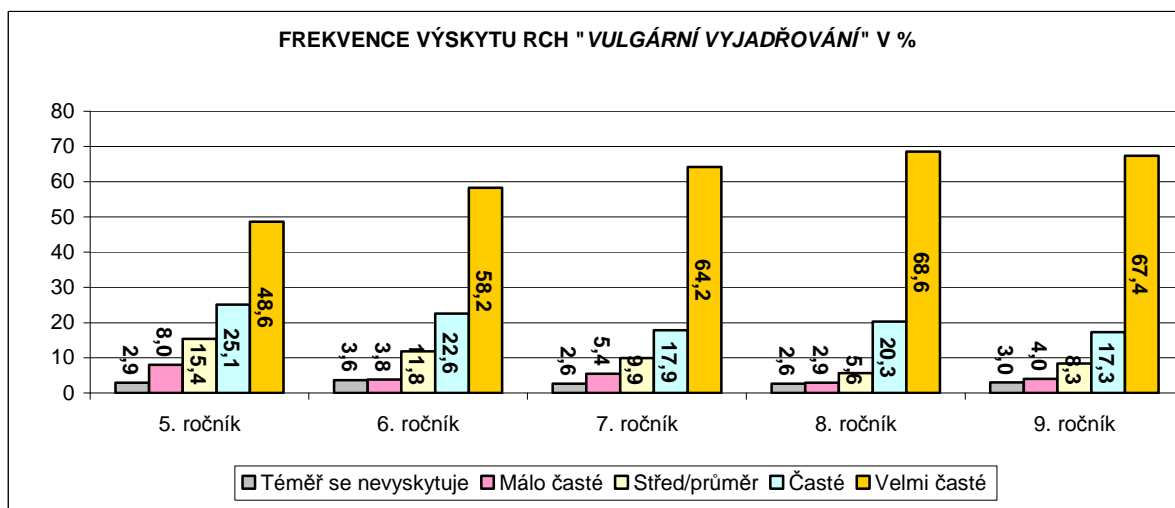
V RÁMCI DRUHÉHO TŘÍDĚNÍ DAT SE PROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI ROČNÍKY, KTERÉ ŽÁCI NAVŠTĚVUJÍ A RCH:

- *Vulgární vyjadřování*

VULGÁRNÍ VYJADŘOVÁNÍ	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
5. ročník	2,9	8,0	15,4	25,1	48,6	175	100
6. ročník	3,6	3,8	11,8	22,6	58,2	390	100
7. ročník	2,6	5,4	9,9	17,9	64,2	313	100
8. ročník	2,6	2,9	5,6	20,3	68,6	341	100
9. ročník	3,0	4,0	8,3	17,3	67,4	301	100
Celkem n	45	68	148	309	950	1520	

Tabulka č. 29: Frekvence výskytu RCH „Vulgární vyjadřování“ podle ročníků v %

Graf č. 22: Frekvence výskytu RCH „Vulgární vyjadřování“ podle ročníků

$$\chi^2 = 38,0778 > \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{norm} = 0,1748; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1520$$

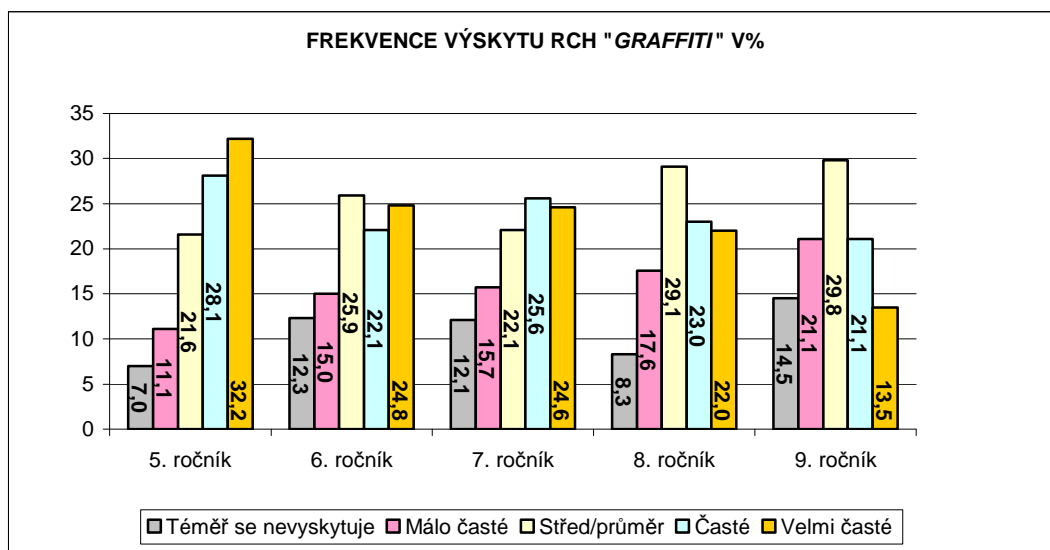
Přestože žáci různých ročníků shodně hodnotí **vulgární vyjadřování** jako jedno z nejčastěji rozšířených rizikových chování v naší společnosti, zaznamenali jsme rozdíly v názorech respondentů navštěvující různé ročníky. Nejčastěji považují toto RCH za velmi rozšířené žáci 8. ročníků (89 %), s tímto názorem souhlasí jen 74 % žáků 5. tříd. Rozdílné názory panují i ve středních hodnotách a na opačném spektru hodnot. Největší četnost odpovědí jsme u těchto baterií odpovědí zaznamenali u žáků 5. ročníků.

- **Graffiti**

GRAFFITI	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
5. ročník	7,0	11,1	21,6	28,1	32,2	171	100
6. ročník	12,3	15,0	25,9	22,1	24,8	367	100
7. ročník	12,1	15,7	22,1	25,6	24,6	281	100
8. ročník	8,3	17,6	29,1	23,0	22,0	313	100
9. ročník	14,5	21,1	29,8	21,1	13,5	275	100
Celkem n	157	231	367	331	321	1407	

Tabulka č.30: Frekvence výskytu RCH „Graffiti“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 42,6296 > \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{norm} = 0,1917; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1407$$

Graf č. 23: Frekvence výskytu RCH „Graffiti“ podle ročníků

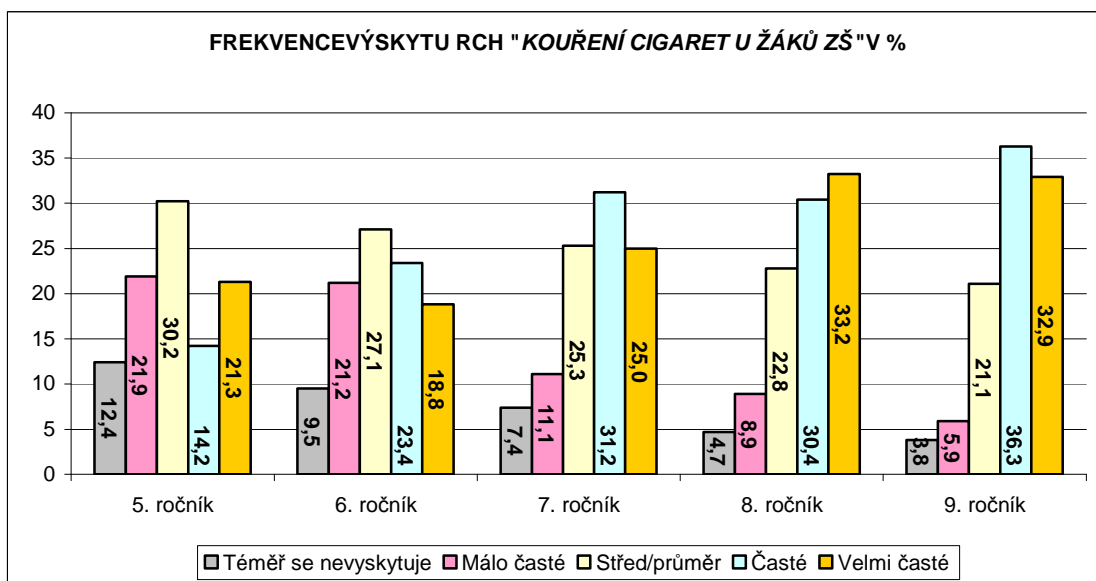
U žáků navštěvující různé ročníky nalezneme názorové rozdíly u RCH **graffiti**. Více pátáků (60 %) oproti 35 % devátáků se domnívá, že graffiti se vyskytuje v naší společnosti velmi často. Devátáci nejčastěji volili baterii odpovědí „Málo časté“, a to 36 % respondentů, osmáků tuto odpověď zvolilo o 10% méně a pátáků dokonce o polovinu méně.

- **Kouření cigaret u žáků ŽŠ**

KOURENÍ CIGARET U ŽÁKŮ ŽŠ	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
5. ročník	12,4	21,9	30,2	14,2	21,3	169	100
6. ročník	9,5	21,2	27,1	23,4	18,8	377	100
7. ročník	7,4	11,1	25,3	31,2	25,0	296	100
8. ročník	4,7	8,9	22,8	30,4	33,2	337	100
9. ročník	3,8	5,9	21,1	36,3	32,9	289	100
Celkem n	106	197	366	411	388	1468	

Tabulka č. 31: Frekvence výskytu RCH „Kouření u žáků ŽŠ“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 109,982 > \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{\text{norm}} = 0,2952; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1468$$

Graf č. 24: Frekvence výskytu RCH „Kouření u žáků ZŠ“ podle ročníků

Při analýze dat ve druhém třídění se prokázala statisticky významná souvislost mezi věkem (respektive ročníky, které respondenti navštěvují) a **kouřením cigaret u žáků ZŠ**. Silnou závislost obou znaků zdůrazňuje i hodnota koeficientu $C_{norm.}$.

Z tabulky č.24 je patrné, že s přibývajícím věkem žáci více hodnotí kouření jako velmi rozšířené RCH. Za velmi časté považuje kouření 36 % respondentů 5. ročníků, 56 % respondentů 7. ročníků a 70 % respondentů 9. ročníků. Naopak četnost odpovědí klesá s přibývajícím věkem u baterie odpovědí „Průměrné časté“ a „Málo časté“.

Ze získaných dat vyplývá, že žáci 5.- 9. ročníků z hlediska frekvence výskytu RCH hodnotí odlišně RCH **vulgární vyjadřování, kouření cigaret u žáků ZŠ a graffiti**.

Vzhledem ke skutečnosti, že u výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $> \chi^2$ tabulkový, můžeme konstatovat, že existuje statisticky významná závislost mezi sledovanými znaky.

U RCH **vulgární vyjadřování, kouření cigaret u žáků ZŠ a graffiti** přijímáme alternativní hypotézu.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků odlišné.

Statisticky významné rozdíly v názorech žáků různých tříd na frekvenci výskytu RCH jsme zaznamenali u dalších 13 projevů RCH, jejichž přehled uvádíme v tab. č. 32. U těchto RCH se v rámci druhého třídění dat prokázala statisticky významná souvislost mezi ročníky

a uvedenými RCH, což nám potvrzují hodnoty chí-kvadrátu χ^2 a hodnoty koeficientu kontingence „ C_{norm} “. Hodnoty testu dobré shody chí-kvadrátu χ^2 , Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupně volnosti a celkové četnosti odpovědí jsme prezentujeme v souhrnném přehledu.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Časté střídání partnerů v lásce	$\chi^2 = 32,6041 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1668$; stupeň volnosti = 16; n =1432
Domácí násilí	$\chi^2 = 36,4736 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1829$; stupeň volnosti = 16; n =1326
Kouření marihuany u dětí	$\chi^2 = 71,0984 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,2504$; stupeň volnosti = 16; n =1346
Lhaní	$\chi^2 = 80,9442 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,2522$; stupeň volnosti = 16; n =1510
Pití alkoholu u dětí	$\chi^2 = 127,2084 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,3183$; stupeň volnosti = 16; n =1442
Podvod	$\chi^2 = 95,3025 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,2761$; stupeň volnosti = 16; n =1457
Projevy rasismu	$\chi^2 = 35,6623 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1744$; stupeň volnosti = 16; n =1430
Sebevražednost	$\chi^2 = 38,0668 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1876$; stupeň volnosti = 16; n =1314
Sexuální zneužívání dětí	$\chi^2 = 32,9841 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1757$; stupeň volnosti = 16; n =1303
Šikana	$\chi^2 = 38,2736 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,207$; stupeň volnosti = 16; n =1468
Týrání dětí	$\chi^2 = 47,7373 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,207$; stupeň volnosti = 16; n =1345
Vulgární vyjadřování	$\chi^2 = 38,0778 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1748$; stupeň volnosti = 16; n =1520
Záškoláctví	$\chi^2 = 40,2828 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1884$; stupeň volnosti = 16; n =1378
Závislost na výherních a zábavních automatech	$\chi^2 = 40,9906 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1905$; stupeň volnosti = 16; n =1371

Tabulka č.32: Přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 a koeficientu kontingence „ C_{norm} “

Z přehledu 13 projevů RCH a jejich hodnot chí-kvadrátu χ^2 a hodnot koeficientu kontingence „ C_{norm} “ v zobrazených tabulce č.32 je patrné, že u všech uvedených RCH je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový. Znamená to tedy, že existuje statisticky významná závislost mezi věkem (respektive ročníky, které respondenti navštěvují) a RCH zobrazeného v tabulce č. 32.

U 13 projevů RCH uvedeného v tabulce č. 32 přijímáme alternativní hypotézu.

H_A : Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků odlišné.

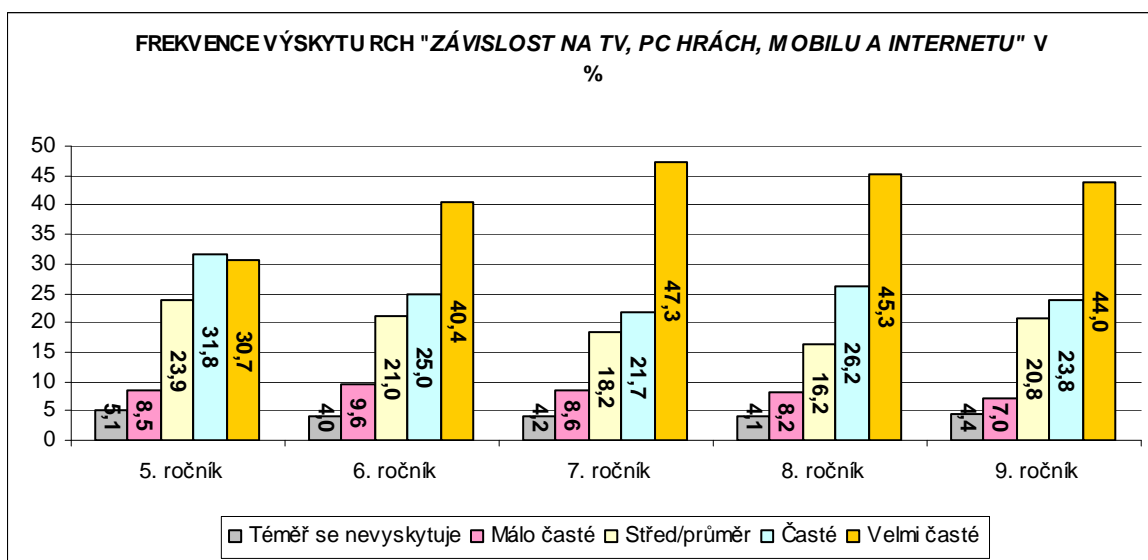
V RÁMCI DRUHÉHO TRÍDĚNÍ DAT SE NEPROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI ROČNÍKY, KTERÉ ŽÁCI NAVŠTĚVUJÍ, A RCH:

- *Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu*

ZÁVISLOST NA TV, PC HRÁCH, MOBILU A INTERNETU	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
5. ročník	5,1	8,5	23,9	31,8	30,7	176	100
6. ročník	4,0	9,6	21,0	25,0	40,4	396	100
7. ročník	4,2	8,6	18,2	21,7	47,3	313	100
8. ročník	4,1	8,2	16,2	26,2	45,3	340	100
9. ročník	4,4	7,0	20,8	23,8	44,0	298	100
Celkem	65	129	299	383	647	1523	

Tabulka č. 33: Frekvence výskytu RCH „Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 19,8557 < \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{\text{norm}} = 0,1268; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1523$$

Graf č.25: Frekvence výskytu RCH „Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu“ podle ročníků

Z tabulky a grafu je patrné, že věk nemá vliv na názory respondentů týkající se RCH závislost na TV, PC hrách mobilu a internetu. Názorová shoda se objevuje zejména u baterie odpovědí „Málo časté“ a „Průměrně, středně časté“.

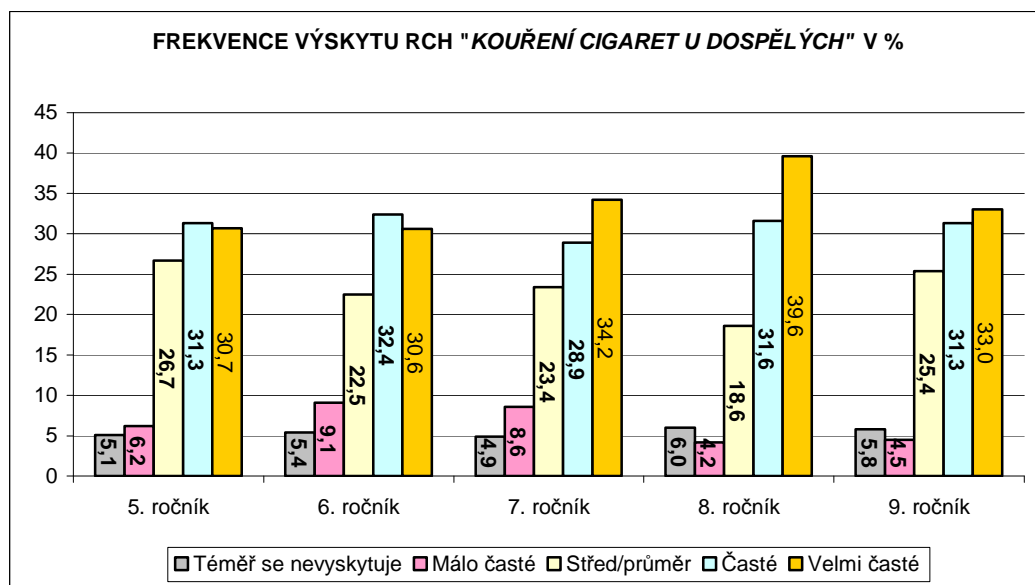
- **Kouření cigaret u dospělých**

KOUŘENÍ CIGARET U DOSPĚLÝCH	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
5. ročník	5,1	6,2	26,7	31,3	30,7	176	100
6. ročník	5,4	9,1	22,5	32,4	30,6	386	100
7. ročník	4,9	8,6	23,4	28,9	34,2	304	100
8. ročník	6,0	4,2	18,6	31,6	39,6	333	100
9. ročník	5,8	4,5	25,4	31,3	33,0	291	100
Celkem n	82	99	341	464	504	1490	

Tabulka č.34: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u dospělých“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 21,0696 < \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{\text{norm}} = 0,132; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1490$$

Názorovou shodu u žáků různých ročníků nalezneme také u RCH **kouření cigaret u dospělých**, což potvrzuje i hodnota χ^2 . O slabé závislosti vypovídá nízká hodnota koeficientu „ C_{norm} “.

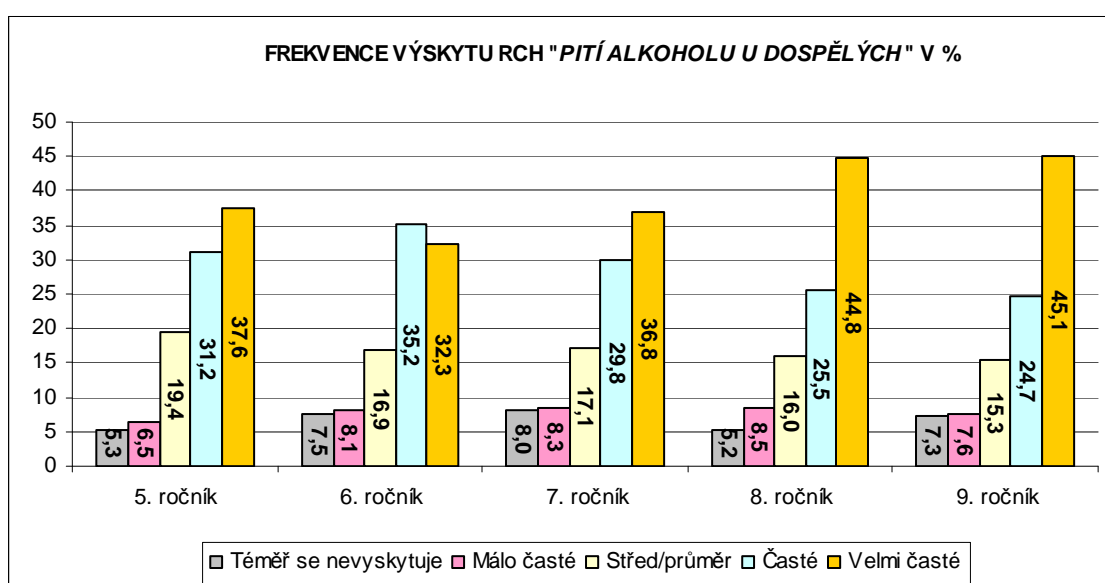

Graf č.26: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u dospělých“ podle ročníků

- *Pití alkoholu u dospělých*

PITÍ ALKOHOLU U DOSPĚLÝCH	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem n	Celkem %
5. ročník	5,3	6,5	19,4	31,2	37,6	170	100
6. ročník	7,5	8,1	16,9	35,2	32,3	372	100
7. ročník	8,0	8,3	17,1	29,8	36,8	299	100
8. ročník	5,2	8,5	16,0	25,5	44,8	326	100
9. ročník	7,3	7,6	15,3	24,7	45,1	288	100
Celkem	99	116	243	427	570	1455	

Tabulka č. 35: Frekvence výskytu RCH „Pití alkoholu u dospělých“ podle ročníků v %

Graf č.27: Frekvence výskytu RCH „Pití alkoholu u dospělých“ podle ročníků

$$\chi^2 = 23,5326 < \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{norm} = 0,1411; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1455$$

Respondenti navštěvující různé ročníky se také shodují v názorech na frekvenci výskytu **pití alkoholu u dospělých**, a to ve všech třech bateriích odpovědí. Rozdíl četnosti odpovědí u jednotlivých ročníků činí maximálně 4 %.

Na základě zjištěných skutečností lze konstatovat, že u RCH **pití alkoholu u dospělých, kouření cigaret u dospělých, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu** věk respondentů neovlivňuje jejich názory na frekvenci výskytu těchto RCH v naší společnosti.

Vzhledem k faktu, že u RCH pití alkoholu u dospělých, kouření cigaret u dospělých, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu je χ^2 vypočítaný $<$ χ^2 tabulkový, můžeme konstatovat, že u těchto RCH neexistuje závislost mezi sledovanými znaky.

U RCH pití alkoholu u dospělých, kouření cigaret u dospělých, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu přijímáme nulovou hypotézu.

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků stejné.

V rámci druhého třídění dat se neprokázala statisticky významná souvislost mezi ročníky, které respondenti navštěvují a dalšími 10 projevy RCH, což nám potvrzují hodnoty χ^2 a koeficientu kontingence „C_{norm}“ uvedené v souhrnném přehledu.

Divácké násilí	$\chi^2 = 16,0661 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1187; stupeň volnosti = 16; n = 1409
Krádež	$\chi^2 = 20,4731 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1329; stupeň volnosti = 16; n = 1429
Kyberšikana	$\chi^2 = 23,0779 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1444; stupeň volnosti = 16; n = 1360
Poruchy příjmu potravy	$\chi^2 = 22,9161 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1457; stupeň volnosti = 16; n = 1326
Prostituce	$\chi^2 = 24,0405 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1502; stupeň volnosti = 16; n = 1308
Sebepoškozování se	$\chi^2 = 24,731 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,149; stupeň volnosti = 16; n = 1367
Toulání	$\chi^2 = 14,0785 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1126; stupeň volnosti = 16; n = 1373
Útěky z domova	$\chi^2 = 13,7647 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1165; stupeň volnosti = 16; n = 1255
Užívání jiných drog	$\chi^2 = 23,5673 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1492; stupeň volnosti = 16; n = 1300
Vandalismus	$\chi^2 = 21,3357 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1349; stupeň volnosti = 16; n = 1444

Tabulka č.36: Přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 a koeficientu kontingence „C_{norm}“

U 10 projevů RCH uvedených v tabulce č. je χ^2 vypočítaný $<$ χ^2 tabulkový. Vyplývá z toho, že mezi sledovanými znaky neexistuje statisticky významná souvislost.

U 10 projevů RCH uvedených v souhrnném přehledu **přijímáme nulovou hypotézu.**
H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků stejné.

Závěr

Z uvedených výsledků vyplývá, že nelze jednoznačně říci, že věk respondentů ovlivňuje jejich názory na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti. U 16 projevů RCH se názory žáků různých ročníků liší, naopak u 13 projevů zaujímají respondenti 5.-9. ročníků podobný názor.

Zaznamenali jsme také skutečnost, že žáci 8. a 9. ročníků ve srovnání s žáky 5., 6. a 7. ročníků považují jednu třetinu RCH v naší společnosti za častěji rozšířené. Jedná se zejména o RCH související s užíváním návykových látek a lhaním a podváděním

8.7 NÁZORY ŽÁKŮ 5. – 9. ROČNÍKŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RCH

Výzkumná otázka č. 4

„Ovlivňuje věk respondentů jejich názory na míru závažnosti rizikového chování?“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků stejné.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků odlišné.

Provedeme komparaci četností odpovědí žáků 5.–9. tříd základní školy a tomu odpovídajících tříd nižšího stupně gymnázia. V tabulce č. uvádíme přehled četností odpovědí vyjádřených v procentech a pořadí RCH, které jsme zaznamenali u baterie odpovědí „*Velmi závažné*.“

Z přehledu v tabulce č. 37 vyplývají následující údaje⁵⁸:

- Žáci 5. tříd za velice závažné RCH nejčastěji označili **sexuální zneužívání dětí, užívání jiných drog, kouření marihuany u žáků ZŠ, týrání dětí a sebevražednost**.
- Žáci 6. tříd za velmi závažné RCH také nejčastěji považují **sexuální zneužívání dětí**. Následuje **týrání dětí, užívání drog, kouření marihuany u žáků ZŠ a šikana**.
- Názory sedmáků se liší od ostatních respondentů. Nejčastěji jako velmi závažné RCH hodnotili **užívání jiných drog**. Dále pak se umístilo **týrání dětí, sexuální zneužívání dětí**. U sedmáků jsme také poprvé zaznamenali nárůst četností odpovědí u **domácího násilí**. Stejně jako u nižších ročníků, tak i žáci 7. ročníků často vnímají za velmi závažné RCH **kouření marihuany u žáků ZŠ**.
- U žáků 8. a 9. ročníků je patrná shoda ve výběru RCH, které nejčastěji hodnotí jako velmi závažné, liší se ale pořadím a četností odpovědí. Osmáci a deváťáci se nejčastěji přiklánějí k názoru, že **sexuální zneužívání dětí, týrání dětí a užívání drog** patří mezi velmi závažné RCH. Do této kategorie také řadí **domácí násilí** a na rozdíl od žáků nižších ročníků za velmi závažné RCH často také považují **krádeže**.

⁵⁸ Riziková chování, která žáci nejčastěji považují (1.–5. pořadové místo) za velmi závažná, jsme zvýraznili žlutou barvou, RCH, u kterých žáci volili odpověď „*Velmi závažné*“ nejméně (25. –29. pořadové místo), jsme zvýraznili modrou barvou.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	5. ročník		6. ročník		7. ročník		8. ročník		9. ročník	
	pořadí	%	pořadí	%	pořadí	%	pořadí	%	pořadí	%
Časté střídání partnerů v lásce	29.	22,7	29.	19,6	29.	20,9	29.	20,2	29	18,1
Divácké násilí	24.	44,4	22.	42,8	20.	41,3	23.	36,6	18.	41,9
Domácí násilí	10.	69,3	8.	70,5	4.	75,0	4.	76,9	5.	73,7
Graffiti	21.	48,2	28.	27,8	27.	26,7	26.	27,0	25.	24,2
Kouření cigaret u žáků ZŠ	6.	75,0	9.	69,3	9.	71,0	8.	69,2	10.	61,9
Kouření cigaret u dospělých	19.	50,9	20.	45,0	21.	39,0	24.	34,9	24.	32,0
Kouření marihuany u žáků ZŠ	3.	78,3	4.	76,8	5.	74,9	9.	68,8	8.	62,7
Krádež	8.	70,5	6.	73,1	8.	71,7	5.	74,7	4.	78,1
Kyberšikana	9.	70,2	10.	66,0	10.	69,8	10.	65,3	12.	58,4
Lhaní	18.	51,2	24.	35,7	26.	29,2	22.	36,6	21.	38,0
Pití alkoholu u žáků ZŠ	11.	68,4	11.	63,9	14.	62,0	17.	52,4	17.	49,7
Pití alkoholu u dospělých	26.	39,9	25.	33,6	28.	25,4	27.	23,2	28.	18,1
Podvod	23.	47,0	21.	43,5	22.	36,3	21.	39,4	22.	33,6
Poruchy příjmu potravy	20.	48,7	16.	54,4	15.	61,2	12.	57,1	14.	56,6
Projevy rasismu	13.	60,6	15.	55,2	12.	63,0	16.	54,3	15.	54,1
Prostituce	16.	56,5	19.	49,5	19.	46,2	19.	41,3	20.	38,3
Sebepoškozování se	12.	60,7	14.	59,5	11.	63,2	15.	54,9	9.	62,0
Sebevražednost	5.	75,7	7.	72,8	7.	73,2	6.	74,6	6.	72,8
Sexuální zneužívání dětí	1.	82,6	1.	83,3	3.	79,8	1.	82,5	1.	87,4
Šikana	7.	75,0	5.	74,7	6.	74,2	7.	74,1	7.	67,9
Toulání	28.	38,6	27.	28,1	25.	30,3	28.	22,9	27.	20,9
Týrání dětí	4.	77,1	2.	79,3	2.	80,1	3.	80,4	2.	83,3
Útěky z domova	14.	59,5	12.	62,5	13.	62,4	13.	55,5	11.	59,7
Užívání drog	2.	78,5	3.	77,7	1.	81,4	2.	80,6	3.	82,0
Vandalismus	15.	57,5	13.	62,2	16.	57,8	11.	61,7	13.	57,7
Vulgární vyjadřování	25.	40,9	23.	36,2	24.	31,4	25.	30,0	26.	24,2
Záškoláctví	22.	47,6	17.	52,6	18.	55,1	18.	45,1	19.	40,9
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	27.	38,6	26.	30,5	23.	34,7	20.	40,9	23.	33,2
Závislost na výherních a zábavních automatech	17.	54,8	18.	49,5	17.	57,4	14.	55,2	16.	54,1

Tabulka č.37: Komparace četností odpovědí u jednotlivých ročníků

Je patrné, že existují rozdíly ve vnímání míry závažnosti u žáků jednotlivých ročníků. Přestože některá RCH u jednotlivých ročníků mají stejné pořadové číslo, liší se četností odpovědí. Také jsme zaznamenali skutečnost, že s přibývajícím věkem, respektive žáci 8. a 9. ročníků ve srovnání se žáky 5., 6. a 7. méně častěji považují některá RCH za velmi závažná

Je to např. patrné u RCH **graffiti**, u kterého je zřetelný posun ve vývoji názorů žáků jednotlivých ročníků. Téměř polovina (48 %) žáků 5. ročníků považuje **graffiti** za velmi závažné RCH. U žáků 6. ročníků jsme zaznamenali pokles četností odpovědí na 27 %, u žáků 9. ročníků je to jen již jedna čtvrtina.

S přibývajícím věkem méně žáků také posuzuje např. kouření cigaret jako velmi závažné RCH. Tři čtvrtiny pátááků považují **kouření cigaret u žáků ZŠ** za velmi závažné RCH oproti třem pětinaám devátááků. Devátáci také více zaujímají tolerantní postoj ke **kouření cigaret u dospělých** (jedna třetina žáků 9. tříd toto RCH považuje za velmi závažné, u žáků 5. tříd je to jedna polovina).

Postupný pokles četností odpovědí související s přibývajícím věkem nalezneme také u **pítí alkoholu u dospělých, pítí alkoholu u žáků ZŠ a kouření marihuany u žáků ZŠ**. I tato RCH žáci 9. tříd hodnotí jako velmi závažná méně než žáci nižších ročníků (u RCH **pítí alkoholu u dospělých** činí rozdíl mezi četností odpovědí u žáků 5. tříd a žáků 9. tříd 22%).

Tato změna v názorech může být dána skutečností, že u žáků na 2. stupni dochází k prvním zkušenostem s konzumací alkoholu, s kouřením cigaret a marihuany, že jsou v tomto období jsou zaznamenány také již opakované zkušenosti s výše uvedenými látkami či dochází k první, případně opakované opilosti a nadměrnému kouření. A proto zaujímají k výše uvedeným RCH respondenti více tolerantní stanovisko.

Postupné snižování četností odpovědí u této baterie odpovědí nalezneme také u **šikany** a zejména pak u **kyberšikany**, kterou 70 % žáků 5. ročníků hodnotí jako velmi závažnou, u žáků 9. tříd je to jen 58 % žáků.

Překvapivé zjištění jsme zaznamenali u RCH **sexuální zneužívání dětí, týrání dětí, domácí násilí a užívání jiných drog**, kde je naopak patrný postupný nárůst četností odpovědí související s přibývajícím věkem. **Týrání** považuje za velmi závažné RCH 77 % žáků 5. tříd, 80 % žáků 7. tříd a 83 % žáků 9. tříd. **Domácí násilí** hodnotí téměř 77 % žáků 8. tříd za velmi závažné, u žáků 5. a 6. tříd tuto odpověď nalezneme jen u 70 % žáků.

Můžeme tedy říci, že žáci vyšších ročníků častěji přisuzují vyšší míru závažnosti RCH, ve kterých je vůči obětem (často dětem) uplatňována agresivita, nelidské zacházení, omezování svobody. Naproti tomu žáci vyšších ročníků zastávají častěji tolerantní postoj ke konzumaci alkoholu a kouření cigaret a marihuany.

Údaje v tabulce č. 37 ukazují, že existují rozdílné názory žáků 5.- 9. ročníků, což v rámci druhého třídění dat potvrzují i hodnoty testu významnosti chí-kvadrátu χ^2 . Statisticky významná souvislost se prokázala u 16 projevů RCH a znakem věk, respektive ročníky, které respondenti navštěvují. Závislost mezi znaky zdůrazňovala hodnota Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, která představovala silnou a středně silnou míru závislosti mezi oběma zkoumanými znaky. U 13 projevů RCH jsme nezaznamenali rozdílné názory u žáků 5.–9. ročníků, a tudíž můžeme říci, že se neprokázala statisticky významná souvislost mezi věkem a těmito projevy RCH.

Nejdříve věnujeme pozornost analýze dat RCH, u kterých byla zjištěna statisticky významná souvislost. K tabulárnímu a grafickému zpracování jsme si vybrali 4 projevy RCH, které respondenti řadí mezi nejzávažnější. Zbývajících 12 projevů RCH jsme zpracovali do souhrnného přehledu, ve kterém uvádíme hodnoty chí-kvadrátu χ^2 , Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupně volnosti a celkové četnosti odpovědí (tab. č. 42).

Poté představíme graficky i tabulárně 4 projevy RCH, u kterých se neprokázala statisticky významná souvislost. Jedná se opět o RCH, kterým žáci přisuzují vysokou míru závažnosti. U zbývajících 9 projevů RCH uvedeme v souhrnném přehledu hodnoty testu dobré shody chí-kvadrátu χ^2 , Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupně volnosti a celkové četnosti odpovědí.

V RÁMCI DRUHÉHO TŘÍDĚNÍ DAT SE PROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI VĚKEM A RCH:

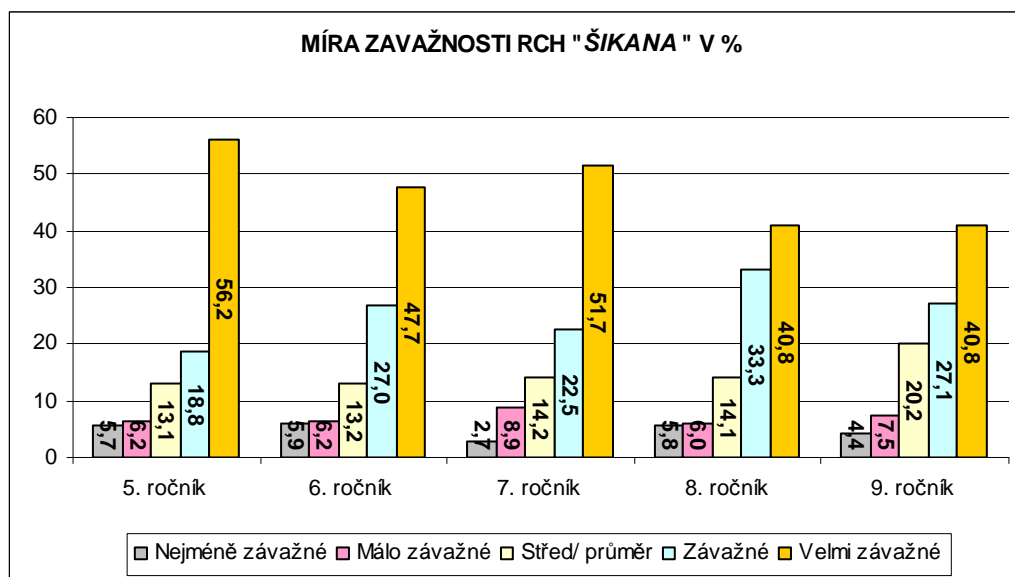
- *Šikana*

ŠIKANA	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
5. ročník	5,7	6,2	13,1	18,8	56,2	176	100
6. ročník	5,9	6,2	13,2	27,0	47,7	371	100
7. ročník	2,7	8,9	14,2	22,5	51,7	302	100
8. ročník	5,8	6,0	14,1	33,3	40,8	333	100
9. ročník	4,4	7,5	20,2	27,1	40,8	292	100
Celkem n	72	103	221	391	687	1474	

Tabulka č. 38: Míra závažnosti RCH „Šikana“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 35,7183 > \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{norm} = 0,172; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1474$$

Tři čtvrtiny respondentů 5. ročníků považují šikana za velmi závažné RCH. S tímto názorem ale souhlasí 68 % žáků 9. ročníků. Ti se naopak častěji než respondenti z jiných ročníků domnívají, že šikana je průměrně závažná.

Graf č. 28: Míra závažnosti RCH „Šikana“ podle ročníků

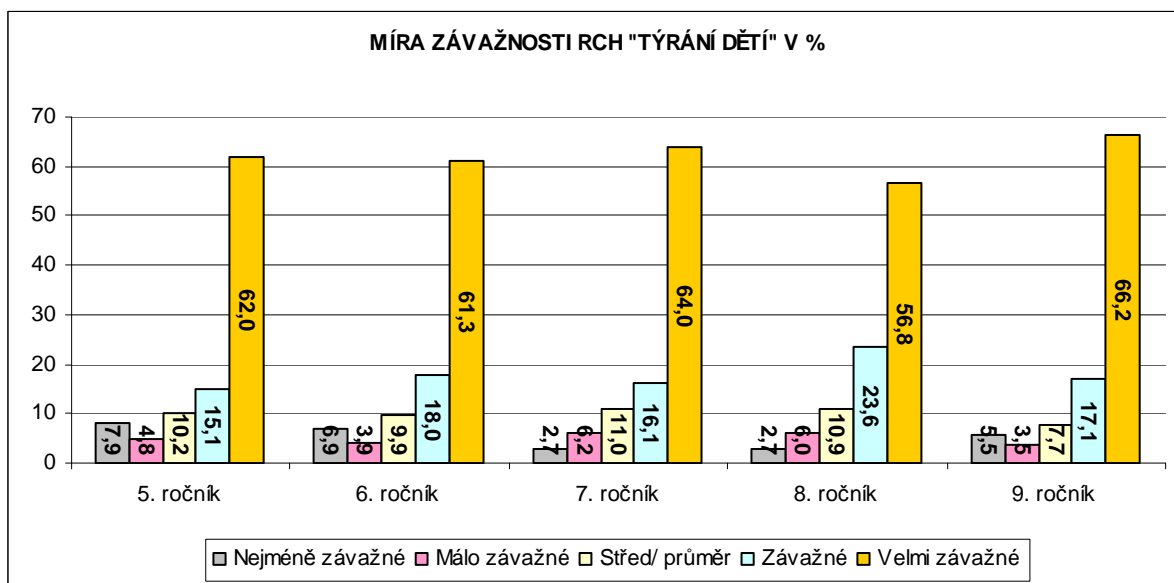
- *Týrání dětí*

TÝRÁNÍ DĚTÍ	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
5. ročník	7,9	4,8	10,2	15,1	62,0	166	100
6. ročník	6,9	3,9	9,9	18,0	61,3	362	100
7. ročník	2,7	6,2	11,0	16,1	64,0	292	100
8. ročník	2,7	6,0	10,9	23,6	56,8	331	100
9. ročník	5,5	3,5	7,7	17,1	66,2	287	100
Celkem n	71	70	143	264	890	1438	

Tabulka č. 39: Míra závažnosti RCH „Týrání dětí“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 27,4357 > \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{norm} = 0,1530; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1438$$

U rizikového chování **týrání dětí** jsme zaznamenali statisticky významné rozdíly v názorech respondentů navštěvující 5.- 9. ročníky. Z výsledků je patrné, že žáci navštěvující vyšší (7.– 9.) ročníky přisuzují vyšší míru závažnosti tomuto RCH než žáci 5. a 6. ročníků.

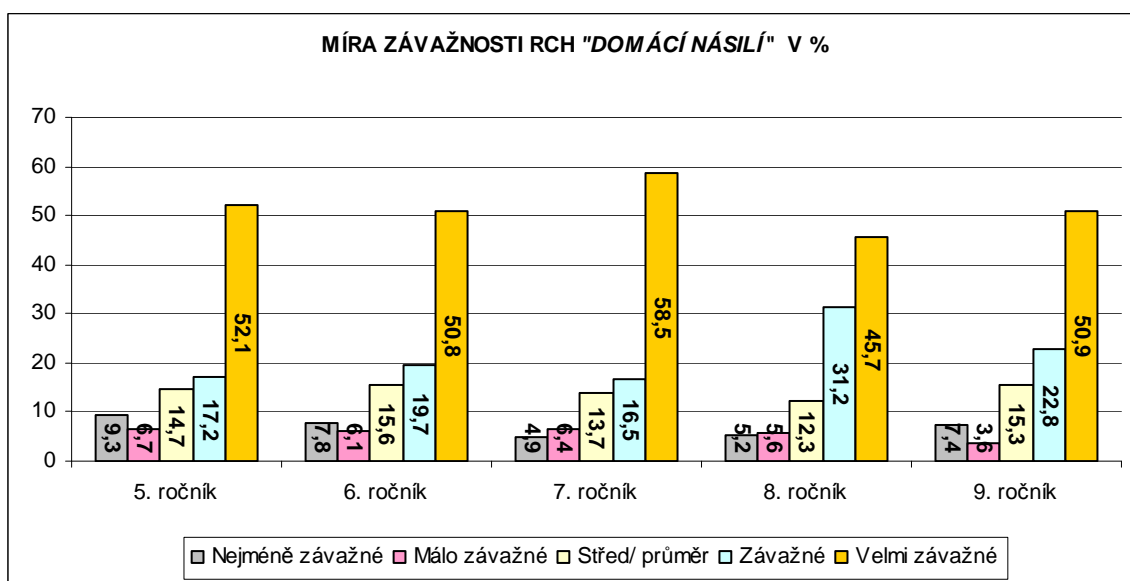

Graf č. 29: Míra závažnosti RCH „Týrání dětí“ podle ročníků

- **Domácí násilí**

DOMÁCÍ NÁSILÍ	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
5. ročník	9,3	6,7	14,7	17,2	52,1	163	100
6. ročník	7,8	6,1	15,6	19,7	50,8	360	100
7. ročník	4,9	6,4	13,7	16,5	58,5	284	100
8. ročník	5,2	5,6	12,3	31,2	45,7	324	100
9. ročník	7,4	3,6	15,3	22,8	50,9	281	100
Celkem n	95	79	202	311	725	1412	

Tabulka č. 40: Míra závažnosti RCH „Domácí násilí“ podle ročníků v %

Graf č. 30: Míra závažnosti RCH „Domácí násilí“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 32,9149 > \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{norm} = 0,1687; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1412$$

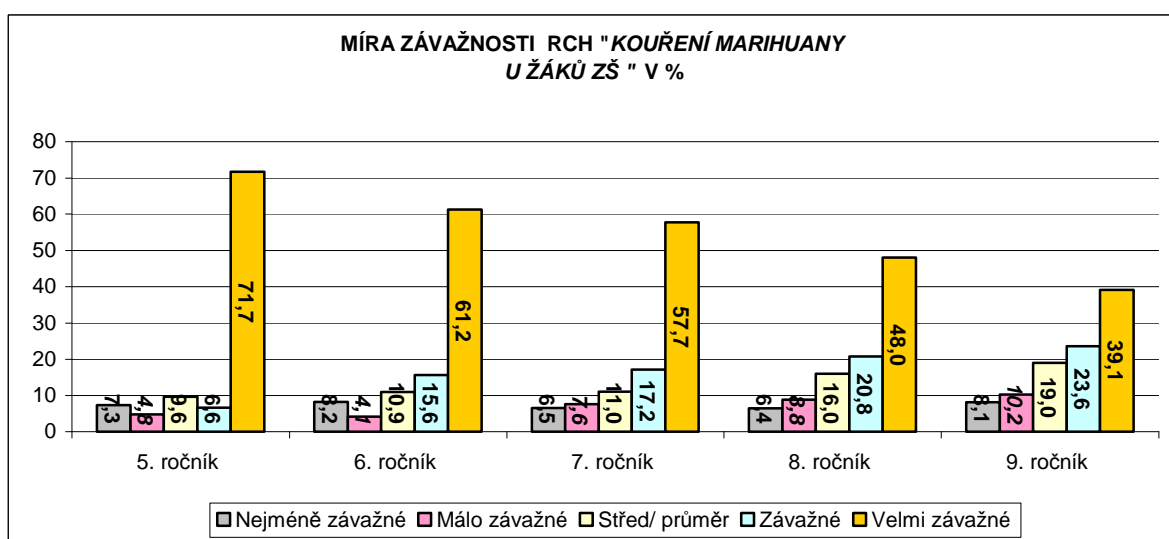
Domácí násilí považuje za velmi závažné 73 % respondentů. Opět nalezneme rozdíly v četnosti odpovědí žáků navštěvující jednotlivé ročníky. 77 % osmáků se přiklání k názoru, že domácí násilí patří mezi velmi závažné RCH, s tímto názorem souhlasí ale jen 69 % pátáků. Naopak pátáci hodnotí toto RCH nejčastěji jako málo závažné RCH, a to 16 % respondentů.

- *Kouření marihuany u žáků ZŠ*

KOURENÍ MARIHUANY U ŽÁKŮ ZŠ	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
5. ročník	7,3	4,8	9,6	6,6	71,7	166	100
6. ročník	8,2	4,1	10,9	15,6	61,2	366	100
7. ročník	6,5	7,6	11,0	17,2	57,7	291	100
8. ročník	6,4	8,8	16,0	20,8	48,0	331	100
9. ročník	8,1	10,2	19,0	23,6	39,1	284	100
Celkem n	105	103	195	254	781	1438	

Tabulka č. 41: Míra závažnosti RCH „Kouření marihuany u žáků ZŠ“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 72,6800 > \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{norm} = 0,2452; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1438$$

Graf č. 31: Míra závažnosti RCH „Kouření marihuany u žáků ZŠ“ podle ročníků

Rozdílné názory žáků 5.– 9. ročníků se objevují i u RCH **kouření marihuany žáky ZŠ**. S přibývajícím věkem se snižuje četnost odpovědí u baterie odpovědí „*Velmi závažné*“. Žáci 9. ročníků zaujímají vůči kouření marihuany tolerantnější stanovisko než jejich mladší spolužáci. 63 % devátáků, 75 % sedmáků a 78 % pátáků hodnotí kouření marihuany jako velmi závažné RCH. Rozdílné názory nalezneme i ve středních hodnotách, a to zejména mezi názory žáků navštěvující 5. a 9. ročníky, rozdíl četností odpovědí činí 10%.

Na základě zjištěných skutečností můžeme konstatovat, že existují rozdílné názory u žáků 5.-9. ročníků na míru závažnosti u **domácího násilí, týrání dětí, kouření marihuany u žáků ZŠ a šikany**.

Vzhledem k faktu, že u výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový, můžeme říci, že existuje závislost mezi sledovanými znaky.

Proto tedy u RCH **domácího násilí, týrání dětí, kouření marihuany u žáků ZŠ a šikany** přijímáme alternativní hypotézu.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků odlišné.

U 12 projevů RCH se v rámci druhého třídění dat prokázala statisticky významná souvislost mezi ročníky, které žáci navštěvují a uvedenými RCH, což nám potvrzují hodnoty chí-kvadrátu χ^2 a hodnoty koeficientu kontingence „C_{norm}“, které společně s hodnotami celkové četností odpovědí a stupněm volnosti uvádíme v následujícím souhrnném přehledu.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Graffiti	$\chi^2 = 55,9406 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,2192; stupeň volnosti = 16; n =1399
Kouření cigaret u žáků ZŠ	$\chi^2 = 46,8007 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1952; stupeň volnosti = 16; n =1489
Kouření cigaret u dospělých	$\chi^2 = 54,6634 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,2137; stupeň volnosti = 16; n =1442
Kyberšikana	$\chi^2 = 33,7564 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1696; stupeň volnosti = 16; n =1434
Lhaní	$\chi^2 = 39,9857 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1806; stupeň volnosti = 16; n =1493
Pití alkoholu u žáků ZŠ	$\chi^2 = 64,2832 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,2291; stupeň volnosti = 16; n =1467

Pití alkoholu u dospělých	$\chi^2 = 53,587 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,2171$; stupeň volnosti = 16; n = 1368
Prostituce	$\chi^2 = 41,193 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1914$; stupeň volnosti = 16; n = 1365
Sebeпоškozování se	$\chi^2 = 29,5679 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1602$; stupeň volnosti = 16; n = 1485
Toulání	$\chi^2 = 43,766 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1971$; stupeň volnosti = 16; n = 1364
Vulgární vyjadřování	$\chi^2 = 47,7215 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1993$; stupeň volnosti = 16; n = 1454
Záškoláctví	$\chi^2 = 35,10694 > \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1717$; stupeň volnosti = 16; n = 1454

Tabulka č.42: Přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 a koeficientu kontingence „ C_{norm} “

U 12 projevů RCH uvedených v tabulce č. je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový, což znamená, že mezi sledovanými znaky existuje závislost, a tudíž je možné konstatovat, že u respondentů navštěvující různé ročníky jsou statisticky významné rozdíly v názorech na míru závažnosti u RCH uvedeného v přehledu.

Proto také u RCH uvedeného v tabulce č. 42 přijímáme alternativní hypotézu.

H_A : Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků odlišné.

V RÁMCI DRUHÉHO TRŽDĚNÍ DAT SE NEPROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI ROČNÍKY A RCH:

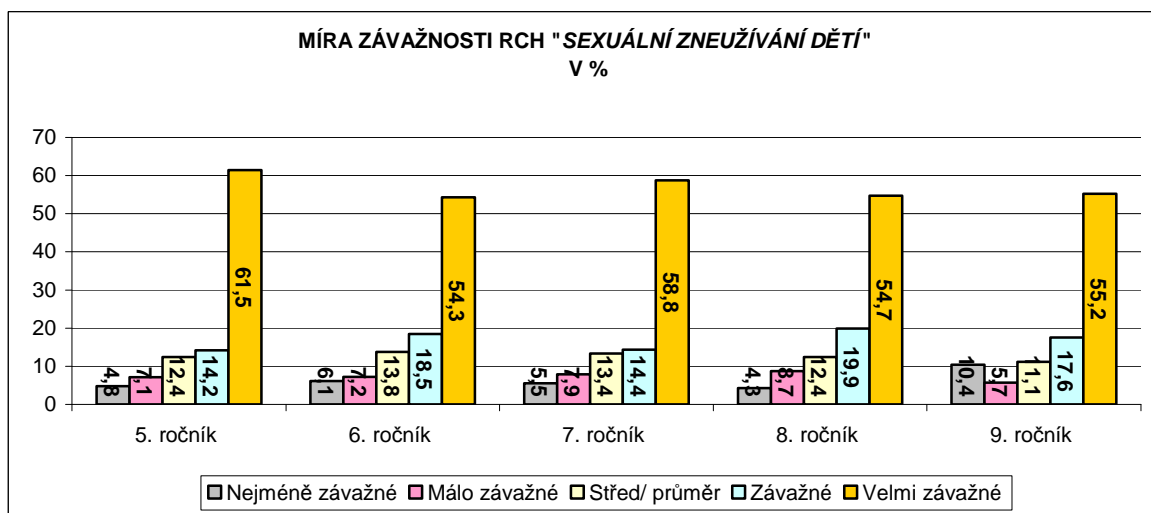
- *Sexuální zneužívání dětí*

SEXUÁLNÍ ZNEUŽITÍ DĚTÍ	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
5. ročník	6,6	3,0	7,8	16,3	66,3	166	100
6. ročník	5,0	6,4	5,3	17,8	65,5	359	100
7. ročník	4,9	4,4	10,9	14,3	65,5	293	100
8. ročník	3,6	6,2	7,7	18,2	64,3	325	100
9. ročník	3,2	3,5	5,9	19,9	67,5	286	
Celkem n	64	71	106	249	939	1429	

Tabulka č. 43: Míra závažnosti RCH „Sexuální zneužívání dětí“ podle ročníků v %

$\chi^2 = 19,7731 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; $C_{norm} = 0,1306$; stupeň volnosti = 16; n = 1429

Názorová shoda žáků navštěvující různé ročníky panuje u RCH **sexuální zneužívání dětí**. Nejčastěji toto RCH hodnotí jako velmi závažné RCH žáci 9. ročníků (87 % respondentů), naopak nejméně s tím souhlasí žáci navštěvující 7. ročníky, a to 80% respondentů. Podle 11% respondentů ze 6. ročníků, 10% respondentů z 8. ročníků a 7 % respondentů z 9. ročníků patří sexuální zneužívání dětí mezi málo závažné RCH.

Graf č.32: Míra závažnosti RCH „Sexuální zneužívání dětí“ podle ročníků

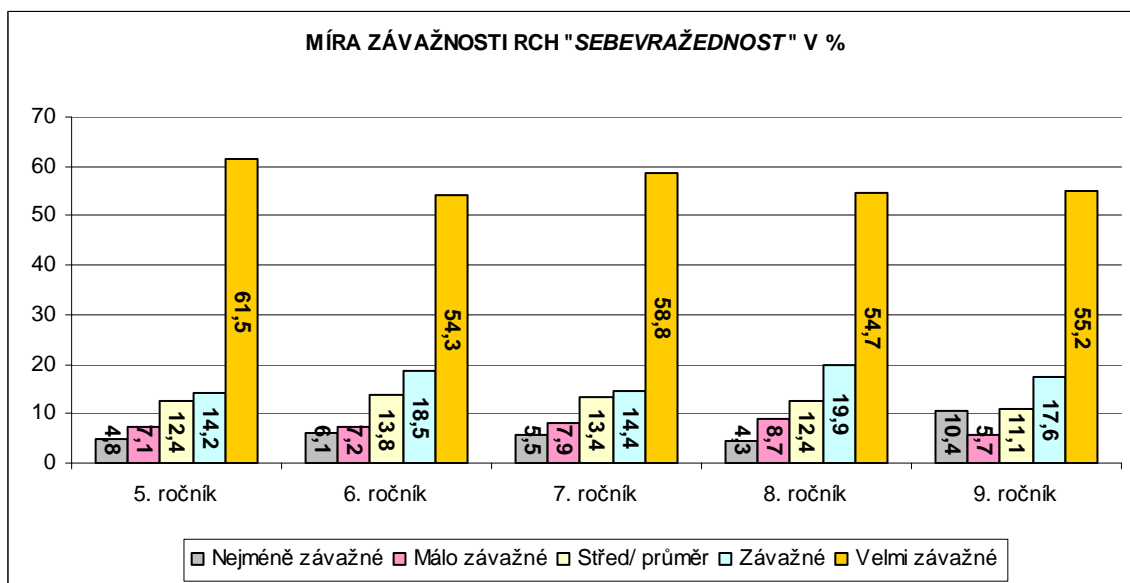
- **Sebevražednost**

SEBEVRAŽEDNOST	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
5. ročník	4,8	7,1	12,4	14,2	61,5	169	100
6. ročník	6,1	7,2	13,8	18,5	54,3	363	100
7. ročník	5,5	7,9	13,4	14,4	58,8	291	100
8. ročník	4,3	8,7	12,4	19,9	54,7	322	100
9. ročník	10,4	5,7	11,1	17,6	55,2	279	100
Celkem	89	106	181	246	802	1424	

Tabulka č. 44: Míra závažnosti RCH „Sebevražednost“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 18,814 < \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{norm} = 0,1277; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1424$$

Z tabulky je patrné, že věk nemá vliv na názory respondentů. Žáci 5.–9. ročníků shodně považují **sebevražednost** za velmi závažné chování. Názorová shoda se objevuje ve všech třech bateriích odpovědí. Rozdíl četností odpovědí v jednotlivých bateriích činí maximálně 4%.

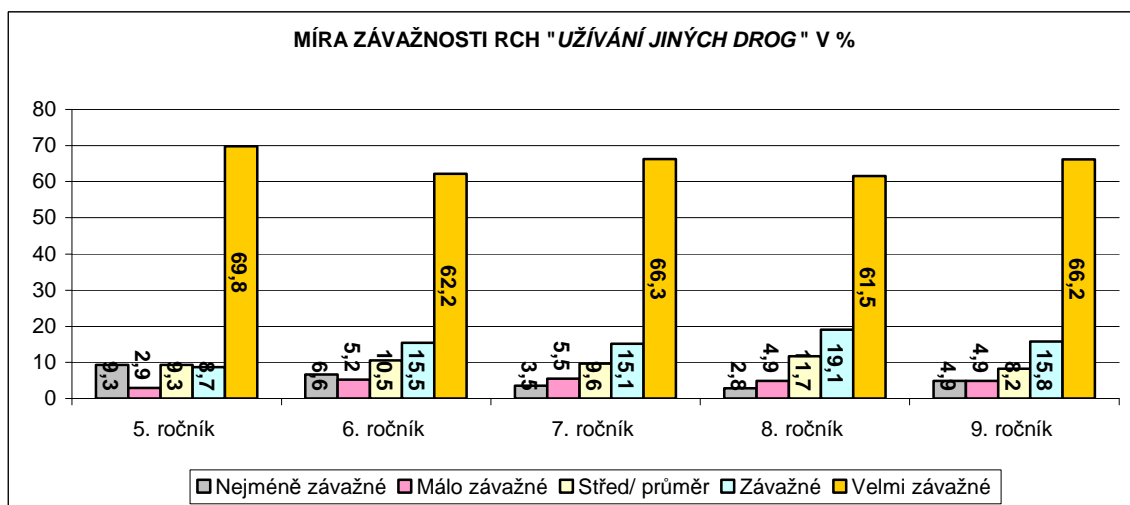

Graf č.33: Míra závažnosti RCH „Sebevražednost“ podle ročníků

- *Užívání jiných drog*

UŽÍVÁNÍ JINÝCH DROG	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
5. ročník	9,3	2,9	9,3	8,7	69,8	172	100
6. ročník	6,6	5,2	10,5	15,5	62,2	362	100
7. ročník	3,5	5,5	9,6	15,1	66,3	291	100
8. ročník	2,8	4,9	11,7	19,1	61,5	325	100
9. ročník	4,9	4,9	8,2	15,8	66,2	284	100
Celkem n	73	70	143	222	926	1434	

Tabulka č. 45: Míra závažnosti RCH „Užívání jiných drog“ podle ročníků v %

Graf č.34: Míra závažnosti RCH „Užívání jiných drog“ podle ročníků

$$\chi^2 = 26,182 < \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{\text{norm}} = 0,1497; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1434$$

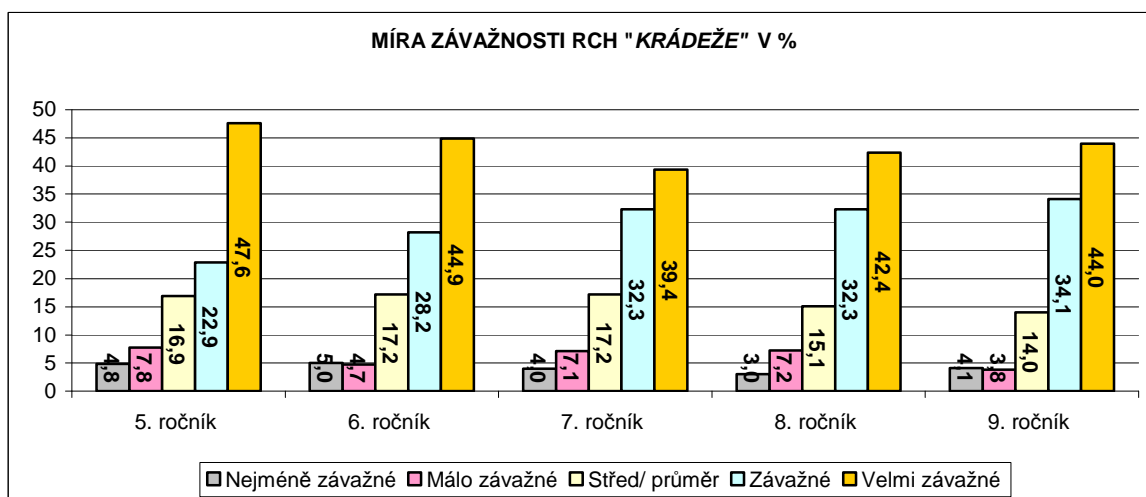
Žáci 5.–9. ročníků se shodují také v tom, že **užívání drog** (pervitinu, heroinu, LSD) představuje pro jedince vysokou míru rizikovosti. Žáci vyšších ročníků (7.–9. ročníky) se častěji než žáci nižších ročníků přiklánějí k názoru, že užívání jiných drog patří mezi velmi závažné RCH. Za středně závažné hodnotí užívání drog zhruba stejný počet žáků jednotlivých ročníků. Žáci 5. a 6. ročníků častěji vnímají užívání drog za méně závažné než žáci vyšších ročníků.

- **Krádeže**

KRÁDEŽE	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem n	Celkem %
5. ročník	4,8	7,8	16,9	22,9	47,6	166	100
6. ročník	5,0	4,7	17,2	28,2	44,9	379	100
7. ročník	4,0	7,1	17,2	32,3	39,4	297	100
8. ročník	3,0	7,2	15,1	32,3	42,4	337	100
9. ročník	4,1	3,8	14,0	34,1	44,0	293	100
Celkem n	61	87	236	450	638	1472	

Tabulka č. 46: Míra závažnosti RCH „Krádeže“ podle ročníků v %

$$\chi^2 = 17,06 < \chi^2_{0,05} = 26,296; C_{\text{norm}} = 0,1197; \text{stupeň volnosti} = 16; n = 1472$$

Graf č. 35: Míra závažnosti RCH „Krádeže“ podle ročníků

U RCH **krádeže** jsme nezaznamenali statisticky významné rozdíly v názorech žáků navštěvující jednotlivé ročníky, což potvrzují i hodnoty χ^2 a C_{norm} . Opět můžeme říci, že

s přibývajícím věkem respondentů se zvyšuje četnost odpovědí respondentů u baterie odpovědí „Velmi závažné“. Žáci 5. ročníků zase častěji (13%) než respondenti z ostatních tříd vnímají krádeže jako málo závažné.

Vzhledem k faktu, že u RCH **sexuální zneužívání dětí, sebevražednost, užívání drog a krádeže** je χ^2 vypočítaný $< \chi^2$ tabulkový, můžeme konstatovat, že u těchto RCH neexistuje závislost mezi sledovanými znaky.

U RCH **sexuální zneužívání dětí, sebevražednost, užívání drog a krádeže** přijímáme nulovou hypotézu.

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků stejné.

V rámci druhého třídění dat se neprokázala statisticky významná souvislost mezi ročníky, které respondenti navštěvují a dalšími 9 projevy RCH, což nám potvrzují hodnoty χ^2 a koeficientu kontingence „C_{norm}“, které prezentujeme v tabulce č.47 .

Časté střídání partnerů v lásce	$\chi^2 = 12,6369 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1078; stupeň volnosti = 16; n =1346
Divácké násilí	$\chi^2 = 10,2816 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,0951; stupeň volnosti = 16; n =1411
Podvod	$\chi^2 = 18,4901 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1249; stupeň volnosti = 16; n =1463
Poruchy příjmu potravy	$\chi^2 = 14,6722 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1143; stupeň volnosti = 16; n =1390
Projevy rasismu	$\chi^2 = 23,9601 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,144; stupeň volnosti = 16; n =1420
Útěky z domova	$\chi^2 = 15,3521 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1174; stupeň volnosti = 16; n =1377
Vandalismus	$\chi^2 = 13,2466 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1055; stupeň volnosti = 16; n =1475
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	$\chi^2 = 24,7368 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1439; stupeň volnosti = 16; n =1469
Závislost na výherních a zábavních automatech	$\chi^2 = 17,4173 < \chi^2_{0,05} = 26,296$; C _{norm} = 0,1233; stupeň volnosti = 16; n =1414

Tabulka č. 47: Přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 a koeficientu kontingence „C_{norm}“

U 9 projevů RCH uvedených v tabulce č. je χ^2 vypočítaný $< \chi^2$ tabulkový. Vyplývá z toho, že mezi sledovanými znaky neexistuje statisticky významná souvislost.

Proto 9 projevů RCH uvedených v tabulce č. 47 **přijímáme nulovou hypotézu.**

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5. až 9. ročníků stejné.

Závěr

Věk respondentů statisticky významně ovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti u 16 projevů rizikového chování. Naopak u 13 projevů rizikového chování se názory žáků navštěvující různé ročníky neliší. Nelze tedy jednoznačně říci, že věk respondentů ovlivňuje či neovlivňuje názory respondentů u všech uvedených projevů. I přes výše uvedené je ze získaných dat patrné, že názory žáků se během jejich docházky na základní školu mění, vyvíjejí.

Žáci vyšších ročníků žáci zastávají tolerantní postoj ke konzumaci alkoholu a kouření cigaret a marihuany a naopak častěji přisuzují vyšší míru závažnosti RCH, spojeného s hrubostí, násilím a nevhodným zacházením.

8.8 NÁZORY ŽÁKŮ NA FREKVENCII VÝSKYTU RCH PODLE UMÍSTĚNÍ ŠKOLY⁵⁹

Výzkumný problém č.5

„Ovlivňuje umístění školy v určité lokalitě názory žáků na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti?“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikové chování se u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách neliší.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikové chování jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

Tabulka č. 48 zobrazuje přehled četností odpovědí žáků, kteří navštěvují školu na sídlišti, na vesnici, v centru města a na malém městě. Uvádíme zde četnosti odpovědí vyjádřené v procentech a pořadí RCH, které jsme zaznamenali u baterie odpovědí „*Velmi časté*.“

U žáků navštěvujících školy v různých lokalitách je patrná shoda ve výběru prvních pěti RCH, která nejčastěji vnímají jako velmi častá v naší společnosti. Liší se pořadím a četností odpovědí. Za velmi častá RCH⁶⁰ považují žáci navštěvující školy na vesnici, na sídlišti, v centru města a na malém městě shodně **vulgární vyjadřování, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, pití alkoholu dospělými, kouření cigaret u dospělých a kouření cigaret žáků ZŠ.**

Přestože u některých RCH nalezneme shodu v pořadí, z výsledků vyplývá, že existují rozdíly mezi názory žáků ze škol v jednotlivých lokalitách na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti.

⁵⁹ Pro potřeby naší práce jsme školy, které se zúčastnily výzkumného šetření, rozdělily do čtyř skupin podle toho, kde se nachází, a to na školy: vesnické, sídlištní, školy v centru města a školy v malém městě.

⁶⁰ Riziková chování, která žáci nejčastěji považují (1.– 5. pořadové místo) za velmi častá, jsme zvýraznili žlutou barvou. Riziková chování, u kterých žáci volili odpověď „*Velmi časté*“ nejméně (25. - 29. pořadové místo), jsme zvýraznili modrou barvou.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	Sídlištní škola		Vesnická škola		Škola v centru města		Škola na malém městě	
	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%
Časté střídání partnerů v lásce	8.	42,4	18.	35,7	9.	43,7	20.	34,3
Divácké násilí	12.	39,6	13.	41,2	14.	39,8	13.	38
Domácí násilí	27.	25,2	24.	30,8	25.	25,2	22.	32,9
Graffiti	6.	49,3	8.	44,3	8.	47,0	16.	36,8
Kouření cigaret u žáků ZŠ	5.	50,8	5.	55,3	5.	54,5	4.	63,4
Kouření cigaret u dospělých	4.	62,8	3.	62,9	3.	67,7	3.	66,6
Kouření marihuany u žáků ZŠ	24.	27,0	19.	34,5	16.	35,7	15.	37,7
Krádež	7.	44,8	12.	41,2	12.	41,0	7.	44,2
Kyberšikana	18.	30,0	20.	34,1	19.	31,5	14.	37,9
Lhaní	11.	40,7	11.	42,3	7.	48,5	11.	39,1
Pití alkoholu u žáků ZŠ	9.	41,3	6.	49,2	10.	43,4	10.	42,1
Pití alkoholu u dospělých	3.	65,7	2.	65,9	2.	74,4	5.	55,2
Podvod	15.	35,6	10.	43,4	6.	51,8	24.	32,1
Poruchy příjmu potravy	26.	26,2	26.	29,2	23.	26,2	28.	20,6
Projevy rasismu	13.	38,4	7.	47,1	11.	43,4	9.	42,5
Prostituce	20.	29,4	21.	33,7	20.	29,1	17.	34,9
Sebepoškozování se	22.	28,5	27.	27,2	21.	27,8	12.	38,5
Sebevražednost	28.	22,2	28.	12,8	28.	11,1	27.	24,8
Sexuální zneužívání dětí	17.	30,1	14.	39,8	24.	26,0	18.	34,9
Šikana	16.	34,8	9.	44	15.	38,2	6.	50,3
Toulání	19.	29,8	25.	30,3	17.	34,5	21.	34,2
Týrání dětí	21.	28,5	16.	37,4	22.	26,8	19.	34,8
Útěky z domova	29.	10,4	29.	8,9	29.	9,5	29.	15,9
Užívání jiných drog	23.	27,6	22.	33,6	26.	21,0	26.	28,8
Vandalismus	10.	40,8	15.	39,7	13.	40,8	8.	43,2
Vulgární vyjadřování	1.	77,7	1.	81,4	1.	87,5	1.	80,2
Záškoláctví	25.	26,4	23.	31,1	27.	19,0	25.	30,4
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	2.	68,9	4.	61,2	4.	67,7	2.	71,6
Závislost na výherních a zábavních automatech	14.	37,1	17.	37,2	18.	32,3	23.	32,4

Tabulka č. 48: Četnost odpovědí „Velmi časté RCH“ u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách

Ze získaných dat vidíme, že žáci, kteří chodí do školy na malém městě (dále jen ŠMM), považují více projevů RCH (více jak jednu třetinu RCH) za velmi rozšířená ve srovnání se žáky ze škol v jiných lokalitách. Jedná se např. o **kouření marihuany u žáků ZŠ**. Podle názorů žáků z ŠMM se kouření marihuany vyskytuje ve společnosti častěji (38 %) než podle názorů žáků ze sídlištních škol (dále ŠS). Rozdíl četností odpovědí činí 11 %. Rovněž **domácí násilí** vnímají respondenti ze ŠMM jako častější (33 %) než žáci ze škol na sídlišti a ze škol v centru města (dále jen ŠCM) (25 %). Rozdíl v názorech je patrný také u RCH **kouření cigaret u žáků ZŠ**, které 63% respondentů z ŠMM, ale jen 51 % respondentů ze sídlištních škol hodnotí jako velmi časté RCH.

Z výše uvedeného můžeme tedy říci, že žáci, kteří chodí do školy na sídlišti, méně často považují daná RCH za velmi častá. Naopak podle názorů žáků navštěvujících školu na malém městě se v naší společnosti můžeme s těmito projevy RCH setkat častěji.

Při komparaci četnosti odpovědí jsme zjistili, že téměř u poloviny RCH panuje názorová shoda u baterii odpovědí „*Velmi časté*“ mezi žáky navštěvující sídlištní školy a mezi žáky, kteří chodí do škol v centru města. Podobné názory žáků ŠS a ŠCM nalezneme např. u RCH **divácké násilí, domácí násilí, poruchy příjmu potravy, prostituce, vandalismus** atd.

Údaje získané z výzkumného šetření ukazují, že u žáků navštěvujících vesnické školy (dále jen ŠV) najdeme častěji vyšší četnost odpovědí u projevů RCH než u žáků ze škol v jiných lokalitách. Platí to např. u **pití alkoholu u žáků ZŠ**. Téměř polovina žáků se domnívá, že děti konzumují alkohol velmi často. S tím souhlasí ale jen 41 % žáků ŠS. **Sexuální zneužívání dětí a týrání dětí** hodnotí více respondenti z ŠV než respondenti navštěvující školu v centru města jako velmi rozšířené (u sexuální zneužívání dětí je rozdíl četností odpovědí téměř 14 %).

Za překvapující považujeme skutečnost, že 31 % respondentů z ŠV oproti 19 % respondentů považuje „**chození za školu**“ za častý jev. Rovněž u RCH **projevy rasismu** volili žáci z ŠV více odpověď „*Velmi časté*“, a to v 47 % případů. 38 % respondentů ze sídlištních považuje projevy rasismu za velmi časté.

Větší četnost odpovědí u žáků, kteří chodí do vesnických škol, nalezneme také u **diváckého násilí, prostituce, poruch příjmu potravy a užívání jiných drog**, tedy u RCH, u kterých bychom předpokládali, že se s nimi mohou respondenti častěji setkat ve městě než na vesnici, a tudíž že se budou žáci z městských škol častěji přiklánět k názoru, že uvedená RCH jsou v naší společnosti rozšířená.

V této souvislosti si klademe otázku, jestli žáci navštěvující vesnické školy se opravdu ve svém okolí (rodině, škole, vrstevnické skupině) častěji setkávají s výše jmenovanými projevy rizikového chování a jestli s nimi mají větší osobní zkušenost než žáci z městských škol nebo zda-li se v názorech respondentů neodráží spíše obraz naší společnosti prezentované v médiích.

Údaje v tabulce č. 48 prozrazují, že existují rozdílné názory mezi žáky navštěvující školy v různých lokalitách, což v rámci druhého třídění dat potvrzují i hodnoty testu

významnosti chí-kvadrátu χ^2 . Při analýze dat v rámci druhého třídění se prokázala statisticky významná souvislost mezi většinou RCH (u 28 projevů rizikového chování) a znakem umístění školy v určité lokalitě. Závislost mezi znaky zdůrazňovala hodnota Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, která představovala silnou a středně silnou míru závislosti mezi oběma zkoumanými znaky.

U čtyř⁶¹ RCH jsme získaná data zpracovali tabulárně a pomoci histogramu četností, u dvaceti čtyř RCH uvádíme přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 , Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupně volnosti a celkové četnosti odpovědí.

V RÁMCI DRUHÉHO TŘÍDĚNÍ DAT SE PROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI UMÍSTĚNÍM ŠKOLY V URČITÉ LOKALITĚ A RCH:

- *Vulgární vyjadřování*

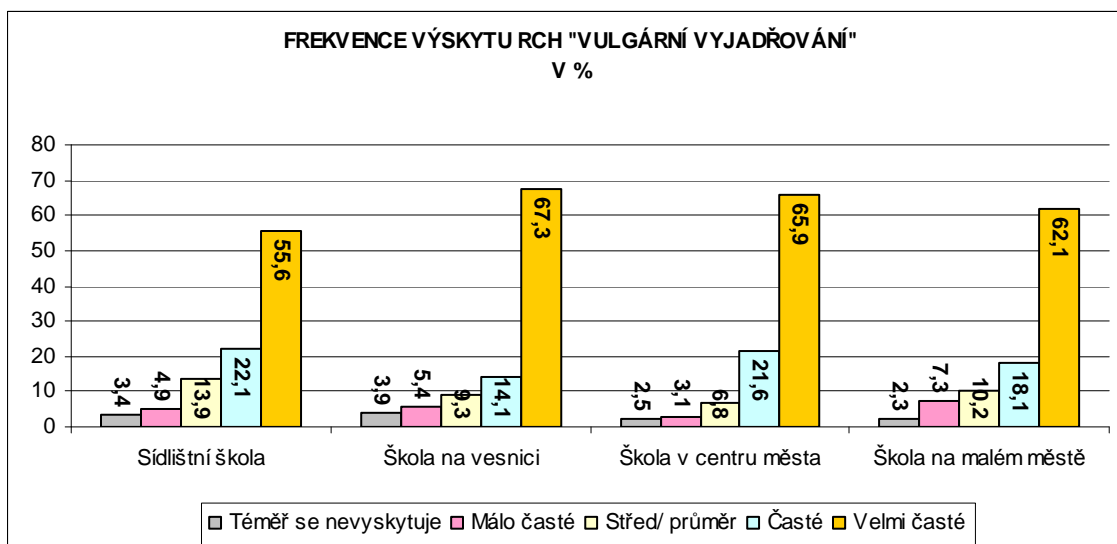
VULGÁRNÍ VYJADŘOVÁNÍ	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem	Celkem %
Sídlištní škola	3,5	4,9	13,9	22,1	55,6	466	100
Škola na vesnici	3,9	5,4	9,3	14,1	67,3	205	100
Škola v centru města	2,5	3,2	6,8	21,6	65,9	672	100
Škola na malém městě	2,3	7,3	10,2	18,1	62,1	177	100
Celkem n	45	68	148	309	950	1520	

Tabulka č. 49: Frekvence výskytu RCH „Vulgární vyjadřování“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

$$\chi^2 = 33,7289 > \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{norm} = 0,1701; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1520$$

Nejvíce respondentů, a to 1259 z 1520 se domnívá, že **vulgární vyjadřování** je velice rozšířeným jevem v naší společnosti. Překvapivým zjištěním je skutečnost, že vulgární vyjadřování nejčastěji (88 %) hodnotí jako velmi časté žáci ze škol v centru města. S tímto názorem souhlasí jen 78 % žáků ze sídlištních škol. Ti ale vulgární vyjadřování považují ve srovnání se žáky z ostatních škol více za průměrně časté RCH (14%). Nejméně respondentů, a to 113 (7 %) vnímá vulgární vyjadřování jako málo časté, nejčastěji tento názor zastávají žáci z vesnických škol (9 %), nejméně žáci ze škol v centru města (6 %).

⁶¹ Jedná se o RCH, která respondenti nejčastěji vnímají jako velmi rozšířená v naší společnosti.

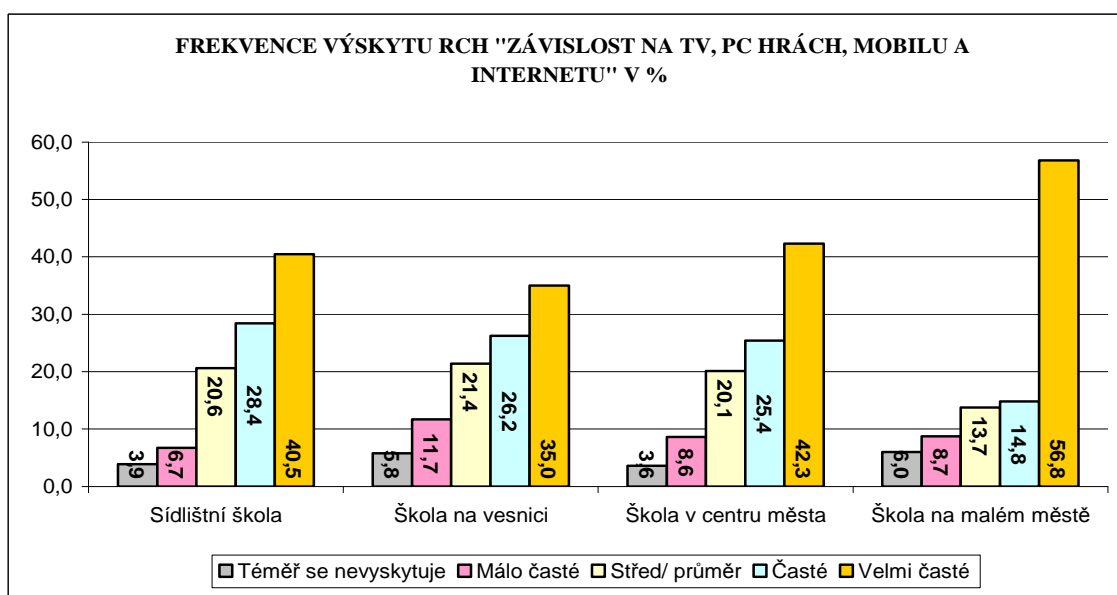

Graf č.36: Frekvence výskytu RCH „Vulgární vyjadřování“ podle umístění školy v určité lokalitě

- *Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu*

ZÁVISLOST NA TV, PC HRÁCH MOBILU A INTERNETU	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/ průměr	Časté	Velmi časté	Celkem	Celkem %
Sídlíštní škola	3,9	6,7	20,5	28,4	40,5	462	100
Škola na vesnici	5,8	11,7	21,3	26,2	35,0	206	100
Škola v centru města	3,6	8,6	20,1	25,4	42,3	672	100
Škola na malém městě	6,0	8,7	13,7	14,8	56,8	183	100
Celkem n	65	129	299	383	647	1523	

Tabulka č. 50: Frekvence výskytu RCH „Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

Graf č. 37: Frekvence výskytu RCH „Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu“ podle umístění školy v určité lokalitě

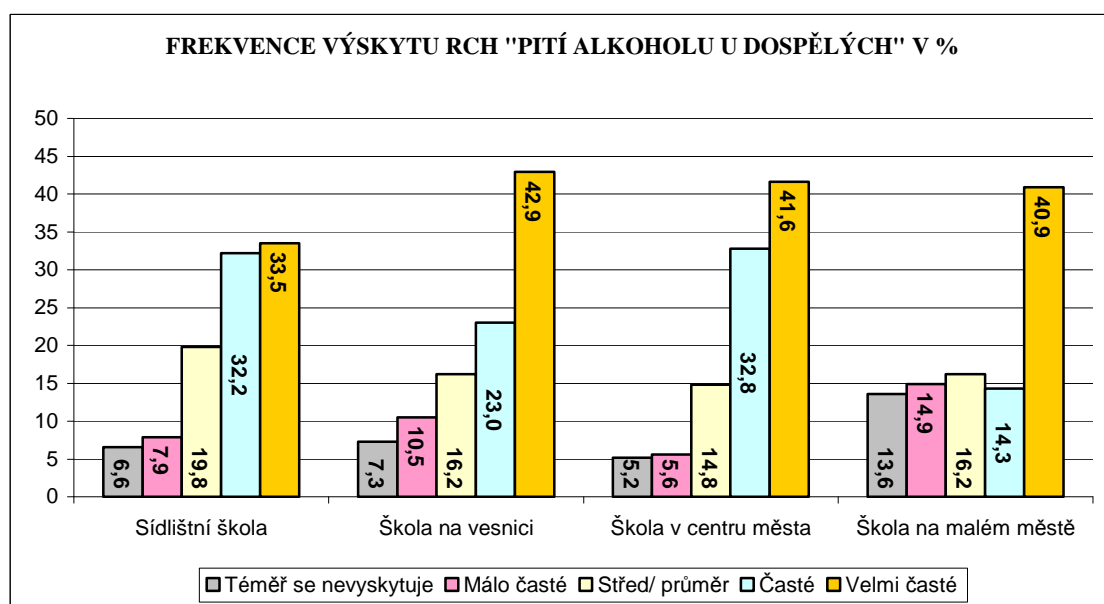
$\chi^2 = 33,4166 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1692$; stupeň volnosti = 12; n = 1523

Z tabulky č. 50 a grafu č. 37 je patrné, že umístění školy v určité lokalitě má vliv na názory respondentů. Největší rozdíl četností odpovědí nalezneme u žáků navštěvujících školu na malém městě a u žáků z vesnických škol. Žáci z ŠMM častěji (rozdíl četností činí 10 %) než žáci z ŠV považují závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu za velmi rozšířenou. Rovněž žáci z ŠMM se nejméně přiklání k názoru, že zmiňované RCH se průměrně vyskytuje v naší společnosti (14%). Na opačném spektru hodnot jsme nejčastěji zaznamenali názory žáků z ŠV a ŠMM.

- *Pití alkoholu u dospělých*

PITÍ ALKOHOLU U DOSPĚLÝCH	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/ průměr	Časté	Velmi časté	Celkem	Celkem %
Sídlištní škola	6,6	7,9	19,8	32,2	33,5	454	100
Škola na vesnici	7,3	10,5	16,3	23,0	42,9	191	100
Škola v centru města	5,2	5,6	14,8	32,8	41,6	656	100
Škola na malém městě	13,6	14,9	16,3	14,3	40,9	154	100
Celkem n	99	116	243	427	570	1455	

Tabulka č. 51: Frekvence výskytu RCH „Pití alkoholu u dospělých“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

Graf č. 38: Frekvence výskytu RCH „Pití alkoholu u dospělých“ podle umístění školy v určité lokalitě

$$\chi^2 = 56,5814 > \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{norm} = 0,2234; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1455$$

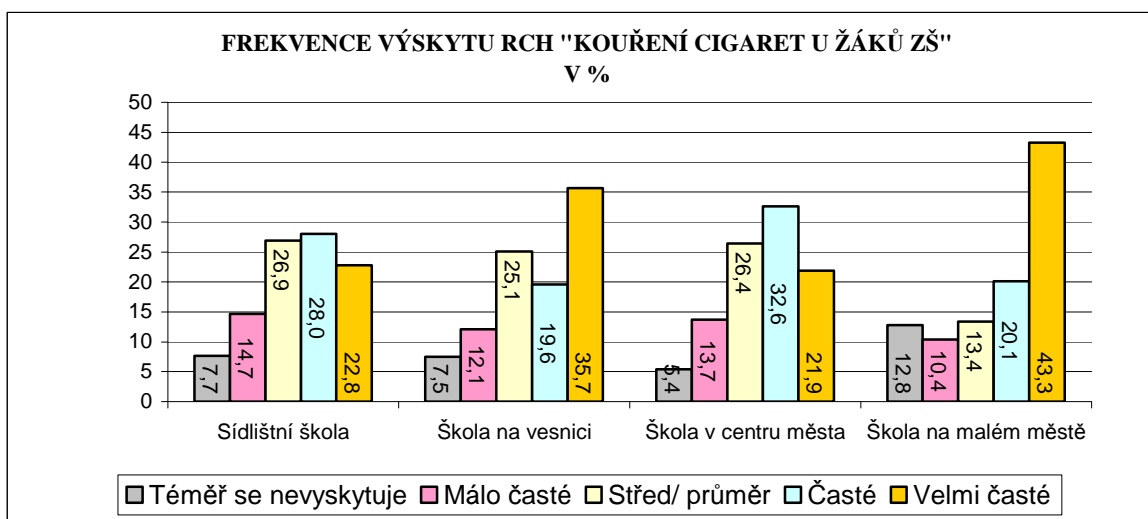
Velké rozdíly v názorech jsou patrné u baterie odpovědí „Velmi časté“, a to u respondentů z ŠMM (55 %) a z ŠCM (74 %). Naopak žáci, kteří chodí do školy na vesnici a na malém městě se shodují, že dospělí konzumují alkohol průměrně, tedy ani málo, ani hodně. Stejně jako u předchozího RCH tak i u **pití alkoholu u dospělých** souhlasilo nejvíce žáků z ŠMM (29 %) a VŠ (17 %) s variantou odpovědi „Málo časté“ RCH. Ale i zde je patrný rozdíl v četnosti odpovědí, a to téměř 11 %.

- **Kouření cigaret u žáků ZŠ**

KOURENÍ CIGARET U ŽÁKŮ ZŠ	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/ průměr	Časté	Velmi časté	Celkem	Celkem %
Sídlištní škola	7,6	14,7	26,9	28,0	22,8	457	100
Škola na vesnici	7,5	12,1	25,1	19,6	35,7	199	100
Škola v centru města	5,4	13,7	26,4	32,6	21,9	648	100
Škola na malém městě	12,8	10,4	13,4	20,1	43,3	164	100
Celkem n	106	197	366	411	388	1468	

Tabulka č. 52: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u žáků ZŠ“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

$$\chi^2 = 67,0762 > \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{norm} = 0,2414; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1468$$

Graf č. 39: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u žáků ZŠ“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

Žáci ze školy na malém městě ve srovnání se žáky, kteří navštěvují školy na sídlišti, vnímají **kouření cigaret u žáků ZŠ** za častější RCH (žáci ŠMM– 63 %, žáci SŠ – 51 %). Na opačném spektru hodnot nalezneme mírnou převahu odpovědí u respondentů ŠMM (23%) a SŠ (22%) oproti názorům respondentů ŠV a ŠCM (19 %). 13% respondentů ŠMM si myslí, že kouření cigaret u dětí se vyskytuje ve společnosti průměrně, stejné stanovisko zaujímá jedna čtvrtina respondentů ŠS, ŠV, ŠCM.

Na základě zjištěných skutečností lze konstatovat, že žáci, kteří navštěvují školy v určitých lokalitách, zaujímají odlišné stanovisko k frekvenci výskytu RCH **vulgární vyjadřování, kouření cigaret u žáků ZŠ, pití alkoholu u dospělých, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu.**

Vzhledem k faktu, že u výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový můžeme říci, že existuje závislost mezi sledovanými znaky.

U RCH **vulgární vyjadřování, kouření cigaret u žáků ZŠ, pití alkoholu u dospělých, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu** přijímáme **alternativní hypotézu.**

H_A: Názory na frekvenci výskytu RCH jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

Data získaná ve výzkumném šetření nám ukazují, že rozdílné názory respondentů navštěvujících školy v určité lokalitě se objevují u dalších dvaceti čtyř RCH.

V rámci druhého třídění dat se rovněž prokázala statisticky významná souvislost mezi umístěním školy v určité lokalitě a RCH, což nám potvrzuje přehled hodnot χ^2 a koeficientu kontingence „C_{norm}“ (tab. č. 53).

Respondenti navštěvující školy na vesnici, na sídlišti v centru města a na malém, městě hodnotí rozdílně frekvenci výskytu u RCH prezentovaného v tabulce č. 53.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Časté střídání partnerů v lásce	$\chi^2 = 46,3280 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,2044$; stupeň volnosti = 12; n = 1432
Divácké násilí	$\chi^2 = 26,8624 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1579$; stupeň volnosti = 12; n = 1409
Domácí násilí	$\chi^2 = 38,2331 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1933$; stupeň volnosti = 12; n = 1326
Graffiti	$\chi^2 = 47,3599 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,2084$; stupeň volnosti = 12; n = 1407
Kouření cigaret u dospělých	$\chi^2 = 48,5171 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,2051$; stupeň volnosti = 12; n = 1490
Kouření marihuany u žáků ZŠ	$\chi^2 = 30,9949 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1732$; stupeň volnosti = 12; n = 1346
Krádež	$\chi^2 = 26,4961 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1558$; stupeň volnosti = 12; n = 1429
Lhaní	$\chi^2 = 39,1659 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1836$; stupeň volnosti = 12; n = 1510
Pití alkoholu u žáků ZŠ	$\chi^2 = 38,5914 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1864$; stupeň volnosti = 12; n = 1442
Podvod	$\chi^2 = 87,0336 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,2733$; stupeň volnosti = 12; n = 1467
Poruchy příjmu potravy	$\chi^2 = 37,4258 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1913$; stupeň volnosti = 12; n = 1326
Projevy rasismu	$\chi^2 = 40,1990 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1909$; stupeň volnosti = 12; n = 1430
Prostituce	$\chi^2 = 36,0464 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1891$; stupeň volnosti = 12; n = 1308
Sebepoškozování se	$\chi^2 = 43,7137 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,2033$; stupeň volnosti = 12; n = 1367
Sebevražednost	$\chi^2 = 44,0122 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,2079$; stupeň volnosti = 12; n = 1314
Sexuální zneužívání dětí	$\chi^2 = 38,7300 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1962$; stupeň volnosti = 12; n = 1303
Šikana	$\chi^2 = 40,9412 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1902$; stupeň volnosti = 12; n = 1468
Toulání	$\chi^2 = 30,4191 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1700$; stupeň volnosti = 12; n = 1373
Týrání dětí	$\chi^2 = 30,4191 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1632$; stupeň volnosti = 12; n = 1345
Útěky z domova	$\chi^2 = 30,4191 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1677$; stupeň volnosti = 12; n = 1255
Užívání jiných drog	$\chi^2 = 38,5713 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1960$; stupeň volnosti = 12; n = 1300
Vandalismus	$\chi^2 = 33,1692 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1730$; stupeň volnosti = 12; n = 1444
Záškoláctví	$\chi^2 = 43,5511 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,2021$; stupeň volnosti = 12; n = 1378
Závislost na výherních a zábavních automatech	$\chi^2 = 44,4013 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,2045$; stupeň volnosti = 12; n = 1371

Tabulka č. 53: Přehled hodnot chí-kvadrátu (χ^2) a koeficientu kontingence „ C_{norm} “

Mezi výše jmenovanými RCH a umístěním školy v určité lokalitě se prokázala statisticky významná závislost. To potvrzují i hodnoty χ^2 . U všech RCH z tabulky č.53 platí, že $\chi^2_{\text{vypočítaný}} > \chi^2_{\text{tabulkový}}$.

U RCH uvedeného v tabulce č. 53 přijímáme alternativní hypotézu.

H_A: Názory na frekvenci výskytu RCH jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

V RÁMCI DRUHÉHO TRÍDĚNÍ DAT SE NEPROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI UMÍSTĚNÍM ŠKOLY A RCH:

- **Kyberšikana**

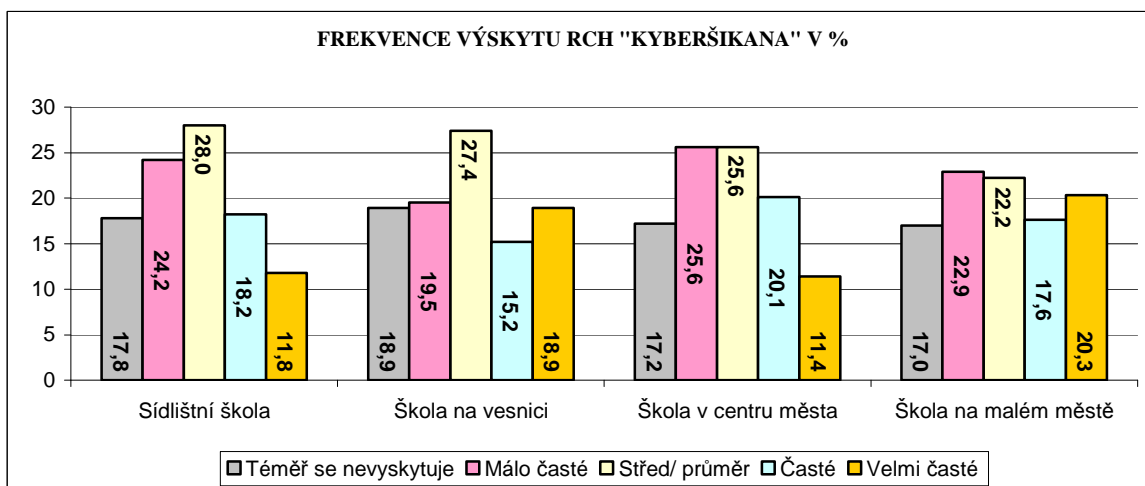
Prekvapivé zjištění jsme zaznamenali u RCH **kyberšikana**, u kterého je patrná názorová shoda mezi respondenty ze škol v různých lokalitách, o níž svědčí hodnota χ^2 . O slabé závislosti vypovídá také nízká hodnota koeficientu „C_{norm}“.

$$\chi^2 = 17,4053 < \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{\text{norm}} = 0,1298; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1360$$

KYBERŠIKANA	Téměř se nevyskytuje	Málo časté	Střed/průměr	Časté	Velmi časté	Celkem	Celkem %
Sídelní škola	17,8	24,2	28,0	18,2	11,8	422	100
Škola na vesnici	18,9	19,5	27,4	15,3	18,9	164	100
Škola v centru města	17,2	25,6	25,6	20,2	11,4	621	100
Škola na malém městě	17,0	22,9	22,2	17,6	20,3	153	100
Celkem n	239	328	356	254	183	1360	

Tabulka č. 54: Frekvence výskytu RCH „Kyberšikana“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

Údaje v tabulce ukazují, že za velmi častou považují **kyberšikana** nejčastěji respondenti ze škol na malém městě (38 %), nejméně respondenti ze škol na sídlišti (30 %). 567 respondentů z celkového počtu 1360 se domnívá, že kyberšikana se v naší společnosti nevyskytuje příliš často. Rozdíly četností odpovědí u této baterie odpovědí nepřesáhly 4 %. Podobné rozložení názorů jsme zaznamenali i u odpovědí respondentů, že kyberšikana se vyskytuje v naší společnosti průměrně.

Graf č.40: Frekvence výskytu RCH „Kyberšikana“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

Na základě zjištění, že χ^2 vypočítaný < χ^2 tabulkový, můžeme konstatovat, že u RCH kyberšikana neexistuje statisticky významný rozdíl mezi názory respondentů navštěvující školy v různé lokalitě.

U RCH **kyberšikana** přijímáme nulovou hypotézu.

H₀: Názory na frekvenci výskytu RCH se u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách neliší.

Závěr

Na základě údajů zjištěných výzkumným šetřením se prokázalo, že u většiny (28) projevů RCH jsou názory respondentů na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti ovlivněny umístěním školy v určité lokalitě. Potvrdila se naše domněnka, že umístění školy v určité lokalitě může vedle jiných faktorů determinovat směr názorů respondentů.

Překvapivým zjištěním pro nás bylo, že respondenti z vesnických škol a ze škol na malém městě u většího počtu RCH zastávají názor, že se tyto projevy RCH vyskytují ve společnosti často.

8.9 NÁZORY ŽÁKŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RCH PODLE UMÍSTĚNÍ ŠKOLY⁶²

Výzkumný problém č. 6

„Ovlivňuje umístění školy v určité lokalitě názory žáků na míru závažnosti RCH?“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování se u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách neliší.

H₂: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

Provedeme komparaci četností odpovědí u žáků, kteří navštěvují školu na sídlišti, na vesnici, v centru města a na malém městě. Tabulka č. obsahuje přehled četností odpovědí vyjádřené v procentech a pořadí RCH⁶³, které jsme zaznamenali u baterie odpovědí „Velmi závažné.“ Získaná data jsme zpracovali tabulárně.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	Sídlištní škola		Vesnická škola		Škola v centru města		Škola na malém městě	
	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%
Časté střídání partnerů v lásce	29.	20,4	29.	18,2	29.	21,0	29.	27,2
Divácké násilí	22.	39,2	22.	42,3	20.	43,7	25.	34,0
Domácí násilí	9.	70,8	4.	75,4	6.	76,3	8.	65,8
Graffiti	26.	29,3	27.	31,5	25.	27,9	27.	31,4
Kouření cigaret u žáků ZŠ	8.	70,9	10.	68,0	9.	71,3	11.	56,1
Kouření cigaret u dospělých	23.	38,3	21.	42,3	21.	39,6	22.	41,9
Kouření marihuany u žáků ZŠ	6.	72,6	6.	73,9	8.	71,5	4.	69,6
Krádež	4.	74,3	8.	70,5	5.	76,3	6.	67,8
Kyberšikana	10.	63,9	9.	69,8	10.	68,3	7.	66,3
Lhaní	21.	39,7	25.	33,4	23.	37,2	26.	31,5
Pití alkoholu u žáků ZŠ	11.	61,0	16.	55,8	16.	57,6	10.	59,6
Pití alkoholu u dospělých	28.	25,7	28.	27,8	27.	25,5	23.	38,4
Podvod	19.	44,4	20.	43,3	24.	36,5	24.	34,1

⁶² Pro potřeby naší práce jsme školy, které se zúčastnily výzkumného šetření, rozdělily do čtyř skupin podle toho, kde se nachází, a to na školy vesnické, sídlištní, školy v centru města a školy v malém městě.

⁶³ Riziková chování, která žáci nejčastěji považují (1.–5. pořadové místo) za velmi závažná, jsme zvýraznili žlutou barvou. Riziková chování, u kterých žáci volili odpověď „Velmi závažné“ nejméně (25. - 29. pořadové místo), jsme zvýraznili modrou barvou.

Poruchy příjmu potravy	17.	51,3	14.	57,5	13.	61,8	19.	44,6
Projevy rasismu	15.	54,6	17.	55,2	15.	60,9	17.	49,7
Prostituce	20.	42,6	18.	50,8	19	45,4	18.	48,3
Sebeпоškozování se	13.	58,5	11.	60,7	12.	62,0	13.	54,1
Sebevražednost	7.	72,3	5	74,0	4.	76,5	9.	65,1
Sexuální zneužívání dětí	1.	81,0	1.	87,3	1.	86,1	2.	72,0
Šikana	5.	73,1	7.	73,6	7.	74,3	5.	67,9
Toulání	27.	27,6	24.	33,9	28	24,0	28.	28,9
Týrání dětí	3.	76,7	3.	79,5	2.	83,9	1.	75,6
Útěky z domova	14.	55,8	13.	58,8	11.	64,2	12.	55,8
Užívání jiných drog	2.	76,8	2.	84,3	3.	83,4	3.	70,0
Vandalismus	12.	59,6	12.	60,0	14.	61,7	14.	53,0
Vulgární vyjadřování	24.	33,7	26.	32,6	26.	27,7	21.	43,4
Záškolačství	18.	49,2	19.	44,9	18.	48,0	15.	52,8
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	25.	33,6	23.	38,6	22.	37,8	20.	43,5
Závislost na výherních a zábavních automatech	16.	51,5	15.	57,2	17.	55,4	16.	51,0

Tabulka č. 55: Četnost odpovědí žáků podle umístění školy v různých lokalitách

Žáci navštěvující školy na sídlišti, na vesnici, na malém městě a v centru města se přiklánějí k názoru, že mezi velmi závažná RCH patří **sexuální zneužívání dětí, užívání jiných drog a týrání dětí**. Rozdíly nalezneme v pořadí těchto RCH a v četnosti odpovědí.

U žáků, kteří chodí do školy na malém městě, se mezi pěticí nejčastěji označených RCH objevilo také **kouření marihuany u žáků ZŠ** a **šikana**, kterou společně s **krádežemi** nejčastěji považují za velmi závažné RCH i žáci ze sídlištních škol. **Krádeže** a **sebevražednost** nejčastěji hodnotí jako velmi závažné RCH žáci ze škol v centru města. **Sebevražednost a domácí násilí** patří nejčastěji podle názorů žáků z vesnických škol mezi velmi závažná RCH.

Údaje z tabulky ukazují, že žáci ze školy na malém městě dále jen (ŠMM) téměř u dvou třetin RCH volili baterii odpovědí „*Velmi závažné RCH*“ méně častěji než žáci ze škol v jiných lokalitách. Jedná se např. o **kouření cigaret u žáků ZŠ**, které 56 % žáků z ŠMM oproti 71% žáků ze školy v centru města dále jen (ŠCM) považuje za velmi závažné RCH. Rovněž **poruchy příjmu potravy** hodnotí respondenti zŠMM méně častěji (45 %) než žáci z ŠCM (62 %) jako velmi závažné RCH. Méně respondentů z ŠMM ve srovnání s respondenty s CMŠ se také domnívá, že RCH **projevy rasismu a sebevražednost** patří k velmi závažným jevům v naší společnosti. Rozdíl četnosti odpovědí u obou RCH činí 11 %. Rozdílné názory na míru závažnosti jsou patrné u RCH **Sexuální zneužívání dětí** a u **užívání jiných drog**, které žáci z ŠMM vnímají téměř o 15% méně častěji za velmi závažné než žáci navštěvující školy na vesnici.

Při komparaci četnosti odpovědí jsme zjistili, že u žáků ze škol v centru města nalezneme největší četnost odpovědí „*Velmi závažné RCH*“ u více jak jedné třetiny RCH, a to u 12 projevů RCH. Znamená to tedy, že žáci zŠCM hodnotí častěji RCH **divácké násilí, domácí násilí, krádeže, šikanu, útoky z domova, vandalismus** a další za velmi závažné RCH oproti respondentům ze škol v jiných lokalitách. U žáků z vesnických škol nalezneme největší četnost odpovědí u 8 projevů RCH, a to např. u RCH **graffiti, kouření cigaret u dospělých, kouření marihuany u žáků ZŠ** atd. U žáků z ŠMMse největší četnost odpovědí objevuje u 6 projevů RCH, a to u např. u rizikového chování **vulgární vyjadřování, záškoláctví a pití alkoholu u dospělých**.

Analýza dat v rámci druhého třídění prokázala u poloviny RCH (u 14 projevů rizikového chování) statisticky významnou souvislost mezi RCH a umístěním školy v různé lokalitě, což nám dokládají i hodnoty chí-kvadrátu **chi²** u jednotlivých RCH. Závislost mezi znaky zdůrazňovala hodnota koeficientu kontingence „C_{norm}“, která představovala středně silnou a slabou míru závislosti mezi oběma zkoumanými znaky.

U tří⁶⁴ projevů rizikového chování jsme data zpracovali tabulárně a graficky pomocí histogramu četností. U zbývajících RCH jsme vytvořili přehled, ve kterém jsou u jednotlivého RCH zaznamenány hodnoty testu dobré shody chí-kvadrátu **chi²**, Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „C_{norm}“, stupně volnosti a celkové četnosti odpovědí.

V RÁMCI DRUHÉHO TRÍDĚNÍ DAT SE PROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI UMÍSTĚNÍM ŠKOLY V URČITÉ LOKALITĚ A RCH:

- ***Krádeže***

U RCH **krádeže** jsou patrné rozdíly v názorech zejména mezi respondenty ze škol v centru města a respondenty ze školy na malém městě. Žáci z ŠCM ve srovnání se žáky z ŠMM častěji hodnotí krádeže za velice závažné RCH (žáci z ŠCM– 76 %; žáci z MMŠ – 68 %). Mezi nimi nalezneme rozdíly v názorech i na opačném spektru hodnot. 16 % žáků z ŠMM nepovažuje krádeže za závažné RCH. S tímto názorem souhlasí 7 % žáků z ŠCM.

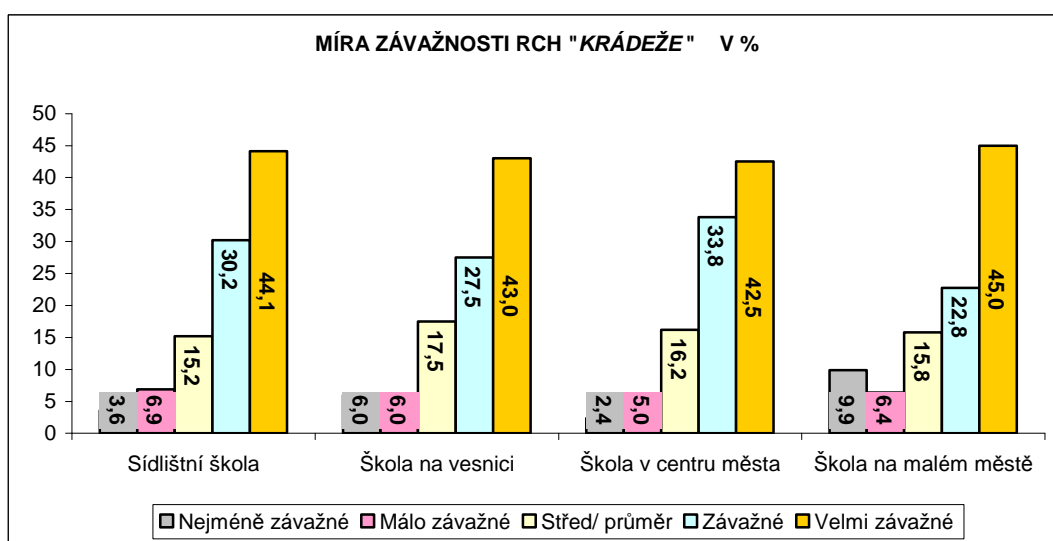
---

⁶⁴ Jedná se o RCH, která respondenti nejčastěji považují za velmi závažná RCH.

KRÁDEŽE	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem	Celkem %
Sídlištní škola	3,6	6,9	15,2	30,2	44,1	447	100
Škola na vesnici	6,0	6,0	17,5	27,5	43,0	200	100
Škola v centru města	2,4	5,0	16,3	33,8	42,5	654	100
Škola na malém městě	9,9	6,4	15,9	22,8	45,0	171	100
Celkem n	61	87	236	450	638	1472	

Tabulka č. 56: Míra závažnosti RCH „Krádeže“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

$$\chi^2 = 29,1072 > \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{norm} = 0,1608; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1472$$

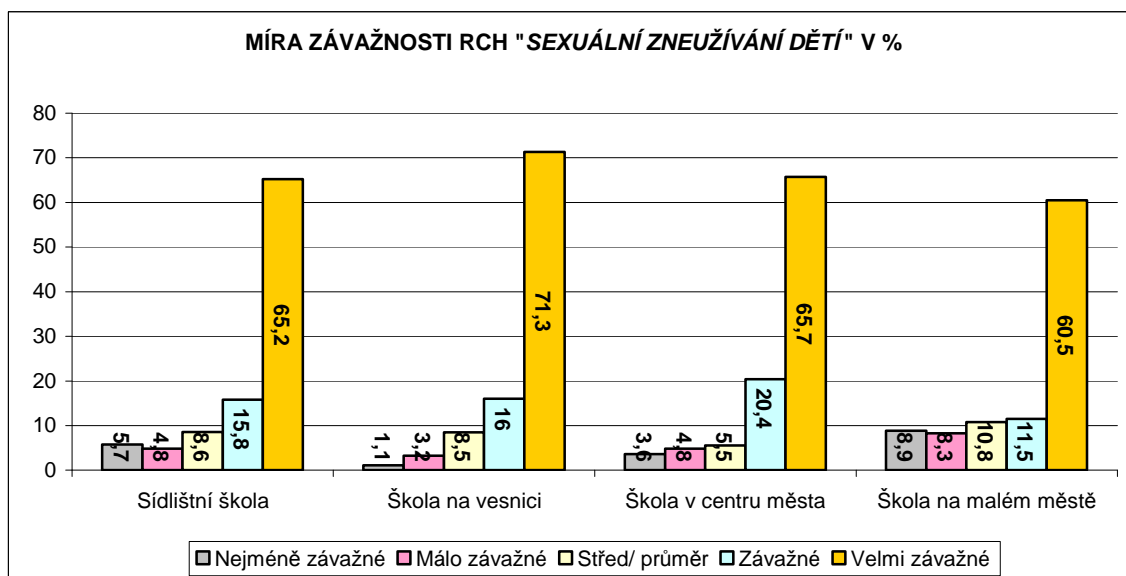
Graf č. 41: Míra závažnosti RCH „Krádeže“ podle umístění školy v určité lokalitě

- Sexuální zneužívání dětí**

SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem	Celkem %
Sídlištní škola	5,7	4,7	8,6	15,8	65,2	442	100
Škola na vesnici	1,1	3,1	8,5	16,0	71,3	188	100
Škola v centru města	3,6	4,8	5,5	20,4	65,7	642	100
Škola na malém městě	8,9	8,3	10,8	11,5	60,5	157	100
Celkem n	64	71	106	249	939	1429	

Tabulka č. 57: Míra závažnosti RCH „Sexuální zneužívání dětí“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

$$\chi^2 = 34,8845 > \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{norm} = 0,1783; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1429$$

Graf č.42: Míra závažnosti RCH „Sexuální zneužívání dětí“ podle umístění školy v určité lokalitě

Nejvíce respondentů, a to 1188 z počtu 1429 se domnívá, že **sexuální zneužívání dětí** patří mezi velmi závažná RCH. Sexuální zneužívání dětí nejčastěji hodnotí jako velmi závažné žáci z vesnických škol (87 %). S tímto názorem souhlasí 81 % žáků ze sídlištních škol a jen 72% žáků ze školy na malém městě. Překvapivým zjištěním je skutečnost, že žáci z ŠMM ve srovnání s ostatními častěji zastávají vůči zmiňovanému RCH benevolentní stanovisko. Pro 17 % žáků zŠMM představuje sexuální zneužívání dětí malou společenskou závažnost. K tomuto postoji se přiklánějí jen 4 % žáků z vesnických škol.

- **Užívání jiných drog**

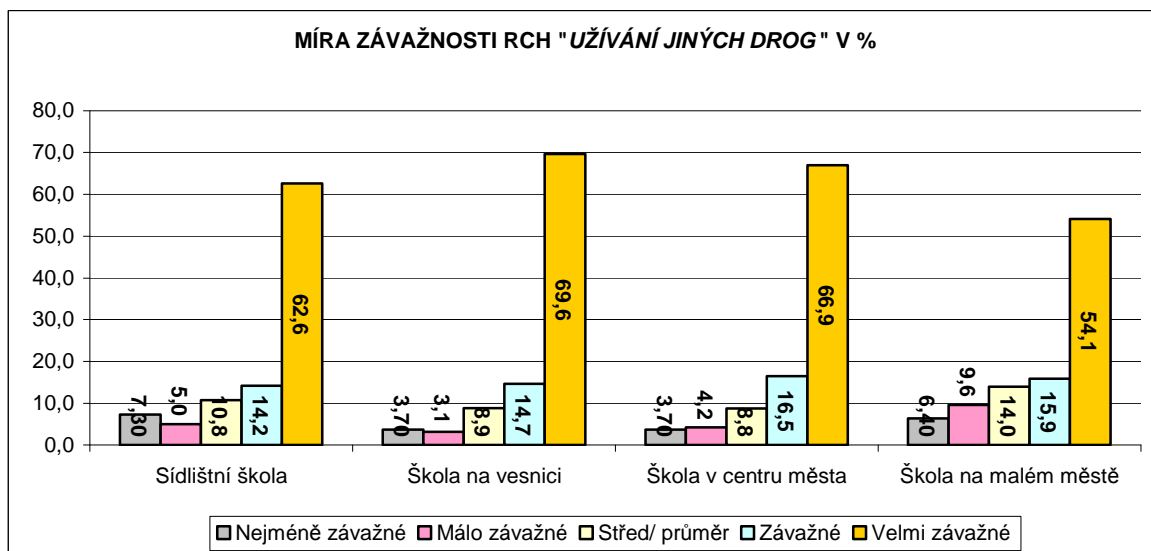
UŽÍVÁNÍ JINÝCH DROG	Nejmeně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem	Celkem %
Sídlištní škola	7,3	5,0	10,9	14,2	62,6	436	100
Škola na vesnici	3,7	3,1	8,9	14,7	69,6	191	100
Škola v centru města	3,7	4,2	8,7	16,5	66,9	650	100
Škola na malém městě	6,4	9,6	14,0	15,9	54,1	157	100
Celkem n	73	70	143	222	926	1434	

Tabulka č. 58: Míra závažnosti RCH „Užívání jiných drog“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

$$\chi^2 = 26,2231 > \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{norm} = 0,1547; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1434$$

Z tabulky č.58 je patrné, že umístění školy v určité lokalitě má vliv na názory respondentů týkající se RCH **užívání jiných drog**. Největší rozdíl četností odpovědí nalezneme u žáků, kteří chodí do škol na malém městě a na vesnici. Žáci z VŠ častěji (84 %)

než žáci z ŠMM (70 %) považují užívání jiných drog za velmi závažné RCH. 143 respondentů z celkového počtu 1434 se domnívá, že užívání drog je středně závažné. Stejný počet respondentů hodnotí užívání drog jako málo závažné RCH, nejčastěji tento názor zastávají opět žáci z ŠMM (17%), nejméně žáci z VŠ (7%).

Graf č.43: Míra závažnosti RCH „Užívání jiných drog“ podle umístění školy v určité lokalitě

Na základě zjištěných skutečností lze konstatovat, že žáci, kteří navštěvují školy v určitých lokalitách, přisuzují různou míru závažnosti RCH **krádeže, sexuální zneužívání dětí a užívání jiných drog.**

Vzhledem k faktu, že u výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový, můžeme říci, že existuje závislost mezi sledovanými znaky.

U RCH **krádeže, sexuální zneužívání dětí a užívání jiných drog** přijímáme alternativní hypotézu.

H_A: Názory na míru závažnosti RCH jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

Rozdílné názory respondentů navštěvujících školy v určité lokalitě se objevují u dalších 11 projevů RCH.

V rámci druhého třídění dat se rovněž prokázala statisticky významná souvislost mezi umístěním školy v určité lokalitě a 11 projevy RCH, což nám potvrzuje přehled hodnot χ^2 a koeficientu kontingence „C_{norm}“ (tab. č. 59).

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Divácké násilí	$\chi^2 = 22,8564 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1458$; stupeň volnosti = 12; n = 1411
Kouření cigaret u dětí	$\chi^2 = 35,6897 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1767$; stupeň volnosti = 12; n = 1489
Kouření cigaret u dospělých	$\chi^2 = 23,0190 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1447$; stupeň volnosti = 12; n = 1442
Kyberšikana	$\chi^2 = 23,2813 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1459$; stupeň volnosti = 12; n = 1434
Pití alkoholu u dětí	$\chi^2 = 21,9755 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1403$; stupeň volnosti = 12; n = 1467
Pití alkoholu u dospělých	$\chi^2 = 24,8821 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1543$; stupeň volnosti = 12; n = 1368
Poruchy příjmu potravy	$\chi^2 = 29,8529 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1674$; stupeň volnosti = 12; n = 1390
Prostituce	$\chi^2 = 28,3938 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1648$; stupeň volnosti = 12; n = 1365
Toulání	$\chi^2 = 22,5966 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1474$; stupeň volnosti = 12; n = 1364
Vandalismus	$\chi^2 = 22,6549 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1420$; stupeň volnosti = 12; n = 1492
Vulgární vyjadřování	$\chi^2 = 34,3672 > \chi^2_{0,05} = 21,026$; $C_{norm} = 0,1755$; stupeň volnosti = 12; n = 1454

Tabulka č. 59: Přehled hodnot chí-kvadrátu (χ^2) a koeficientu kontingence „ C_{norm} “

Respondenti navštěvující školy na vesnici, na sídlišti, v centru města a na malém, městě přisuzují různou míru závažnosti RCH prezentovanému v tabulce č. 59.

Ukázalo se, že existuje statisticky významná závislost mezi výše jmenovanými RCH a umístěním školy v určité lokalitě. To potvrzují i hodnoty χ^2 . U RCH zobrazeného v tabulce č. platí, že $\chi^2_{\text{vypočítaný}} > \chi^2_{\text{tabulkový}}$.

U RCH uvedeného v tabulce č. 59 přijímáme alternativní hypotézu.

H_A : Názory na míru závažnosti RCH jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

Ve druhém třídění dat se u 15 projevů RCH prokázalo, že neexistuje závislost mezi těmito RCH a umístěním školy v určité lokalitě, že nejsou výrazné rozdíly mezi názory žáků navštěvujících školy v různých lokalitách. To potvrzují i hodnoty χ^2 .

U tří⁶⁵ projevů rizikového chování jsme data zpracovali tabulárně a graficky pomocí histogramu četností. U zbývajících RCH jsme vytvořili přehled, ve kterém jsou u jednotlivého RCH zaznamenány hodnoty testu dobré shody chí-kvadrátu χ^2 , Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupně volnosti a celkové četnosti odpovědí.

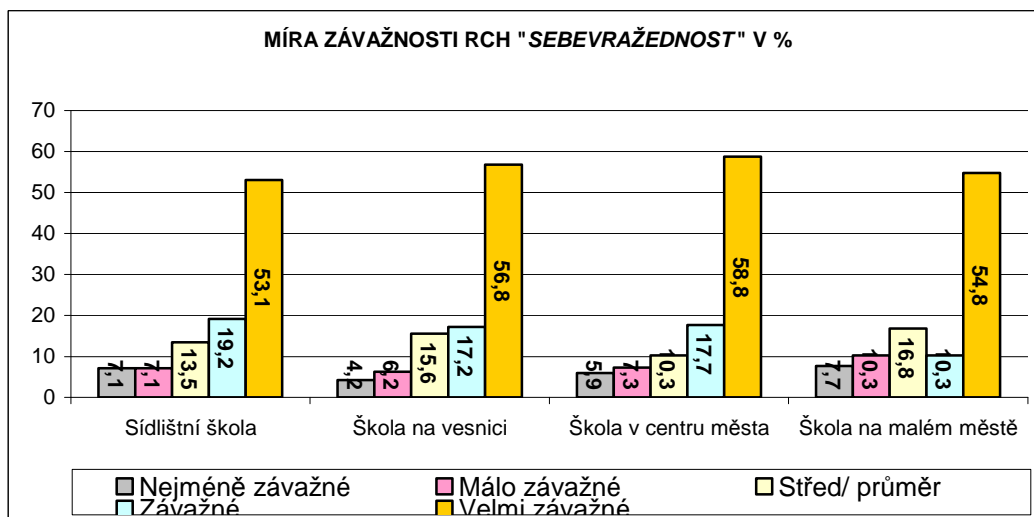
V RÁMCI DRUHÉHO TRŽDĚNÍ SE NEPROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI UMÍSTĚNÍM ŠKOLY V URČITÉ LOKALITĚ A RCH :

- *Sebevražednost*

SEBEVRAŽEDNOST	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem	Celkem %
Sídlištní škola	7,1	7,1	13,5	19,2	53,1	437	100
Škola na vesnici	4,2	6,2	15,6	17,2	56,8	192	100
Škola v centru města	5,9	7,3	10,3	17,7	58,8	640	100
Škola na malém městě	7,7	10,3	16,8	10,4	54,8	155	100
Celkem	89	106	181	246	802	1424	

Tabulka č. 60: Míra závažnosti RCH „Sebevražednost“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

$$\chi^2 = 17,9628 < \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{norm} = 0,1289; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1424$$

Graf č. 44: Míra závažnosti RCH „Sebevražednost“ podle umístění školy v určité lokalitě

U RCH **sebevražednost** jsme u respondentů navštěvující školy v různých lokalitách nezaznamenali výrazné rozdíly v odpovědích. U respondentů z ŠS, ŠV, ŠCM panuje názorová shoda ve všech třech bateriích odpovědí, názory žáků z MMS se v jednotlivých

⁶⁵ Jedná se o RCH, které žáci z jednotlivých kategorií škol, považují nejčastěji za velmi závažná.

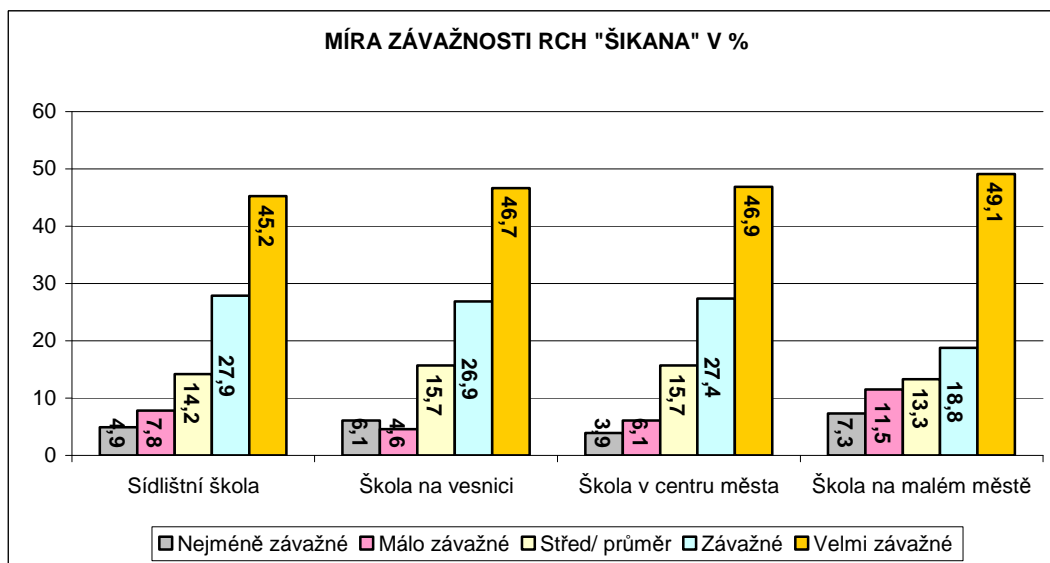
baterií nepatrně liší. Nejčastěji sebevražednost jako velmi závažné RCH považují respondenti z ŠCM (77 %), nejméně respondenti navštěvující školu na malém městě (65 %). Žáci z ŠMM naopak nejčastěji hodnotí sebevražednost jako málo závažné RCH (18 %). S tímto názorem souhlasí 14 % žáků zeŠS a 13 % žáků z ŠCM.

- **Šikana**

ŠIKANA	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem	Celkem %
Sídlištní škola	4,9	7,8	14,2	27,9	45,2	451	100
Škola na vesnici	6,1	4,6	15,7	26,9	46,7	197	100
Škola v centru města	3,9	6,1	15,7	27,4	46,9	661	100
Škola na malém městě	7,3	11,5	13,3	18,8	49,1	165	100
Celkem n	72	103	221	391	687	1474	

Tabulka č. 61: Míra závažnosti RCH „Šikana“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

$$\chi^2 = 16,9246 < \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{norm} = 0,1230; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1474$$

Graf č. 45: Míra závažnosti RCH „Šikana“ podle umístění školy v určité lokalitě

Údaje v tabulce č.61 prozrazují, že umístění školy v určité lokalitě neovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti rizikového chování šikana. Tři čtvrtiny žáků z ŠV, ŠS a ŠCM si uvědomují následky šikany, a proto ji hodnotí jako velmi závažné RCH. S tímto názorem souhlasí 68 % respondentů z ŠMM. Na opačném spektru hodnot nalezneme převahu odpovědí u respondentů z ŠMM. Téměř jedna pětina žáků z ŠMM a jedna desetina žáků z ŠV, ŠS, ŠV nepovažují šikana za příliš závažné RCH. Za zarážející považujeme skutečnost, že

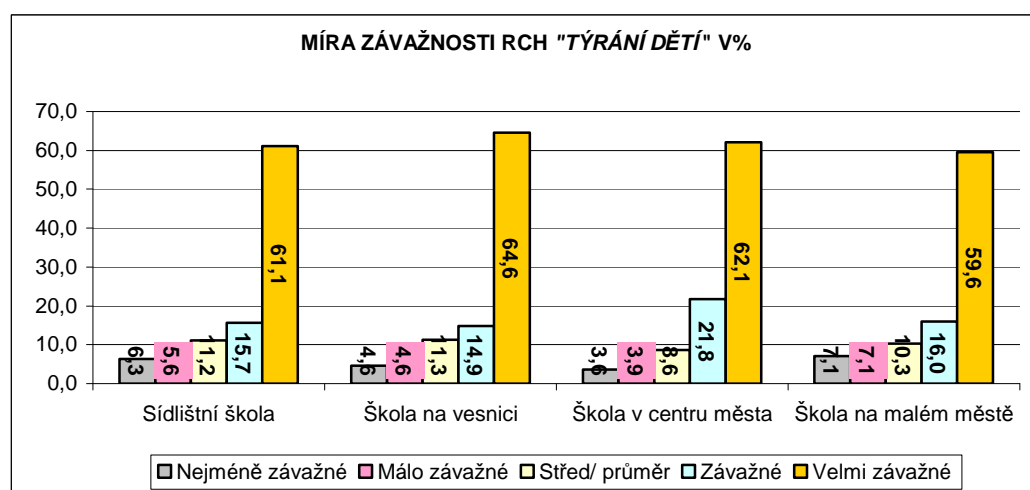
12 % (175) respondentů přisuzuje velmi malou nebo téměř žádnou míru závažnosti psychickému a fyzickému ubližování druhého člověka (spolužáka, učitele).

- **Týrání dětí**

TÝRÁNÍ DĚTÍ	Nejméně závažné	Málo závažné	Střed/ průměr	Závažné	Velmi závažné	Celkem	Celkem %
Sídlíštní škola	6,3	5,6	11,3	15,7	61,1	445	100
Škola na vesnici	4,6	4,6	11,3	14,9	64,6	195	100
Škola v centru města	3,6	3,9	8,6	21,8	62,1	642	100
Škola na malém městě	7,1	7,1	10,2	16,0	59,6	156	100
Celkem n	71	70	143	264	890	1438	

Tabulka č. 62: Míra závažnosti RCH „Týrání dětí“ podle umístění školy v určité lokalitě v %

$$\chi^2 = 19,1494 < \chi^2_{0,05} = 21,026; C_{norm} = 0,1324; \text{stupeň volnosti} = 12; n = 1438$$

Graf č. 46: Míra závažnosti RCH „Týrání dětí“ podle umístění školy v určité lokalitě

Z celkového počtu 1438 respondentů považuje **týrání dětí** za velmi závažné 1154 (80 %) respondentů. Nejvíce je tato odpověď zastoupena u žáků z ŠCM (84 %), nejméně opět u žáků z ŠMM (76 %). Ve středních hodnotách nalezneme názorovou shodu u všech respondentů. U odpovědí, které se nacházejí na opačném spektru, jsme nejčastěji zaznamenali odpovědi od žáků z ŠMM, nejméně od žáků z ŠCM (8 %). Můžeme tedy říci, že žáci z ŠMM opět hodnotí týrání dětí jako méně závažné RCH.

Na základě zjištěných skutečností lze konstatovat, že umístění školy v určité lokalitě nemá vliv na názory respondentů na míru závažnosti u RCH **týrání dětí, šikana**

a sebevražednost. Což dokládá i hodnota χ^2 . Z výsledků je patrné, že u výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $< \chi^2$ tabulkový, a tudíž neexistuje statisticky významný rozdíl mezi názory respondentů navštěvujících školy v různých lokalitách.

U RCH **týrání dětí, šikana a sebevražednost** přijímáme nulovou hypotézu.

H₀: Názory na míru závažnosti RCH se u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách neliší.

V rámci druhého třídění dat se neprokázala statisticky významná souvislost mezi umístěním školy v určité lokalitě dalšími dvanácti RCH, což nám potvrzuje přehled hodnot χ^2 a koeficientu kontingence „C_{norm}“ (tab. č.63).

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Časté střídání partnerů v lásce	$\chi^2 = 15,1734 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,1219; stupeň volnosti = 12; n = 1346
Domácí násilí	$\chi^2 = 18,9876 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,1330; stupeň volnosti = 12; n = 1412
Graffiti	$\chi^2 = 9,6868 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,0958; stupeň volnosti = 12; n = 1399
Kouření marihuany u dětí	$\chi^2 = 14,2906 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,2414; stupeň volnosti = 12; n = 1438
Lhaní	$\chi^2 = 13,2516 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,2414; stupeň volnosti = 12; n = 1493
Podvod	$\chi^2 = 19,5948 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,2414; stupeň volnosti = 12; n = 1463
Projevy rasismu	$\chi^2 = 18,2800 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,2414; stupeň volnosti = 12; n = 1420
Sebepoškozování se	$\chi^2 = 17,3983 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,2414; stupeň volnosti = 12; n = 1410
Útěky z domova	$\chi^2 = 19,5857 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,1367; stupeň volnosti = 12; n = 1377
Záškoláctví	$\chi^2 = 12,6051 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,1070; stupeň volnosti = 12; n = 1454
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	$\chi^2 = 18,0027 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,1271; stupeň volnosti = 12; n = 1469
Závislost na výherních a zábavních automatech	$\chi^2 = 17,6690 < \chi^2_{0,05} = 21,026$; C _{norm} = 0,1283; stupeň volnosti = 12; n = 1414

Tabulka č. 63: Přehled hodnot chí-kvadrátu (χ^2) a koeficientu kontingence „C_{norm}“

Vzhledem k tomu, že u výše jmenovaných RCH je χ^2 vypočítaný $<$ χ^2 tabulkový, můžeme říci, že mezi sledovanými znaky neexistuje závislost. U žáků navštěvující školy v určité lokalitě nejsou statisticky významné rozdíly v názorech na míru závažnosti u RCH uvedeného v tabulce č.63

U RCH prezentovaného v tabulce č. 63 přijímáme nulovou hypotézu.

H₀: Názory na míru závažnosti RCH se u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách neliší.

Závěr

Z uvedených výsledků vyplývá, že nemůžeme jednoznačně říci, že umístění školy v určité lokalitě ovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti RCH. U poloviny projevů RCH se názory respondentů navštěvující školy v různých lokalitách liší. Naopak u druhé poloviny projevů RCH zastávají respondenti podobná stanoviska bez ohledu na to, jestli navštěvují školu na vesnici, na sídlišti, v centru města či na malém městě

Z výsledků také vyplývá, že respondenti navštěvující školu na malém městě většinu rizikového chování hodnotí méně častěji jako velmi závažné RCH a naopak častěji se přiklánějí k názoru, že uvedená RCH nepředstavují pro jednotlivce či společnost příliš velké riziko a nebezpečí.

8.10 NÁZORY ŽÁKŮ NA FREKVENCI VÝSKYTU RCH PODLE ZAMĚŘENÍ TRÍD⁶⁶

Výzkumný problém č. 7

„Má zaměření tříd vliv na názory žáků na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti?“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti se u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením neliší.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

V tabulce č. prezentujeme přehled četností odpovědí žáků, kteří navštěvují třídy sportovní, jazykové, počítačové, církevní, třídy gymnázia a třídy nevýběrové. U každého RCH uvádíme četnost odpovědí a pořadí RCH⁶⁷, které jsme zaznamenali u baterie odpovědí „Velmi časté“.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	Sportovní třídy		Jazykové třídy		Počítačové třídy		Církevní třídy		Gymnázium		Nevýběrové třídy	
	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%
Časté střídání partnerů v lásce	15.	36,1	7.	48,9	12.	33,7	11.	47,7	8.	45,5	15.	37,9
Divácké násilí	11.	39,7	11.	44,8	16.	31,4	18.	35,9	11.	39,4	13.	39,9
Domácí násilí	24.	21,6	25.	23,9	26.	14,4	19.	30,5	21.	23,4	24.	32,2
Graffiti	13.	39,4	5.	51,6	6.	44,7	6.	58,8	9.	44,4	8.	45,3
Kouření cigaret u žáků ZŠ	3.	61,1	8.	48,4	5.	52,3	9.	51,4	7.	50,6	5.	57,1
Kouření cigaret u dospělých	5.	57,3	4.	63,3	3.	67,2	3.	77,0	3.	66,7	3.	64,6
Kouření marihuany u žáků ZŠ	16.	32,8	24.	24,5	24.	17,3	24.	26,8	24.	19,4	22.	34,6
Krádež	7.	48,1	14.	38,9	11.	36,3	7.	53,6	15.	34,6	9.	44,5
Kyberšikana	21.	25,2	17.	31,4	19.	21,5	22.	29,3	17.	31,1	16.	37,4
Lhaní	10.	40,2	6.	50,8	9.	39,3	8.	53,5	6.	53,6	11.	42,3
Pití alkoholu u	6.	50,2	13.	39,3	8.	39,8	10.	47,7	12.	37,6	6.	47,9

⁶⁶ Po potřeby naší práce jsme třídy, které respondenti navštěvují, rozčlenili podle zaměření jednotlivých tříd, a to na třídy sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové a třídy gymnázia.

⁶⁷ Riziková chování, která žáci nejčastěji považují (1.– 5. pořadové místo) za velmi častá, jsme zvýraznili žlutou barvou. Riziková chování, u kterých žáci volili odpověď „Velmi časté“ nejméně (25.-29. pořadové místo), jsme zvýraznili modrou barvou.

žáků ZŠ												
Pití alkoholu u dospělých	2.	63,2	2.	72,8	4.	63,6	2.	80,9	2.	79,6	4.	62,0
Podvod	9.	40,4	10.	47,1	14.	33,0	5.	59,1	5.	56,1	19.	36,2
Poruchy příjmu potravy	27.	18,2	22.	28,1	20.	21,2	20.	29,5	19.	26,4	27.	27,7
Projevy rasismu	12.	39,6	9.	47,7	10.	38,2	13.	43,9	13.	37,6	10.	43,2
Prostituce	20.	26,7	23.	27,5	21.	20,8	21.	29,4	20.	25,5	18.	36,8
Sebepoškozování se	26.	19,4	18.	31,3	17.	27,0	17.	36,1	22.	22,6	23.	33,9
Sebevražednost	28.	14,3	28.	16,4	27.	12,5	28.	9,5	28.	10,3	28.	21,6
Sexuální zneužívání dětí	18.	29,5	19.	31,1	22.	19,7	27.	22,1	25.	19,1	14.	39,0
Šikana	19.	27,7	15.	37,8	13.	33,7	12.	45,0	16.	31,8	7.	46,5
Toulání	23.	23,6	21.	31,0	7.	42,4	15.	38,9	14.	35,1	25.	32,1
Týrání dětí	17.	29,7	20.	31,1	25.	16,5	23.	28,8	23.	21,0	21.	34,9
Útěky z domova	29.	9,6	29.	11,2	29.	10,2	29.	8,6	29.	6,1	29.	12,7
Užívání jiných drog	22.	24,2	27.	20,4	28.	11,5	26.	23,5	26.	15,5	20.	35,3
Vandalismus	8.	41,1	12.	44,7	15.	32,6	14.	41,1	10.	39,4	12.	41,3
Vulgární vyjadřování	1.	77,8	1.	85,2	1.	86,5	1	86,4	1.	90,5	1.	79,2
Záškoláctví	25.	21,5	26.	21,2	23.	19,6	25.	23,9	27.	15,4	26.	30,9
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	4.	60,9	3.	72,5	2.	80,3	4.	70,0	4.	66,3	2.	66,3
Závislost na výherních a zábavních automatech	14.	36,7	16.	34,9	18.	23,9	16.	36,5	18.	29,8	17.	37,1

Tabulka č. 64: Četnost odpovědí „Velmi časté RCH“ u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením

Žáci, kteří navštěvují třídy sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové a třídy gymnázia nejčastěji hodnotí **vulgární vyjadřování, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, pití alkoholu u dospělých a kouření cigaret u dospělých** jako velmi časté RCH⁶⁸. Mezi pěticí nejčastěji zvolených RCH nalezneme u žáků ze sportovních, počítačových a nevýběrových tříd **kouření cigaret u žáků ZŠ**, u žáků z církevních tříd a z gymnázia **podvod** a žáků z jazykových tříd **graffiti**.

Přestože u některých RCH se objevuje shoda v pořadí, z výsledků vyplývá, že žáci navštěvující třídy s různým zaměřením z hlediska frekvence výskytu hodnotí riziková chování rozdílně.

Ze získaných dat vidíme, že žáci, kteří navštěvují nevýběrové třídy, častěji považují RCH (více jak jednu třetinu) za velmi rozšířená ve srovnání se žáky ze tříd s jiným

⁶⁸ Při interpretaci dat vycházíme z četností odpovědí, které jsme zaznamenali u baterie odpovědí „Velmi časté“ rizikové chování.

zaměřením. Podle názorů respondentů z nevyběrových tříd se RCH **sexuální zneužívání dětí** v naší společnosti vyskytuje častěji (39 %) než podle názorů respondentů z gymnázia. Rozdíl četnosti odpovědí činí 20 %. Rovněž **sebevražednost** hodnotí respondenti z nevyběrových tříd častěji (22 %) jako velmi časté rizikové chování v naší společnosti ve srovnání se žáky z církevních tříd a z gymnázia (10 %). Rozdíl v názorech je také patrný u RCH **útěky z domova**, které 13 % žáků z nevyběrových tříd považuje za velmi časté. Naopak jen 6 % respondentů navštěvujících gymnázium se domnívá, že je tento jev v naší společnosti rozšířen velmi často. Rozdílné názory mezi respondenty z nevyběrových tříd a z gymnázia nalezneme také např. u RCH **záškoláctví**, které se podle 31 % respondentů z nevyběrových tříd vyskytuje ve školách velmi často. S tímto názorem souhlasí 15 % respondentů z gymnázia.

Údaje z tabulky ukazují, že žáci navštěvující počítačové třídy u více jak jedné třetiny rizikového chování označili baterii odpovědí „*Velmi časté*“ méně častěji než žáci ze tříd s jiným zaměřením. Jedná se např. o RCH **podvod**, které 33 % respondentů z počítačových tříd oproti 59 % respondentů z církevních tříd považuje za velmi časté RCH. Rovněž **časté střídání partnerů v lásce** vnímá méně žáků (34 %) z počítačových tříd ve srovnání se žáky s jazykových tříd (49 %) jako velmi časté RCH. Méně respondentů z počítačových tříd ve srovnání s respondenty z jazykových tříd se domnívá, že **divácké násilí a vandalismus** patří v naší společnosti k velmi častým jevům.

Rozdílné názory na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti jsme také zaznamenali u žáků sportovních tříd a žáků navštěvujících jazykové třídy. Překvapivým zjištěním pro nás byla skutečnost, že žáci z jazykových tříd u 22 projevů RCH se více přiklánějí k názoru, že se tato RCH vyskytují v naší společnosti velmi často. Je tomu tak např. u RCH **časté střídání partnerů v lásce, lhaní, poruchy příjmu potravy, sebepoškozování, šikana** atd. Rozdíl četností odpovědí u výše uvedeného chování činí minimálně 10 %.

Podobné znaky vykazuje i srovnání četností odpovědí u žáků jazykových tříd a u žáků navštěvujících gymnázium. U 22 projevů RCH žáci z jazykových tříd častěji zastávají názor, že rizikové chování, jako např. **divácké násilí, graffiti, projevy rasismu sexuální zneužívání dětí** atd., jsou v naší společnosti rozšířena velmi často.

Z výsledků je patrné, že žáci navštěvující třídy s různým zaměřením mají rozdílné názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti, což nám dokládají i hodnoty chí-kvadrátu (**chi²**). Při analýze dat v rámci druhého třídění se prokázala statisticky

významná souvislost mezi všemi dvaceti devíti RCH a znakem zaměření tříd. Závislost mezi znaky zdůrazňovala hodnota Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, která představovala silnou a středně silnou míru závislosti mezi zkoumanými znaky.

K tabulárnímu a grafickému zpracování jsme si vybrali šest RCH, které respondenti nejčastěji vnímali jako velmi časté RCH. Zbývající RCH jsme zpracovali do přehledu, ve kterém jsou u každého RCH uvedeny hodnoty testu dobré shody chí-kvadrátu (χ^2), Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupeň volnosti a celkové četnost odpovědí.

V RÁMCI DRUHÉHO TRÍDĚNÍ DAT SE PROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI RŮZNÝM ZAMĚŘENÍM TRÍD A RCH:

- *Vulgární vyjadřování*

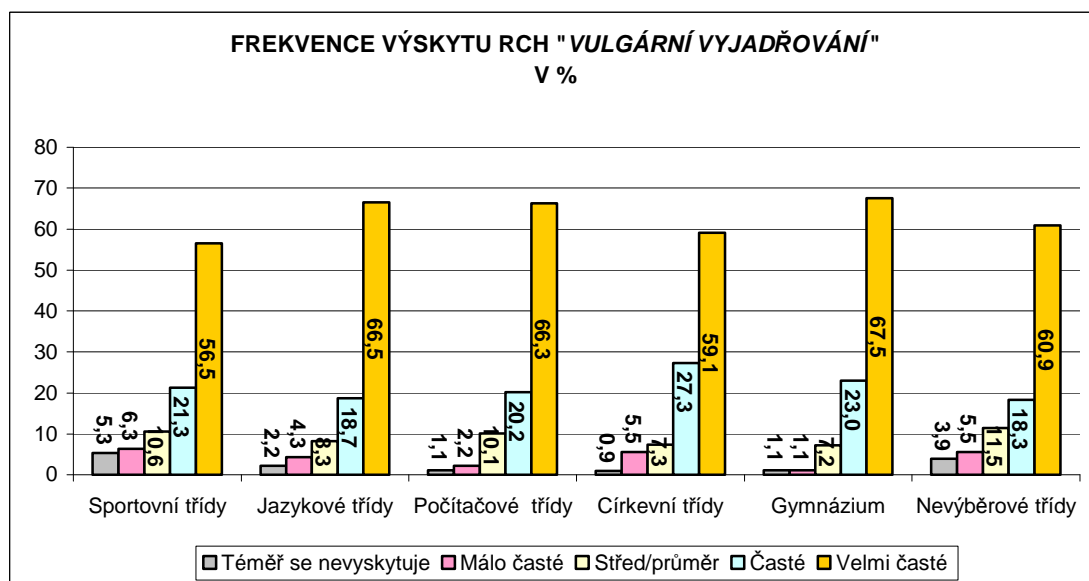
VULGÁRNÍ VYJADŘOVÁNÍ	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gym.	Nevýběrové třídy	Celkem n
Téměř se nevyskytuje	5,3	2,2	1,2	0,9	1,1	3,8	45
Málo časté	6,3	4,3	2,2	5,5	1,2	5,5	68
Střed/průměr	10,6	8,3	10,1	7,2	7,2	11,5	148
Časté	21,3	18,7	20,2	27,3	23,0	18,3	309
Velmi časté	56,5	66,5	66,3	59,1	67,5	60,9	950
Celkem n	207	230	89	110	265	619	1520
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č. 65: Frekvence výskytu RCH „Vulgární vyjadřování“ podle zaměření tříd v %

$$\chi^2 = 36,3307 > \chi^2_{0,05} = 31,410; C_{norm} = 0,1708; \text{stupeň volnosti} = 20; n = 1520$$

Přestože respondenti ze sportovních, jazykových, počítačových, církevních, nevýběrových tříd i ze tříd gymnázia shodně nejčastěji považují **vulgární vyjadřování** za velmi časté v naší společnosti, z grafu jsou patrné názorové rozdíly na frekvenci výskytu RCH u jednotlivých kategorií tříd. Překvapivým zjištěním je skutečnost, že vulgární vyjadřování nejčastěji hodnotí jako velmi rozšířené respondenti navštěvující gymnázium (91 %), naopak jen 78 % žáků ze sportovních tříd se domnívá, že vulgární vyjadřování je v naší společnosti velmi časté. Baterii odpovědí „*Málo časté*“ volili nejčastěji respondenti ze sportovních tříd. 12 % respondentů ze sportovních tříd nepovažuje vulgární vyjadřování za příliš časté. S tím souhlasí 2 % respondentů z gymnázia 3 % z počítačových tříd.

Znamená to tedy snad, že žáci ze sportovních tříd se ve svém okolí nesetkávají často s vulgarismy, že s vulgárními projevy nemívají osobní zkušenost jako žáci z gymnázia.

Graf č. 46: Frekvence výskytu RCH „Vulgární vyjadřování“ podle zaměření tříd

- Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu**

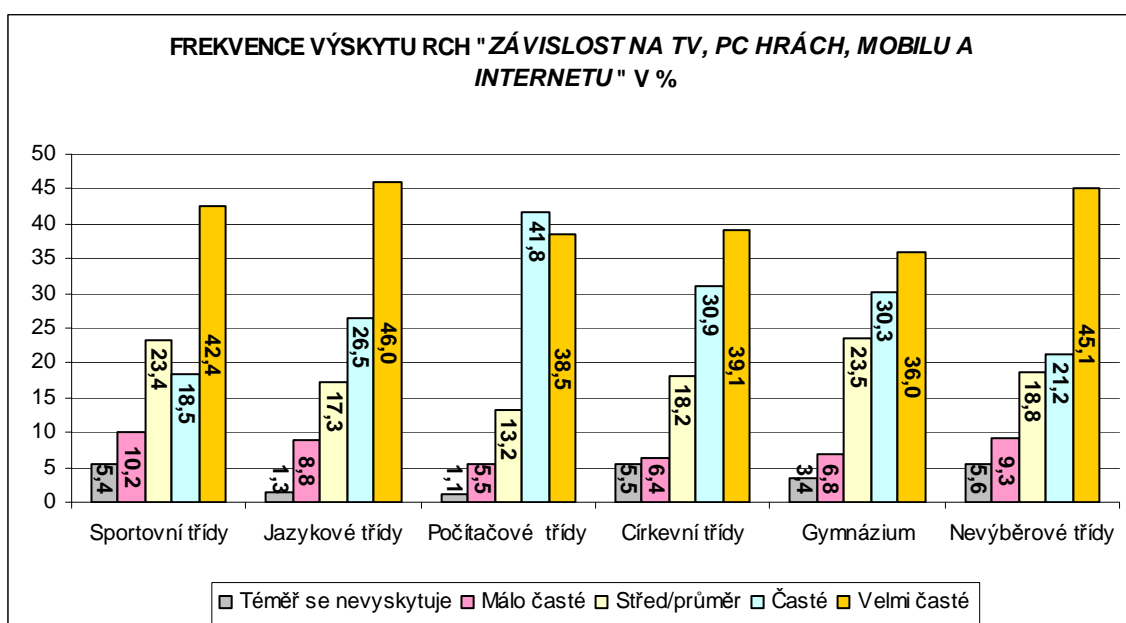
ZÁVISLOST NA TV, PC HRÁCH, MOBILU A INTERNETU	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gym.	Nevýběrové třídy	Celkem n
Téměř se nevyskytuje	5,4	1,3	1,1	5,5	3,4	5,6	65
Málo časté	10,2	8,8	5,5	6,4	6,8	9,3	129
Střed/průměr	23,4	17,3	13,2	18,2	23,5	18,8	299
Časté	18,5	26,5	41,8	30,9	30,3	21,2	383
Velmi časté	42,4	46,0	38,5	39,1	36,0	45,1	647
Celkem n	205	226	91	110	264	627	1523
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č.66: Frekvence výskytu RCH „Závislost na TV, PC hrách mobilu a internetu“ podle zaměření tříd v %

$$\chi^2 = 47,4769 > \chi^2_{0,05} = 31,410; C_{norm} = 0,1944; \text{stupeň volnosti} = 20; n = 1523$$

U RCH **závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu** nalezneme rozdíly v názorech ve všech třech bateriích odpovědí mezi respondenty, kteří chodí do počítačových a sportovních tříd. Respondenti z počítačových tříd ve srovnání s respondenty ze sportovních tříd více vnímají (80 %) uvedené RCH za velmi časté. Rozdíl četností odpovědí činí 20 %.

13% žáků z počítačových tříd považuje závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu za průměrně častou v naší společnosti. S tím souhlasí žáci ze sportovních tříd a z gymnázia, a to shodně 23 % respondentů. 193 respondentů z celkového počtu 1520 se domnívá, že závislost na virtuálních drogách není příliš rozšířená, nejčastěji tento názor zastávají žáci ze sportovních a nevýběrových tříd (15 %), nejméně žáci z počítačových tříd (7 %).

Graf č. 47: Frekvence výskytu RCH „Závislost na TV, PC hrách mobilu a internetu“ podle zaměření tříd

- Kouření cigaret u dospělých**

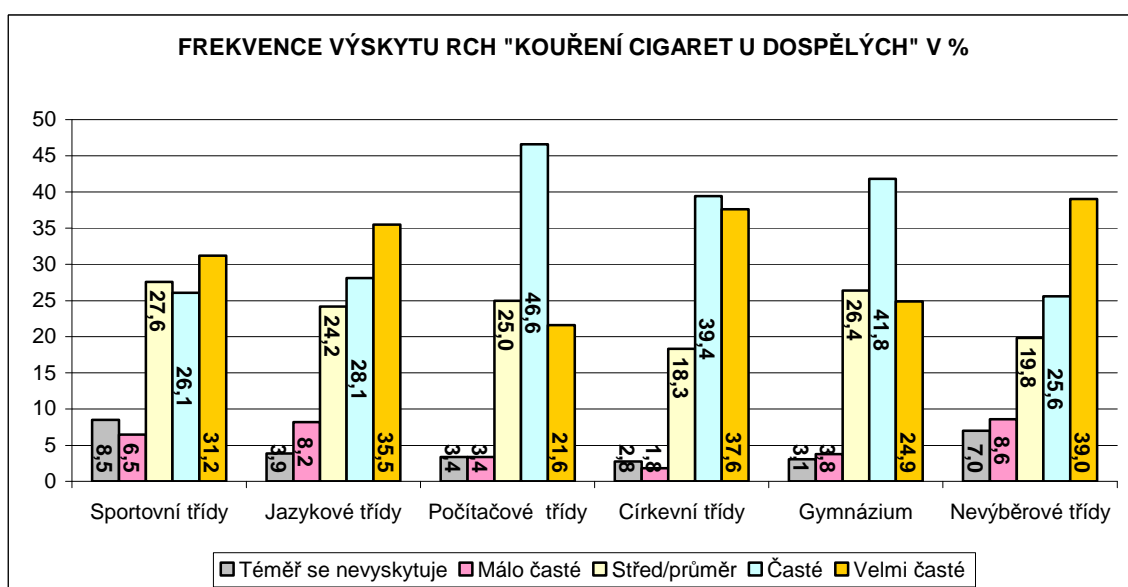
KOURENÍ CIGARET U DOSPĚLÝCH	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem n
Téměř se nevyskytuje	8,5	3,9	3,4	2,9	3,1	7,0	82
Málo časté	6,5	8,3	3,4	1,8	3,8	8,6	99
Střed/průměr	27,7	24,2	25,0	18,3	26,4	19,8	341
Časté	26,1	28,1	46,6	39,4	41,8	25,6	464
Velmi časté	31,2	35,5	21,6	37,6	24,9	39,0	504
Celkem n	199	231	88	109	261	602	1490
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č. 67: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u dospělých“ podle zaměření tříd v %

$$\chi^2 = 74,6855 > \chi^2_{0,05} = 31,410; C_{norm} = 0,2443; \text{stupeň volnosti} = 20; n = 1490$$

Ze získaných dat vidíme, že i u RCH **kouření cigaret u dospělých** má vliv zaměření třídy na názory respondentů. Za velmi časté RCH považuje kouření cigaret u dospělých 57 % respondentů ze sportovních tříd a o 20 % více respondentů z církevních tříd. Téměř shodné názory nalezneme u této baterie odpovědí u žáků z počítačových tříd a z gymnázia (67 %) a u žáků z jazykových a nevýběrových tříd (64 %).

Žáci ze sportovních, jazykových, počítačových tříd a z gymnázia se shodují v tom, že kouření cigaret u dospělé populace se vyskytuje v naší společnosti průměrně. 15 % respondentů ze sportovních tříd a 16 % respondentů z nevýběrových se domnívá, že dospělí příliš nekouří. K tomuto stanovisku se přiklání jen 5 % žáků z církevních tříd a 7 % žáků z počítačových tříd a z gymnázia.

Graf č. 48: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u dospělých“ podle zaměření tříd

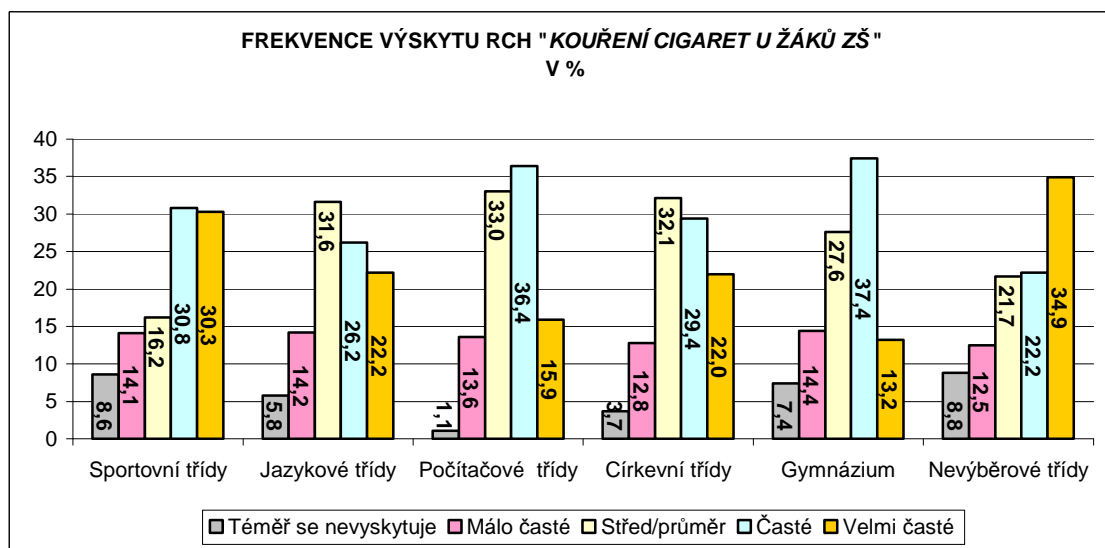
- **Kouření cigaret u žáků ŽŠ**

KOURENÍ CIGARET U ŽÁKŮ ŽŠ	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem n
Téměř se nevyskytuje	8,6	5,8	1,1	3,7	7,4	8,7	106
Málo časté	14,1	14,2	13,6	12,8	14,4	12,5	197
Střed/průměr	16,2	31,6	33,0	32,1	27,6	21,7	366
Časté	30,8	26,2	36,4	29,4	37,4	22,2	411
Velmi časté	30,3	22,2	15,9	22,0	13,2	34,9	388
Celkem n	198	225	88	109	257	591	1468
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č.68: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u žáků ŽŠ“ podle zaměření tříd v %

$$\chi^2 = 86,4955 > \chi^2_{0,05} = 31,410; C_{\text{norm}} = 0,2637; \text{stupeň volnosti} = 20; n = 1468$$

Statisticky významná souvislost se prokázala mezi zaměřením tříd a RCH **kouření cigaret u žáků ZŠ**. O silné závislosti mezi jednotlivými znaky vypovídá i hodnota $C_{\text{norm}} = 0,2637$. Polovina respondentů z celkového počtu 1468 se domnívá, že děti kouří velmi často. Nejvíce s tím souhlasí žáci ze sportovních tříd (61 %) a nejméně žáci z jazykových tříd (48 %). Jedna třetina respondentů z jazykových, počítačových a církevních tříd oproti 16 % respondentů ze sportovních tříd hodnotí kouření dětí jako průměrně časté. Podle názorů jedné pětiny respondentů se dětská kuřáci v naší společnosti vyskytují velmi málo či téměř vůbec ne. Nejčastěji tuto odpověď nalezneme u respondentů, kteří navštěvují gymnázium (25 %), sportovní, nevýběrové a jazykové třídy, nejméně u respondentů z počítačových (15 %) a církevních (17 %) tříd.

Graf č. 48: Frekvence výskytu RCH „Kouření cigaret u žáků ZŠ“ podle zaměření tříd

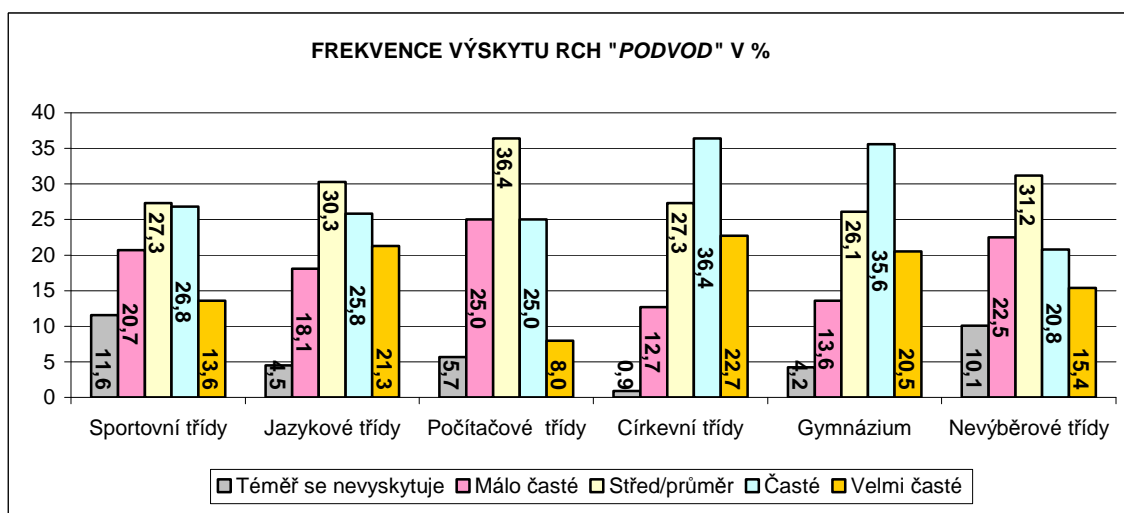
- **Podvod**

PODVOD	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem n
Téměř se nevyskytuje	11,6	4,5	5,6	0,9	4,2	10,1	109
Málo časté	20,7	18,1	25,0	12,7	13,6	22,5	285
Střed/průměr	27,3	30,3	36,4	27,3	26,1	31,2	435
Časté	26,8	25,8	25,0	36,4	35,6	20,8	388
Velmi časté	13,6	21,3	8,0	22,7	20,5	15,4	250
Celkem n	198	221	88	110	264	586	1467
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č. 69: Frekvence výskytu RCH „Podvod“ podle zaměření tříd v %

$\chi^2 = 70,8148 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2399$; stupeň volnosti = 20; n = 1467

Žáci z církevní tříd ve srovnání se žáky počítačových tříd častěji vnímají **podvod** jako velmi rozšířené RCH. Na opačném spektru hodnot jsme nejčastěji zaznamenali odpovědi žáků ze sportovních, počítačových a nevýběrových tříd. Za překvapující zjištění považujeme skutečnost, že jedna třetina respondentů ze sportovních, počítačových a nevýběrových tříd si myslí, že se lidé v naší společnosti podvodů nedopouští příliš často. S tím souhlasí jen 14 % respondentů z církevních tříd a 18 % respondentů z gymnázia.

Graf č.49: Frekvence výskytu RCH „Podvod“ podle zaměření tříd

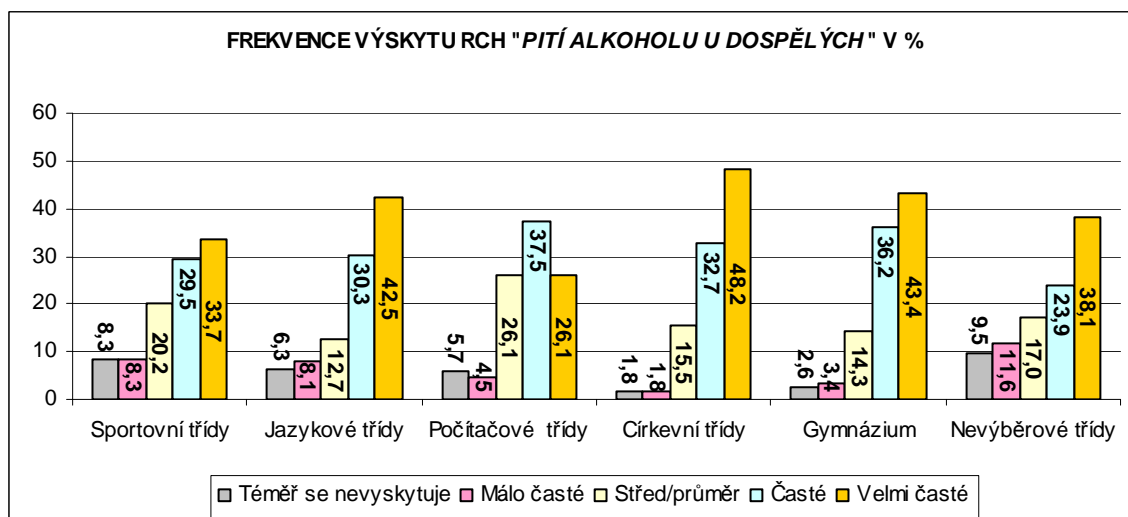
- Pití alkoholu u dospělých**

PITÍ ALKOHOLU U DOSPĚLÝCH	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem n
Téměř se nevyskytuje	8,3	6,3	5,7	1,8	2,6	9,5	99
Málo časté	8,3	8,1	4,5	1,8	3,4	11,6	116
Střed/průměr	20,2	12,7	26,1	15,5	14,3	17,0	243
Časté	29,5	30,3	37,5	32,7	36,2	23,9	427
Velmi časté	33,7	42,5	26,1	48,2	43,4	38,1	570
Celkem n	193	221	88	110	265	578	1455
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č.70 Frekvence výskytu RCH „Pití alkoholu u dospělých“ podle zaměření tříd v %

$\chi^2 = 72,4314 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2435$; stupeň volnosti = 20; n = 1455

Mezi pěticí RCH, které respondenti nejčastěji považují za velmi rozšířené, patří RCH **pití alkoholu dospělých**, které se podle 69 % respondentů vyskytuje v naší společnosti velmi často. S tímto názorem souhlasí 81 % respondentů z církevních tříd, ale jen 62 % respondentů z nevýběrových tříd. Ti si ale naopak myslí, a to 21 % respondentů, že konzumace alkoholu dospělými není u nás příliš rozšířená. Zcela odlišné stanovisko zastávají respondenti z církevních tříd a z gymnázia, u kterých jsme zaznamenali nejmenší četnost odpovědí.

Graf č.50: Frekvence výskytu RCH „Pití alkoholu u dospělých“ podle zaměření tříd

Ze získaných dat vyplývá, že žáci navštěvující třídy s různým zaměřením z hlediska frekvence výskytu RCH hodnotí odlišně RCH **vulgární vyjadřování, pití alkoholu u dospělých, podvod, kouření cigaret u žáků ZŠ, kouření cigaret u dospělých, závislost na TV, PC hrách mobilu a internetu.**

Ukázalo se, že existuje statisticky významná závislost mezi RCH **vulgární vyjadřování, pití alkoholu u dospělých, podvod, kouření cigaret u žáků ZŠ, kouření cigaret u dospělých, závislost na TV, PC hrách mobilu a internetu** a zaměřením, specializací tříd. To potvrzují i hodnoty χ^2 . U výše zmiňovaných RCH platí, že je $\chi^2_{\text{vypočítaný}} > \chi^2_{\text{tabulkový}}$.

U RCH **vulgární vyjadřování, pití alkoholu u dospělých, podvod, kouření cigaret u žáků ZŠ, kouření cigaret u dospělých, závislost na TV, PC hrách mobilu a internetu** přijímáme alternativní hypotézu.

H_A: Názory na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Časté střídání partnerů v lásce	$\chi^2 = 57,1609 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2190$; stupeň volnosti = 20; n = 1432
Divácké násilí	$\chi^2 = 41,5429 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1892$; stupeň volnosti = 20; n = 1409
Domácí násilí	$\chi^2 = 65,5034 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2426$; stupeň volnosti = 20; n = 1326
Graffiti	$\chi^2 = 65,0943 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2351$; stupeň volnosti = 20; n = 1407
Kouření marihuany u žáků ZŠ	$\chi^2 = 61,9730 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2346$; stupeň volnosti = 20; n = 1346
Krádež	$\chi^2 = 70,2505 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2420$; stupeň volnosti = 20; n = 1429
Kyberšikana	$\chi^2 = 50,2312 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2110$; stupeň volnosti = 20; n = 1360
Lhaní	$\chi^2 = 64,4759 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2262$; stupeň volnosti = 20; n = 1510
Pití alkoholu u žáků ZŠ	$\chi^2 = 46,5953 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1978$; stupeň volnosti = 20; n = 1442
Poruchy příjmu potravy	$\chi^2 = 43,2193 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1986$; stupeň volnosti = 20; n = 1326
Projevy rasismu	$\chi^2 = 60,9458 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2260$; stupeň volnosti = 20; n = 1430
Prostituce	$\chi^2 = 40,1883 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1930$; stupeň volnosti = 20; n = 1308
Sebepoškozování se	$\chi^2 = 67,8649 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2431$; stupeň volnosti = 20; n = 1367
Sebevražednost	$\chi^2 = 56,1093 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2263$; stupeň volnosti = 20; n = 1314
Sexuální zneužívání dětí	$\chi^2 = 67,2314 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2477$; stupeň volnosti = 20; n = 1303
Šikana	$\chi^2 = 62,0539 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2252$; stupeň volnosti = 20; n = 1468
Toulání	$\chi^2 = 55,5195 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2204$; stupeň volnosti = 20; n = 1373
Týrání dětí	$\chi^2 = 57,7050 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2268$; stupeň volnosti = 20; n = 1345
Útěky z domova	$\chi^2 = 42,1407 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2015$; stupeň volnosti = 20; n = 1255
Užívání jiných drog	$\chi^2 = 87,4603 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2807$; stupeň volnosti = 20; n = 1300
Vandalismus	$\chi^2 = 39,8854 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1833$; stupeň volnosti = 20; n = 1444
Záškoláctví	$\chi^2 = 50,1932 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2096$; stupeň volnosti = 20; n = 1378
Závislost na výherních a zábavních automatech	$\chi^2 = 57,0854 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2235$; stupeň volnosti = 20; n = 1371

Tabulka č. 71: Přehled hodnot chí-kvadrátu (χ^2) a koeficientu kontingence „ C_{norm} “

Rozdílné názory respondentů navštěvujících třídy s různým zaměřením nalezneme u dalších 23 projevů RCH.

Při analýze dat v rámci druhého třídění dat se rovněž prokázala statisticky významná závislost mezi zaměřením tříd a dvaceti třemi RCH, což nám potvrzuje přehled hodnot χ^2 a koeficientu kontingence „ C_{norm} “ (tab. č. 71).

Vzhledem k tomu, že u výše jmenovaných RCH je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový, můžeme říci, že mezi sledovanými znaky existuje závislost. U žáků, kteří navštěvují třídy s různým zaměřením, jsou statisticky významné rozdíly v názorech na frekvenci výskytu u RCH uvedeného v tabulce č. 71.

U RCH zmiňovaného v tabulce č. 71 přijímáme alternativní hypotézu.

H_A : Názory na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

Závěr

Výsledky výzkumného šetření prokázaly, že respondenti navštěvující sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové třídy a třídy gymnázia mají odlišné názory na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti. Znamená to tedy, že zaměření třídy společně s dalšími faktory ovlivňuje názory respondentů.

Z výsledků také vyplývá, že žáci ze sportovních tříd méně často než žáci z jiných kategorií tříd, zejména ve srovnání s názory žáků jazykových tříd, hodnotí vybraná RCH jako velmi rozšířená. Naopak se častěji u většího počtu rizikového chování přiklánějí k názoru, že se tato RCH chování vyskytují v naší společnosti málo, případně vůbec ne.

8.11 NÁZORY ŽÁKŮ NA MÍRU ZÁVAŽNOSTI RCH PODLE ZAMĚŘENÍ TŘÍD⁶⁹

Výzkumný problém č. 8

„Má zaměření tříd vliv na názory žáků na míru závažnosti rizikového chování?“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením stejné.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

V následující části se budeme zabývat komparací četností odpovědí u žáků, kteří navštěvují sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové třídy a třídy gymnázia. Přehled četností odpovědí v procentech a pořadí RCH⁷⁰ jsme zobrazili v tabulce č. 72.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	Sportovní třídy		Jazykové třídy		Počítačové třídy		Církevní třídy		Gymnázium		Nevýběrové třídy	
	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%	Pořadí	%
Časté střídání partnerů v lásce	29.	17,3	29.	22,4	29.	20,0	28.	28,8	28.	17,0	29.	20,0
Divácké násilí	19.	42,0	21.	44,5	23.	32,1	21.	44,7	20.	40,6	21.	40,4
Domácí násilí	9.	63,5	5.	79,2	9.	74,1	6.	75,7	4.	81,2	6.	70,1
Graffiti	26.	28,1	27.	27,7	27.	22,7	26.	34,0	25.	24,4	26.	32,4
Kouření cigaret u žáků ZŠ	8.	65,8	4.	79,9	3.	79,8	10.	66,0	8.	74,3	9.	62,5
Kouření cigaret u dospělých	22.	36,1	23.	43,0	22.	33,0	19.	49,5	21.	38,5	22.	40,0
Kouření marihuany u žáků ZŠ	7.	67,0	8.	78,2	8.	74,5	8.	73,6	11.	67,8	4.	72,4
Krádež	4.	74,6	6.	78,9	7.	75,0	4.	77,0	5.	78,7	7.	69,0
Kyberšikana	11.	58,4	10.	69,2	11.	65,9	9.	71,3	9.	72,1	10.	62,2
Lhaní	23.	34,2	20.	47,6	24.	29,5	22.	41,4	24.	30,3	25.	36,5
Pití alkoholu u žáků ZŠ	10.	58,4	14.	65,4	12.	64,1	16.	57,8	17.	54,0	11.	57,4
Pití alkoholu u dospělých	27.	26,9	28.	27,4	28.	20,0	27.	32,7	27.	17,1	27.	32,2
Podvod	21.	36,7	19.	50,0	20.	38,4	25.	34,2	23.	36,3	20.	40,5
Poruchy příjmu potravy	18.	48,4	16.	61,6	15.	56,8	18.	53,3	10.	68,8	17.	51,4
Projevy rasismu	14.	55,2	13.	68,0	17.	54,6	12.	60,3	15.	58,8	15.	52,1
Prostituce	25.	31,8	22.	44,0	19.	47,0	13.	59,6	18.	45,0	18.	48,1

⁶⁹ Po potřeby naší práce jsme třídy, které respondenti navštěvují, rozčlenili podle jejich zaměření na třídy: sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové a třídy gymnázia.

⁷⁰ Riziková chování, která žáci nejčastěji považují (1.–5. pořadové místo) za velmi častá, jsme zvýraznili žlutou barvou. Riziková chování, u kterých žáci volili odpověď „Velmi časté“ (nejméně 25.- 29. pořadové místo), jsme zvýraznili modrou barvou.

Sebepoškozování se	15.	52,4	11.	68,6	10.	69,5	17.	56,0	14.	63,5	12.	56,6
Sebevražednost	5.	71,9	7.	78,9	6.	76,1	5.	76,5	6.	78,3	8.	68,9
Sexuální zneužívání dětí	3.	77,3	1.	88,2	1.	88,2	1.	89,8	1.	86,1	1.	79,4
Šikana	6.	70,0	9.	76,8	4.	78,8	7.	74,5	7.	75,3	5.	70,8
Toulání	28.	19,4	26.	30,3	25.	23,4	29.	25,3	26.	24,2	28.	30,4
Týrání dětí	1.	79,2	3.	84,4	2.	86,0	2.	86,0	3.	83,4	3.	75,6
Útěky z domova	13.	56,9	12.	68,1	16.	56,3	11.	65,4	12.	66,1	14.	54,4
Užívání jiných drog	2.	78,3	2.	86,7	5.	76,7	3.	81,6	2.	84,1	2.	76,4
Vandalismus	12.	57,6	15.	65,1	13.	61,4	14.	59,4	13.	65,3	13.	55,8
Vulgární vyjadřování	24.	34,1	25.	31,0	26.	23,0	23.	35,8	29.	15,8	23.	39,4
Záškoláctví	17.	49,5	18.	52,7	14.	57,9	20.	45,4	19.	44,9	19.	47,2
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	20.	37,8	24.	37,2	21.	33,7	24.	34,3	22.	37,4	24.	38,1
Závislost na výherních a zábavních automatech	16.	49,7	17.	58,4	18.	54,1	15.	58,2	16.	55,6	16.	52

Tabulka č.72: Četnost odpovědí žáků podle zaměření tříd

Žáci, kteří navštěvují třídy sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové a třídy gymnázia, nejčastěji vnímají **sexuální zneužívání dětí, týrání dětí, užívání jiných drog** jako velmi závažná RCH⁷¹. Kromě uvedených RCH mezi pětici nejčastěji zvolených RCH také nalezneme **krádeže, šikanu, kouření cigaret u žáků ZŠ, domácí násilí, kouření marihuany u žáků ZŠ a sebevražednost**. Liší se pořadím a četností odpovědí.

Z tabulky č. je patrné, že žáci ze sportovních tříd u více jak jedné třetiny RCH volili baterii odpovědí „*Velmi závažné*“ nejméně častěji. Je tomu tak např. u RCH **domácí násilí**, které 65 % respondentů ze sportovních tříd oproti 81 % respondentů z gymnázia považuje za velmi závažné RCH. Rovněž **kyberšikana** hodnotí respondenti ze sportovních tříd méně častěji (58 %) než respondenti z gymnázia (72 %) jako velmi závažné RCH. Méně respondentů ze sportovních tříd ve srovnání s respondenty z gymnázia si myslí, že **poruchy příjmu potravy** patří mezi velmi závažné RCH. Rozdíl četnosti odpovědí činí 20 %.

Při komparaci četnosti odpovědí se ukázalo, že u žáků z jazykových tříd nalezneme největší četnost odpovědí „*Velmi závažné RCH*“, a to u jedné třetiny RCH. Žáci z jazykových tříd hodnotí častěji např. RCH: **krádeže, projevy rasismu, útěky z domova, užívání jiných drog** a další za velmi závažné RCH oproti respondentům ze tříd s jiným

⁷¹ Při interpretaci dat vycházíme z četností odpovědí, které jsme zaznamenali u baterie odpovědí „*Velmi závažné*“ rizikové chování.

zaměřením. U žáků z církevních tříd se objevuje největší četnost odpovědí u sedmi RCH, a to např. u RCH: **graffiti, kouření cigaret u dospělých, prostituce** atd.

Při porovnávání četností odpovědí mezi jednotlivými kategoriemi tříd jsme zaznamenali překvapivé zjištění. Žáci, kteří chodí do jazykových tříd, téměř všem RCH (27) přisuzují vysokou míru společenské závažnosti a nebezpečnosti častěji než žáci ze sportovních tříd. Výjimku tvoří dvě RCH, a to **kouření cigaret u dospělých a závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu**, která naopak častěji za velmi závažná považují žáci ze sportovních tříd. Domníváme se, že tento odlišný postoj může být ovlivněn poměrem dívek a chlapců ve sportovních a jazykových třídách.

U 24 projevů rizikového chování se při analýze dat v rámci druhého třídění prokázalo, že na názorech žáků na míru závažnosti RCH se také podílí i zaměření tříd, které respondenti navštěvují. O existenci závislosti mezi zaměřením tříd a RCH vypovídají i hodnoty chí-kvadrátu (**chi²**) u jednotlivých RCH. Závislost mezi znaky potvrzuje i hodnota koeficientu kontingence „C_{norm}“, která představuje středně silnou a silnou míru závislosti mezi sledovanými znaky.

K tabulárnímu a grafickému zpracování jsme si vybrali čtyři RCH, které respondenti nejčastěji hodnotili jako závažné a u kterých se prokázala statisticky významná závislost mezi sledovanými znaky. Zbývající RCH jsme zpracovali do přehledu, ve kterém jsou u každého RCH uvedeny hodnoty chí-kvadrátu (**chi²**), koeficientu kontingence „C_{norm}“, hodnoty stupně volnosti a celkové četnost odpovědí.

V RÁMCI DRUHÉHO TŘÍDĚNÍ DAT SE PROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI RŮZNÝM ZAMĚŘENÍM TŘÍD A RCH:

- ***Sexuální zneužívání dětí***

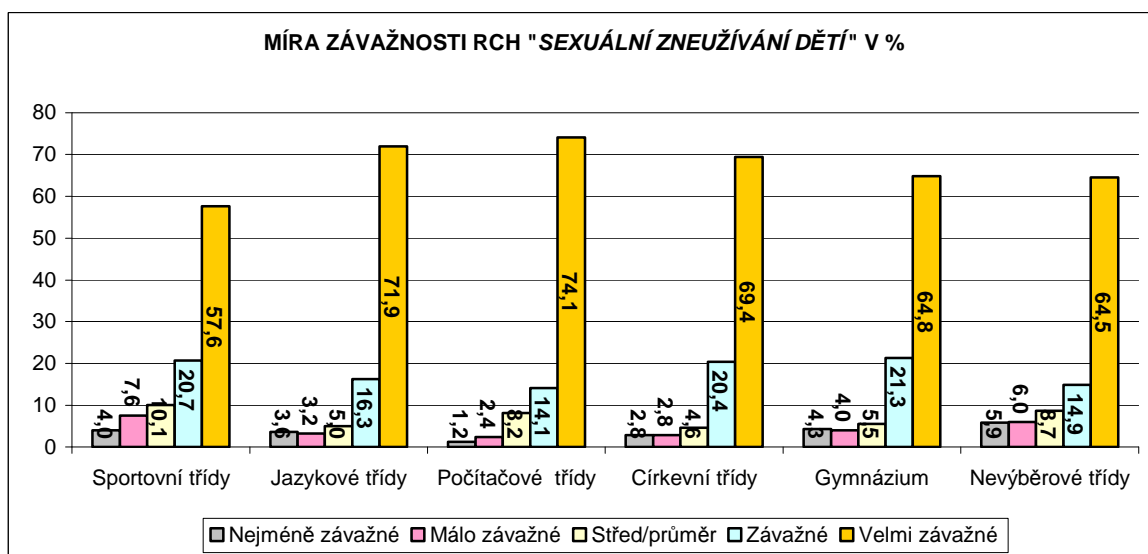
Sexuální zneužívání dětí považují žáci ze tříd různě zaměřených nejčastěji za velmi závažné RCH, ale přesto jsou zřejmé rozdíly mezi názory žáků jednotlivých kategorií tříd. Sexuální zneužívání dětí hodnotí jako velmi závažné téměř naprostá většina respondentů z církevních tříd, a to 90 %. Podobné zastoupení četností nalezneme i u respondentů z jazykových, počítačových tříd (88 %) a z gymnázia (86 %). S tím souhlasí ale jen 77 % respondentů ze sportovních tříd. Pro 135 respondentů (9 %) představuje sexuální

zneužívání dětí velice malou společenskou závažnost. Nejčastěji se k tomuto názoru přiklánějí respondenti ze sportovních a nevýběrových tříd (12 %).

SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem
Nejméně závažné	4,0	3,6	1,2	2,8	4,4	5,9	64
Málo závažné	7,6	3,2	2,4	2,8	4,0	6,0	71
Střed/průměr	10,1	5,0	8,2	4,6	5,5	8,7	106
Závažné	20,7	16,3	14,1	20,4	21,3	14,9	249
Velmi závažné	57,6	71,9	74,1	69,4	64,8	64,5	939
Celkem n	198	221	85	108	253	564	1429
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č. 73: Míra závažnosti RCH „Sexuální zneužívání dětí“ podle zaměření tříd v %

$$\chi^2 = 32,4617 > \chi^2_{0,05} = 31,410; C_{norm} = 0,1666; \text{stupeň volnosti} = 20; n = 1429$$

Graf č.51: Míra závažnosti RCH „Sexuální zneužívání dětí“ podle zaměření tříd

- **Týrání dětí**

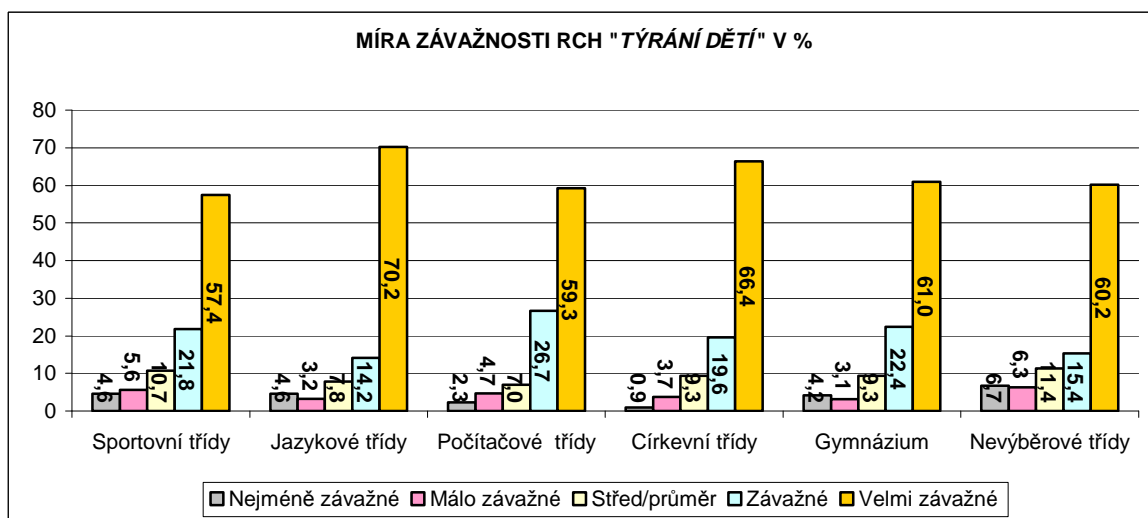
Z celkového počtu 1438 považuje **týrání dětí** za velmi závažné 1154 (80 %) respondentů. Názorovou shodu nalezneme u respondentů z jazykových, počítačových, církevních tříd a z gymnázia, kteří se ve srovnání s respondenty ze sportovních a nevýběrových tříd častěji domnívají, že týrání dětí patří mezi velmi závažné RCH. Rozdíl četností odpovědí činí 10 %. Naopak na opačném spektru hodnot jsme zaznamenali nejčastěji

odpovědi u respondentů, kteří navštěvují právě nevýběrové (13 %) a sportovní třídy (10 %), nejméně u respondentů z církevních tříd (5 %).

TÝRÁNÍ DĚTÍ	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem
Nejméně závažné	4,6	4,6	2,3	0,9	4,2	6,7	71
Málo závažné	5,6	3,2	4,7	3,8	3,1	6,3	70
Střed/průměr	10,6	7,8	7,0	9,3	9,3	11,4	143
Závažné	21,8	14,2	26,7	19,6	22,4	15,4	264
Velmi závažné	57,4	70,2	59,3	66,4	61,0	60,2	890
Celkem n	197	218	86	107	259	571	1438
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č. 74: Míra závažnosti RCH „Týrání dětí“ podle zaměření tříd v %

$$\chi^2 = 32,9891 > \chi^2_{0,05} = 31,410; C_{norm} = 0,1674; \text{stupeň volnosti} = 20; n = 1438$$

Graf č. 52: Míra závažnosti RCH „Týrání dětí“ podle zaměření tříd

- Domácí násilí**

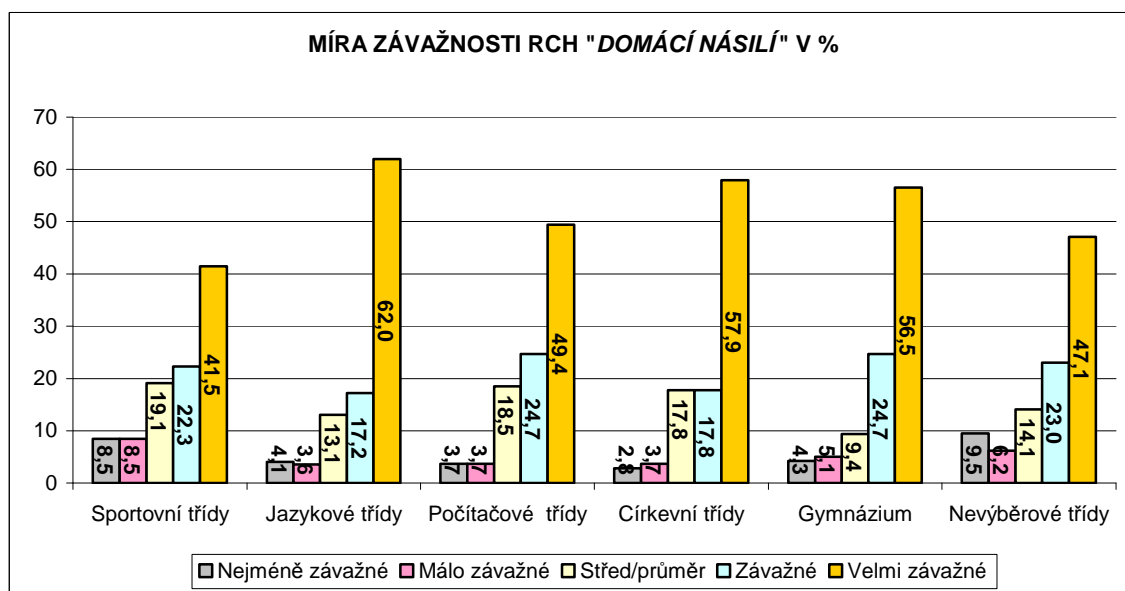
U RCH **domácí násilí** nalezneme rozdíly u všech třech baterií odpovědí, a to zejména mezi respondenty, kteří navštěvují gymnázium a sportovní třídy. Respondenti z gymnázia (81 %) ve srovnání se žáky se sportovních tříd (64 %) hodnotí častěji domácí násilí jako velmi závažné rizikové chování. 19 % respondentů ze sportovních tříd považuje uvedené RCH za průměrně závažné. S tím souhlasí o 10 % méně respondentů z gymnázia.

Zarážející je skutečnost, že chování, jehož prostřednictvím opakovaně dochází k fyzickému násilí, ke snižování lidské důstojnosti mezi jedinci, kteří sdílejí společnou domácnost, je u 12 % považováno za málo závažné. Nejčastěji tento postoj opět zastávají respondenti z nevyběrových (16 %) a sportovních tříd (17 %).

DOMÁCÍ NÁSILÍ	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem
Nejméně závažné	8,6	4,1	3,7	2,8	4,3	9,5	95
Málo závažné	8,5	3,6	3,7	3,7	5,1	6,2	79
Střed/průměr	19,1	13,1	18,5	17,8	9,4	14,2	202
Závažné	22,3	17,2	24,7	17,8	24,7	23,0	311
Velmi závažné	41,5	62,0	49,4	57,9	56,5	47,1	725
Celkem n	188	221	81	107	255	560	1412
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č. 75: Míra závažnosti RCH „Domácí násilí“ podle zaměření tříd v %

$$\chi^2 = 48,0130 > \chi^2_{0,05} = 31,410; C_{norm} = 0,2027; \text{stupeň volnosti} = 20; n = 1438$$

Graf č. 53: Míra závažnosti RCH „Domácí násilí“ podle zaměření tříd

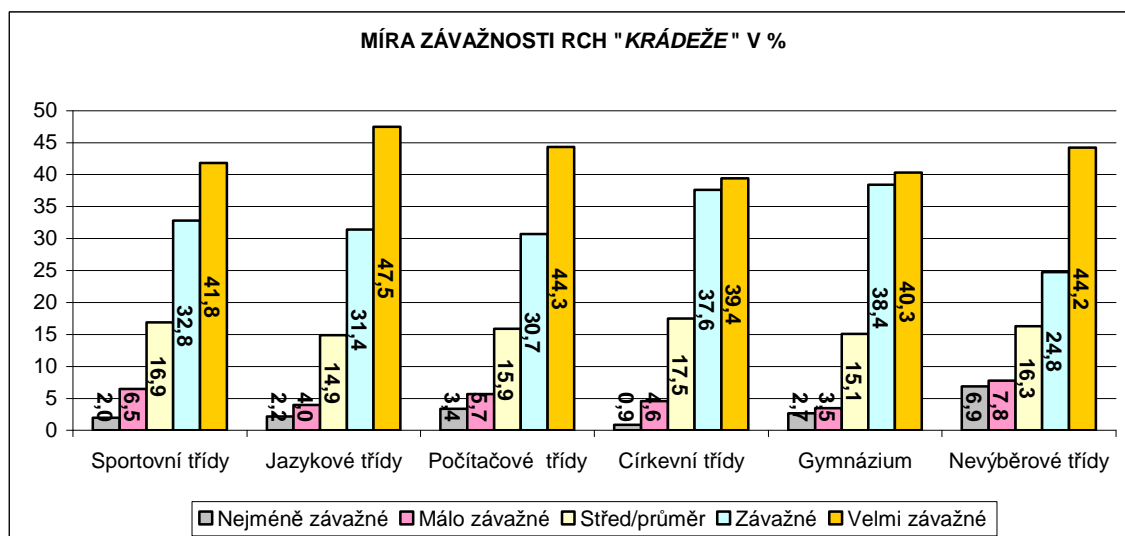

- **Krádeže**

KRÁDEŽE	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem
Nejméně závažné	2,0	2,2	3,4	0,9	2,7	6,9	61
Málo závažné	6,5	4,0	5,7	4,6	3,5	7,8	87
Střed/průměr	16,9	14,9	15,9	17,5	15,1	16,3	236
Závažné	32,8	31,4	30,7	37,6	38,4	24,8	450
Velmi závažné	41,8	47,5	44,3	39,4	40,3	44,2	638
Celkem n	201	223	88	109	258	593	1472
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č. 76: Míra závažnosti RCH „Krádeže“ podle zaměření tříd v %

$$\chi^2 = 43,5021 > \chi^2_{0,05} = 31,410; C_{norm} = 0,1894; \text{stupeň volnosti} = 20; n = 1472$$

Graf č. 54: Míra závažnosti RCH „Krádeže“ podle zaměření tříd

Ze získaných údajů je patrné, že u RCH **krádeže** ovlivňuje zaměření tříd názory respondentů na míru závažnosti. Za velmi závažné RCH považují krádeže více jak tři čtvrtiny respondentů z počítačových tříd a z gymnázia (79 %) a naopak o 10 % méně respondentů z nevýběrových tříd. Jako málo závažné RCH hodnotí krádeže nejčastěji respondenti z nevýběrových škol (15 %), z církevních tříd s tímto názorem souhlasí nejméně respondentů, a to 6 % odpovědí.

Z výsledků výzkumného šetření je patrné, že žáci, kteří navštěvují třídy s různým zaměřením, hodnotí RCH **krádeže, domácí násilí, týrání dětí a sexuální zneužívání dětí odlišně.**

Vzhledem ke skutečnosti, že u výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový, můžeme konstatovat, že existuje statisticky významná závislost mezi sledovanými znaky.

U RCH **krádeže, domácí násilí, týrání dětí a sexuální zneužívání dětí** přijímáme alternativní hypotézu.

H_A: Názory na míru závažnosti výše uvedených RCH jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

Rozdílné názory respondentů, kteří chodí do tříd s různým zaměřením, se objevují u dalších dvaceti RCH.

V rámci druhého třídění dat se rovněž prokázala statisticky významná souvislost mezi zaměřením tříd a dvaceti RCH, o čemž svědčí i hodnoty chí-kvadrátu (χ^2) a hodnoty koeficientu kontingence „C_{norm}“, které nalezneme v následující tabulce.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Časté střídání partnerů v lásce	$\chi^2 = 32,1084 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1707; stupeň volnosti = 20; n = 1493
Divácké násilí	$\chi^2 = 41,6950 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1894; stupeň volnosti = 20; n = 1463
Graffiti	$\chi^2 = 37,5505 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1808; stupeň volnosti = 20; n = 1377
Kouření cigaret u žáků ZŠ	$\chi^2 = 82,1294 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,2556; stupeň volnosti = 20; n = 1454
Kouření cigaret u dospělých	$\chi^2 = 41,3102 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1866; stupeň volnosti = 20; n = 1475
Kyberšikana	$\chi^2 = 45,8383 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1968; stupeň volnosti = 20; n = 1368
Lhaní	$\chi^2 = 37,6400 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1753; stupeň volnosti = 20; n = 1424
Pití alkoholu u dospělých	$\chi^2 = 61,7583 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,2324; stupeň volnosti = 20; n = 1489
Podvod	$\chi^2 = 48,1111 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1995; stupeň volnosti = 20; n = 1442
Poruchy příjmu potravy	$\chi^2 = 43,7639 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1953; stupeň volnosti = 20; n = 1438
Projevy rasismu	$\chi^2 = 41,9601 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1894; stupeň volnosti = 20; n = 1434

Prostituce	$\chi^2 = 63,2687 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2353$; stupeň volnosti = 20; n = 1469
Sebeпоškozování se	$\chi^2 = 37,9840 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1811$; stupeň volnosti = 20; n = 1414
Sebevražednost	$\chi^2 = 34,5507 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1721$; stupeň volnosti = 20; n = 1474
Šikana	$\chi^2 = 36,3996 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1735$; stupeň volnosti = 20; n = 1454
Toulání	$\chi^2 = 36,0471 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1794$; stupeň volnosti = 20; n = 1411
Útěky z domova	$\chi^2 = 62,6239 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2332$; stupeň volnosti = 20; n = 1365
Vandalismus	$\chi^2 = 38,4543 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1782$; stupeň volnosti = 20; n = 1390
Vulgární vyjadřování	$\chi^2 = 79,9688 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2553$; stupeň volnosti = 20; n = 1429
Závislost na výherních a zábavních automatech	$\chi^2 = 48,2768 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,2031$; stupeň volnosti = 20; n = 1410

Tabulka č.77: Přehled hodnot chí-kvadrátu (χ^2) a koeficientu kontingence „ C_{norm} “

Přehled hodnot chí-kvadrátu χ^2 a hodnot koeficientu kontingence „ C_{norm} “ zpracovaný v tabulce č. nám ukazuje, že u všech výše zmiňovaných RCH je χ^2 vypočítaný $>$ χ^2 tabulkový. Znamená to tedy, že existuje statisticky významná závislost mezi zaměřením tříd a RCH zobrazeného v tabulce č.77.

Proto u RCH uvedeného v tabulce č. 77 přijímáme alternativní hypotézu.

H_A : Názory na míru závažnosti RCH jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

Při zpracování získaných dat jsme u pěti RCH zaznamenali názorovou shodu mezi respondenty, kteří navštěvují třídy s různým zaměřením. To nám potvrzují i hodnoty chí-kvadrátu (χ^2) a hodnoty C_{norm} , které prozrazují slabou závislost mezi sledovanými znaky.

U dvou RCH jsme získaná data zpracovali tabulárně a graficky pomocí histogramu četností. Jedná se RCH, která respondenti hodnotí nejčastěji jako velmi závažná. Zbývající tři RCH, u kterých jsme nezaznamenali statisticky významnou souvislost mezi sledovanými znaky, jsme zpracovali do přehledu, ve kterém jsou u každého RCH uvedeny hodnoty testu

chí-kvadrátu (χ^2), Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence „ C_{norm} “, stupně volnosti a celkové četnost odpovědí.

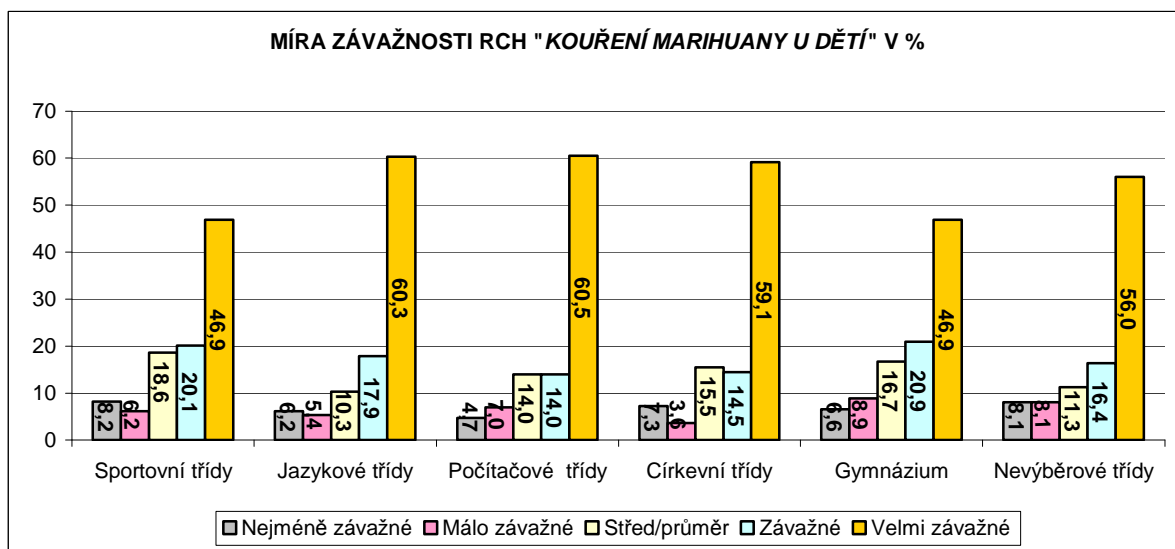
V RÁMCI DRUHÉHO TRÍDĚNÍ DAT SE NEPROKÁZALA STATISTICKY VÝZNAMNÁ SOUVISLOST MEZI RŮZNÝM ZAMĚŘENÍM TŘÍD A RCH:

- *Kouření marihuany u žáků ZŠ*

KOURENÍ MARIHUANY U ŽÁKŮ ZŠ	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem
Nejméně závažné	8,2	6,2	4,6	7,3	6,6	8,1	105
Málo závažné	6,2	5,4	7,0	3,6	8,9	8,1	103
Střed/průměr	18,6	10,2	14,0	15,5	16,7	11,3	195
Závažné	20,1	17,9	14,0	14,5	20,9	16,4	254
Velmi závažné	46,9	60,3	60,5	59,1	46,9	56,0	781
Celkem n	194	224	86	110	258	566	1438
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č. 78: Míra závažnosti RCH „Kouření marihuany u žáků ZŠ“ podle zaměření tříd v %

$\chi^2 = 28,1349 < \chi^2_{0,05} = 31,410$; $C_{norm} = 0,1549$; stupeň volnosti = 20; n = 1399

Graf č. 55: Míra závažnosti RCH „Kouření marihuany u žáků ZŠ“ podle zaměření tříd v %

Výrazné rozdíly odpovědích u respondentů navštěvující třídy s různým zaměřením jsme nezaznamenali u RCH **kouření marihuany u žáků ZŠ**. U respondentů ze sportovních tříd a z gymnázia panuje názorová shoda ve všech bateriích odpovědí. Respondenti

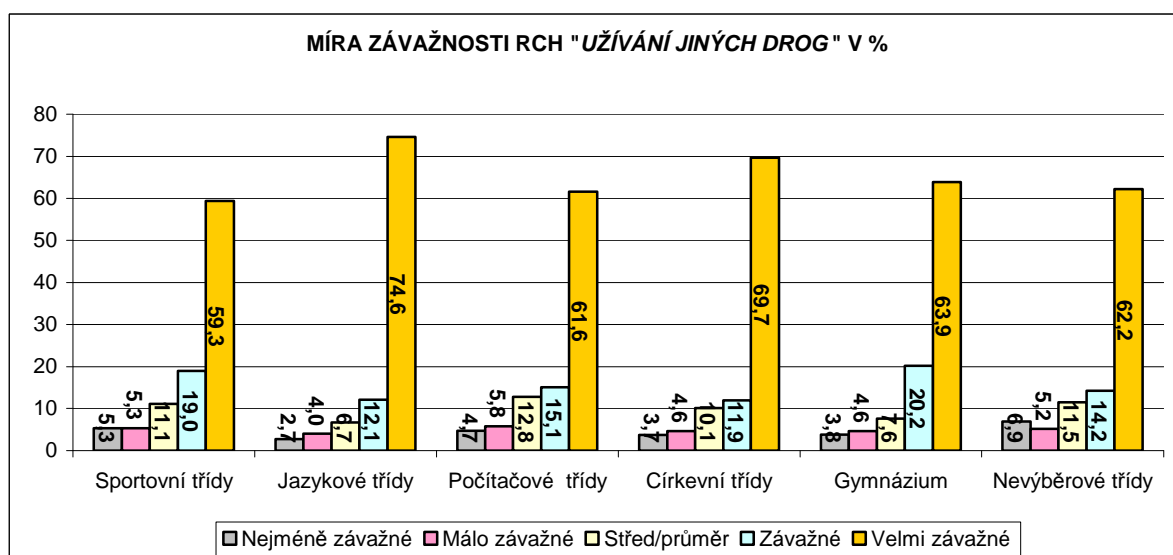
z jazykových, počítačových a církevních tříd zastávají podobné názory také ve všech bateriích odpovědí. Nejčastěji považují kouření marihuany za velmi závažné RCH žáci z jazykových tříd (78 %), nejméně častěji žáci ze sportovních tříd (67 %). Ti se naopak společně s respondenty z gymnázia a z nevýběrových tříd přiklánějí nejčastěji k názoru, že kouření marihuany u žáků ZŠ není příliš závažné RCH.

- *Užívání jiných drog*

UŽÍVÁNÍ JINÝCH DROG	Sportovní třídy	Jazykové třídy	Počítačové třídy	Církevní třídy	Gymnázium	Nevýběrové třídy	Celkem
Nejméně závažné	5,3	2,6	4,7	3,7	3,7	6,9	73
Málo závažné	5,3	4,0	5,8	4,6	4,6	5,2	70
Střed/průměr	11,1	6,7	12,8	10,1	7,6	11,5	143
Závažné	19,0	12,1	15,1	11,9	20,2	14,2	222
Velmi závažné	59,3	74,6	61,6	69,7	63,9	62,2	926
Celkem n	189	224	86	109	263	563	1434
Celkem %	100	100	100	100	100	100	

Tabulka č.79: Míra závažnosti RCH „Užívání jiných drog“ podle zaměření tříd v %

$$\chi^2 = 28,3782 < \chi^2_{0,05} = 31,410; C_{\text{norm}} = 0,1557; \text{stupeň volnosti} = 20; n = 1412$$

Graf č.56: Míra závažnosti RCH „Užívání jiných drog“ podle zaměření tříd

Údaje v tabulce č. ukazují, že zaměření třídy nemá vliv na názory respondentů, což dokládá i hodnota testu dobré shody chí-kvadrátu (χ^2), která potvrzuje, že mezi

sledovanými znaky neexistuje statisticky významná závislost. Více jak tři čtvrtiny respondentů ze sportovních, počítačových a nevyběrových tříd je přesvědčeno, že následky způsobené užíváním drog jsou pro jednotlivce velmi závažné. S tím souhlasí přes 80 % respondentů z jazykových, církevních tříd a z gymnázia. Názory respondentů se příliš neliší ani na opačném spektru hodnot. Mírné rozdíly v četností odpovědí nalezneme mezi žáky navštěvující sportovní, počítačové, nevyběrové třídy a žáky z jazykových, církevních tříd a z gymnázia. Rozdíl četností nepřesáhl 5%.

Z výsledků je zřejmé, že zaměření tříd neovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti u RCH **kouření marihuany u žáků ZŠ a užívání jiných drog**.

Vzhledem k tomu, že u výše jmenovaných RCH je χ^2 vypočítaný $<$ χ^2 tabulkový, můžeme říci, že mezi sledovanými znaky neexistuje závislost, že u žáků navštěvující třídy s různým zaměřením nejsou statisticky významné rozdíly v názorech na míru závažnosti u těchto dvou RCH.

U RCH **kouření marihuany u žáků ZŠ a užívání jiných drog** se potvrdila nulová hypotéza.

H₀: Názory na míru závažnosti RCH se u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením neliší.

V rámci druhého třídění dat se neprokázala statisticky významná souvislost mezi zaměřením tříd a dalšími třemi RCH, což nám potvrzuje přehled hodnot χ^2 a koeficientu kontingence „C_{norm}“ (tab. č.80)

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	HODNOTY: χ^2; C_{norm}; stupeň volnosti; celková četnost
Pití alkoholu u žáků ZŠ	$\chi^2 = 25,8966 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1473; stupeň volnosti = 20; n = 1346
Záškoláctví	$\chi^2 = 25,0718 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1456; stupeň volnosti = 20; n = 1438
Závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu	$\chi^2 = 28,6024 > \chi^2_{0,05} = 31,410$; C _{norm} = 0,1545; stupeň volnosti = 20; n = 1364

Tabulka č. 8: Přehled hodnot chí-kvadrátu (χ^2) a koeficientu kontingence „C_{norm}“

Na základě zjištění, že χ^2 vypočítaný $<$ χ^2 tabulkový, můžeme říci, že neexistuje závislost mezi sledovanými znaky. U **pití alkoholu u žáků ZŠ, záškoláctví a závislost na**

TV, PC hrách, mobilu a internetu“ neexistuje statisticky významný rozdíl mezi názory respondentů navštěvující třídy s různým zaměřením.

U RCH pití alkoholu u žáků ZŠ, záškoláctví“ a závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu“ přijímáme nulovou hypotézu.

H₀: Názory na míru závažnosti RCH se u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením neliší.

Závěr

Ze získaných dat vyplývá, že respondenti ze sportovních, jazykových, počítačových, církevních, nevýběrových tříd a ze tříd gymnázia mají rozdílné názory na míru závažnosti u většiny RCH, a to u 24 projevů rizikového chování. Můžeme tedy konstatovat, že zaměření třídy u většiny RCH patří mezi faktory, které se mohou podílet na utváření názorů respondentů na míru závažnosti RCH.

U RCH pití alkoholu u žáků ZŠ, záškoláctví, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, kouření marihuany u žáků ZŠ a užívání jiných drog jsme naopak zaznamenali názorovou shodu mezi respondenty bez ohledu na zaměření tříd, které navštěvují. Jedná se především o RCH, které můžeme zařadit do skupiny závislostního chování.

Ze získaných dat také vyplývá, že žáci nevýběrových, ale především sportovních tříd méně často přisuzují sledovanému RCH vysokou míru závažnosti. Spíše naopak se častěji přiklánějí k názoru, že tato RCH nejsou příliš závažná, že nepředstavují pro člověka a jeho okolí příliš velké nebezpečí, riziko. Domníváme se, že tento tolerantní postoj žáků ze sportovních tříd může být ovlivněn většinovým zastoupením chlapců ve sportovních třídách.

8.12 ZÁVĚRY EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ A DISKUZE

V rámci našeho výzkumného šetření, které jsme realizovali u žáků 5.–9. ročníků základních škol a tomu odpovídajících ročníků nižšího gymnázia v okresním městě Olomouckého kraje, jsme zjišťovali názory žáků na frekvenci výskytu projevů rizikového chování a míru závažnosti, kterou žáci těmto projevům přisuzují.

Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že **za velmi rozšířené** žáci považují takové rizikové chování, se kterým se setkávají v rodině, škole, vrstevnické skupině či s nimi mají osobní zkušenost.

Jako velmi časté RCH vnímají žáci **vulgární vyjadřování**, které 83 % respondentů považuje za rozšířený způsob komunikace, jen necelých 8 % nepovažuje vulgarismy za příliš častou součást naší komunikace. Rovněž jako rozšířenou hodnotí respondenti **závislost na TV, PC hrách, internetu a mobilu**, a to 68 % respondentů. Častěji tento názor zastávají dívky než chlapci. Sledování televize, surfování po internetu, hraní počítačových her, užívání mobilního telefonu patří mezi velmi časté způsoby trávení volného času u dětí a mládeže, což potvrzují i např. L. Csémy, F. D. Krch, H. Provazníková, J. Rážová, H. Sovinová (2005); M. Dulovics (2011) M. Kalman a kol.(2011) ve svých studiích.

Za velmi časté rizikové chování považují žáci také **konzumaci alkoholických nápojů a kouření cigaret u dospělé populace**, tedy užívání legálních návykových látek. **Konzumace alkoholu u dospělých** je velmi rozšířená podle názorů 69 % respondentů a **kouření cigaret u dospělých** podle názorů 65 % respondentů. Názory žáků na frekvenci výskytu RCH kouření cigaret dospělými potvrzují i výzkumy prevalence kuřáctví v ČR v dospělé populaci⁷² v letech 1997 – 2011 (Sovinová, Sadílek, Csémy 2011; 2012).

Dívky opět častěji než chlapci vnímají konzumaci alkoholu a kouření u dospělých jako velmi rozšířené RCH. Překvapivé zjištění jsme zaznamenali u žáků církevních tříd, kteří jsou více než žáci z ostatních tříd přesvědčeni, že užívání těchto legálních látek je velmi časté.

Mezi pěti nejvíce rozšířeného RCH respondenti také respondenti řadí **kouření cigaret u žáků ZŠ**, a to i přes fakt, že prodej tabákových výrobků je u nás osobám do 18 let zakázán. Polovina respondentů (54 %) považuje kouření cigaret u žáků ZŠ za velmi rozšířené. Jen dvě desetiny respondentů si myslí, že kouření cigaret u žáků ZŠ je málo

---

⁷² V rámci výzkumů prevalence kuřáctví v České republice byli osloveni respondenti od 15 – 64 let.

rozšířené nebo se téměř nevyskytuje. Více chlapců než dívek považuje kouření mezi žáky ZŠ za častý projev RCH. S přibývajícím věkem postupně narůstá počet respondentů, kteří vnímají kouření u dětí jako velmi časté.

Nejnovější studie HBSC z roku 2010 ukazují, že mezi roky 2006 až 2010 vzrostla prevalence denních a pravidelných kuřáků ve všech věkových kategoriích (11, 13, 15 let) u obou pohlaví, zejména ale u dívek⁷³, které podle výzkumu kouří více než chlapci (Kalman et al., 2011)⁷⁴.

Za velmi rozšířené respondenti také považují kromě **lhaní, podvodu, graffiti také záškoláctví a pití alkoholických nápojů u žáků ZŠ**, jež se umístily v první třetině přehledu četností odpovědí.

Záškoláctví vnímá polovina respondentů jako velmi rozšířené, jedna čtvrtina si myslí, že není příliš časté a více jak jedna čtvrtina respondentů považuje toto RCH za průměrně časté.

Jako častější RCH považují záškoláctví překvapivě více žáci z vesnických škol (31 % respondentů). Podle názorů jedné čtvrtiny žáků ze sídlištních škol je „chození za školu“ velmi častým jevem. S tím souhlasí ale jen 19 % žáků ze škol centru města. Spíše bychom ale očekávali větší četnost odpovědí u žáků, kteří navštěvují školy v centru města a na sídlišti, neboť se domníváme, že větší anonymita ve městě může přispět k častějšímu „chození za školu“.

U výše zmiňovaného RCH je patrný nárůst četností odpovědí u žáků 8. a 9. ročníků, kteří častěji oproti žákům nižších ročníků vnímají záškoláctví jako velmi rozšířené RCH. Domníváme se, že názory žáků 8. a 9. ročníků jsou do určité míry ovlivněny vlastní zkušeností, neboť i v rámci naší pedagogické praxe se častěji setkáváme s případy záškoláctví právě u žáků těchto ročníků. Tento trend potvrzuje i M. Blatný a kol. (2006), kteří na rozsáhlém výzkumném vzorku žáků ve věku 12, 14 a 16 let zjistili, že s věkem prevalence záškoláctví výrazně stoupá, k nárůstu záškoláctví dochází u 14letých, zejména ale u 16letých žáků⁷⁵.

---

⁷³ M. Kalman et al.(2011) uvádějí, že 28 % dívek a 22 % chlapců ve věku 15 let kouří alespoň 1x týdně (v roce 2006 kouřilo 24 % patnáctiletých dívek a 20 % chlapců stejného věku alespoň 1x týdně).

⁷⁴ Naopak studie ESPAD 2011 uvádí, že ve srovnání s rokem 2007 zůstává denní kuřáctví i silné kuřáctví (11 a více vykouřených cigaret denně) na stejné úrovni. Alespoň jednou v životě kouřilo 75 % šestnáctiletých, v posledních 30 dnech to bylo 42 % respondentů. Mezi chlapci bylo 27 % denních kuřáků, u dívek činila prevalence denního kouření 24 % (Csémy, Chomymová, 2012).

⁷⁵ Ve kohortě 12letých žáků uvedlo, že bylo jedenkrát v posledním roce za školu 6,5 % chlapců a 4,3% dívek, v kohortě 16letých žáků tuto skutečnost uvedlo 31 % chlapců a 34 % dívek (Blatný a kol., 2006).

Signifikantní rozdíly se objevují také u žáků různého pohlaví. Dívky častěji hodnotí záškoláctví jako velmi časté (28% respondentů) než chlapci (16% respondentů). Souvisí to zřejmě s tím, že dívky častěji „chodí za školu“ než chlapci, což potvrzují i výsledky studie M. Blatného a kol. (2006).⁷⁶

Pití alkoholických nápojů u žáků ZŠ považuje 45 % respondentů za **velmi časté** rizikové chování. Podle názorů jedné čtvrtiny respondentů děti konzumují alkohol průměrně, necelá jedna třetina respondentů se domnívá, že děti nepijí alkohol příliš často.

Rozdílné názory jsme zaznamenali u žáků jednotlivých ročníků. S přibývajícím věkem se opět zvyšuje počet žáků, kteří považují pití alkoholu za velmi časté RCH. Dvě pětiny pátááků a šestááků se domnívají, že pití alkoholu u dětí je málo časté, s tímto názorem souhlasí jedna čtvrtina osmááků a 17% devátááků. Naopak podle dvou třetin devátááků a poloviny osmááků je konzumace alkoholu u dětské populace rozšířena často, s tím souhlasí jen jedna třetina pátááků a šestááků. Názory žáků jsou podle nás opět ovlivněny osobní zkušeností s konzumací alkoholu, což potvrzují i výsledky HBSC z roku 2010.⁷⁷

Ve druhé třetině pořadí četností odpovědí se objevují např. **krádeže, projevy rasismu, vandalismus, prostituce šikana a kyberšikana**.

Téměř 40 % respondentů se domnívá, že **šikana** patří mezi časté RCH, 30% respondentů se přiklání spíše k názoru, že se jedná o průměrně se vyskytující RCH a 30% ji hodnotí jako málo častou. Názory žáků na potvrzují výsledky šetření M. Havlínové, M. Koláře, (2001), které prokázalo, že v České republice je šikanováno přibližně 41% žáků.

Podle necelé jedné třetiny dotázaných je **kyberšikana** rozšířená často, naopak podle 42 % dotázaných se jedná o málo časté RCH.

V poslední třetině pořadí četností odpovědí nalezneme RCH, která souvisí s užíváním násilím. Jedná se o **týrání dětí, sexuální zneužívání dětí, domácí násilí, sebepoškození**.

Mezi rizikové chování, které se dle názorů respondentů vyskytuje méně, patří **poruchy příjmu potravy, sebevraždy a útěky z domova**. Rovněž **kouření marihuany u žáků ZŠ** (28 %) a **užívání jiných drog** (25 %) je žáky hodnoceno jako méně časté RCH.

---

⁷⁶ Roční prevalence záškoláctví (jedenkrát v posledním roce) byla u dívek 19,5%, u chlapců 16,5%. Roční prevalence záškoláctví (nejméně třikrát v posledním roce) u dívek dosahovala 7,7%, u chlapců 6,7% (Blatný a kol., 2006).

⁷⁷ M. Kalman et al. (2011) uvádějí, že 5 % jedenáctiletých dívek a 10% jedenáctiletých chlapců konzumuje alkohol alespoň 1 x týdně, u patnáctiletých žáků je to 33% dívek a 44% chlapců.

Z výsledků výzkumného šetření je tak zřejmé, že za nejčastější RCH považují respondenti rizikové chování, které je obklopuje a je součástí jejich každodenního života, se kterými se často setkávají v rámci rodiny či vrstevnických skupin a která jsou naší společností do jisté míry tolerována a není jim přikládána větší v míra závažnosti.

Můžeme říci, že názory dívek na frekvenci výskytu RCH se u většiny rizikového chování liší od názorů chlapců. Dívky uvedené RCH považují za častější v naší společnosti, naopak chlapci se přiklánějí k názoru, že tato RCH jsou v naší společnosti méně rozšířená.

Výsledky výzkumného šetření rovněž prokázaly, že respondenti navštěvující sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové třídy a třídy gymnázia mají odlišné názory na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti. Znamená to tedy, že zaměření třídy společně s dalšími faktory ovlivňuje názory respondentů.

Z výsledků také vyplývá, že žáci ze sportovních tříd méně než žáci z jiných kategorií tříd hodnotí vybrané RCH jako velmi časté. Podle žáků sportovních tříd je většina projevů rizikového chování zastoupena v naší společnosti méně. Výrazné rozdíly nalezneme mezi názory respondentů ze sportovních a jazykových tříd, kde rozdíl četností odpovědí u některých projevů RCH dosahuje až 10 %.

Na základě údajů zjištěných výzkumným šetřením se prokázalo, že u většiny (28) RCH jsou názory respondentů na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti ovlivněny umístěním školy v určité lokalitě. Potvrdila se naše domněnka, že umístění školy v určité lokalitě může vedle jiných faktorů determinovat směr názorů respondentů.

Překvapivým zjištěním pro nás bylo, že respondenti z vesnických škol a ze škol na malém městě považují více projevů RCH za častější než respondenti navštěvující školy v jiných lokalitách. Spíše bychom větší četnost odpovědí očekávali u žáků navštěvující školy ve větším městě, tedy školy sídlištní a v centru města.

Statisticky významné rozdíly mezi názory žáků různých ročníků se projevily u poloviny projevů RCH

Žáci 8. a 9. ročníků ve srovnání s žáky 5., 6. a 7. ročníků považují jednu třetinu RCH více rozšířenou. Jedná se zejména o RCH související s užíváním návykových látek a lhaním a podváděním

Za **velmi závažné** považují respondenti rizikové chování, které se vyznačuje agresivitou, násilím, omezováním lidské svobody a degradací lidské důstojnosti.

Za velmi závažné považují respondenti **sexuální zneužívání dětí a týrání dětí**. Sexuálnímu zneužívání dětí přisoudilo nejvyšší míru závažnosti 83 % respondentů, týrání dětí 80 % respondentů. Zarážející je skutečnost, že téměř 10 % respondentů hodnotí obě riziková chování jako málo závažná. Dívky statisticky významněji než chlapci hodnotí tato RCH jako závažné. Výše uvedená riziková chování představují závažnou zátěžovou situaci, která velmi často vede k narušení dalšího psychického a somatického vývoje jedince. Můžeme říci, že názory respondentů jsou v souladu s názory veřejnosti, která se k těmto rizikovým jevům staví velmi kriticky a odmítavě, ale na druhou stranu převážně pasivně (Vágnerová, 2004).

Užívání jiných drog patří podle čtyř pětin respondentů mezi závažné RCH. Malou rizikovitost užívání drog si připouští 10 % respondentů, stejný počet respondentů hodnotí užívání drog jako průměrně závažné. U žáků s přibývajícím věkem roste počet respondentů, kteří považují užívání drog za závažné RCH. Názory dívek a chlapců se shodují.

Domníváme se, že respondenti toto stanovisko zaujímají na základě dostatečného množství informací⁷⁸ o drogové problematice, které často získávají ve škole prostřednictvím besed a přednášek či v rámci některých vzdělávacích oborů (např. Výchova ke zdraví, Výchova k občanství), a uvědomují si zdravotní, psychické a sociální problémy související s užíváním drog.

Postoje české společnosti k užívání tvrdých drog jsou jednoznačně negativní, užívání tvrdých drog je pro občany ČR ve většině případů naprosto nepřijatelné, což dokládají výsledky celopopulačních studií Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM)⁷⁹ uskutečněných v roce 2010 a 2012, ve kterých byl jednak zaznamenán tolerantní postoj respondentů k užívání legálních drog (alkoholu a tabáku), jednak také nárůst z 26% na 32 % přijatelného stanoviska k měkkým drogám (marihuana a hašiš), ale neakceptovatelný postoj k užívání tvrdých drog (CVVM, 2010, CVVM, 2012).

Z výsledků mezinárodního projektu ESPAD z roku 2011, který se zaměřuje na populaci šestnáctiletých středoškoláků, vyplývá, že od roku 2003 se zvyšuje podíl

---

⁷⁸ J. A. Epstein et al. (1995), R.G. Smart, G. Stoduto (1997) považují za důležitý faktor, který může ovlivnit postoje k užívání drog a vnímání jejich rizik, kromě vlastní zkušenosti s drogou, postoje vrstevníků také množství dostupných informací o drogách. Nedostatek informací může vést k podceňování rizik, a tím pádem k tolerantnějšímu přístupu k drogám.

⁷⁹ CVVM provedlo v květnu 2010 a v květnu 2012 výzkumné šetření „Názory občanů na drogy“, kterého se zúčastnili obyvatelé ČR ve věku od 15 do 64 let. Výběrový soubor v roce 2010 čítal 1061 respondentů, roce 2012 se ho zúčastnilo 1042 respondentů.

respondentů, kteří považují užívání nelegálních drog za velmi rizikové (Csémy, Chonymová, 2011).

Jako velmi závažné RCH respondenti také hodnotí **krádeže** (74 % respondentů) a **šikanu** (72 % respondentů). 12 % respondentů naopak nepovažuje šikanu za příliš závažné RCH. Za překvapující považujeme zjištění, že respondenti přisuzují krádežím stejnou, případně i vyšší míru závažnosti než rizikovému chování šikana. Na jedné straně krádeže pro žáky představují závažný jev, ale na druhé straně právě krádeže patří mezi nejčastější trestné činy páchané nezletilými a mladistvými pachateli (Podaná, 2011).

Mezi prvních deset nejzávažnějších projevů RCH respondenti řadí rovněž **domácí násilí** (71 %), **sebevražednost** (74 %) a **kyberšikanu** (66 %), tedy RCH spojené s určitými projevy násilí. Vysokou míru závažnosti také respondenti přisuzují **kouření marihuany u žáků ŽŠ** (72 %) a **kouření cigaret u žáků ŽŠ** (69 %). Žáci si sice uvědomují rizika spojená s kouřením cigaret, ale i přesto prevalence denních kuřáků u dospívajících se pohybuje kolem 25% (M. Kalman et al., 2011; Csémy, Chomymová, 2012).

Ve druhé třetině četností odpovědí se objevují např. **poruchy příjmu potravy, záškoláctví, sebepoškozování, vandalismus a pití alkoholických nápojů žáky ZŠ..** Respondenti zaujímají tolerantnější postoj ke **konzumaci alkoholu žáky ZŠ** (57 %) než ke kouření cigaret žáky ZŠ (69 %).

Vandalismus považuje 60 % respondentů za závažné RCH, naopak **graffiti** takto hodnotí jen necelých třicet 30 % respondentů.

Starší generace zaujímá ke sprejerství odsuzující kritické stanovisko, spatřují v tom projev vandalismu, neboť dochází k ničení majetku a odstraňování graffitů je velmi finančně náročné. Mladší generace zastává spíše pozitivní a méně kritický postoj a považuje sprejerství za umělecký protest adolescentů a mladých dospělých proti špatné a fádňí architektuře, za způsob prezentace své vlastní osoby. Samotní sprejeři většinou nevnímají svá díla jako projev vandalismu, spíše hovoří o „oživení a zkrášlení“ (Šiblová, 2011). To může být také jedním z důvodů, proč více jak dvě pětiny (42 %) respondentů hodnotí graffiti za málo závažné rizikové chování ve srovnání se 16 % respondentů, kteří za málo závažné chování považují vandalismus.

Nejmenší míru závažnosti žáci přisuzují **lhaní, podvodu, závislosti na TV, PC hrách, mobilu a internetu, vulgárnímu vyjadřování a častému střídání partnerů**, které se umístily v poslední třetině četností odpovědí. Rovněž také zaujímají benevolentní postoj vůči

kouření cigaret a pití alkoholu u dospělých. Dvě pětiny respondentů hodnotí kouření cigaret u dospělých jako velmi závažné, naopak jen třetiny za málo závažné. Pití alkoholu nepředstavuje pro 46 % respondentů výraznější riziko, nebezpečí. Pouze 27 % respondentů hodnotí konzumaci alkoholu u dospělých jako velmi závažné RCH.

Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že pohlaví respondentů může být jedním z faktorů, které ovlivňují názory žáků na míru závažnosti RCH. U dvou třetin projevů rizikového chování se názory dívek a chlapců liší

Dívky také častěji než chlapci přisuzují vyšší míru závažnosti rizikovému chování, a to v 22 případech. Jedná se především o projevy rizikového chování vyznačující se násilím, agresivitou, degradováním lidské důstojnosti a o různé projevy závislostního chování. Chlapci naopak jako velmi závažné častěji hodnotí projevy, které souvisejí s podváděním, lhaním, nekalým způsobem obohacováním se na úkor jiných, s násilím páchaným na stadionech či s formou protestu a sebevyjádřením se – graffiti, překvapivě také se záškoláctvím a promiskuitním způsobem života.

Ze získaných dat je patrné, že respondenti ze sportovních, jazykových, počítačových, církevních, nevýběrových tříd a ze tříd gymnázia mají rozdílné názory na míru závažnosti u většiny RCH, a to u 24 projevů rizikového chování. Můžeme tedy konstatovat, že zaměření třídy u většiny RCH patří mezi faktory, které se mohou podílet na utváření názorů respondentů na míru závažnosti RCH.

U RCH **pití alkoholu u dětí, záškoláctví, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, kouření marihuany u dětí a užívání jiných drog** jsme naopak zaznamenali názorovou shodu mezi respondenty bez ohledu na zaměření tříd, které navštěvují. Jedná se především o RCH, které můžeme zařadit do skupiny závislostního chování.

Ze získaných dat také vyplývá, že žáci nevýběrových, ale především sportovních tříd méně častěji přisuzují sledovanému RCH vysokou míru závažnosti. Spíše naopak se častěji přiklánějí k názoru, že tato RCH nejsou příliš závažná, že nepředstavují pro člověka a jeho okolí příliš velké nebezpečí, riziko. Domníváme se, že tento tolerantní postoj žáků ze sportovních tříd může být ovlivněn většinovým zastoupením chlapců ve sportovních třídách.

Nelze jednoznačně říci, že umístění školy v určité lokalitě ovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti RCH. U poloviny projevů RCH se názory respondentů, kteří navštěvují školy v různých lokalitách liší. Naopak u druhé poloviny projevů RCH zastávají respondenti podobná stanoviska bez ohledu na to, jestli navštěvují školu na vesnici, na sídlišti, v centru města či na malém městě

Z výsledků také vyplývá, že respondenti navštěvující školu na malém městě se více než respondenti navštěvující školy v jiných lokalitách přiklánějí k názoru, že uvedená RCH nepředstavují pro jednotlivce či společnost příliš velké riziko a nebezpečí a naopak v menší míře hodnotí vybraná RCH jako velmi závažná.

Věk respondentů statisticky významně ovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti u 16 projevů rizikového chování. Nelze tedy jednoznačně říci, že věk respondentů ovlivňuje či neovlivňuje jejich názory. Žáci vyšších ročníků zastávají tolerantní postoj ke konzumaci alkoholu a kouření cigaret a marihuany a naopak častěji přisuzují vyšší míru závažnosti RCH, spojeného s hrubostí, násilím a nevhodným zacházením.

Dle našeho názoru výraznou roli při hodnocení frekvence výskytu projevů rizikového chování v naší společnosti může hrát i skutečnost, zda-li se během svého života s daným rizikovým chováním setkali, jaké mají s nimi osobní zkušenosti, jestli a do jaké míry se vyskytuje v jejich nejbližším okolí – rodině, škole, vrstevnické skupině. Také to může odrážet „obraz reality“ zprostředkované prostřednictvím zpráv v médiích, reklamou a obsahem jednotlivých televizních programů

Domníváme se, že vnímání rizikovosti, míry závažnosti rizikového chování podle nás ovlivňuje několik faktorů. Kromě charakterových vlastností, celkového citového rozpoložení, vlastní zkušenosti jedince se na vnímání podílí také názory členů sociálních skupin, v nichž se jedinec pohybuje. Důležitou úlohu při formulování názorů a postojů sehrávají také sdělovací prostředky, veřejné mínění a kritický, odmítající či naopak tolerantní, pozitivní, benevolentní přístup společnosti.

ZÁVĚR

*„Velké problémy světa lze řešit tak, že se věnujeme jejich malým počátkům.“
Lao-c Tao-Ťing.*

Výrazným znakem současné společnosti je existence a šíření společensky nežádoucích projevů chování. Podvody, hrubost, násilí, vulgarita, rasismus, nepřátelství, šikana, kriminalita, nejrůznější závislosti a další jevy se stávají běžnou součástí našeho života.

Za alarmující považujeme skutečnost, že aktéry rizikového chování se velmi často stávají jedinci mladší 18 let, tedy mladiství a děti staršího školního věku, a výjimkou nejsou ani děti středního a mladšího školní. Podle výsledků výzkumů a statistik (např. Podaná, 2011; Válková, Kuchta a kol., 2012) byl sice v posledních deseti letech zaznamenán postupný pokles kriminality dětí a mládeže, ale na druhou stranu došlo ke zřetelnému nárůstu agresivity dětských a mladistvých pachatelů a nárůstu recidivity těchto pachatelů.

Všechny uvedené jevy disponují silou, která zasahuje nejen do života jednotlivce a jeho rodiny, ale i do života celé společnosti. Na zmírnění či dokonce odstranění negativních následků rizikového chování je nutné vynaložit nejen velké finanční prostředky, ale i velké úsilí dotyčného jedince i celé společnosti. Proto souhlasíme s názorem P. Sýkory (2010, s. 45), že *„je mnohem snadnější a výhodnější (z hlediska sociálního, ekonomického, etického, zdravotního apod.) těmto jevům předcházet, než je následně řešit“*.

Problematika prevence rizikového chování patří v současné době mezi aktuální a velmi diskutované téma mezi pedagogy, psychology, zdravotníky a kriminalisty a dalšími, kteří usilují o vytvoření efektivní primární prevence v oblasti rizikového chování.

Úkolem primární prevence podle T. Čecha (2012) je ochrana jedince před negativními vlivy a dopady rizikového chování. Ochrana nespočívá v izolaci jedince, v zabránění kontaktu jedince s rizikovými projevy, ale naopak ve výchovně-preventivním působení na jedince, jež klade důraz na formování správných postojů a potřebných znalostí a kompetencí, které mu umožní nejen rozpoznat rizikové projevy, ale i účinně se jim bránit (Čech, 2012).

Abychom mohli efektivně působit na vývoj osobnosti žáka pozitivním směrem, považujeme za důležité seznámit se s jeho názory, postoji, pocity, obavami. Toto poznání nám může pomoci při hledání efektivních kroků a postupů na cestě ke zdravému rozvoji osobnosti žáka, k formování správných postupů a k eliminaci projevů rizikového chování, což nás vedlo k zaměření naší disertační práce tímto směrem.

Hlavním cílem disertační práce bylo vypracovat studii reflektující názory žáků základních škol 5. – 9. ročníků na problematiku rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence výskytu rizikového chování, a jednak z hlediska míry závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování.

Cílem teoretické části bylo zmapovat a analyzovat informace vztahující se k problematice rizikového chování, a to zejména k problematice rizikového chování souvisejícího s obdobím dospívání, které jsou prezentovány v české i zahraniční literatuře.

Teoretické cíle představují teoretické výstupy, které jsou důležité pro zpracování vybraného tématu. V disertační práci jsme se zabývali vymezením základní terminologie z oblasti rizikového chování a vytvořili relativně ucelený základ teoretických poznatků vztahující se k tématu práce, které jsme se snažili propojit s prostředím školy.

V souladu s dílčími teoretickými cíli se nám podařilo:

- *Vymezit základní pojmy týkající se tématu práce.* Za stěžejní pro určení společensky neakceptovaného chování jsme považovali vymezení pojmů norma, normalita osobnosti.
- *Provést terminologickou a obsahovou analýzu označení pro společensky nepřijatelné chování.* Při studiu odborné literatury jsme zaznamenali terminologickou roztržitost a nejednotnost pro označení projevů chování (mnohdy stejných či podobných), jejichž společným znakem je, že se jedná o projevy chování, které jsou společensky nepřijatelné či společností negativně hodnoceny a vnímány. Kromě rizikového chování, jež chápeme jako pojem nadřazený, jsme se pro společensky neakceptované chování setkali také s označením problémové chování, deviantní chování, delikventní chování, antisociální, disociální, asociální chování, sociálně patologické jevy atd. Rizikové chování zahrnuje projevy chování, které představují širokou škálu projevů, od projevů méně závažných (podvod při písemkách, vyrušování v hodinách) až po chování, které se vyznačuje vysokou mírou rizikovosti a závažnosti (krádeže, vandalismus atd.)
- *Prezentovat teoretické koncepce a konstrukty vysvětlující příčiny rizikového chování.* Teoretické koncepty hledající příčiny rizikového chování jsou většinou orientovány na jednu oblast proměnných – biologickou, psychologickou či sociologickou. Osobně se ale domníváme, že na osobnost člověka, na jeho chování je nutné pohlížet z více

stran, že na vzniku a výskytu rizikového chování se podílí více faktorů současně a že jedna forma rizikového chování ovlivňuje vznik dalšího rizikového chování.

- *Specifikovat osobnost žáka středního a staršího školního věku.* Zejména jsme se soustředili na změny v oblasti socializace a identity osobnosti, na změny ve vztahu s rodiči, učiteli a vrstevníky.
- *Analyzovat výzkumné šetření vztahující se k dané problematice.* Většina výzkumů zabývajících se problematikou rizikového chování zjišťovala osobní zkušenosti respondentů s projevy rizikového chování, četnost kontaktů, prevalenci, vliv různých faktorů na vznik rizikového chování. Rovněž jsme se také častěji setkali s výzkumnými šetřeními, která byla orientována na jednu oblast projevů rizikového chování. Výzkumná šetření a studie, která by zaměřovala svoji pozornost na názory a postoje dospívajících na problematiku rizikového chování, jsou zastoupena v menší míře.
- *Provést obsahovou analýzu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a nalezení vzdělávacích oblastí a oborů, průřezových témat a formulací výstupů, které se vztahují k tématu práce.* V RVP pro základní vzdělávání se učivo a výstupy související s tématem naší práce se objevuje jak v rámci 1. stupně ve vzdělávacím oboru Člověk a jeho svět, tak i v rámci 2. stupně, a to zejména ve vzdělávacím oboru Výchova k občanství a Výchova ke zdraví a průřezových tématech Osobnostní a sociální výchova a Multikulturní výchova.
- *Zpracovat návrh možností implementace problematiky rizikového chování do RVP* s uvedením konkrétních projevů rizikového chování souvisejícími s učivem a výstupy RVP.

Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit názory žáků 5.–9. tříd základní školy a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na vybrané projevy rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence jejich výskytu v naší společnosti a jednak hlediska míry závažnosti, kterou těmto jevům přisuzují. K získání dat jsme použili metodu dotazníku. Hlavní výzkumný cíl i dílčí empirické cíle byly naplněny prostřednictvím výzkumu

Nejdůležitější závěry empirického šetření:

- Za **velmi rozšířené** žáci považují takové rizikové chování, se kterými se setkávají v rodině, škole, vrstevnické skupině či s nimi mají osobní zkušenost.
- Jako velmi časté RCH vnímají žáci **vulgární vyjadřování, závislost na TV, PC hrách, internetu a mobilu, konzumaci alkoholických nápojů a kouření cigaret u dospělé populace a kouření cigaret u žáků ZŠ.**
- Mezi rizikové chování, které se dle názorů respondentů **vyskytuje méně**, patří **poruchy příjmu potravy, sebevraždy a útěky z domova, kouření marihuany u žáků ZŠ a užívání jiných drog.**
- Za **velmi závažné** považují respondenti rizikové chování, které se vyznačuje agresivitou, násilím, omezováním lidské svobody a degradací lidské důstojnosti.
- Vysokou míru závažnosti respondenti přisuzují **sexuálnímu zneužívání dětí, týrání dětí, užívání jiných drog, krádežím, šikaně, domácímu násilí, sebevražednosti, kyberšikaně, kouření marihuany a kouření cigaret u žáků ŽŠ.**
- Jako méně závažné respondenti vnímají **lhaní, podvod, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, vulgární vyjadřování, časté střídání partnerů a kouření cigaret a pití alkoholu u dospělých.**

Dílčí empirické cíle:

- Zjistit názory dívek a chlapců na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.
- Zjistit názory dívek a chlapců na míru závažnosti rizikového chování, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování. Zjištěná fakta analyzovat.
- Zjistit a porovnat názory žáků 5.-9. ročníků na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.
- Zjistit názory žáků 5.-9. ročníků na míru závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování v naší společnosti. Provést komparaci zjištěných dat.
- Zjistit a analyzovat názory žáků navštěvující školy umístěné v různých lokalitách na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.
- Zjistit a porovnat názory žáků navštěvující školy umístěné v různých lokalitách na míru závažnosti rizikového chování.

- Zjistit názory žáků navštěvující třídy s různým zaměřením na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti. Provést komparaci zjištěných dat.
- Zjistit názory žáků navštěvující třídy s různým zaměřením na míru závažnosti rizikového chování. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.

Závěry dílčích empirických cílů:

- U většiny (27) projevů rizikového chování **ovlivňuje pohlaví** respondentů jejich názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti. U RCH **graffiti a krádeže** se názory chlapců a dívek **neliší**.
- Názory chlapců i dívek na míru závažnosti se neliší u 10 projevů RCH, a to u **častého střídání partnerů, krádeže, pití alkoholu u žáků ZŠ, projevy rasismu, sebevražednost, šikaně, útěků z domova, užívání jiných drog, vandalismus, záškoláctví**. Analýza dat neprokázala statisticky významnou souvislost mezi pohlavím a těmito projevy RCH. U zbývajících 19 projevů RCH byly prokázány statisticky významné rozdíly v názorech dívek a chlapců na míru závažnosti.
- U 16 projevů RCH se statisticky prokázalo, že věk respondentů má vliv na jejich názory týkající se frekvence výskytu RCH. Nepotvrdila se naopak statisticky významná souvislost mezi věkem respondentů a RCH **krádeže, útěky z domova, vandalismus, potí alkoholu u dospělých, kouření u dospělých, užívání jiných drog, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, sebepoškozování, toulání, poruchy příjmu potravy, prostituce, divácké násilí a kyberšikaně**.
- Věk respondentů statisticky významně ovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti u 16 projevů rizikového chování. Naopak u 13 projevů rizikového chování se názory žáků navštěvující různé ročníky neliší. Jedná se o **časté střídání partnerů, divácké násilí, krádeže, podvod, poruchy příjmu potravy, projevy rasismu, sebevražednost, sexuální zneužívání, útěky z domova, užívání jiných drog, vandalismus, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu a závislost na výherních a zábavních automatech**.
- U většiny (28) RCH se ukázalo, že umístění školy ovlivňuje názory respondentů na frekvenci výskytu v naší společnosti. Pouze u **kyberšikany** se nepotvrdila statisticky významná souvislost mezi umístěním školy v určité lokalitě a tímto RCH.
- Na základě výsledků šetření nemůže jednoznačně říci, že umístění školy působí na názory respondentů na míru závažnosti. Rozdílné názory žáků navštěvující školy

v určité lokalitě jsme zaznamenali u 14 projevů RCH, a to např. u RCH: **krádeže, užívání jiných drog, sexuální zneužívání, kouření cigaret u dětí a dospělých, vandalismu, kyberšikaně** atd. Naopak u 15 projevů RCH se nepotvrdila statisticky významná souvislost mezi umístěním školy v určité lokalitě a těmito 15 RCH.

- Zaměření třídy má vliv na názory respondentů na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti. Při analýze dat v rámci druhého třídění se prokázala statisticky významná souvislost mezi všemi 29 projevy RCH a znakem zaměření tříd.
- U 24 projevů rizikového chování se při analýze dat v rámci druhého třídění prokázalo, že názory žáků na míru závažnosti RCH také ovlivňuje zaměření tříd, které respondenti navštěvují. Názorovou shodu u žáků navštěvující třídy s různým zaměřením jsme zaznamenali u **kouření marihuany u žáků ZŠ, užívání jiných drog, pití alkoholu u žáků ZŠ, záškoláctví a u závislosti na TV, PC hrách mobilu a internetu.**

Přínos práce pro rozvoj pedagogiky a pro školní praxi

- Předkládá aktuální pohled na problematiku rizikového chování a obohacuje pedagogickou teorii o aktuální teoretická východiska sociálně negativních jevů.
- Doplnuje a rozšiřuje oblast výzkumných šetření zaměřených na projevy rizikového chování, a to zejména u žáků základních škol.
- Prezentuje názory žáků na vybrané projevy rizikového chování z hlediska jejich frekvence výskytu v naší společnosti a z hlediska míry závažnosti
- Poskytuje přehled začlenění problematiky rizikového chování do RVP ZV.
- Je přínosem pro vytváření efektivního Minimálního preventivního programu školy.
- Může svými výsledky přispět k inovaci přípravy budoucích učitelů na pedagogických fakultách.

Jak již bylo řečeno v současné době se projevy rizikového chování stávají součástí našeho života a stále častěji se dotýkají i dětské populace, a to ať již jsou děti v roli aktérů nebo v roli obětí. Aby nedocházelo k nárůstu této situace, je důležité, aby byly děti schopné rozpoznat rizikové chování, chování společensky nežádoucí, uvědomovaly si následky jednání, dokázaly efektivně a adekvátně řešit problémovou situaci.

Výsledky výzkumu nám pomohou pomoci pochopit názory žáků k této problematice a přispějí tak ke zjištění, které jevy žáci považují za závažné, problematické a ohrožující jejich vývoj. Těmto projevům by měla být věnována větší pozornost nejen v rámci Minimálních preventivních programů, ale i v rámci samotného edukačního procesu, a tím tedy eliminovat negativní vliv na jednotlivce i celou společnost.

Důležitým aktérem naplňování cílů v oblasti prevence rizikového chování je podle nás profesně vybavený pedagog, který je schopen realizovat prostřednictvím řady kompetencí preventivní strategické postupy. D. Kubátová (2000) uvádí nové kompetence, kterými by měl být vybaven učitel. Jedná se o kompetence v oblasti předmětové, diagnostické, komunikativní, intervenční, osobně kultivující a poradenské.

S problematikou rizikového chování, s koncepcí a postupy účinné prevence dle našeho názoru by proto měli být seznámeni nejen stávající učitelé, ale měla by být tato problematika zakomponována i do pregraduální přípravy budoucích pedagogů. Rovněž se domníváme, že teoretické konstrukty a koncepty vysvětlující vznik rizikového chování by měly být součástí pedagogické teorie, případně by měly být obsaženy v kurikulu budoucích pedagogů.

SEZNAM ZKRATEK

- aj. – a jiné
- apod. – a podobně
- atd. – a tak dále
- CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění
- č. - číslo
- ČR – Česká republika
- ESPAD - *The European School Project on Alcohol and Other Drugs* - Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách
- GYM – gymnázium
- H_A - alternativní hypotéza
- H_0 – nulová hypotéza
- HBSC - *The Health Behaviour in School-Aged Children* - Životní styl a zdraví školáků
- ICT – informační a komunikační technologie
- IKSP – Institut kriminologie a sociální prevence
- MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- n - četnost
- např. – například
- NEAD – Nealkoholové drogy
- NIDM - Národního institut dětí a mládeže
- K-A-B - *knowledge, attitudes, behaviour* = znalosti, postoje, dovednosti
- PC – osobní počítač
- PdF - Pedagogická fakulta
- resp. – respektive
- RCH – rizikové chování
- RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
- s. - strana
- SAHA - *The Social And Health Assessment* – Rizikové faktory školního, sociálního a zdravotního vývoje školní mládež
- SŠ - střední škola
- SZÚ - Státní zdravotnický ústav

- ŠCM – škola v centru města
- ŠMM – škola na malém městě
- ŠS – škola na sídlišti
- ŠV – škola vesnická
- tab. – tabulka
- TV - televize
- tzn. – to znamená
- tzv. - tak zvaně
- UP - Univerzita Palackého
- ÚZIS - Ústav zdravotnických informací a statistik
- ZŠ – základní škola

SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BALAŠTÍK, D., K problematice substitučních deliktů. *Československá psychologie*, 1996, roč. 40, č. 6, s. 529-533. ISSN 0009-062X.
- BÁRTLOVÁ, S. *Sociální patologie*. Brno: Institut dalšího vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 1998. 53 s. ISBN 80-7013-259-0.
- BERGER, P. L. *Pozvání do sociologie*. Praha: FMO, 199. 157 s. ISBN 80-85469-08-1.
- BERK, L. E. *Child development*. Illinois: State University, 1997. 622 s. ISBN 0-205-19875-9.
- BLÁHA, I. A. *Sociologie*. Praha: Academia, 1968. 433 s. bez ISBN
- BLATNÝ, M., HRDLIČKA, M., KVĚTOŇ, P., VOBOŘIL, D. JELÍNEK, M. *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA I.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí*. Zprávy – Psychologický ústav Brno, 2004a, roč. 10, č.1, 35 s. ISSN 1211-8818.
- BLATNÝ, M., HRDLIČKA, M., KVĚTOŇ, P., VOBOŘIL, D. JELÍNEK, M. *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA II.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska věkových kohort*. Zprávy – Psychologický ústav Brno, 2004b, roč. 10, č. 2, 89 s. ISNSN 1211-8818.
- BLATNÝ, M., HRDLIČKA, M., KVĚTOŇ, P., VOBOŘIL, D. JELÍNEK, M. *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA III.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska velikosti sídla*. Zprávy – Psychologický ústav Brno, 2004c, roč. 10, č. 3, 64 s. ISSN 1211-8818.
- BLATNÝ, M., HRDLIČKA, M., SOBOTKOVÁ, V., JELÍNEK, M. KVĚTOŇ, P., VOBOŘIL, D. Prevalence antisociálního chování v obecné populaci českých adolescentů z městských oblastí. *Československá psychologie*, 2006, roč. 50, č. 4, s. 297-3100. ISSN 0009-062X.
- BONINO, S., CATTELINO, E. CIAIRONO, S. *Adolescents and risk. Behaviors, functions, and protective factors*. New York: Springer, 2005.
- BOWLBY, J. *Vazba. Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010. 360 s. ISBN 978-7367-670-4.
- CSÉMY, L. Anomie a užívání návykových látek u dospívajících. *Adiktologie*, 2001, roč.1, č. 1, s. 28-37. ISSN 1213-3841.
- CSÉMY, L., KRCH, F. D., PROVAZNÍKOVÁ, H., RÁŽOVÁ, J., SOVINOVÁ, H. *Životní styl a zdraví českých školáků. Z výsledků mezinárodní srovnávací studie Světové zdravotnické organizace The Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)*. Praha: Psychiatrické centrum, 2005. 140 s. ISBN 80-85121-94-8.

CSÉMY, L., CHOMYNOVÁ, P., SADÍLEK, P. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD): výsledky průzkumu v České republice v roce 2007*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2009. 171 s. ISBN 978-80-87041-94-9.

CSÉMY, L., CHOMYNOVÁ, P. *Zaostřeno na drogy 1. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Přehled hlavních výsledků studie v České republice v roce 2011*. Praha: Úřad vlády, 2012. 12 s. ISSN 1214-1089.

CVEČKOVÁ, M. a kol. *Rizikové chování dětí a mladistvých – příčiny/následky/prevence*. [online]. 2010 [cit. 27. 9. 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.urazneninahoda.cz/ke_stazeni/pro_pedagogy>.

CVVM. *Názory občanů na drogy*. [online]. 2012 [cit. 17. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: <<http://cvvm.soc.cas.cz/negativni-jevy-bezpecnost/nazory-obcanu-na-drogy>>.

CVVM. *Názory občanů na drogy - květen 2012*. [online]. 2012 [cit. 27. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: <<http://cvvm.soc.cas.cz/negativni-jevy-bezpecnost/nazory-obcanu-na-drogy-kveten-2012>>.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. 415 s. ISBN 80-7066-534-3.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie profesora*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 656 s. ISBN 978-80-7367-273-7.

ČAPEK, R. *Třídní klima a klima školy*. Praha: Grada, 2010. 325 s. ISBN 978-80-247-2742-4.

ČECH, T. *Prevence*. In Miovský, M. et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: TOGA, 2012. s. 107-112. ISBN 978-80-87258-89-7.

ČERNÝ, M., & LEJČKOVÁ, P. *Zaostřeno na drogy 2. Systémový přístup v prevenci užívání návykových látek: Co funguje a nefunguje v primární prevenci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2007. 12 s. ISSN 1214-1089.

ČERVENÝ, K., KUBEŠOVÁ, D. *Šikanování jako projev nežádoucí agresivity*. *Československá psychologie*, 1996, roč. 40, č. 2, s. 146 -154. ISSN 0009-062X.

DOLEJŠ, M. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. 189 s. ISBN 978-80-244-2642-6.

DULOVICS, M. *Riziko vzniku internetové závislosti u dětí a mládeže a možnosti její prevence z aspektu profese sociálního pedagoga*. In *SOCIALIA 2011. Participácia inštitúcií verejnej správy a pomáhajúcich profesií na prevenciu sociálno-patologických javov u detí, mládeže a dospelých v Slovenskej republike a v iných krajinách Európskej únie*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2011. s. 189 -193. ISBN 978-80-557-0305-3.

EPSTEIN, J.A. et al. *Social and personal factors in marijuana use and intentions to use drugs among inner city minority youth*. *Dev Behav Pediatr*, 1995, roč. 16, č. 1, s. 14-20.

- ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002. 387 s. ISBN 80-7203-380-8.
- ESPOZITO, C. Learning in urban blight: School climate and its effect on school performance of urban, minority, low-income children. *School Psychology Review*, 1999, roč. 28, č. 3, s. 365-377.
- FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006a. 183 s. ISBN 80-7044-772-9.
- FISCHER, S. *Sociální patologie. Propedeutika*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 144 s. ISBN 80-7044-812-1.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, 2009. 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
- FONAGY, P., & TARGET, M. *Psychoanalytické teorie. Perspektivy z pohledu vývojové psychologie*. Praha: Portál, 2005. 398 s. ISBN 80-7178-993-3.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- GECKOVÁ, A. Rodinné prostredie a výchovne problemové spravenie adolescentov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1998, roč. 33, č. 4, s. 320-329. ISSN 0555-5574.
- GECKOVÁ, A., PUDELSKÝ, M., TUINSTRA, J. Kontakty s rovesníkmi, sociálna sieť a sociálna podpora z pohľadu adolescentov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 2000, roč. 35, č. 2 s. 121-136. ISSN 0555-5574.
- GECKOVÁ, A., PUDELSKÝ, M., VAN DIJK, J. Vplyv percipovaném sociálnej opory na zdravie a socio-ekonomické rozdiely v sociálnej opore adolescentov. *Československá psychologie*, 2001, roč. 45, č. 1, s. 7-18. ISSN 0009-062X.
- GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. 647 s. ISBN 80-85605-28-7.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- GRECMANOVÁ, H. *Klima školy*. Olomouc: Hanex, 2008. 209 s. ISBN 978-80-7409-010-3.
- GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 1999. 231 s. ISBN 80-85783-20-7.
- GULLONE, E., MOORE, S. Adolescent risk-taking and five-factor model of personality. *Journal of Adolescence*, 2000, 23, 393-407.
- HAMANOVÁ, J., HELLEROVÁ, P. Syndrom rizikového chování v dospívání. I. Část. *Československá pediatrie*, 2000, roč. 55, č. 6, s. 380-387. ISSN 0069-2328.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7978-303-X.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2010. 800 s. ISBN 978-80-7376-686-5.

HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 113 s. ISBN 978-80-246-1385-7.

HAVLÍNOVÁ, M., KOLÁŘ, M. *Sociální klima v prostředí základních škol ČR*. Praha: MŠMT ČR, 2001.

HEDRICHOVÁ, P. Názory učitelů základních škol na problematiku prevence sociálně negativních jevů. In Hroncová, J. (eds) *SOCIALIA 2011 „Participácia inštitúcií verejnej správy a pomáhajúcich profesií na prevencii sociálno-patologických javov udetí, mládeže a dospelých v Slovenskej republike a v iných krajinách Európskej únie“*. Banská Bystrica: UMB PdF, 2011. s. 66 -70. ISBN 978-80-557-0305-3.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele a rodiče*. Praha: Portál, 2004. 232 s. ISBN 80-7178-888-0.

HRČKA, M. *Sociální deviace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0.

HRONCOVÁ, J. *Sociológia výchovy*. Banská Bystrica: PF UMB 1996. 103 s. ISBN 80-88825-37-7.

HRONCOVÁ, J. KRAUS, B. Úvod do sociálnej patológie. IN Kraus, B., Hroncová, J. a kol. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2010. s. 9-13. ISBN 978-80-7435-080-1.

CHMELÍK J. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. 2. vyd. Praha: MV ČR, 1998. 122 s.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na mládeži. Aktuální jevy a nová právní úprava v ČR*. Praha: Linde, 2010. 239 s. ISBN 978-80-7201-825-3.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 288 s. ISBN 978-80-7376-0.

JANDOUREK, J. *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada, 2012. 264 s. ISBN 978-80-247-3679-2.

JANOUT, V., KOLLÁROVÁ, H., NĚMEČKOVÁ, P. Rizikové faktory u poruch příjmu potravy – průřezová epidemiologická studie. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2001, roč. 97, č. 7, s. 350-355. ISSN 1212-0383.

JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

JEDLIČKA, R. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie*. Praha: Portál, 2011. 248 s. ISBN 978-80-7367-788-6.

JELÍNEK, M., KVĚTOŇ, P. VOBOŘIL, D. BLATNÁ, M., HRDLIČKA, M. Vrstevnická konformita jako faktor rizikového chování mladistvých: struktura, zdroje, dopady. *Československá psychologie*, 2006, roč. 50, č. 5, s. 393-404. ISSN 0009-062X.

JESSOR, R. JESSOR S.L. *Problem Behavior and Psychosocial Development*. New York: Acadamis Press, 1977.

JESSOR, R. Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *JAH*, 1991 roč. 12, č. 8, s. 597-605.

JESSOR, R., VAN DEN BOS, J. VANDERRYN, J. COSTA, F. M., TURBIN, M. S. Protective factors in adolescent problem behavior: Moderátor effects and developmental change. *Developmental Psychology*, 1995, roč. 31, č. 6, s. 923 – 933.

KALMAN, M., SIGMUND, E., SIGMUNDOVÁ, D., HAMŘÍK, Z., BENEŠ, L., BENEŠOVÁ, D., CSĚMÝ, L. *Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků : na základě mezinárodního výzkumu uskutečněného v roce 2010 v rámci mezinárodního projektu "Health behaviour in school-aged children: WHO collaborative cross-national study (HBSC)"*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011. 112 s. ISBN 978-80-244-2985-4.

KAPR, J. a kol. *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. 2. uprav. vyd. (dotisk) Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 116 s. ISBN 80-85850-03-6.

KAUFFMAN, J. M. *Characteristics of Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth*. 7thed. New jersey: Merrill Prentice Hall, 2001. ISBN 0-13-083283-9.

KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012. 204 s. ISBN 978-80-7419-102-2.

KOHOUTEK, R. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: CERM, 2000. 263 s. ISBN 80-7204-156-8.

KOMENDA, A. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 313 s. ISBN 80-244-0019-7.

KOŤA, J. Sociální deviace a společenský řád. In Jedlička, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha : Themis, 2004. s. 63 - 157. ISBN 80-7312-038-0.

KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6.

KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

KREJČÍ, V., KOPECKÝ, M. *Nebezpečí elektronické komunikace. Zpráva z výzkumného šetření realizovaného v rámci projektu Prevence nebezpečných komunikačních praktik spojených s elektronickou komunikací pro pedagogy a nepedagogy*. Olomouc, 2010. [online]. 2010 [cit. 17. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: http://cms.e-bezpeci.cz/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=34&Itemid=2.

KREJČÍŘOVÁ, O., SKOPALOVÁ, J. *Deviace a sociální patologie - vybrané jevy*. Olomouc: UP Olomouc, 2007. 66 s. ISBN 978-80-244-1698-4.

KRCH F. D., CSÉMY, L., DRÁBKOVÁ, H. Rizikové jídelní chování a postoje českých adolescentů. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2003, roč. 99, č. 8, s. 415-422. ISSN 1212-0383.

KRCH, F. D., DRÁBKOVÁ, H. Prevalence mentální anorexie a bulimie v populaci české mládeže. *Československá psychiatrie*, 1996, roč. 92, č. 4, s. 237-247. ISSN 1212-0383.

KŘETÍNSKÁ, L. *Antisociální chování u dospívajících*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Psychologický ústav.

KUBÁTOVÁ, D. Kompetence učitele a drogová závislost. In: *Ostravské dny dětí a dorostu 2000*. Praha: Státní zdravotní ústav, 2000. 249 s. ISBN 80-7071-149-3.

KUDRJAVCEV, V. N. a kol. *Sociální deviace. Úvod do obecné teorie*. Praha: Sociologická knižnice, 1988. 306 s. bez ISBN.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4.

KUJA, J., FLODER, J. *Etopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989. 156 s. (bez ISBN).

KWAŚNIEWSKI, J. Zakres pojęcia i problematyki patologii społecznej. In Szymanowski, T. (red.) *Patologia społeczna*. Wybrane problemy. Warszawa: WSPS, 1991. s. 18-28. ISBN 8000305484.

KYASOVÁ, M. Postoje a názory adolescentních dívek ve vztahu k jejich rizikovému chování. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 26-38. ISSN 0555-5574.

LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež. Možnosti potenciálních změn*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 157 s. ISBN 80-85850-66-4.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac., dopl. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. 344 s. ISBN 80-7169-195-X.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, J. Psychická deprivace v dětství. 4. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2012. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

LANGER, S. *Problémový žák v době dospívání na základní škole a v nižších třídách gymnázia*. Hradec Králové: Kotva, 2001. 398 s. ISBN 80-902210-0-9.

LEPÍK, F., DOLEJŠ, M., MIOVSKÝ, M., VACEK, J. *Školní dotazníková studie o návykových látkách, dalších formách rizikového chování a pilotní studie o užívání těkavých látek na základních školách praktických: Karlovarský kraj*. Tišnov: Scan, 2010. 133 s. [online]. 2010 [cit. 17. 8. 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.kr-karlovarsky.cz/files/skol/skol_zprava_prev.pdf>

- MACEK, P. *Adolescence. Psychické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. 208 s. ISBN 80-7178-348-X.
- MACEK, P. *Adolescence a čeští dospívající na přelomu století*. IN Smékal V., Macek, P. *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002. 264 s. ISBN 80-85947-83-8.
- MACEK, P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-7178-747-7.
- MACEK, P. *Adolescenti a jejich rodiče: důležitost vzájemné percepce pro sebehodnocení dospívajících*. *Pedagogika*, 2004, roč. 54, č. 4, s. 342-354. ISSN 0031-3815.
- MAREŠ, J. *Zvládání školních zátěžových situací žáky*. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 1999, roč. 34, č. 3, s.230-235. ISSN 0555-5574.
- MAREŠ, J., JEŽEK, S. *Vztah dospívajících ke škole a vzdělání*. *Moderní vyučování*, 2001, roč. 7, č. 4, s. 4-7. ISSN 1211-6858.
- MAREŠOVÁ, A. *K problematice delikventní mládeže – hlubší pohled na statistické údaje*. *Kriminalistika*, 2000, roč. 33, č. 4, s. 295-307. ISSN 1210-9150.
- MAREŠOVÁ, A. *Sociálně patologické jevy*. *Trestně právní revue*, 2010, roč. 9, č. 2, s. 52 - 58. ISSN: 1213-5313.
- MAREŠOVÁ, A., CEJP, M., MARTINKOVÁ, M. SCHEINOST, M., VLACH, J.. *Analýza trendů kriminality v roce 2010*. Praha: IKSP, 2011. 135 s. ISBN 978-80-7338-117-2.
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol. *Velký sociologický slovník I*. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. 66 s. ISBN 80-85121-89-1.
- MATĚJČEK, Z., POKORNÁ, M. *Radosti a strasti. Předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Jinočany: Nakladatelství H+H, 1998. 205 s. ISBN 80-86022-21-8.
- MATOUŠEK, O. *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. Praha. Portál, 1996. 87 s. ISBN 80-7178-064-2.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktual. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 807178-771-X.
- MERTON, R. K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 285 s. ISBN 80-85850-92-3.
- MINIMALIZACE ŠIKANY. *Výsledky výzkumu Kyberšikana na českých školách*. 2010 [cit. 7. 1. 2013]. Dostupné na Internetu: http://www.minimalizacesikany.cz/images/stories/vyzkum2010/vyzkum_tiskovka_web.doc.

- MIOVSKÝ, M. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN: Centrum adiktologie - Psychiatrická klinika, 1. LF UK v Praze: VFN v Praze, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.
- MIOVSKÝ, M., URBÁNEK, T. *NEAD 2000: nealkoholové drogy 2000: přehled hlavních výsledků výzkumné studie: město Olomouc*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd, 2001. 53 s. ISBN 80-85834-92-8.
- MŠMT ČR. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek*. Praha: MŠMT, 2008. [online]. 2008 [cit. 17. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: < www.msmt.cz/file/11704_1_1/ >
- MŠMT, ČR. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j.: 21291/2010-28*. Praha: MŠMT, 2010.
- MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008a. 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2.
- MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace*. Praha: Karolinum, 2001. 134 s. ISBN 80-246-0279-2.
- NEŠPOR, K., CSÉMY, L., & PERNICOVÁ, H. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag, 1999. 40 s. [online]. [cit. 7. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: <www.pppuk.cz/soubory/kadan-zasady_efektivni_primarni_prevence-nespor.doc>
- NOVOTNÝ, J.S., OKRAJEK, P. Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15letých adolescentů. *E-psychologie* [online]. 2012 [cit. 27. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: <http://e-psycholog.eu/pdf/novotny-okrajek.pdf> ISSN 1802-8853.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. 527 s. ISBN 978-80-7357-377-5.
- ONDREJKOVIČ, P. a kol. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, 2000. 272 s. ISBN 80-224-0616-3.
- ONDERJKOVIČ, P. Sociálna patológia alebo deviácia? In Hodovský, I., Dopita, M. eds. *Etika a sociální deviace*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. s. 121–138. ISBN 80-7182-049-0.
- OROSOVÁ, O., SALONNA, F. Percipovanie školy, učenia sa a prevence drogových závislostí – protektívny/rizikový faktor v prevenci drogových závislostí. *Československá psychologie*, 2003, roč. 47, č. 2, s. 157-168.
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998. 270 s. ISBN 80-7184-569-8.

PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. Liberec: Technická univerzita, 2007. 364 s. ISBN 978-80-7372-291-3.

PETRUSEK, M. *Základy sociologie*. Praha: Akademie veřejné správy, 2009. 189 s. ISBN 9788087207024

PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. 5. vyd. Praha: Portál, 2010. 143 s. ISBN 978-80-7367-798-5.

PODANÁ, Z. *Fenomén delikvence mládeže v České republice a střeoevropském regionu*. Praha: Nakladatelství ČVUT, 2011. 183 s. ISBN 978-80-86729-68-8.

PODGÓRECKI, A. *Patologia życia społecznego*. Warszawa: P.W.N., 1969. 403 s. bez ISBN.

POKORNÝ, V., TELCLOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů. Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. 186 s. ISBN 80-86568-04-0.

PROKOPČÁKOVÁ, A. Rodičia a priatelia – ich vplyv na maladjustačné správanie adolescentov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 2000, roč. 35, č. 2, 174-181. ISSN 0555-5574.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6. Nové, rozš. a aktual. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

RABUŠIC L., KEPÁKOVÁ, K. Sexuální chování adolescentů a riziko HIV. *Sociologický časopis*, 1999, roč. 35, č. 2, s. 161-179. ISSN 0038-0288.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2005. 92 s. ISBN 80-87000-02-1.

ROŠKOVÁ, E., ROŠOVÁ, V., BIANCHI, G. Kvalitativna analýza vnímania rizika deťmi a adolescentami. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1998, roč. 33, č. 3, s. 203-215. ISSN 0555-5574.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.

ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 4. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada. 2006. 603 s. ISBN 80-247-1049-8

SAK, P. *Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

SKOPAL, O. *Vztah osobnostních charakteristik adolescentů s různými formami rizikového chování*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.

SKOPALOVÁ, J. *Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. 36 s. ISBN 80-244-0146-0.

SMART, R. G., STODUTO, G. Interventions by students in friends alcohol, tobacco, and drug use. *Drug Educ*, 1997, roč. 27, č. 3, s. 213-222.

SOBOTKOVÁ V. *Antisociální chování u adolescentů v kontextu vývoje*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie.

SOCHŮREK, J. *Úvod do sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita Liberec, 2009. 186 s. ISBN 978-80-7372-448-1.

SOVINOVÁ, H., SADÍLEK, P., CSÉMY, J., *Vývoj prevalence kuřáctví v dospělé populaci ČR. Názory a postoje občanů ČR k problematice kouření (období 1997- 2011)*. Výzkumná zpráva. Praha: Státní zdravotní ústav, 2012. [online]. 2012 [cit. 17. 8. 2012]. Dostupné na Internetu: <<http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/zavislosti/koureni/zprava-kuractvi-2011.pdf>>.

SOVINOVÁ, H., SADÍLEK, P., CSÉMY, J., *Vývoj prevalence kuřáctví v dospělé populaci ČR. Názory a postoje občanů ČR k problematice kouření (období 1997- 2009)*. Výzkumná zpráva. Praha: Státní zdravotní ústav, 2010. [online]. 2010 [cit. 17. 8. 2012]. Dostupné na Internetu: <<http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/zavislosti/koureni/Zprava2009DEF.pdf>>.

STANKOWSKI, A. *Sociální patologie*. Ostrava: Centrum dalšího vzdělávání PdF OU, 2001. 73 s. ISBN 80-7042-185-1.

ŠÝKORA, P. Prevence drogových závislostí: kvalitní výchova v rodině. In Machalová, M. a kol. *Dialógy o závislostech*. TakeOff Advertising, 2010. s. 41-62. ISBN 978-80-970370-9-3.

SYŘIŠŤOVÁ, E. a kol. *Normalita osobnosti*. Praha: AVICENTUM, 1972. 231 s. bez ISBN.

ŠAFÁŘOVÁ, M. Rizikové chování v adolescenci. In Smékal, V., Macek, P. (Eds.) *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002. s. 191 - 208. ISBN 80-85947-83-8.

ŠAFÁŘOVÁ, M., POLÁŠKOVÁ, E. *Rizikové chování očima českých adolescentů*. Pavlov, 2003.

ŠÍBLOVÁ, P. *Sprejerství - seberealizace versus vandalismus*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra Speciální pedagogiky.

ŠIRŮČEK, J., ŠIRŮČKOVÁ, M. Vývoj a zkoumání vrstevnických vztahů. In Macek, P., Lacinová, L. ed. *Vztahy v dospívání*. Brno: Nakladatelství Barrister & Principál, 2006. s. 41-54. ISBN 80-7364-034-1.

ŠIRŮČEK, J., ŠIRŮČKOVÁ, M., MACEK, P. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování. *Československá psychologie*, 2007, roč. 51, č. 4, s. 476-488. ISSN 0009-062X

ŠIRŮČKOVÁ, M. *Psychosociální souvislosti rizikového chování v adolescenci: role vrstevnických a rodinných vztahů*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

ŠIRŮČKOVÁ, M. Rizikové chování. In Miovský, M. a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: TOGGA, 2012. s. 127–132. ISBN 978-80-87258-89-7.

ŠTĚCHOVÁ, M., VEČERKA, M., HOLAS, J. Rodinné zázemí dětí s poruchami chování. *Kriminalistika*, 2000, roč. 33, č. 2, s. 140 – 148. ISSN 1210-9150.

ŠVARCOVÁ, E. *Úvod do etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. 107 s. ISBN 80-7041-449-9.

ŠVARCOVÁ, E. Rizika mládeže v současné škole. In Truhlářová, Z., Smutek, Z. (ed.) *Riziková mládež v současné společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. s. 162-165. ISBN 80-7041-044-2.

ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie: učební text*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 162 s. ISBN 978-80-7041-959-5.

URBAN, L., DUBSKÝ, J. *Sociální deviace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 167 s. ISBN 978-80-7380-133-5.

URBANOVÁ, M. *Sociální kontrola a právo*. 2. nezměněné vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 125 s. ISBN 80-210-3199-9.

URBANOVÁ, M. *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 191 s. ISBN 80-86-898-94-6.

ÚZIS. *Rodička a novorozenec 2011. Zdravotnická statistika*. Praha: ÚZIS ČR, 2012. 126 s. ISBN 978-80-7472-031-4.

VACEK, J. *Školní dotazníková studie o návykových látkách, rizikovém chování a volnočasových aktivitách: Praha 2, 2007*. Tišnov: Scan, 2008

VACEK, J., ŠEJVL, J., MIOVSKÝ, M. *Školní dotazníková studie o návykových látkách, rizikovém chování a volnočasových aktivitách: Plzeň, 2008*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Tišnov: Scan, 2008.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, 1997. 170 s. ISBN 80-7184-488-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 1997a. 353 s. ISBN 80-7184-317-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie školního dítěte*. Praha: Karolinum, 1997b. 87 s. ISBN 80-7184-487-X.

- VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. 304 s. ISBN 80-246-0181-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck. 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.
- VAŠUTOVÁ, M. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. 280. ISBN 80-70-42-691-8.
- VEČERKA, K. *Mládež o kriminalitě a etice každodennosti*. Praha: IKSP, 2012. 122 s. ISBN 978-80-7338-124-0.
- VEČERKA, K., ŠTĚCHOVÁ, M., NEUMANN, J. *Vztah mladých lidí k některým mravním a právním normám*. Praha: IKSP, 1991.
- VEČERKA, K., HOLAS, J., ŠTĚCHOVÁ, M., DIBLÍKOVÁ, S., NEUMANN, J. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: OKAP, 2004. 132 s. ISBN 80-7338-0351.
- VEČERKA, K., HOLAS, J., TOMÁŠEK, J., DIBLÍKOVÁ, S., BLATNÍKOVÁ, Š. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: ISKP, 2009. 130 s. ISBN 978-80-7338-079-3.
- VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno : Masarykova univerzita, 2004. 94 s. ISBN 80-210-3532-3.
- VOJTOVÁ, V. Edukace žáků s poruchami chování. In Vítková, M. (ed.) *Integrativní školní (speciální) pedagogika. Základy, teorie, praxe*. 2. vyd. Brno: MSD, 2004a, s.191-203. ISBN 80-86633-22-5.
- WEISS, P., KUČERA, Z., SVĚŘÁKOVÁ, M. Sexuální chování českých adolescentů a jeho rizikovost z hlediska infekce HIV/AIDS: Výsledky národního výzkumu. *Československá psychologie*, 1995, roč. 39, č. 5, s. 425-432. ISSN 0009-062X.
- WEISS, P., ZVĚŘINA, J.: Sexuální chování české populace. *Urologie pro praxi*, 2009, roč. 10, č. 3, s. 160-163. ISSN 1213-1768.
- WILLIAMS, A. F. Risky Driving Behaviour among Adolescents. In Jessor, R. (eds.) *New Perspectives on Adolescent Risk Behavior*. Cambridge University Press, 1998, 221-240.
- ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. 231 s. ISBN 80-86473-08-2.
- ZOUBKOVÁ, I. Kriminalita páchaná na mládeži. *Kriminalistika*, 2001, roč. 34, č. 2, s. 83-95. ISSN 1210-9150.

ŽLUNKOVÁ, J. *Co do školy nepatří*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. 57 s. ISBN 978-80-244-2498-9.

ANOTACE DISERTAČNÍ PRÁCE

Jméno a příjmení autora: Mgr. Petra Hedrichová

Název práce: Názory žáků základní školy na projevy rizikového chování

Katedra: Ústav pedagogiky a sociálních studií PdF UP Olomouc

Školitelka: doc. PhDr. Jitka Skopalová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2013

Názory žáků základní školy na projevy rizikového chování

Disertační práce se zabývá aktuální tematikou rizikového chování. Disertační práce je koncipována do dvou hlavních částí - teoretická východiska disertační práce a empirická část.

Teoretická část (teoretická východiska disertační práce) je věnována vymezení pojmosloví v oblasti rizikového chování – norma, normalita, rizikové chování, deviantní chování, delikventní chování; teoretickým konstruktům rizikového chování. Dále specifikujeme vývojové zvláštnosti a změny v období středního školního věku a v období staršího školního věku, a to zejména v oblasti socializace a identity žáka. V závěru se zabýváme možnostmi implementace problematiky rizikového chování do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV).

V empirické části prezentujeme výsledky šetření, ve kterém jsme zjišťovali názory žáků 5.–9. ročníků základních škol v okresním městě Olomouckého kraje na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti a míru závažnosti, kterou žáci vybraným projevům rizikového chování přisuzují.

Závěr disertační práce předkládá shrnutí získaných výsledků z výzkumu, konkretizuje přínos práce pro rozvoj pedagogiky a pro školní praxi.

Klíčová slova

Rizikové chování, norma, normalita, žák středního školního věku, žák staršího školního věku, žák základní školy, názory, frekvence výskytu, závažnost, výzkum, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)

Meinungen der Schüler der Grundschule über das Risikoverhalten

Abstrakt

Die Dissertationsarbeit befasst sich mit der Thematik des Risikoverhaltens. Sie hat zwei Teile – den theoretischen und den empirischen Teil.

Der theoretische Teil (die theoretischen Ausgangspunkte der Dissertation) ist der Definition der Termini im Bereich des Risikoverhaltens gewidmet – Norm, Normalität, Risikoverhalten, Devianzverhalten, Delinquenzverhalten; des Weiteren widmet sich die Arbeit den theoretischen Konstrukten des Risikoverhaltens. Weiterhin werden Entwicklungsbesonderheiten und Veränderungen während des mittleren und älteren Schulalters spezifiziert, und zwar insbesondere im Bereich der Sozialisation und Identität des Schülers. Zum Schluss werden Möglichkeiten der Implementation der Problematik vom Risikoverhalten in das „Rahmenbildungsprogramm für Grudschulbildung“.

Im empirischen Teil werden die Forschungsergebnisse präsentiert, die wir aufgrund der Meinungen der Schüler der 5.–9. Jahrgänge aus Grundschulen in der Kreisstadt des Olmützer Kreises über die Frequenz vom Risikoverhalten in unserer Gesellschaft und über das Gewicht gewonnen haben, das die Schüler dem registrierten Risikoverhalten beimessen.

Der Schluss der Arbeit legt die Zusammenfassung der gewonnenen Forschungsergebnisse vor, konkretisiert den Beitrag der Arbeit für die Entwicklung der Pädagogik und für die Schulpraxis.

Schlüsselwörter

Risikoverhalten, Norm, Normalität, Schüler des mittleren Schulalters, Schüler des älteren Schulalters, Grundschule-Schüler, Meinungen, Frequenz der Erscheinung, Gewicht, Forschung, Rahmenbildungsprogramm für Grudschulbildung

Basic school pupils' opinion on bad social behaviour

Abstract

This dissertation focuses on recent problems of bad social behaviour. The work consists of two main parts; theoretical and empirical.

Theoretical part explains the terms connected with a field of bad social behaviour such as normality, standard, bad social behaviour, pathologies and delinquency. The Dissertation specifies developmental features, abnormalities and changes of the age of primary and secondary pupils, especially in their identity and in their socialization. At the end we deal with possibilities of implementation of the topic of bad social behaviour into School curriculum.

An empirical part presents the results of the surveys in which pupils from Olomouc region were asked about their opinions on chosen bad social behaviour and its frequency in order to find the most serious and dangerous bad social behaviour.

The main intentions of this dissertation are to summarize received results and concretize its benefits for the pedagogy and teaching.

Key words

Bad social behaviour, standard, normality, a primary pupil, a secondary pupil, a basic school pupil, frequency, seriousness, research, School curriculum

SEZNAM PUBLIKOVANÝCH PRACÍ AUTORKY DISERTAČNÍ PRÁCE

2008

HEDRICHOVÁ, P. Mediální výchova. In STANĚK, A. (ed.) *Multikulturní výchova jako možná cesta ke vzájemnému poznávání a pregraduální příprava učitelů*. Praha: Nakladatelství Epoque, s.r.o., 2008. s. 91 -103. ISBN978-80-87027-83-7.

HEDRICHOVÁ, P., HRACHOVCOVÁ, M. Využití aktivizačních metod ve Výchově k občanství. In STANĚK, A. (ed.) *Multikulturní výchova jako možná cesta ke vzájemnému poznávání a pregraduální příprava učitelů*. Praha: Nakladatelství Epoque, s.r.o., 2008. s. 63-91. ISBN978-80-87027-83-7.

2011

HEDRICHOVÁ, P. Implementace problematiky sociálně negativních jevů do rámcového vzdělávacího programu. In Fasnerová, M. (ed.) *Primární a preprimární vzdělávání z pohledu studentů doktorských studijních programů*. Olomouc, PdF UP Olomouc, 2011. s. 26-34. ISBN 978-80-244-2774-4.

HEDRICHOVÁ, P. Komparace vnímání a hodnocení sociálně negativních jevů žáky 1. a 2. stupně základní školy. In Poláchová Vašátková, J. Bačíková, A. (eds.) *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů VIII*. Olomouc: PdF UP Olomouc, 2011. s. 846-856. ISBN 978-80-244-2815-4.

HEDRICHOVÁ, P. Názory učitelů základních škol na problematiku prevence sociálně negativních jevů. In Hroncová, J. (eds) „SOCIALIA 2011“ „Participácia inštitúcií verejnej správy a pomáhajúcich profesií na prevencii sociálno-patologických javov udetí, mládeže a dospelých v Slovenskej republike a v iných krajinách Európskej únie“. Banská Bystrica, UMB PdF, 2011. s. 66 -70. ISBN 978-80-557-0305-3.

2012

HEDRICHOVÁ, P. Je moderní být vlastenci? In Růžičková, D. *Aktuální témata pro pedagogy*. Olomouc: UP Olomouc, 2012. s. 59-81. ISBN 978-80-244-317-0.

HEDRICHOVÁ, P. Jak najít společnou řeč v multikulturní společnosti? In Růžičková, D. *Aktuální témata pro pedagogy*. Olomouc: UP Olomouc, 2012. s. 42-58. ISBN 978-80-244-317-0.

HEDRICHOVÁ, P. Příprava učitele na výuku aneb plánujeme v souvislostech. In Růžičková, D. *Jak si rozumět ve třídě*. Olomouc: UP Olomouc, 2012 s. 60-77. ISBN 978-80-244-3165-9.

HEDRICHOVÁ, P. Kritické myšlení ve výuce. In. Růžičková, D. *Jak si rozumět ve třídě*. Olomouc: UP Olomouc, 2012 s. 78-94.. ISBN 978-80-244-3165-9.

HEDRICHOVÁ, P. Vnímání projevů rizikového chování žáky základní školy. In. Janiš, K. (Ed.) *Zvládání současných sociálně patologických jevů a rizikového chování*. Sborník příspěvků ke konferenci. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2012. s. 20-27. ISBN 978-80-7248-3.

Recenze

HEDRICHOVÁ, P. Efficient Early Diagnostics of Risk Behaviour in Adolescents. In. *E-PEDAGOGIUM*. Olomouc: UP, 2012, č. 4, s. 135-137. ISSN 1213-7499.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Příloha 2: NESTANDARDIZOVANÝ DOTAZNÍK

**Příloha 3: IMPLEMENTACE TÉMATU RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO VÝCHOVY
K OBČANSTVÍ**

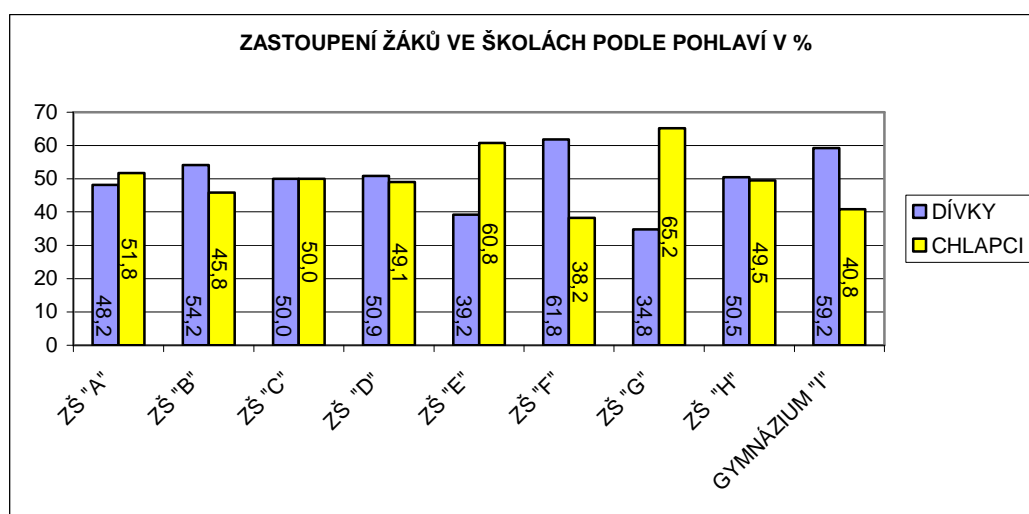
**Příloha 4: IMPLEMENTACE TÉMATU RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO VÝCHOVY
KE ZDRAVÍ**

Příloha 1: CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

V následující části budeme prezentovat popis souboru z hlediska zastoupení dívek a chlapců ve školách (v jednotlivých ročnících, ve školách ve městě či na vesnici, ve školách umístěných v různých lokalitách, ve výběrových či nevýběrových třídách).

ZÁKLADNÍ ŠKOLA	DÍVKY		CHLAPCI		celkem n	celkem %
	n	%	n	%		
ZŠ "A"	54	48,2	58	51,8	112	100
ZŠ "B"	97	54,2	82	45,8	179	100
ZŠ "C"	50	50,0	50	50,0	100	100
ZŠ "D"	108	50,9	104	49,1	212	100
ZŠ "E"	104	39,2	161	60,8	265	100
ZŠ "F"	89	61,8	55	38,2	144	100
ZŠ "G"	54	34,8	101	65,2	155	100
ZŠ "H"	54	50,5	53	49,5	107	100
GYMNÁZIUM "I"	155	59,2	107	40,8	262	100

Tabulka č.81: Zastoupení dívek a chlapců v jednotlivých školách

Graf č.57: Zastoupení dívek a chlapců v jednotlivých školách

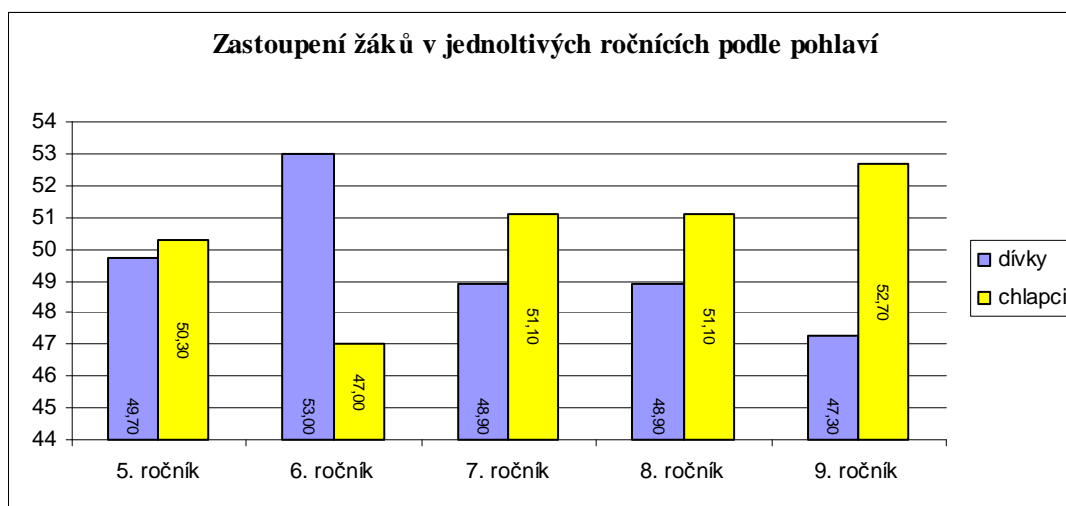
U většiny škol jsme zaznamenali zhruba rovnoměrné zastoupení dívek a chlapců. Z grafu č.57 jsou patrné rozdíly v zastoupení dívek a chlapců u čtyřech škol. Největší rozdíly z hlediska pohlaví nalezneme u školy „ZŠ G“ (rozdíl činí 30 %), dále je to pak u „ZŠ F“ (rozdíl zhruba 24 %), u „ZŠ E“ (22 %) a „GYM I“ (necelých 20 %). Můžeme tedy říci, že ve

školách s rozšířenou výukou jazyků („ZŠ F“ a „GYM I“), je zastoupení dívek početnější, naopak chlapci častěji navštěvují školy sportovně zaměřené („ZŠ G“, „ZŠ E“).

Dále jsme zjišťovali, jaké je zastoupení dívek a chlapců v jednotlivých ročnících. Z tabulky č. 82 a grafu č. 58 vyplývá, že největší rozdíl mezi podílem dívek a chlapců nalezneme u 6. a 9. ročníků, které v obou případech tvoří zhruba 6%. Šesté ročníky navštěvují ve větším počtu dívky, naopak v devátých ročnících jsou více zastoupeni chlapci.

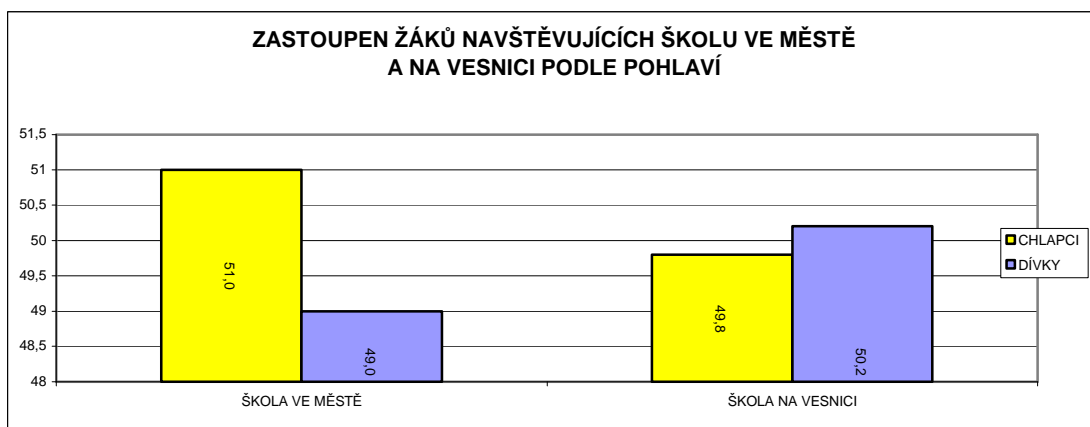
	5. ročník		6. ročník		7. ročník		8. ročník		9. ročník		Celkem
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Dívky	92	49,7	215	53,0	155	48,9	161	48,9	142	47,3	765
Chlapci	93	50,3	191	47,0	162	51,1	167	51,1	158	52,7	771
Celkem	185	100	406	100	317	100	328	100	300	100	1536

Tabulka č.82: Zastoupení žáků v ročnících podle pohlaví

Graf č.58: Zastoupení žáků v ročnících podle pohlaví

Zastoupení dívek a chlapců ve škole na vesnici a ve škole ve městě, které nám prezentuje graf č. 59, je téměř rovnoměrné (rozdíl nepřesahuje 2 %). Školy ve městě navštěvuje více chlapců, naopak více dívek dochází do škol na vesnici.

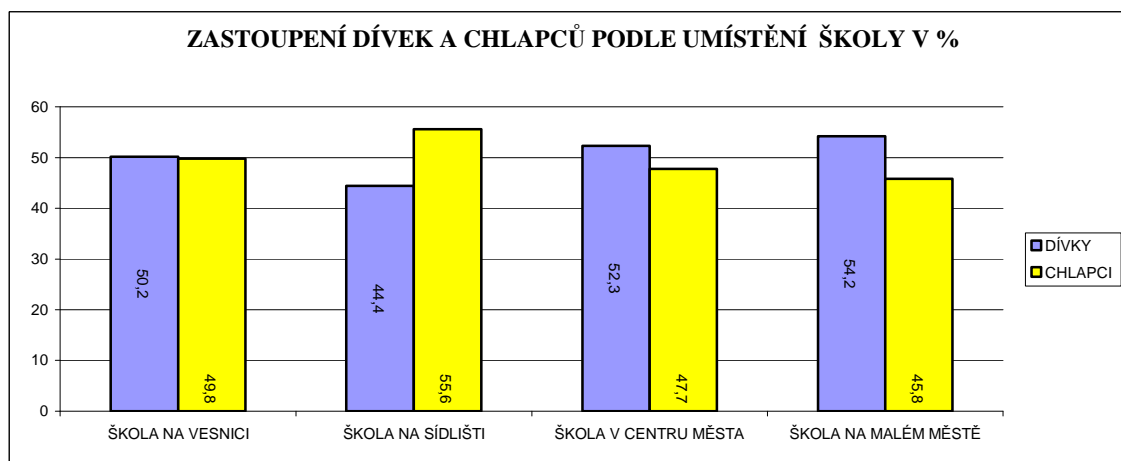

Graf č. 59: Zastoupení žáků podle pohlaví navštěvující školu na vesnici a ve městě

Sledovali jsme také zastoupení dívek a chlapců podle umístění školy v dané lokalitě. Největší rozdíl (11 %) mezi zastoupením dívek a chlapců jsme zaznamenali na sídlištní škole, kde chlapci představují téměř 56 % všech žáků. Opačnou situaci nalezneme na škole, která se nachází na malém městě, kde dívky tvoří více jak polovinu všech žáků školy (tabulka č. 83).

UMÍSTĚNÍ ŠKOLY	DÍVKY		CHLAPCI		CELKEM n	CELKEM %
	n	%	n	%		
ŠKOLA NA VESNICI	104	50,2	103	49,8	207	100
ŠKOLA NA SÍDLIŠTI	212	44,4	265	55,6	477	100
ŠKOLA V CENTRU MĚSTA	352	52,3	321	47,7	673	100
ŠKOLA NA MALÉM MĚSTĚ	97	54,2	82	45,8	179	100
CELKEM	765		771		1536	

Tabulka č. 83: Zastoupení dívek a chlapců podle umístění školy v dané lokalitě

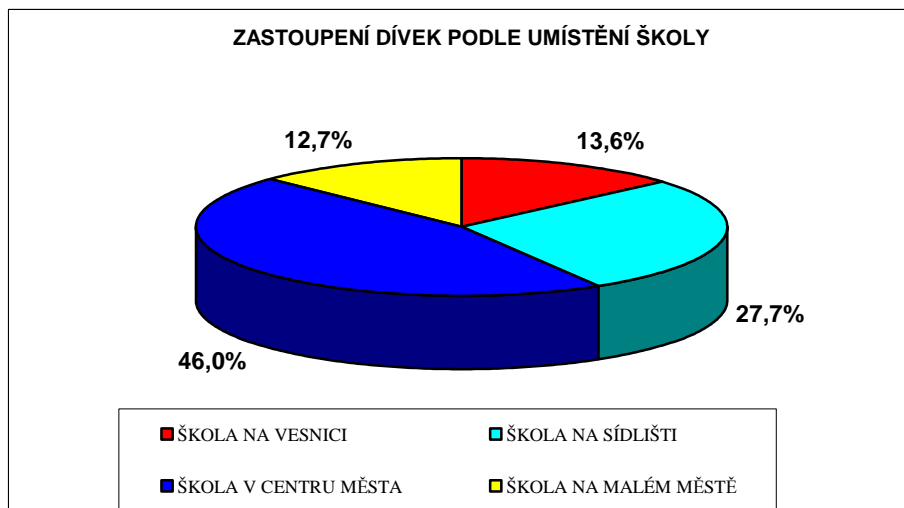

Graf č.59: Zastoupení dívek a chlapců podle umístění školy v určité lokalitě

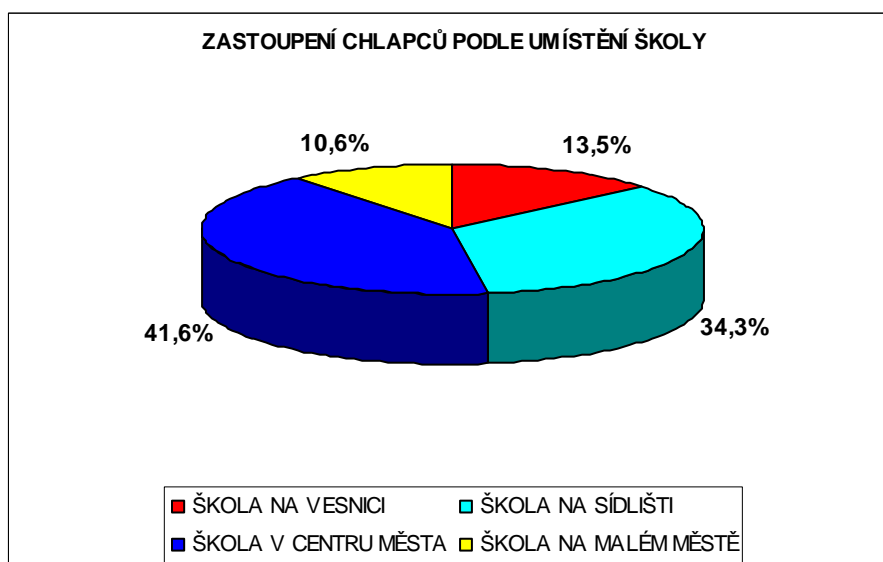
Následující tabulka uvádí počty dívek navštěvující školy v jednotlivých lokalitách. Nejvíce dívek (téměř jedna polovina) studuje na školách v centru města, jedna třetina dívek jsou žákyněmi sídlištních základních škol. Nejméně dívek navštěvuje školy na vesnici a na malém městě. Rovněž zde nalezneme přehled o tom, kolik chlapců chodí do škol v jednotlivých lokalitách. Nejvíce chlapců navštěvuje školy v centru města, dále následují školy na sídlišti a nejméně chlapců dochází do škol na vesnici a na malém městě. Pro větší přehlednost údajů jsme opět použili jak tabulkové, tak i grafické znázornění pomocí výsečových diagramů (graf č.60 a graf č.61)

Umístění školy	DÍVKY		CHLAPCI		CELKEM n
	n	%	n	%	
ŠKOLA NA VESNICI	104	13,6	103	13,5	207
ŠKOLA NA SÍDLIŠTI	212	27,7	265	34,3	477
ŠKOLA V CENTRU MĚSTA	352	46,0	321	41,6	673
ŠKOLA NA MALÉM MĚSTĚ	97	12,7	82	10,6	179
CELKEM	765	100	771	100	1536

Tabulka č.84: Zastoupení žáků podle pohlaví ve školách umístěných v dané lokalitě

Graf č. 60: Zastoupení dívek ve školách v jednotlivých lokalitách

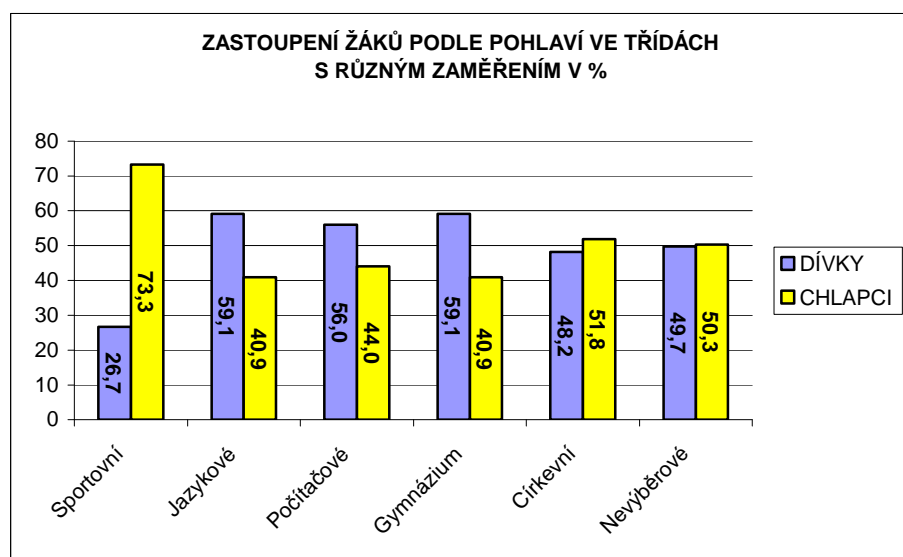
Graf č. 61: Zastoupení chlapců ve školách umístěných v jednotlivých lokalitách

TŘÍDY	DÍVKY		CHLAPCI		Celkem	
	n	%	n	%	n	%
Sportovní	56	26,7	154	73,3	210	100
Jazykové	137	59,1	95	40,9	232	100
Počítačové	51	56,0	40	44,0	91	100
Gymnázium	155	59,1	107	40,9	262	100
Církevní	54	48,2	58	51,8	112	100
Nevýběrové	304	49,7	308	50,3	612	
Celkem	757		762		1519	

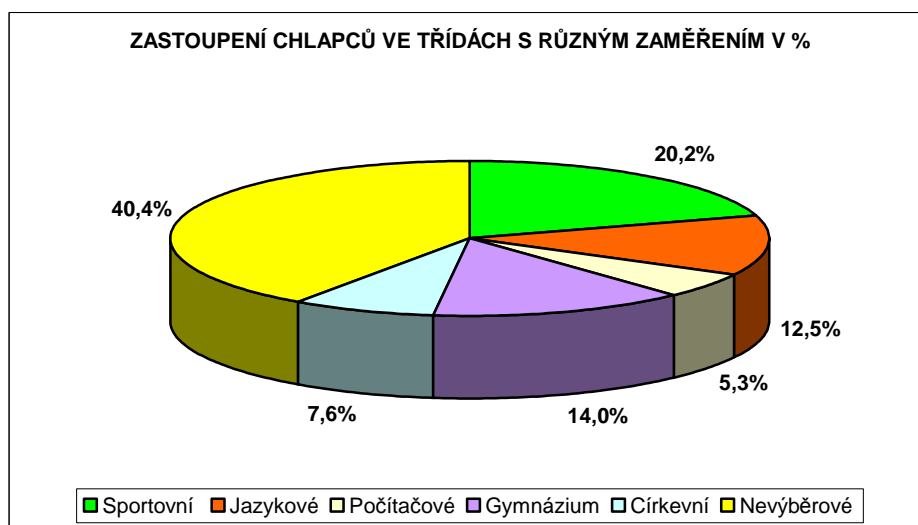
Tabulka č. 85: Zastoupení žáků podle pohlaví ve třídách s různým zaměřením

V tabulce č.85 uvádíme přehled zastoupení dívek a chlapců v třídách podle jejich zaměření, specializace. Získaná data přehledně také prezentuje také graf č.62 , ze kterého je patrné, že největší rozdíl (47 %) mezi zastoupením dívek a chlapců v jednotlivých kategoriích výběrových tříd se objevuje u sportovní tříd. Tři čtvrtiny všech žáků sportovních tříd tvoří chlapci, naopak dívky zaujímají jednu čtvrtinu. Dívky navštěvují třídy plavecké a atletické, které jsou heterogenní. Naopak třídy fotbalové a hokejové jsou z hlediska struktury homogenní..

Graf č. 62: Zastoupení žáků podle pohlaví ve třídách s různým zaměřením

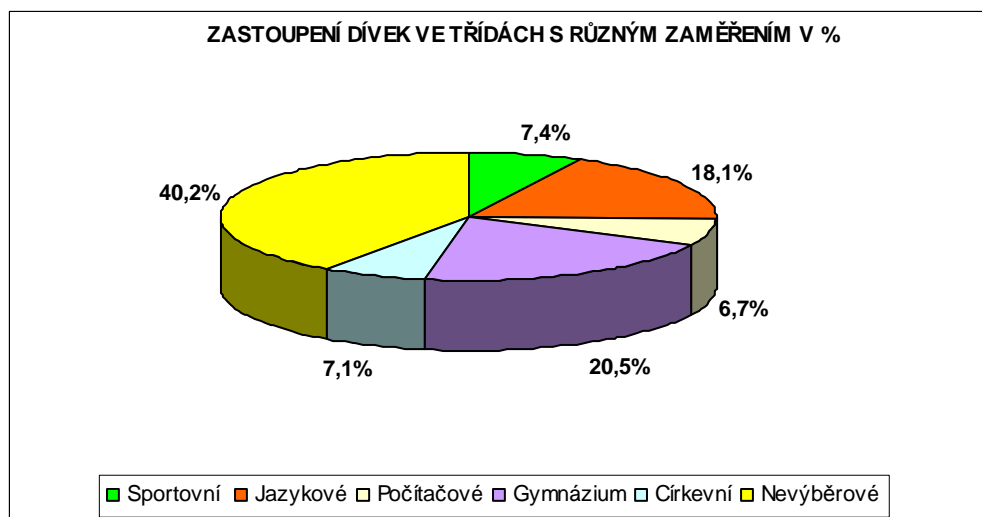
Ve třídách gymnázia a třídách jazykových činí rozdíl mezi zastoupením dívek a chlapců zhruba 20%. V obou těchto kategoriích mají větší zastoupení dívky. Za překvapující považujeme zjištění, že v počítačových třídách jsou více zastoupeny dívky (56 %) než chlapci, neboť obecně platí, že obory technicky (počítačově) zaměřené si častěji vybírají chlapci. Nejmenší rozdíl jsme zaznamenali u církevních tříd, kde zastoupení dívek a chlapců je téměř rovnoměrné.

Graf č. 63: Zastoupení chlapců ve třídách s různým zaměřením

Graf č. 63 vyjadřuje zastoupení chlapců ve třídách s různým zaměřením. Nejvíce chlapců chodí do nevýběrových tříd (dvě pětiny), dále pak do sportovních tříd a na gymnázium.

Následující graf zobrazuje zastoupení dívek ve třídách s různým zaměřením. Nejvíce dívek také navštěvuje nevýběrové třídy, a to dvě pětiny. Necelé dvě pětiny dívek navštěvuje jazykové třídy a gymnázium.

Graf č. 64: Zastoupení chlapců ve třídách s různým zaměřením

Příloha 2: NESTANDARDIZOVANÝ DOTAZNÍK

Milí žáci,

chtěla bych vás tímto požádat o vyplnění dotazníku *Vnímání sociálně negativních jevů žáky ZŠ*, který je součástí mé práce. Dotazník je anonymní, proto se, prosím, nepodepisujte!

V každém řádku zakroužkujte jedno číslo na stupnici 0 – 5 podle toho, jak daný jev hodnotíte. **0** odpovídá hodnotě **nevím, nedokáži posoudit**, **1** hodnotě **nejméně**, **3** hodnotě **střed/průměr** a **5** hodnotě **nejvíce/ nejčastěji**. Je důležité, aby jste vyjádřili svůj názor na každém řádku.

Děkuji vám za ochotu spolupracovat a za vyplnění dotazníku.

Mgr. Petra Hedrichová

DOTAZNÍK Vnímání sociálně negativních jevů žáky ZŠ

Jsem: dívka – chlapec

Navštěvuji ročník:.....

Navštěvuji výběrovou třídu: sportovní – jazykovou – počítačovou – matematickou – jinou :.....

Nenavštěvuji výběrovou třídu.

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	Zamysli se nad tím, jak často se podle Tebe daný jev vyskytuje v naší společnosti.	Zamysli se nad tím, jak moc je podle Tebe daný jev závažný .
Lhaní	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Podvod (nečestné jednání, např. při písemkách)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Krádež (odcizení cizí věci)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Útěky z domova (kvůli problémům s rodiči, známkám)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Záškoláctví (dítě záměrně nechodí do školy)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Vandalismus (ničení, rozbíjení cizího majetku)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Graffiti (malování na zdi, sprejeři)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Pití alkoholických nápojů žáky ZŠ	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	Zamysli se nad tím, jak často se podle Tebe daný jev vyskytuje v naší společnosti.	Zamysli se nad tím, jak moc je podle Tebe daný jev závažný .
Pití alkohol. nápojů dospělými	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Sebevražednost (člověk, který si vezme život, pokusí se zabít)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Časté střídání partnerů v lásce	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Kouření cigaret u žáků ZŠ	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Kouření cigaret u dospělých	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Kouření marihuany (trávy) u žáků ZŠ	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Užívání jiných drog (pervitin, heroin...)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Závislost na TV, PC hrách, internetu, mobilu (např. každodenní několikahodinové hraní PC her)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Závislost na výherních a zábavných automatech (touha vyhrát peníze)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Šikana (braní věcí, posměch, nadávání, bití...)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Kyberšikana (snaha někomu ublížit pomocí internetu a SMS)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Vulgární vyjadřování (sprostá slova, nadávky)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Divácké násilí (násilí na stadionech, např. při fotbale)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Projevy rasismu (nesnášenlivost vůči jiným rasám, národům, např. útoky na Romy, černochy...)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5

RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	Zamysli se nad tím, jak často se podle Tebe daný jev vyskytuje v naší společnosti.	Zamysli se nad tím, jak moc je podle Tebe daný jev závažný .
Prostituce (nabízení milování za peníze)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Domácí násilí (bití a ubližování v rodině)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Poruchy příjmu potravy (nezdravé, přehnané hubnutí)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Sexuální zneužívání dětí (nucení dětí k pohlavnímu styku, nepříjemné dotyky, líbání od dospělého)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Týrání dětí (tělesné ubližování dítěti, např. bití...)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Toulání	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5
Sebepoškozování se (sám sobě si způsobuje zranění, např. žiletkou na rukách)	0 1 2 3 4 5	0 1 2 3 4 5

**Příloha 3: IMPLEMENTACE TÉMATU RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO VÝCHOVY
K OBČANSTVÍ**

VÝCHOVA K OBČANSTVÍ			
Tematický okruh	Učivo	Výstup	Rizikové chování
<i>Člověk a společnost</i>	naše škola: společná pravidla a normy	uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace	<i>šikana, násilí, vulgarita</i>
	naše obec, region, kraj: ochrana kulturních památek	zdůvodní nepřijatelnost vandalského chování	<i>vandalismus, graffiti, krádeže</i>
	naše vlast: pojem vlast a vlastenectví,	rozliší projevy vlastenectví od nacionalismu	<i>rasismus, nacionalismus, extremismus, násilí, agresivita</i>
	lidská setkání: přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost, nerovnost	rozpozná ve svém okolí jednání a chování, která se už tolerovat nemohou a která porušují základní lidská práva	<i>šikana, diskriminace</i>
	vztahy mezi lidmi: osobní a neosobní vztahy, konflikty v mezilidských vztazích, problémy lidské nesnášenlivosti	uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace	<i>agresivita, xenofobie, šikana, nesnášenlivost, rasismus</i>
	zásady lidského soužití: svoboda a vzájemná závislost	zaujímá aktivní postoj proti projevům lidské nesnášenlivosti	<i>omezování svobody, nesnášenlivost, šikana, domácí násilí</i>
<i>Stát a právo</i>	lidská práva: práva dítěte a jejich ochrana, poškozování lidských práv, šikana, diskriminace	přiměřeně uplatňuje svá práva a respektuje práva druhých	<i>násilí, šikana, diskriminace, nesnášenlivost, syndrom CAN</i>
	protiprávní jednání: druhy a postihy protiprávního jednání	rozpozná protiprávní chování	<i>kriminalita, sexuální zneužívání, krádeže, podvody, návykové látky a řízení motorového vozidla, prodej alkoholu mladistvým</i>
	právo v každodenním životě: význam právních vztahů	objasní význam právních vztahů	<i>kriminalita, sexuální zneužívání, krádeže, podvody, návykové látky a řízení</i>

			<i>motorového vozidla, prodej alkoholu mladistvým, záškoláctví</i>
--	--	--	--

Tabulka č.86: Implementace problematiky RCH do Výchovy k občanství

Příloha 4: IMPLEMENTACE TÉMATU RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DO VÝCHOVY KE ZDRAVÍ

VÝCHOVA KE ZDRAVÍ			
Tematický okruh	Učivo	Výstup	Rizikové chování
<i>Vztahy mezi lidmi a formy soužití</i>	vztahy ve dvojici: kamarádství, přátelství, partnerské vztahy, manželství a rodičovství	respektuje přijatá pravidla, přispívá k utváření dobrých vztahů s vrstevníky	<i>šikana, domácí násilí, agresivita</i>
	vztahy a pravidla soužití v prostředí komunity	uvede příklady pozitivního a negativního vlivu na kvalitu sociálního klimatu	<i>šikana, domácí násilí, agresivita</i>
<i>Změny v životě člověka</i>	dětství, puberta, dospívání	vymezí znaky pro jednotlivá období, kultivovaně se chová k druhému pohlaví	<i>rizikové sexuální chování</i>
	sexuální dospívání a reprodukční zdraví: předčasná sexuální zkušenost, poruchy pohlavní identity	uvede argumenty pro odložení pohlavního života do doby plné zralosti, uplatňuje účelné modely chování v případě zneužívání dítěte	<i>rizikové sexuální chování, homosexualita, syndrom CAN, sexuální deviace</i>
<i>Zdravý způsob života a péče o zdraví</i>	výživa a zdraví: poruchy příjmu potravin	uplatňuje zdravé stravovací návyky	<i>anorexie, bulimie</i>
	ochrana před přenosnými i nepřenosiými chorobami, chronickým onemocněním a úrazy: bezpečné způsoby chování	rozhoduje se odpovědně ve vztahu k opačnému pohlaví a vysvětlí rizika střídání partnerů	<i>rizikové sexuální chování, promiskuita, rizikové sporty</i>
<i>Rizika ohrožující zdraví a jejich prevence</i>	auto-destruktivní závislosti: zdravotní a sociální rizika zneužívání návykových látek, patologické hráčství, práce s počítačem, návykové látky (bezpečnost	předvede v modelových situacích osvojené způsoby odmítání návykových látek, vysvětlí psychosociální rizika spojená se zneužíváním	<i>návykové látky, patologické hráčství, závislosti na TV, PC, mobilu, nakupování</i>

	v dopravě, trestná činnost, dopink ve sportu)	návykových látek	
	skryté formy a stupně individuálního násilí a zneužívání, sexuální kriminalita: šikana a jiné formy násilí, formy sexuálního zneužívání dětí	uplatňuje účelné modely chování v případech zneužívání dítěte	<i>kriminalita, sexuální zneužívání, šikana, domácí násilí, násilí, vulgarita, kyberšikana</i>
	bezpečné chování: komunikace s vrstevníky a neznámými lidmi, pohyb v rizikovém prostředí, přítomnost v konfliktních a krizových situacích	předvede v modelových situacích osvojené způsoby odmítání návykových látek, projevuje bezpečné způsoby chování v sociálním kontaktu s vrstevníky	<i>kyberšikana, šikana, vulgarismy, bezpečná komunikace na internetu</i>
	manipulativní reklama a informace: reklamní vlivy, působení sekt	uplatňuje účelné způsoby chování v situacích ohrožujících zdraví	<i>sekty</i>
<i>Hodnota a zdraví</i>	podpora zdraví a její formy: prevence a intervence	uplatňuje preventivní způsoby rozhodování v souvislosti s ochranou zdraví -projevuje odpovědný vztah k sobě samému, ke svému zdraví	<i>rizikové chování, prevence</i>
<i>Osobnostní a sociální rozvoj</i>	mezilidské vztahy, komunikace a kooperace: respektování sebe sama i druhých, efektivní asertivní komunikace	projevuje bezpečné způsoby chování v sociálním kontaktu s vrstevníky	<i>násilí, šikana, diskriminace, nesnášenlivost, syndrom CAN</i>

Tabulka č. 87: Implementace problematiky RCH do Výchovy ke zdraví.

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

Mgr. PETRA HEDRICHOVÁ

**NÁZORY ŽÁKŮ ZÁKLADNÍ ŠKOLY NA
PROJEVY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ**

Autoreferát k disertační práci

OLOMOUC 2013

Autor: Mgr. Petra Hedrichová

Název: Názory žáků základní školy na projevy rizikového chování

Studijní obor: Pedagogika

Školitelka: doc. PhDr. Jitka Skopalová, Ph.D.

Oponenti práce: prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.
doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.

Místo a termín obhajoby: PdF UP Olomouc _____

Místo vystavění práce: PdF UP Olomouc

OBSAH

ÚVOD DO PROBLEMATIKY	4
3 Aktuální stav zkoumané problematiky	7
4 Cíle, metodologie a struktura disertační práce	13
5 Metodologie výzkumného šetření.....	17
6 Závěry empirického šetření.....	24
ZÁVĚR.....	29
Seznam literatury a požitých zdrojů.....	35
Abstrakt disertační práce.....	48
Přehled aktivit a publikační činnosti autorky disertační práce.....	50

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Výrazným znakem současné společnosti je existence a šíření společensky nežádoucích jevů, se kterými se v nejrůznějších podobách a formách setkáváme stále častěji nejen jako informace na stránkách denního tisku a v jiných masmédiích, ale především v každodenním životě. Agresivita, hrubost, rasismus, nepřátelství, šikana, kriminalita, nejrůznější závislosti se stávají běžnou součástí našeho života.

Společensky nepřijatelné projevy chování bývají souhrnně označovány např. jako: *sociálně patologické jevy, deviantní, delikventní a kriminální chování, antisociální chování, problémové chování, rizikové chování*. **Rizikové chování** představuje takové aktivity, které přímo či nepřímo mohou negativně ovlivnit úspěšný vývoj jedince nebo mohou vést k psychosociálním a zdravotním problémům samotného aktéra či jiných osob (Macek, 2003, Širůčková, 2009, Cvečková, 2010).

Rizikové chování dospívajících se projevuje v oblasti zneužívání látek, v oblasti reprodukčního zdraví a v oblasti psychosociální (Novotný, Okrajek, 2012). Jednotlivé formy rizikového chování se vzájemně ovlivňují, podmiňují, jsou vzájemně propojeny, souvisejí spolu. Bylo prokázáno, že určité projevy rizikového chování se vyskytují společně, mají podobné příčiny, protektivní a rizikové faktory (Jessor, 1995).

Největší nebezpečí představuje rizikové chování zejména pro děti a dospívající, kteří jsou nejméně odolní vůči nejrůznějším nežádoucím vlivům a kteří při řešení svých problémů používají neadekvátní způsoby řešení. Jsou snadno ovlivnitelní, nedokáží si uvědomit následky svého chování. Dospívající touží získat uznání vrstevníků, osamostatnit se, vyznačují se zvýšenou kritičností, experimentují, testují své limity a reakce dospělých na ně, snaží se napodobit chování dospělých. To vše může podle nás přispívat ke vzniku a rozvoji rizikového chování.

Projevy rizikového chování se bohužel nevyhnou ani školnímu prostředí, tedy místu, kde děti tráví podstatnou část dne, a stávají se tak nechtěnou součástí života školy, a dotýkají se žáků i učitelů. **Škola** společně s rodinou a vrstevnickou skupinou hraje důležitou úlohu při formování osobnosti dítěte, při ovlivňování výchovy a vzdělání, volnočasových aktivit, při práci s hodnotami a postoji dětí (Hedrichová, 2011). Může působit

jako **protektivní**, ale i jako **rizikový faktor**. Například negativní klima školy může představovat pro jedince rizikový faktor stejně jako např. příslušnost k menšině, městské prostředí či nízký sociální status rodiny atd. (Espozito, 1999). Na druhou stranu škola působí jako významný protektivní faktor, a to zejména v oblasti prevence rizikového chování.

Prevence⁸⁰ rizikového chování je realizována prostřednictvím Minimálního preventivního programu školy a také implementací témat spojených s rizikovým chováním do Školního vzdělávacího programu školy, resp. do učebních osnov daných předmětů, tedy do samotného edukačního procesu. Efektivní primární prevence by měla nejen odpovídat věku cílové skupiny, podporovat aktivní zapojení cílové skupiny do programu, vycházet z konkrétních a reálných potřeb žáků dané školy, třídy, ale měla být také soustavná, dlouhodobá a založená na „KAB modelu“ (knowledge, attitudes, behaviour = znalosti, postoje, dovednosti), jež spočívá v orientaci nikoliv pouze na úroveň informací, ale i na kvalitu postojů a změnu chování (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999; Černý, Lejčková, 2007; MŠMT, 2008).

Proto je podle nás důležité seznámit se s názory, postoji a hodnotami žáků k dané problematice. Tyto informace mohou přispět k vytvoření efektivního minimálního preventivního programu školy, resp. k efektivní primární prevenci, a tím pádem i ke snížení, omezení a minimalizaci rizik spojených s projevy rizikového chování dětí a dospívajících, se kterými se často v rámci své pedagogické praxe setkáváme a jsme nuceni je řešit.

Téma disertační práce „*Názory žáků ZŠ na vybrané projevy rizikového chování*“ bylo zvoleno vzhledem ke stále aktuálnější povaze věci samé. Jednak také proto, že se při své práci učitelky základní školy každý den setkávám s nejrůznějšími projevy rizikového chování a s jejich následky, které mají dopad nejen pro samotného žáka, ale i jeho nejbližší okolí, potažmo pro celou společnost. Abychom mohli efektivně ovlivňovat vývoj osobnosti žáka pozitivním směrem, je podle nás důležité, abychom se zabývali celou osobností žáka, tedy i jeho názory, postoji, pocity, obavami. Toto poznání nám může pomoci při hledání efektivních kroků a postupů na cestě ke zdravému rozvoji osobnosti žáka a k eliminaci

---

⁸⁰ Termín **prevence** (z lat. *praeventus* – *zároveň předem*) je v nejobecnější rovině definován jako předcházení nějakým (zpravidla škodlivým) vlivům. Prevencí rizikového chování rozumíme „*konceptní, komplexní, cílený, plánovaný, flexibilní a efektivní soubor opatření, odborných činností a nabídek, zaměřený na posilování a rozvoj společensky žádoucích postojů, hodnot, zájmů, forem zdravého životního stylu, chování a jednání jednotlivců i skupin.*“ (Pokorný, Telclová, Tomko, 2003, s. 14).

projevů rizikového chování.

V rámci námi vymezeného tématu disertační práce nás bude zajímat, které projevy rizikového chování jsou dle názorů žáků základních škol v naší společnosti rozšířeny více a které považují za méně časté. Dále se budeme zabývat otázkou, jakou míru těmto projevům rizikového chování žáci přisuzují. Které hodnotí jako velmi závažné, nebezpečné a které naopak pro ně představují minimální riziko, nebezpečí.

Pokusíme se také zjistit, jestli názory respondentů na výše uvedené proměnné jsou stejné u dívek a chlapců, jestli umístění školy v určité lokalitě či zaměření třídy může hrát roli při hodnocení jednotlivých projevů. Rovněž bychom chtěli porovnat názory žáků jednotlivých ročníků a zjistit, jestli věk respondentů patří mezi faktory ovlivňující jejich názory.

Data získaná z výzkumného šetření nám mohou pomoci si udělat úsudek o tom, které rizikové chování žáci považují za závažné, problematické a ohrožující jejich vývoj nebo naopak kterým projevům rizikového chování nepřisuzují vysokou míru závažnosti, a to i přesto, že mohou způsobovat závažné problémy nejrůznějšího druhu. Za důležité považujeme, aby těmto projevům rizikového chování byla věnována větší pozornost nejen v rámci minimálních preventivních programů, ale i v rámci samotného edukačního procesu, v jednotlivých vzdělávacích oborech.

1 AKTUÁLNÍ STAV ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY

O aktuálnosti námi zvoleného tématu disertační práce svědčí řada výzkumných šetření a studií, které problematiku rizikového chování zkoumají z různého úhlu pohledu. Výzkumná šetření bývají často zaměřena na určité projevy či oblast projevů rizikového chování. Sledují osobní (mnohdy první) zkušenosti respondentů s nimi, četnost kontaktů s danými projevy rizikového chování. Většina z nich oslovuje respondenty ve věku střední a pozdní adolescence, tedy ve věku 14–19 let.

Za přínosné v oblasti **návykových látek** považujeme mezinárodní srovnávací studie, kterých se účastní i Česká republika. Výsledky slouží nejenom jako významný epidemiologický ukazatel problémových oblastí ve vývoji jedince, ale umožňují posoudit stupeň závažnosti konkrétního rizikového chování.

Jedná se o studii „*The European School Project on Alcohol and Other Drugs*“ (ESPAD) (Csémy, Chomynová, Sadílek, 2008; Csémy, Chomynová, 2012), která se zaměřuje na oblast návykových látek - na užívání alkoholu, cigaret a drog. Studie ESPAD je realizována každé 4 roky a poprvé byla uskutečněna v roce 1995 ve 26 evropských státech.

V roce 2011 se v České republice tohoto šetření zúčastnilo 3 913 studentů ve věku 16 let. V rámci šetření byla zjišťována měsíční a celoživotní prevalence kouření, konzumace alkoholu a nelegálních drog, způsob jejich získávání alkoholu. Také bylo zjišťováno subjektivní vnímání rizik spojených s kouřením a konzumací alkoholu a subjektivní vnímání dostupnosti návykových látek. Za přínosné považujeme srovnání výsledků v jednotlivých oblastech šetření s výsledky z minulých šetření.

Česká republika se rovněž účastní mezinárodního projektu „*The Health Behaviour in School-Aged Children*“ (HBSC) (Csémy, Krch, Provazníková, Rážová, Sovinová, 2005; Kalman et al., 2011), který kromě oblasti návykových látek věnuje také pozornost pohybovým aktivitám školáků, jejich stravovacím návykům, zdraví, úrazům, sexuální zkušenostem. HBSC je také realizovaná každé 4 roky a ČR se jí poprvé zúčastnila v roce 1994. Poslední šetření se uskutečnilo v roce 2010 a zúčastnilo se ho 5686 respondentů z 5., 7. a 9. ročníků.

Mezi dalšími projekty, které sledují výše zmiňovanou oblast, patří *Nealkoholové drogy* (NEAD) (Miovský, Urbánek, 2001), jež byly realizovány Psychologickým ústavem

AV ČR v roce 1996, 1998 a 2000 na věkové skupině středoškoláků 15–19 let. Šetření bylo prováděno ve více regionech (bývalých okresech) a přineslo zajímavé srovnání užívání návykových látek v různých částech naší republiky. Výzkum zjišťoval zkušenosti studentů středních škol s kouřením, s užíváním drog, četnost užití za určité období, ale i dobou první zkušenosti nebo kdo jim umožnil první kontakt s danou drogou. Pro potřeby práce jsme využili výsledků šetření uskutečněného v městě Olomouci.

Problematikou návykových látek se také zabývá např.⁸¹: *Školní dotazníková studie o návykových látkách, rizikovém chování a volnočasových aktivitách: Praha 2, 2007* (Vacek, 2008), která byla zaměřena na užívání návykových látek žáky 5.–9. ročníků pražských základních škol, či *Školní dotazníková studie o návykových látkách a dalších formách rizikového chování a pilotní studie o užívání těkavých látek na základních školách praktických: Karlovarský kraj* (Lepík, Dolejš, Miovský, Vacek, 2010), která byla uskutečněna u žáků 6.–9. ročníků základních škol a u studentů 1. a 2. ročníků středních škol. Podobně koncipované šetření realizovali také J. Vacek, J. Ševjl, M. Miovský (2008), kteří oslovili žáky 9. ročníků ZŠ a studenty 1.–4. ročníků středních škol. Výše uvedené studie kromě návykových látek zjišťovali také například sexuální zkušenosti respondentů, zda se dopustili krádeží, případně zda se dostali do problémů s policií.

Rizikovými a protektivními faktory sociálního a zdravotního vývoje školní mládeže se zabývá mezinárodní SAHA (*The Social And Health Assessment*) (Blatný, Hrdlička, Květoň, Vobořil, Jelínek, 2004a,b,c), který byl zaměřený na adolescentní populaci v městských oblastech. Jednalo se o respondenty věkových kohort 12, 14 a 16 let, tedy žáky ZŠ a SŠ v krajských městech. Kromě užívání návykových látek za určité období, dostupností drog a problémy spojené s užíváním drog výzkum přinesl zajímavé výsledky v oblasti sexuálních zkušeností, trávení volného času, vztahu rodič – dítě, kontaktů s delikventními vrstevníky či školního prostředí a vztahu ke škole. Výzkumné šetření se také zabývalo postoji adolescentů k percepci rizik, k legalizaci násilí a prosociálními názory.

Rizikové a antisociální chování bylo tématem výzkumných šetření např. M. Šafářové (2002); M. Blatného a kol. (2006); L. Křetinské (2008); V. Sobotkové (2009); M. Širůčkové (2009), O. Skopala (2012) a dalších, kteří se zaměřili nejen na prevalenci (měsíční, roční, celoživotní) několika forem rizikového chování u adolescentní populace, ale i na vliv

---

⁸¹ Informace o užívání alkoholu, tabáku a drog v české populaci starší 15 let lze čerpat z reprezentativních průzkumů Ústavu zdravotnických informací a statistik ČR (ÚZIS), resp. Státního zdravotnického ústavu (SZÚ).

různých faktorů (prostředí rodiny, vliv vrstevníků, osobnostní charakteristiky atd.) na vznik a vývoj rizikového chování.

Vedle prací a výzkumů zaměřených na rizikové a antisociální chování v širších souvislostech, existují výzkumná šetření, která se zabývají pouze jednou formou rizikového chování.

Problematikou stravovacích návyků, vznikem a výskytem poruch příjmu potravy, jejich příčinami, následky, možnostmi léčby se zabývají např. F. D. Krch, H. Drábková (1996); V. Janout, H. Kolářová, P. Němečková (2001); F. D. Krch, L. Csémy, H. Drábková (2003) atd. Z výzkumů je patrné, že poruchy příjmu potravy se výrazně častěji objevují u dívek, a to nejčastěji u dívek a žen ve věku 14-18 let. Rovněž výše zmiňovaní autoři uvádějí, že se toto rizikové chování velmi často vyskytuje společně se závislostí na alkoholu a nelegálních drogách či s pokusy o sebevraždu či dokonanými sebevraždami.

Rizikovému sexuálnímu chování, nechtěnému těhotenství, jeho důsledkům se věnují např. J. Vacek, 2008; P. Weiss, J. Zvěřina (2009), F. Lepík, M. Dolejš, M. Miovský, J. Vacek, 2010, kteří ve svých výzkumech zjišťovali, zda dospívající mají partnerský vztah, věk prvního pohlavního styku, zda používají při pohlavním styku kondom (Weiss, Kučera, Svěráková, 1995; Rabušič, Kepáková 1999). Informace o těhotenství, porodu a šestinedělní shromažďuje Ústav zdravotnických informací a statistik (ÚZIS, 2012), který uvádí, že za posledních 30 let došlo výraznému poklesu porodů u dívek ve věku 14–19 let.

Mezi rizikové chování patří také **delikventní chování**. Informace o vývojových trendech kriminality poskytuje na svém webovém portálu Policie ČR. V rámci těchto statistik jsou evidovány četnosti trestných činů stíhaných, vyšetřovaných nezletilých (1-14 let) a mladistvých (15-17 let) osob. Z policejních statistik vycházela také A. Marešová (2000), která provedla hloubkovou analýzu statistických údajů, jež se týkaly mladistvých pachatelů. Zjistila, že chlapci i dívky mladší 15 let se nejčastěji dopouštějí majetkových trestných činů. V novějším šetření z roku 2010 je během posledních 10 let patrný pokles trestných činů nezletilých (do 15 let) osob (Marešová, Cejp, Martinková, Scheinost, Vlach, 2011).

Trestnou činností páchanou na dětech se zabývala např. I. Zoubková (2001); J. Chromý (2010), který mezi aktuální jevy kriminality páchané na mládeži řadí kyberšikanu, partnerské násilí, podávání alkoholických nápojů a podávání anabolických látek.

Z. Podaná (2011) upozorňuje na skutečnost, že statistiky Policie ČR sledují zejména počty zjištěných a objasněných trestných činů, ale nemohou zachytit úplný nezkraslený obraz

reálné kriminality, neboť některé trestné činy nejsou z různých důvodů policii nahlášeny. Z. Podaná (2011) uskutečnila výzkumné šetření u žáků 7.–9. ročníků v Praze, Plzni a ostatních městech, kde pomocí anonymních dotazníků zjišťovala prevalenci delikventního chování a forem rizikového chování (záškoláctví a konzumace alkoholu a drog) a jejich souvislost se sociálním prostředím a individuálními faktory.

V roce 2001 proběhl celonárodní výzkum (Havlínová, Kolář, 2001) výskytu **šikanování** na základních školách, který se uskutečnil na 66 základních školách v celé České republice u zúčastnilo se ho zhruba 6000 respondentů. K. Červený a D. Kubešová (1999) zaměřili svůj výzkum na výskyt šikanování na středních školách. Dle J. Vacka (2008) patří hrubé a vulgární urážky k častým jevům, se kterými se žáci 5.–9. ročníků setkávají.

Za fenomén moderní doby je možné považovat **kyberšikanu**, jejímž výskytem se zabýval výzkumný tým projektu E-Bezpečí a Centra prevence rizikové virtuální komunikace PdF UP, který v roce 2009 realizoval výzkumné šetření zaměřené na výskyt nebezpečných komunikačních jevů spojených s využíváním informačních a komunikačních technologií. Z výsledků šetření, jehož se účastnilo 2000 respondentů, vyplynulo, že děti jsou nejčastěji vystaveny nadávkám, urážkám nebo ponižování v rámci SMS zpráv, e-mailů, v chatu nebo diskuzi, dále musí řešit např. napadení svého elektronického účtu nebo výhrůžky a zastrašování (Krejčí, Kopecký, 2010). Problematikou kyberšikany se v roce 2009 zabývalo také výzkumné šetření realizovaný agenturou Aisis v rámci preventivního programu Minimalizace šikany, kterého se zúčastnilo 1004 respondentů ve věku 8–15 let z celé ČR. Cílem šetření bylo např. zjistit míru znalostí pojmu kyberšikana, osobní zkušenosti se šikanou, zkušenosti s kyberšikanou učitelů, nejčastější způsoby řešení kyberšikany, postoje žáků vůči kyberšikaně atd (Minimalizace šikany, 2009).

Na vzniku rizikového chování se podílí řada faktorů, které se podle nás vzájemně kombinují a doplňují. Za nejvýznamnější faktory ovlivňující vznik a vývoj rizikového chování považujeme rodinu a rodinné vztahy, vrstevnickou skupinu a školu, ve které dospívající tráví výraznou část dne. Tyto činitelé mohou působit jako protektivní i rizikové faktory rizikového chování, což potvrzuje řada výzkumů.

Vliv rodinného prostředí na rizikové chování zkoumali například A. Gecková (1998); A. Gecková, M. Pudelský, J. Van Dijk (2001), kteří se zaměřili na sociální kontakty dospívajících ve věku 15 let a percipovanou sociální oporu, kterou jim poskytuje rodina. Bylo zjištěno, že sociální opora pozitivně koreluje s duševní pohodou a zdravotním stavem dospívajících. Pro sebehodnocení dospívajících je podle P. Macka (2004) důležité, jak

dospívajícího jedince vnímají rodiče či rodičovský zájem. P. Sak (2000) sledoval vztah mezi tělesnými tresty v dětství a sociálním selháváním v dospělosti, také zjišťoval a porovnával rodinné klima u normální populace a u deviantní mládeže, kterou rozdělil do čtyř skupin na: delikventy, narkomany, prostitutky a diagnostické jedince. A. Prokopčáková (2000) ve studii, které se zúčastnilo téměř 1900 respondentů ve věku 15 let, prokázala souvislost mezi výchovou, výchovnými styly a emocionálními problémy a problémovým chováním. Vliv rodinného prostředí na vznik rizikového chování potvrdila také studie J. Csémyho (2001), který zjistil, že lidé s rizikovým chováním pocházejí častěji z neúplných rodin. Tuto skutečnost potvrzuje i studie dětí ve věku od 7-15 let umístěných v diagnostických ústavech (Štěchová, Večerka, Holas, 2000), ze které vyplývá, že většina dětí umístěných v těchto ústavech žije jen s matkou a pouze každé třetí dítě pochází z úplné rodiny.

V období dospívání sílí **role vrstevnické skupiny** na utváření osobnosti. Vliv vrstevnických vztahů na rizikové chování zkoumali například: A. Gecková, M. Pudelský, J. Tuinstra (2000); J. Širůček, M. Širůčková (2006), J. Širůček, M. Širůčková, P. Macek, (2007); M. Širůčková, (2009) atd. Z výsledků těchto studií lze konstatovat, že rizikové chování adolescentů se často projevuje v kontextu vrstevnických vztahů. Vrstevnická skupina může vyvíjet na jedince nátlak, aby se přizpůsobil skupinovým normám, přijal je, a vyjádřil tím konformitu se skupinou.

Škola společně s prostředím rodiny a s prostředím vrstevnické skupiny hraje podle nás důležitou roli při formování osobnosti jedince. Škola pro mnohé žáky může představovat určitou míru zátěže, která může přispívat k celkové školní neúspěšnosti, což může být jedním z determinantů rizikového a problémového chování. Zátěžovým situacím ve škole, jejich zvládnutím se věnoval J. Mareš (1999).

Významem školního prostředí se zabývali O. Orosová, F. Salonna (2003), kteří zjistili, že kladný vztah ke škole, školní úspěšnost a motivace mohou být protektivním faktorem rizikového chování. Toto zjištění potvrzují i studie Blatného (2004a,b,c), Sobotkové (2009). V souvislosti se školním prostředím a jeho vlivem na chování a prospěch jedince se hovoří také o klimatu třídy, školy, kterým se zabývali např. Mareš, Ježek (2001); H. Grecmanová (2008), R. Čapek (2010).

Jak reflektují rizikové chování samotní dospívající se snažily zjistit M. Šafářová a E. Polášková (2003), které u 532 adolescentů ve věku od 14 do 20 let zjišťovaly, co si respondenti představí pod rizikovým chováním. Adolescenti za rizikové chování nejčastěji považují abúzus návykových látek (70 %), dále pak kriminalitu, rizikové sexuální chování,

agresivní chování, nebezpečné řízení motorových vozidel, rizikové sporty a problémové chování ve škole.

Zajímavé zjištění nabízí ve svém výzkumu E. Rošková, V. Rosová, G. Bianchi (1998). Dospívající ve věku 14 a 17 let posuzovali 44 společenských jevů z hlediska míry rizika, kterou těmto jevům přisuzují. Na předních místech žebříčku se objevily oblasti jako znečištěný vzduch, rakovina, zvyšování cen a kriminalita. Projevy rizikového chování jako je např. kouření, užívání drog, konzumace alkoholu se v odpovědích adolescentů objevovaly až v druhé polovině žebříčku. Dospívající se tedy cítí ohroženi spíše makrosociálními jevy, které sami nemohou příliš ovlivnit než důsledky svého vlastního chování.

M. Kyasová (2001) zkoumala názory dívek ve věku 16 až 25 let na percepci rizika, které pro ně představují vybrané projevy rizikového chování. Názory vysokoškolských studentů na rizika mládeže v současné době a návrhy řešení již vzniklých problémů či jak jim předcházet zjišťovala E. Švarcová (2006), která oslovila 122 studentů v prezenční formě studia v Praze a Hradci Králové.

Cílem výzkumu K. Večerky (2012) bylo zjistit názory mladých lidí ve věku 15-24 let na příčiny kriminality a na některé otázky právního a mravního vědomí. Kriminalita mládeže je dle názorů respondentů zapříčiněna nevhodnou výchovou a negativním vlivem delikventních kamarádů.

Vztah mladých lidí k některým právním a mravním normám řešil i další výzkum K. Večerky, J. Holase, J. Tomáška, S. Diblíkové a Š. Blatníkové (2009), který se uskutečnil u studentů středních škol a učilišť v Praze, Olomouci, Brně a Hradci Králové. Výzkum tvořilo 10 povídkových příběhů s určitým mravním a protiprávním podtextem, ke kterým respondenti zaujíмали stanoviska, navrhovali řešení daných situací. Tento výzkum z roku 2006 navazoval na výzkum realizovaný IKSP v roce 1991 (Večerka, Štěchová, Neumann, 1991) a cílem bylo zjistit, zda názory mladých lidí se během 15 let změnily či zůstávají stále stejné.

Vnímáním rizik v souvislosti s užíváním cigaret, alkoholu, drog, hodnocením vybraných projevů rizikového chování z hlediska závažnosti, přijatelnosti se také okrajově zabývaly již zmiňované mezinárodní studie ESPAD a SAHA.

Zjišťováním názorů a postojů v obecné populaci občanů ČR od 15 do 64 let se zabývá také Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), které během poslední deseti let realizovalo několik průzkumů týkajících se oblasti návykových látek, ale i různých společensky více či méně akceptovatelných projevů chování.

2 CÍLE, METODOLOGIE A STRUKTURA DISERTAČNÍ PRÁCE

Hlavním cílem disertační práce je vypracovat studii reflektující názory žáků základních škol 5.–9. ročníků na problematiku rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence výskytu rizikového chování, a jednak z hlediska míry závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování.

Cílem teoretické části je zmapovat a analyzovat informace vztahující se k problematice rizikového chování, a to zejména k problematice rizikového chování souvisejícího s obdobím dospívání, které jsou prezentovány v české i zahraniční literatuře.

Dílčí teoretické cíle:

- Vymežit základní pojmy týkající se tématu práce.
- Provést terminologickou a obsahovou analýzu označení pro společensky nepřijatelné chování.
- Prezentovat teoretické koncepce a konstrukty vysvětlující příčiny rizikového chování.
- Specifikovat osobnost žáka středního a staršího školního věku.
- Analyzovat výzkumné šetření vztahující se k dané problematice.
- Provést obsahovou analýzu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a nalezení vzdělávacích oblastí a oborů, průřezových témat a formulací výstupů, které se vztahují k tématu práce.
- Zpracovat návrh možností implementace problematiky rizikového chování do RVP ZV.

Hlavním výzkumným cílem je zjistit názory a postoje žáků 5.– 9. tříd základní školy a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na vybrané projevy rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence jejich výskytu v naší společnosti a jednak z hlediska míry závažnosti, kterou těmto jevům přisuzují.

Dílčí empirické cíle:

- Zjistit názory dívek a chlapců na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.
- Zjistit názory dívek a chlapců na míru závažnosti rizikového chování, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování. Zjištěná fakta analyzovat.
- Zjistit a porovnat názory žáků 5.-9. ročníků na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.
- Zjistit názory žáků 5.-9. ročníků na míru závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování v naší společnosti. Provést komparaci zjištěných dat.
- Zjistit a analyzovat názory žáků navštěvující školy umístěné v různých lokalitách na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.
- Zjistit a porovnat názory žáků navštěvující školy umístěné v různých lokalitách na míru závažnosti rizikového chování.
- Zjistit názory žáků navštěvující třídy s různým zaměřením na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti. Provést komparaci zjištěných dat.
- Zjistit názory žáků navštěvující třídy s různým zaměřením na míru závažnosti rizikového chování. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.

Metody a techniky použité v disertační práci

V disertační práci jsme použili metodu obsahové analýzy odborných zdrojů vztahujících se k problematice rizikového chování. Rovněž jsme provedli sekundární analýzu zdrojů. Poté jsme uskutečnili tzv. operacionalizaci definic, v rámci níž jsme vymezili jednotlivé pojmy vztahující se k oblasti rizikového chování. Dále jsme provedli obsahovou analýzu RVP ZV a zaměřili se na možnosti implementace problematiky rizikového chování do RVP ZV.

Bibliografickou oporu disertační práce tvořily české i zahraniční prameny, a to monografie, odborné články, sborníky, studie, výzkumné zprávy, statistické přehledy, slovníky, encyklopedie, internetové zdroje, které nejaktuálnější stav poznání zkoumané problematiky.

V empirické části jsme použili metodu dotazníku. Jednalo se o nestandardizovaný dotazník, jehož prostřednictvím jsme zjišťovali názory žáků základních škol na projevy

rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence jejich výskytu v naší společnosti a jednak také z hlediska míry závažnosti.

Zpracování výsledků se uskutečnilo na úrovni třídění dat prvního a druhého stupně. Při vyhodnocování dat v rámci třídění prvního stupně jsme užili ukazatele popisné statistiky a **V – koeficientu**. Pro zjištění hladiny statistické významnosti pro určité tvrzení jsme použili **test dobré shody chi-kvadrát (χ^2)**. Sílu, stupeň závislosti znaků jsme posuzovali pomocí **Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence C_{norm}** .

Struktura práce

V **první kapitole**, jež navazuje na **Úvod do problematiky**, se věnujeme zhodnocení aktuálního stavu zkoumané problematiky. Představíme zde výzkumná šetření, která se zabývají rizikovým chováním, zkušenostmi dospívajících s různými projevy rizikového chování a postoji a názory dospívajících na projevy chování.

V **druhé kapitole** uvedeme hlavní i dílčí cíle, metody a strukturu disertační práce.

Ve **třetí kapitole** se zabýváme vymezením základních pojmů, které se vztahují k tématu práce. Formy chování a jevy, které daná společnost považuje za neakceptovatelné, v rozporu s platnými a uznávanými normami, bývají v literatuře označovány např. jako *antisociální chování, delikvence a delikventní chování, deviantní chování, problémové chování, rizikové chování aj.* Proto považujeme za důležité provést operacionalizaci jednotlivých pojmů a poskytnout tak ucelený pohled širokou oblast projevů chování, které spadají do kategorie společensky nepřijatelného chování.

Ve **čtvrté kapitole** nabízíme přehled teoretických přístupů a konceptů zabývajících se fenoménem rizikového chování, které vysvětlují příčiny a zdroje vzniku rizikového, resp. deviantního chování z pohledu biologického, psychologického a sociálního.

Osobnost žáka středního a staršího školního věku bude tématem **páté kapitoly**, ve které se zaměříme na vývojové zvláštnosti a změny, ke kterým dochází v tomto období. Vzhledem k zaměření práce se budeme zabývat jen některými aspekty těchto změn, a to zejména v oblasti socializace a identity žáka.

V **šesté kapitole** věnujeme pozornost implementaci problematiky rizikového chování do RVP ZV a nabídneme možnosti začlenění konkrétních projevů rizikového chování do vzdělávacích oblastí.

Sedmá kapitola je věnována metodologii výzkumného šetření, ve které představíme formulaci problémů, cílů, hypotéz, výběr respondentů do výzkumného vzorku, metody měření a sběru dat, statistické testy a koeficienty použité při zpracování výsledků šetření, průběh výzkumného šetření (pilotáž a předvýzkum) a závěry plynoucí z předvýzkumu.

Osmá kapitola představuje stěžejní část disertační práce. Předkládá vlastní výzkum a interpretaci dat výzkumného šetření týkajících se frekvence výskytu rizikového chování v naší společnosti a míry závažnosti rizikového chování. Rovněž také obsahuje shrnutí získaných výsledků a diskuzi.

Závěr disertační práce hodnotí naplnění stanovených cílů. Konkretizuje přínos práce pro pedagogickou teorii i pedagogickou praxi.

3 METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V disertační práci jsme použili kvantitativně orientovaný pedagogický výzkum, který vychází z filozofického směru pozitivizmu. Můžeme ho charakterizovat jako „*systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy*“ (Chrásková, 2007, s. 12). Prostřednictvím kvantitativního výzkumu jsme získali údaje, které nám pomohou zmapovat názory žáků základních škol na problematiku projevů rizikového chování.

Pořizování a druh výběru výzkumného vzorku

Základní soubor v rámci našeho výzkumného šetření byl tvořen žáky 5. až 9. tříd základních škol a odpovídajícími třídami víceletých gymnázií v okresním městě Olomouckého kraje. Výběrovým souborem pak byli žáci 5. až 9. tříd základních škol a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na vybraných školách v okresním městě. Celkem se výzkumného šetření zúčastnilo 1566 respondentů.

Výzkumná šetření byla pořizována na základě záměrného výběru prvků souboru. Jako kritérium pro výběr škol jsme si zvolili umístění školy v určité lokalitě, její charakter, zaměření, případně specializaci, a to z důvodu, abychom mohli porovnat názory žáků, kteří navštěvují školy s různým zaměřením, specializací či školy umístěné v různé lokalitě, a tak zjistit, jestli proměnné zaměření tříd a umístění školy ovlivňuje názory žáků na frekvenci výskytu a míru závažnosti rizikového chování. Dalším aspektem, který ovlivnil náš výběr, byla ochota vedení škol participovat na výzkumném šetření.

Výzkum se uskutečnil v květnu a červnu v roce 2011 na pěti základních školách v okresním městě Olomouckého kraje, a to na základních školách na sídlišti, na základní škole s rozšířenou výukou jazyků, na základní škole sportovně orientované, na základní škole církevní s rozšířenou výukou náboženství, dále pak na nižším stupni víceletého gymnázia v okresním městě. Kromě škol v okresním městě proběhlo výzkumné šetření také na dvou základních školách na vesnici a na základní škole ve městě s dvaceti tisíci obyvateli.

Formulace cílů a hypotéz výzkumu

Hlavním výzkumným cílem je zjistit názory a postoje žáků 5. –9. tříd základní školy a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na vybrané projevy rizikového chování, a to jednak

z hlediska frekvence jejich výskytu v naší společnosti a jednak z hlediska míry závažnosti, kterou těmto jevům přisuzují.

Ze stanoveného hlavního cíle disertační práce vyplývá **hlavní výzkumná otázka**.

Které projevy rizikového chování se podle žáků vyskytují v naší společnosti často a jakou míru závažnosti těmto jednotlivým rizikovým chováním přisuzují?

Z hlavního výzkumného cíle dále vyplývají dílčí výzkumné cíle, otázky a výzkumné problémy, které vedou k stanovení hypotéz.

Výzkumný problém č. 1

Ovlivňuje pohlaví respondentů jejich názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti?

Výzkumný cíl č. 1

Zjistit názory dívek a chlapců na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.

Stanovili jsme následující otázku: „*Která riziková chování se podle názorů dívek a chlapců vyskytují často v naší společnosti?*“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u dívek i chlapců stejné.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování se u dívek a chlapců liší.

Výzkumný problém č. 2

Ovlivňuje pohlaví respondentů jejich názory na míru závažnosti rizikového chování?

Výzkumný cíl č. 2

Zjistit názory dívek a chlapců na míru závažnosti rizikového chování, kterou mu přisuzují. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.

Položili jsme si následující otázku: „*Která riziková chování považují dívky a chlapci za závažná?*“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u dívek i chlapců stejné.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u dívek i chlapců odlišné.

Výzkumný problém č. 3

Ovlivňuje věk respondentů jejich názory na frekvenci rizikového chování v naší společnosti?

Výzkumný cíl č. 3

Zjistit a porovnat názory žáků různých ročníků na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.

Budeme hledat odpověď na výzkumnou otázku: „*Která riziková chování považují žáci 5. –9. ročníků za rozšířená v naší společnosti?*“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků 5.- 9. stejné.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování se u žáků 5.- 9. ročníků liší.

Výzkumný problém č. 4

Ovlivňuje věk respondentů jejich názory na míru závažnosti rizikového chování?

Výzkumný cíl č. 4

Zjistit a porovnat názory žáků 5.-9. ročníků na míru závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování v naší společnosti.

Výzkumná otázka k tomuto problému zní: „*Která riziková chování považují žáci 5. - 9. ročníků za závažná?*“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5.-9. ročníků stejné.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků 5.-9. ročníků odlišné.

Výzkumný problém č. 5

Ovlivňuje umístění školy v určité lokalitě názory žáků na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti?

Výzkumný cíl č. 5

- Zjistit a analyzovat názory žáků navštěvující školy umístěné v různých lokalitách na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.

Výzkumnou otázku jsme formulovali následovně: „*Která riziková chování považují žáci navštěvující školy v určité lokalitě za častá v naší společnosti?*“

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování se u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách neliší.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

Výzkumný problém č. 6

Ovlivňuje umístění školy v určité lokalitě názory žáků na míru závažnosti rizikového chování?

Výzkumný cíl č. 6

Zjistit a porovnat názory žáků navštěvující školy umístěné v různých lokalitách na míru závažnosti rizikového chování.

Budeme hledat odpověď na výzkumnou otázku: „*Která riziková chování považují žáci navštěvující školy v různé lokalitě za závažná?*“

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování se u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách neliší.

H_A: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků navštěvujících školy v různých lokalitách odlišné.

Výzkumný problém č. 7

Má zaměření tříd vliv na názory žáků na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti?

Výzkumný cíl č. 7

Zjistit a porovnat názory žáků navštěvujících tříd s různým zaměřením na frekvenci výskytu vybraného rizikového chování v naší společnosti.

Budeme hledat odpověď na následující otázku: *„Která riziková chování hodnotí žáci navštěvující třídy s různým zaměřením jako velmi častá v naší společnosti?“*

Hypotézy

H₀: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti se u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením neliší.

H_A: Názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

Výzkumný problém č. 8

Má zaměření tříd vliv na názory žáků na míru závažnosti rizikového chování?

Výzkumný cíl č. 8

Zjistit názory žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením na míru závažnosti rizikového chování. Zjištěná fakta porovnat a vyvodit z nich závěry.

Stanovili jsme následující otázku: *„Která riziková chování vnímají žáci navštěvující třídy s různým zaměřením jako závažná?“*

Hypotézy

H₀: Názory na míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením stejné.

H_A: Názory míru závažnosti rizikového chování jsou u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením odlišné.

Metody měření a sběru dat

K zjištění výzkumného záměru jsme použili metodu **dotazníku**. Respondenti prostřednictvím posuzovací škály, vyjadřovali své názory na frekvenci výskytu a míru závažnosti rizikového chování a zaznamenávali je na šestibodové numerické škále. Jedná se o dvacet devět položek (projevů rizikového chování), které jsou doplněny stručnou charakteristikou, vysvětlením, uvedením příkladů, jež má přispět ke správnému pochopení významu daného termínu. U každé položky respondenti pomocí škály 0-5 vyjadřovali názory na frekvenci výskytu rizikového chování a míru závažnosti.

Při výběru jednotlivých položek projevů rizikového chování jsme vycházeli především z Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže č.j. 21291/2010-28 (MŠMT, 2010), ve kterém jsou vymezeny oblasti rizikového chování žáků, na které má být prioritně zaměřena primární prevence rizikového chování. Při sestavování položek dotazníku jsme respektovali také závěry z předvýzkumu.

Použité statistické testy a koeficienty⁸²

Zpracování výsledků se uskutečnilo na úrovni třídění dat prvního a druhého stupně.

Při vyhodnocování dat v rámci třídění prvního stupně jsme užili ukazatele popisné statistiky a **V-koeficientu** (u znaménkových a preferenčních znaků).

Pro účely našeho šetření jsme si stanovili 8 výzkumných otázek. Z každé výzkumné otázky vyvozujeme výzkumný cíl, alternativní hypotézu, jejíž platnost ověřujeme vůči nulové hypotéze.

Ke zjištění hladiny statistické významnosti jsme použili tzv. **test dobré shody chi-kvadrát (chi²)**.

Dále jsme posuzovali sílu, stupeň závislosti znaků, a to pomocí Pearsonova normalizovaného koeficientu kontingence C_{norm} . **Pearsonův normalizovaný koeficient kontingence „ C_{norm} “**.

---

⁸² Při zpracování informací vycházíme z publikace M. Chráska, (2007).

Data získaná výzkumným šetřením byla zpracována statistickým softwarem KontiStat 4.06 firmy CASH, s.r.o.

Průběh výzkumného šetření

Před vlastním výzkumným šetřením jsme realizovali **pilotáž a předvýzkum**.

V rámci **pilotáže** jsme při osobní návštěvě oslovili vedení vybraných základních škol v okresním městě Olomouckého kraje a požádali je o participaci na výzkumném šetření. Z námi oslovených škol souhlasilo s účastí na výzkumném šetření deset škol, z toho devět škol se zúčastnilo přímo výzkumného šetření, na jedné škole byl proveden předvýzkum.

Cílem předvýzkumu bylo zjistit časovou dotaci potřebnou na vyplnění dotazníků a ověřit výzkumný nástroj dotazník. Zjistit, zda respondenti rozumí zadání a zda správně chápou význam uvedených projevů rizikového chování. Proto jsme v rámci předvýzkumu požádali respondenty, aby ke každému uvedenému rizikovému chování napsali svoji definici daného pojmu, vysvětlení, příklady, situace, aby „přetlumočili“ pojem do jim srozumitelného jazyka.

Předvýzkum jsme provedli ve třech ročnících základní školy, a to ve 3., 6., a 9. ročníku. Původně jsme totiž plánovali uskutečnit výzkumné šetření již od žáků 3. ročníků. Tyto ročníky jsem vybral záměrně, abychom zjistili, jestli žáci různých věkových kategorií rozumí formulacím v dotazníku, a do jaké míry.

4 ZÁVĚRY EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ

V rámci našeho výzkumného šetření, které jsme realizovali u žáků 5.–9. ročníků základních škol a tomu odpovídajících ročníků nižšího gymnázia v okresním městě Olomouckého kraje, jsme zjišťovali názory žáků na frekvenci výskytu projevů rizikového chování a míru závažnosti, kterou žáci těmto projevům přisuzují.

Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že **za velmi rozšířené** žáci považují takové rizikové chování, se kterým se setkávají v rodině, škole, vrstevnické skupině či s nimi mají osobní zkušenost.

Jako velmi časté RCH vnímají žáci **vulgární vyjadřování**, které 83 % respondentů považuje za rozšířený způsob komunikace. Rovněž jako rozšířenou hodnotí respondenti **závislost na TV, PC hrách, internetu a mobilu**, a to 68 % respondentů. Častěji tento názor zastávají dívky než chlapci.

Za velmi časté rizikové chování považují žáci také **konzumaci alkoholických nápojů a kouření cigaret u dospělé populace**, tedy užívání legálních návykových látek. **Konzumace alkoholu u dospělých** je velmi rozšířená podle názorů 69 % respondentů a **kouření cigaret u dospělých** podle názorů 65 % respondentů.

Mezi pěti nejvíce rozšířeného RCH respondenti také respondenti řadí **kouření cigaret u žáků ZŠ**, a to i přes fakt, že prodej tabákových výrobků je u nás osobám do 18 let zakázán. Polovina respondentů (54 %) považuje kouření cigaret u žáků ZŠ za velmi rozšířené.

Za velmi rozšířené respondenti také považují kromě **lhaní, podvodu, graffiti také záškoláctví a pití alkoholických nápojů u žáků ZŠ**, jež se umístily v první třetině přehledu četností odpovědí.

Záškoláctví vnímá polovina respondentů jako velmi rozšířené, jedna čtvrtina si myslí, že není příliš časté a více jak jedna čtvrtina respondentů považuje toto RCH za průměrně časté.

Pití alkoholických nápojů u žáků ZŠ považuje 45 % respondentů za **velmi časté** rizikové chování. Podle názorů jedné čtvrtiny respondentů děti konzumují alkohol průměrně, necelá jedna třetina respondentů se domnívá, že děti nepijí alkohol příliš často.

Ve druhé třetině pořadí četností odpovědí se objevují např. **krádeže, projevy rasismu, vandalismus, prostituce šikana a kyberšikana**.

Téměř 40 % respondentů se domnívá, že **šikana** patří mezi časté RCH. Podle necelé jedné třetiny dotázaných je **kyberšikana** rozšířená často, naopak podle 42 % dotázaných se jedná o málo časté RCH.

V poslední třetině pořadí četnosti odpovědí nalezneme RCH, která souvisí s užíváním násilím. Jedná se o **týrání dětí, sexuální zneužívání dětí, domácí násilí, sebepoškození**.

Mezi rizikové chování, které se dle názorů respondentů vyskytuje méně, patří **poruchy příjmu potravy, sebevraždy a útěky z domova**. Rovněž **kouření marihuany u žáků ZŠ (28 %)** a **užívání jiných drog (25 %)** je žáky hodnoceno jako méně časté RCH.

Z výsledků výzkumného šetření je tak zřejmé, že za nejčastější RCH považují respondenti rizikové chování, které je obklopuje a je součástí jejich každodenního života, se kterými se často setkávají v rámci rodiny či vrstevnických skupin a která jsou naší společností do jisté míry tolerovány a není jim přikládána větší v míra závažnosti.

Můžeme říci, že názory dívek na frekvenci výskytu RCH se u většiny rizikového chování liší od názorů chlapců. Dívky uvedené RCH považují za častější v naší společnosti, naopak chlapci se přiklánějí k názoru, že tato RCH jsou v naší společnosti méně rozšířené.

Výsledky výzkumného šetření rovněž prokázaly, že respondenti navštěvující sportovní, jazykové, počítačové, církevní, nevýběrové třídy a třídy gymnázia mají odlišné názory na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti. Znamená to tedy, že zaměření třídy společně s dalšími faktory ovlivňuje názory respondentů.

Z výsledků také vyplývá, že žáci ze sportovních tříd méně než žáci z jiných kategorií tříd hodnotí vybrané RCH jako velmi časté. Podle žáků sportovních tříd je většina projevů rizikového chování zastoupena v naší společnosti méně. Výrazné rozdíly nalezneme mezi názory respondentů ze sportovních a jazykových tříd.

Na základě údajů zjištěných výzkumným šetřením se prokázalo, že u většiny (28) RCH jsou názory respondentů na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti ovlivněny umístěním školy v určité lokalitě. Potvrdila se naše domněnka, že umístění školy v určité lokalitě může vedle jiných faktorů determinovat směr názorů respondentů.

Překvapivým zjištěním pro nás bylo, že respondenti z vesnických škol a ze škol na malém městě považují více projevů RCH za častější než respondenti navštěvující školy v jiných lokalitách. Spíše bychom větší četnost odpovědí očekávali u žáků navštěvující školy ve větším městě, tedy školy sídlištní a v centru města.

Statisticky významné rozdíly mezi názory žáků různých ročníků se projevily u poloviny projevů RCH

Žáci 8. a 9. ročníků ve srovnání s žáky 5., 6. a 7. ročníků považují jednu třetinu RCH více rozšířenou. Jedná se zejména o RCH související s užíváním návykových látek a lhaním a podváděním

Za **velmi závažné** považují respondenti rizikové chování, které se vyznačuje agresivitou, násilím, omezováním lidské svobody a degradací lidské důstojnosti.

Za velmi závažné považují respondenti **sexuální zneužívání dětí a týrání dětí**. Sexuálnímu zneužívání dětí přisoudilo nejvyšší míru závažnosti 83 % respondentů, týrání dětí 80 % respondentů

Užívání jiných drog patří podle čtyř pětin respondentů mezi závažné RCH. Názory dívek a chlapců se shodují. Jako velmi závažné RCH respondenti také hodnotí **krádeže** (74 % respondentů) a **šikanu** (72 % respondentů).

Mezi prvních deset nejzávažnějších projevů RCH respondenti řadí rovněž **domácí násilí** (71 %), **sebevražednost** (74 %) a **kyberšikanu** (66 %), tedy RCH spojené s určitými projevy násilí. Vysokou míru závažnosti také respondenti přisuzují **kouření marihuany u žáků ŽŠ** (72 %) a **kouření cigaret u žáků ŽŠ** (69 %).

Ve druhé třetině četností odpovědí se objevují např. **poruchy příjmu potravy, záškoláctví, sebepoškozování, vandalismus a pití alkoholických nápojů žáky ZŠ..** Respondenti zaujmají tolerantnější postoj ke **konzumaci alkoholu žáky ZŠ** (57 %) než ke kouření cigaret žáky ZŠ (69 %).

Vandalismus považuje 60 % respondentů za závažné RCH, naopak **graffiti** takto hodnotí jen necelých třicet 30 % respondentů.

Nejmenší míru závažnosti žáci přisuzují **lhaní, podvodu, závislosti na TV, PC hrách, mobilu a internetu, vulgárnímu vyjadřování a častému střídání partnerů**, které se umístily v poslední třetině četností odpovědí. Rovněž také zaujmají benevolentní postoj vůči **kouření cigaret a pití alkoholu u dospělých**. Dvě pětiny respondentů hodnotí kouření cigaret u dospělých jako velmi závažné, naopak jen třetiny za málo závažné. Pití alkoholu nepředstavuje pro 46 % respondentů výraznější riziko, nebezpečí. Pouze 27 % respondentů hodnotí konzumaci alkoholu u dospělých jako velmi závažné RCH.

Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že pohlaví respondentů může být jedním z faktorů, které ovlivňují názory žáků na míru závažnosti RCH. U dvou třetin projevů rizikového chování se názory dívek a chlapců liší.

Dívky také častěji než chlapci přisuzují vyšší míru závažnosti rizikovému chování, a to v 22 případech. Jedná se především o projevy rizikového chování vyznačující se násilím, agresivitou, degradováním lidské důstojnosti a o různé projevy závislostního chování. Chlapci naopak jako velmi závažné častěji hodnotí projevy, které souvisejí s podváděním, lhaním, nekalým způsobem obohacováním se na úkor jiných, s násilím páchaným na stadionech či s formou protestu a sebevyjádřením se – graffiti, překvapivě také se záškoláctvím a promiskuitním způsobem života.

Ze získaných dat je patrné, že respondenti ze sportovních, jazykových, počítačových, církevních, nevěřerových tříd a ze tříd gymnázia mají rozdílné názory na míru závažnosti u většiny RCH, a to u 24 projevů rizikového chování. Můžeme tedy konstatovat, že zaměření třídy u většiny RCH patří mezi faktory, které se mohou podílet na utváření názorů respondentů na míru závažnosti RCH.

U RCH **pítí alkoholu u dětí, záškoláctví, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, kouření marihuany u dětí a užívání jiných drog** jsme naopak zaznamenali názorovou shodu mezi respondenty bez ohledu na zaměření tříd, které navštěvují. Jedná se především o RCH, které můžeme zařadit do skupiny závislostního chování.

Nelze jednoznačně říci, že umístění školy v určité lokalitě ovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti RCH. U poloviny projevů RCH se názory respondentů, kteří navštěvují školy v různých lokalitách, liší. Naopak u druhé poloviny projevů RCH zastávají respondenti podobná stanoviska bez ohledu na to, jestli navštěvují školu na vesnici, na sídlišti, v centru města či na malém městě

Z výsledků je také zřejmé, že respondenti navštěvující školu na malém městě se více než respondenti navštěvující školy v jiných lokalitách přiklánějí k názoru, že uvedená RCH nepředstavují pro jednotlivce či společnost příliš velké riziko a nebezpečí a naopak v menší míře hodnotí vybraná RCH jako velmi závažná.

Věk respondentů statisticky významně ovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti u 16 projevů rizikového chování. Nelze tedy jednoznačně říci, že věk respondentů ovlivňuje či neovlivňuje jejich názory. Žáci vyšších ročníků zastávají tolerantní postoj ke konzumaci alkoholu a kouření cigaret a marihuany a naopak častěji přisuzují vyšší míru závažnosti RCH, spojeného s hrubostí, násilím a nevhodným zacházením.

Dle našeho názoru výraznou roli při hodnocení frekvence výskytu projevů rizikového chování v naší společnosti může hrát i skutečnost, zda-li se během svého života s daným rizikovým chováním setkali, jaké mají s nimi osobní zkušenosti, jestli a do jaké míry se vyskytuje v jejich nejbližším okolí – rodině, škole, vrstevnické skupině. Také to může odrážet „obraz reality“ zprostředkované prostřednictvím zpráv v médiích, reklamou a obsahem jednotlivých televizních programů.

Domníváme se, že vnímání rizikovosti, míry závažnosti rizikového chování podle nás ovlivňuje několik faktorů. Kromě charakterových vlastností, celkového citového rozpoložení, vlastní zkušenosti jedince se na vnímání podílí také názory členů sociálních skupin, v nichž se jedinec pohybuje. Důležitou úlohu při formulování názorů a postojů sehrávají také sdělovací prostředky, veřejné mínění a kritický, odmítající či naopak tolerantní, pozitivní, benevolentní přístup společnosti.

ZÁVĚR

*„Velké problémy světa lze řešit tak, že se věnujeme jejich malým počátkům.“
Lao-c Tao-Ťing.*

Výrazným znakem současné společnosti je existence a šíření společensky nežádoucích projevů chování. Podvody, hrubost, násilí, vulgarita, rasismus, nepřátelství, šikana, kriminalita, nejrůznější závislosti a další jevy se stávají běžnou součástí našeho života.

Za alarmující považujeme skutečnost, že aktéry rizikového chování se velmi často stávají jedinci mladší 18 let, tedy mladiství a děti staršího školního věku, a výjimkou nejsou ani děti středního a mladšího školní. Podle výsledků výzkumů a statistik (např. Podaná, 2011; Válková, Kuchta a kol., 2012) byl sice v posledních deseti letech zaznamenán postupný pokles kriminality dětí a mládeže, ale na druhou stranu došlo ke zřetelnému nárůstu agresivity dětských a mladistvých pachatelů a nárůstu recidivity těchto pachatelů.

Všechny uvedené jevy disponují silou, která zasahuje nejen do života jednotlivce a jeho rodiny, ale i do života celé společnosti. Na zmírnění či dokonce odstranění negativních následků rizikového chování je nutné vynaložit nejen velké finanční prostředky, ale i velké úsilí dotyčného jedince i celé společnosti. Proto souhlasíme s názorem P. Sýkory (2010, s. 45), že *„je mnohem snadnější a výhodnější (z hlediska sociálního, ekonomického, etického, zdravotního apod.) těmto jevům předcházet, než je následně řešit“*.

Problematika prevence rizikového chování patří v současné době mezi aktuální a velmi diskutované téma mezi pedagogy, psychology, zdravotníky a kriminalisty a dalšími, kteří usilují o vytvoření efektivní primární prevence v oblasti rizikového chování.

Úkolem primární prevence podle T. Čecha (2012) je ochrana jedince před negativními vlivy a dopady rizikového chování. Ochrana nespočívá v izolaci jedince, v zabránění kontaktu jedince s rizikovými projevy, ale naopak ve výchovně-preventivním působení na jedince, jež klade důraz na formování správných postojů a potřebných znalostí a kompetencí, které mu umožní nejen rozpoznat rizikové projevy, ale i účinně se jim bránit (Čech, 2012).

Abychom mohli efektivně působit na vývoj osobnosti žáka pozitivním směrem, považujeme za důležité seznámit se s jeho názory, postoji, pocity, obavami. Toto poznání nám může pomoci při hledání efektivních kroků a postupů na cestě ke zdravému rozvoji osobnosti žáka, k formování správných postupů a k eliminaci projevů rizikového chování, což nás vedlo k zaměření naší disertační práce tímto směrem.

Hlavním cílem disertační práce bylo vypracovat studii reflektující názory žáků základních škol 5. – 9. ročníků na problematiku rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence výskytu rizikového chování, a jednak z hlediska míry závažnosti, kterou přisuzují vybranému rizikovému chování.

Cílem teoretické části bylo zmapovat a analyzovat informace vztahující se k problematice rizikového chování, a to zejména k problematice rizikového chování souvisejícího s obdobím dospívání, které jsou prezentovány v české i zahraniční literatuře.

Teoretické cíle představují teoretické výstupy, které jsou důležité pro zpracování vybraného tématu. V disertační práci jsme se zabývali vymezením základní terminologie z oblasti rizikového chování a vytvořili relativně ucelený základ teoretických poznatků vztahující se k tématu práce, které jsme se snažili propojit s prostředím školy.

V souladu s dílčími teoretickými cíli se nám podařilo:

- *Vymezit základní pojmy týkající se tématu práce.* Za stěžejní pro určení společensky neakceptovaného chování jsme považovali vymezení pojmů norma, normalita osobnosti.
- *Provést terminologickou a obsahovou analýzu označení pro společensky nepřijatelné chování.* Při studiu odborné literatury jsme zaznamenali terminologickou roztržitost a nejednotnost pro označení projevů chování (mnohdy stejných či podobných), jejichž společným znakem je, že se jedná o projevy chování, které jsou společensky nepřijatelné či společností negativně hodnoceny a vnímány. Kromě rizikového chování, jež chápeme jako pojem nadřazený, jsme se pro společensky neakceptované chování setkali také s označením problémové chování, deviantní chování, delikventní chování, antisociální, disociální, asociální chování, sociálně patologické jevy atd. Rizikové chování zahrnuje projevy chování, které představují širokou škálu projevů, od projevů méně závažných (podvod při písemkách, vyrušování v hodinách) až po chování, které se vyznačuje vysokou mírou rizikovosti a závažnosti (krádeže, vandalismus atd.)
- *Prezentovat teoretické koncepce a konstrukty vysvětlující příčiny rizikového chování.* Teoretické koncepty hledající příčiny rizikového chování jsou většinou orientovány na jednu oblast proměnných – biologickou, psychologickou či sociologickou. Osobně se ale domníváme, že na osobnost člověka, na jeho chování je nutné pohlížet z více

stran, že na vzniku a výskytu rizikového chování se podílí více faktorů současně a že jedna forma rizikového chování ovlivňuje vznik dalšího rizikového chování.

- *Specifikovat osobnost žáka středního a staršího školního věku.* Zejména jsme se soustředili na změny v oblasti socializace a identity osobnosti, na změny ve vztahu s rodiči, učiteli a vrstevníky.
- *Analyzovat výzkumné šetření vztahující se k dané problematice.* Většina výzkumů zabývajících se problematikou rizikového chování zjišťovala osobní zkušenosti respondentů s projevy rizikového chování, četnost kontaktů, prevalenci, vliv různých faktorů na vznik rizikového chování. Rovněž jsme se také častěji setkali s výzkumnými šetřeními, která byla orientována na jednu oblast projevů rizikového chování. Výzkumná šetření a studie, která by zaměřovala svoji pozornost na názory a postoje dospívajících na problematiku rizikového chování, jsou zastoupena v menší míře.
- *Provést obsahovou analýzu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a nalezení vzdělávacích oblastí a oborů, průřezových témat a formulací výstupů, které se vztahují k tématu práce.* V RVP pro základní vzdělávání se učivo a výstupy související s tématem naší práce se objevuje jak v rámci 1. stupně ve vzdělávacím oboru Člověk a jeho svět, tak i v rámci 2. stupně, a to zejména ve vzdělávacím oboru Výchova k občanství a Výchova ke zdraví a průřezových tématech Osobnostní a sociální výchova a Multikulturní výchova.
- *Zpracovat návrh možností implementace problematiky rizikového chování do RVP* s uvedením konkrétních projevů rizikového chování souvisejícími s učivem a výstupy RVP.

Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit názory žáků 5.–9. tříd základní školy a odpovídajících tříd víceletého gymnázia na vybrané projevy rizikového chování, a to jednak z hlediska frekvence jejich výskytu v naší společnosti a jednak hlediska míry závažnosti, kterou těmto jevům přisuzují. K získání dat jsme použili metodu dotazníku. Hlavní výzkumný cíl i dílčí empirické cíle byly naplněny prostřednictvím výzkumu

Nejdůležitější závěry empirického šetření:

- Za **velmi rozšířené** žáci považují takové rizikové chování, se kterými se setkávají v rodině, škole, vrstevnické skupině či s nimi mají osobní zkušenost.
- Jako velmi časté RCH vnímají žáci **vulgární vyjadřování, závislost na TV, PC hrách, internetu a mobilu, konzumaci alkoholických nápojů a kouření cigaret u dospělé populace a kouření cigaret u žáků ZŠ.**
- Mezi rizikové chování, které se dle názorů respondentů **vyskytuje méně**, patří **poruchy příjmu potravy, sebevraždy a útěky z domova, kouření marihuany u žáků ZŠ a užívání jiných drog.**
- Za **velmi závažné** považují respondenti rizikové chování, které se vyznačuje agresivitou, násilím, omezováním lidské svobody a degradací lidské důstojnosti.
- Vysokou míru závažnosti respondenti přisuzují **sexuálnímu zneužívání dětí, týrání dětí, užívání jiných drog, krádežím, šikaně, domácímu násilí, sebevražednosti, kyberšikaně, kouření marihuany a kouření cigaret u žáků ZŠ.**
- Jako méně závažné respondenti vnímají **lhaní, podvod, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, vulgární vyjadřování, časté střídání partnerů a kouření cigaret a pití alkoholu u dospělých.**

Závěry dílčích empirických cílů:

- U většiny (27) projevů rizikového chování **ovlivňuje pohlaví** respondentů jejich názory na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti. U RCH **graffiti a krádeže** se názory chlapců a dívek **neliší.**
- Názory chlapců i dívek na míru závažnosti se neliší u 10 projevů RCH, a to u **častého střídání partnerů, krádeže, pití alkoholu u žáků ZŠ, projevy rasismu, sebevražednost, šikaně, útěků z domova, užívání jiných drog, vandalismus, záškoláctví.** Analýza dat neprokázala statisticky významnou souvislost mezi pohlavím a těmito projevy RCH. U zbývajících 19 projevů RCH byly prokázány statistiky významné rozdíly v názorech dívek a chlapců na míru závažnosti.
- U 16 projevů RCH se statisticky prokázalo, že věk respondentů má vliv na jejich názory týkající se frekvence výskytu RCH. Nepotvrdila se naopak statisticky významná souvislost mezi věkem respondentů a RCH **krádeže, útěky z domova, vandalismus, pití alkoholu u dospělých, kouření u dospělých, užívání jiných**

drog, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu, sebepoškození, toulání, poruchy příjmu potravy, prostituce, divácké násilí a kyberšikaně.

- Věk respondentů statisticky významně ovlivňuje názory respondentů na míru závažnosti u 16 projevů rizikového chování. Naopak u 13 projevů rizikového chování se názory žáků navštěvujících různé ročníky neliší. Jedná se o **časté střídání partnerů, divácké násilí, krádeže, podvod, poruchy příjmu potravy, projevy rasismu, sebevražednost, sexuální zneužívání, útoky z domova, užívání jiných drog, vandalismus, závislost na TV, PC hrách, mobilu a internetu a závislost na výherních a zábavních automatech.**
- U většiny (28) RCH se ukázalo, že umístění školy ovlivňuje názory respondentů na frekvenci výskytu v naší společnosti. Pouze u **kyberšikan** se nepotvrdila statisticky významná souvislost mezi umístěním školy v určité lokalitě a tímto RCH.
- Na základě výsledků šetření nemůže jednoznačně říci, že umístění školy působí na názory respondentů na míru závažnosti. Rozdílné názory žáků navštěvujících školy v určité lokalitě jsme zaznamenali u 14 projevů RCH, a to např. u RCH: **krádeže, užívání jiných drog, sexuální zneužívání, kouření cigaret u dětí a dospělých, vandalismu, kyberšikaně** atd. Naopak u 15 projevů RCH se nepotvrdila statisticky významná souvislost mezi umístěním školy v určité lokalitě a těmito 15 RCH.
- Zaměření třídy má vliv na názory respondentů na frekvenci výskytu RCH v naší společnosti. Při analýze dat v rámci druhého třídění se prokázala statisticky významná souvislost mezi všemi 29 projevy RCH a znakem zaměření tříd.
- U 24 projevů rizikového chování se při analýze dat v rámci druhého třídění prokázalo, že názory žáků na míru závažnosti RCH také ovlivňuje zaměření tříd, které respondenti navštěvují. Názorovou shodu u žáků navštěvujících třídy s různým zaměřením jsme zaznamenali u **kouření marihuany u žáků ZŠ, užívání jiných drog, pití alkoholu u žáků ZŠ, záškoláctví a u závislosti na TV, PC hrách mobilu a internetu.**

Přínos práce pro rozvoj pedagogiky a pro školní praxi

- Předkládá aktuální pohled na problematiku rizikového chování a obohacuje pedagogickou teorii o aktuální teoretická východiska sociálně negativních jevů.

- Doplnuje a rozšiřuje oblast výzkumných šetření zaměřených na projevy rizikového chování, a to zejména u žáků základních škol.
- Prezentuje názory žáků na vybrané projevy rizikového chování z hlediska jejich frekvence výskytu v naší společnosti a z hlediska míry závažnosti
- Poskytuje přehled začlenění problematiky rizikového chování do RVP ZV.
- Je přínosem pro vytváření efektivního Minimálního preventivního programu školy.
- Může svými výsledky přispět k inovaci přípravy budoucích učitelů na pedagogických fakultách.

Jak již bylo řečeno v současné době se projevy rizikového chování stávají součástí našeho života a stále častěji se dotýkají i dětské populace, a to ať již jsou děti v roli aktérů nebo v roli obětí. Aby nedocházelo k nárůstu této situace, je důležité, aby byly děti schopné rozpoznat rizikové chování, chování společensky nežádoucí, uvědomovaly si následky jednání, dokázaly efektivně a adekvátně řešit problémovou situaci.

Výsledky výzkumu nám pomohou pomoci pochopit názory žáků k této problematice a přispějí tak ke zjištění, které jevy žáci považují za závažné, problematické a ohrožující jejich vývoj. Těmto projevům by měla být věnována větší pozornost nejen v rámci Minimálních preventivních programů, ale i v rámci samotného edukačního procesu, a tím tedy eliminovat negativní vliv na jednotlivce i celou společnost.

Důležitým aktérem naplňování cílů v oblasti prevence rizikového chování je podle nás profesně vybavený pedagog, který je schopen realizovat prostřednictvím řady kompetencí preventivní strategické postupy. D. Kubátová (2000) uvádí nové kompetence, kterými by měl být vybaven učitel. Jedná se o kompetence v oblasti předmětové, diagnostické, komunikativní, intervenční, osobně kultivující a poradenské.

S problematikou rizikového chování, s koncepcí a postupy účinné prevence dle našeho názoru by proto měli být seznámeni nejen stávající učitelé, ale měla by být tato problematika zakomponována i do pregraduální přípravy budoucích pedagogů. Rovněž se domníváme, že teoretické konstrukty a koncepty vysvětlující vznik rizikového chování by měly být součástí pedagogické teorie, případně by měly být obsaženy v kurikulu budoucích pedagogů.

SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

BALAŠTÍK, D., K problematice substitučních deliktů. *Československá psychologie*, 1996, roč. 40, č. 6, s. 529-533. ISSN 0009-062X.

BÁRTLOVÁ, S. *Sociální patologie*. Brno: Institut dalšího vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 1998. 53 s. ISBN 80-7013-259-0.

BERGER, P. L. *Pozvání do sociologie*. Praha: FMO, 199. 157 s. ISBN 80-85469-08-1.

BERK, L. E. *Child development*. Illinois: State University, 1997. 622 s. ISBN 0-205-19875-9.

BLÁHA, I. A. *Sociologie*. Praha: Academia, 1968. 433 s. bez ISBN

BLATNÝ, M., HRDLIČKA, M., KVĚTOŇ, P., VOBOŘIL, D. JELÍNEK, M. *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA I.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí*. Zprávy – Psychologický ústav Brno, 2004a, roč. 10, č.1, 35 s. ISSN 1211-8818.

BLATNÝ, M., HRDLIČKA, M., KVĚTOŇ, P., VOBOŘIL, D. JELÍNEK, M. *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA II.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska věkových kohort*. Zprávy – Psychologický ústav Brno, 2004b, roč. 10, č. 2, 89 s. ISNSN 1211-8818.

BLATNÝ, M., HRDLIČKA, M., KVĚTOŇ, P., VOBOŘIL, D. JELÍNEK, M. *Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA III.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska velikosti sídla*. Zprávy – Psychologický ústav Brno, 2004c, roč. 10, č. 3, 64 s. ISSN 1211-8818.

BLATNÝ, M., HRDLIČKA, M., SOBOTKOVÁ, V., JELÍNEK, M. KVĚTOŇ, P., VOBOŘIL, D. Prevalence antisociálního chování v obecné populaci českých adolescentů z městských oblastí. *Československá psychologie*, 2006, roč. 50, č. 4, s. 297-3100. ISSN 0009-062X.

BONINO, S., CATTELINO, E. CIAIRONO, S. *Adolescents and risk. Behaviors, functions, and protective factors*. New York: Springer, 2005.

BOWLBY, J. *Vazba. Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál, 2010. 360 s. ISBN 978-7367-670-4.

CSÉMY, L. Anomie a užívání návykových látek u dospívajících. *Adiktologie*, 2001, roč.1, č. 1, s. 28-37. ISSN 1213-3841.

CSÉMY, L., KRCH, F. D., PROVAZNÍKOVÁ, H., RÁŽOVÁ, J., SOVINOVÁ, H. *Životní styl a zdraví českých školáků. Z výsledků mezinárodní srovnávací studie Světové zdravotnické organizace The Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)*. Praha: Psychiatrické centrum, 2005. 140 s. ISBN 80-85121-94-8.

CSÉMY, L., CHOMYNOVÁ, P., SADÍLEK, P. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD): výsledky průzkumu v České republice v roce 2007*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2009. 171 s. ISBN 978-80-87041-94-9.

CSÉMY, L., CHOMYNOVÁ, P. *Zaostřeno na drogy 1. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Přehled hlavních výsledků studie v České republice v roce 2011*. Praha: Úřad vlády, 2012. 12 s. ISSN 1214-1089.

CVEČKOVÁ, M. a kol. *Rizikové chování dětí a mladistvých – příčiny/následky/prevence*. [online]. 2010 [cit. 27. 9. 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.urazneninahoda.cz/ke_stazeni/pro_pedagogy>.

CVVM. *Názory občanů na drogy*. [online]. 2012 [cit. 17. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: <<http://cvvm.soc.cas.cz/negativni-jevy-bezpecnost/nazory-obcanu-na-drogy>>.

CVVM. *Názory občanů na drogy - květen 2012*. [online]. 2012 [cit. 27. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: <<http://cvvm.soc.cas.cz/negativni-jevy-bezpecnost/nazory-obcanu-na-drogy-kveten-2012>>.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. 415 s. ISBN 80-7066-534-3.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pedagoga*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 656 s. ISBN 978-80-7367-273-7.

ČAPEK, R. *Třídní klima a klima školy*. Praha: Grada, 2010. 325 s. ISBN 978-80-247-2742-4.

ČECH, T. *Prevence*. In Miovský, M. et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: TOGA, 2012. s. 107-112. ISBN 978-80-87258-89-7.

ČERNÝ, M., & LEJČKOVÁ, P. *Zaostřeno na drogy 2. Systémový přístup v prevenci užívání návykových látek: Co funguje a nefunguje v primární prevenci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2007. 12 s. ISSN 1214-1089.

ČERVENÝ, K., KUBEŠOVÁ, D. *Šikanování jako projev nežádoucí agresivity*. *Československá psychologie*, 1996, roč. 40, č. 2, s. 146 -154. ISSN 0009-062X.

DOLEJŠ, M. *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. 189 s. ISBN 978-80-244-2642-6.

DULOVICS, M. *Riziko vzniku internetovej závislosti u dětí a mládeže a možnosti její prevence z aspektu profese sociálního pedagoga*. In *SOCIALIA 2011. Participácia inštitúcií verejnej správy a pomáhajúcich profesií na prevencii sociálno-patologických javov u detí, mladeže a dospelých v Slovenskej republike a v iných krajinách Európskej únie*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2011. s. 189 -193. ISBN 978-80-557-0305-3.

EPSTEIN, J.A. et al. *Social and personal factors in marijuana use and intentions to use drugs among inner city minority youth*. *Dev Behav Pediatr*, 1995, roč. 16, č. 1, s. 14-20.

- ERIKSON, E. H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002. 387 s. ISBN 80-7203-380-8.
- ESPOZITO, C. Learning in urban blight: School climate and its effect on school performance of urban, minority, low-income children. *School Psychology Review*, 1999, roč. 28, č. 3, s. 365-377.
- FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006a. 183 s. ISBN 80-7044-772-9.
- FISCHER, S. *Sociální patologie. Propedeutika*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 144 s. ISBN 80-7044-812-1.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada Publishing, 2009. 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
- FONAGY, P., & TARGET, M. *Psychoanalytické teorie. Perspektivy z pohledu vývojové psychologie*. Praha: Portál, 2005. 398 s. ISBN 80-7178-993-3.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
- GECKOVÁ, A. Rodinné prostredie a výchovne problemové spravenie adolescentov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1998, roč. 33, č. 4, s. 320-329. ISSN 0555-5574.
- GECKOVÁ, A., PUDELSKÝ, M., TUINSTRA, J. Kontakty s rovesníkmi, sociálna sieť a sociálna podpora z pohľadu adolescentov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 2000, roč. 35, č. 2 s. 121-136. ISSN 0555-5574.
- GECKOVÁ, A., PUDELSKÝ, M., VAN DIJK, J. Vplyv percipovaném sociálnej opory na zdravie a socio-ekonomické rozdiely v sociálnej opore adolescentov. *Československá psychologie*, 2001, roč. 45, č. 1, s. 7-18. ISSN 0009-062X.
- GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. 647 s. ISBN 80-85605-28-7.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- GRECMANOVÁ, H. *Klima školy*. Olomouc: Hanex, 2008. 209 s. ISBN 978-80-7409-010-3.
- GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 1999. 231 s. ISBN 80-85783-20-7.
- GULLONE, E., MOORE, S. Adolescent risk-taking and five-factor model of personality. *Journal of Adolescence*, 2000, 23, 393-407.
- HAMANOVÁ, J., HELLEROVÁ, P. Syndrom rizikového chování v dospívání. I. Část. *Československá pediatrie*, 2000, roč. 55, č. 6, s. 380-387. ISSN 0069-2328.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7978-303-X.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Velký psychologický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2010. 800 s. ISBN 978-80-7376-686-5.

HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 113 s. ISBN 978-80-246-1385-7.

HAVLÍNOVÁ, M., KOLÁŘ, M. *Sociální klima v prostředí základních škol ČR*. Praha: MŠMT ČR, 2001.

HEDRICHOVÁ, P. Názory učitelů základních škol na problematiku prevence sociálně negativních jevů. In Hroncová, J. (eds) *SOCIALIA 2011 „Participácia inštitúcií verejnej správy a pomáhajúcich profesií na prevenci sociálno-patologických javov udetí, mládeže a dospelých v Slovenskej republike a v iných krajinách Európskej únie“*. Banská Bystrica: UMB PdF, 2011. s. 66 -70. ISBN 978-80-557-0305-3.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele a rodiče*. Praha: Portál, 2004. 232 s. ISBN 80-7178-888-0.

HRČKA, M. *Sociální deviace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 302 s. ISBN 80-85850-68-0.

HRONCOVÁ, J. *Sociológia výchovy*. Banská Bystrica: PF UMB 1996. 103 s. ISBN 80-88825-37-7.

HRONCOVÁ, J. KRAUS, B. Úvod do sociálnej patológie. IN Kraus, B., Hroncová, J. a kol. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2010. s. 9-13. ISBN 978-80-7435-080-1.

CHMELÍK J. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. 2. vyd. Praha: MV ČR, 1998. 122 s.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na mládeži. Aktuální jevy a nová právní úprava v ČR*. Praha: Linde, 2010. 239 s. ISBN 978-80-7201-825-3.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 288 s. ISBN 978-80-7376-0.

JANDOUREK, J. *Slovník sociologických pojmů*. Praha: Grada, 2012. 264 s. ISBN 978-80-247-3679-2.

JANOUT, V., KOLLÁROVÁ, H., NĚMEČKOVÁ, P. Rizikové faktory u poruch příjmu potravy – průřezová epidemiologická studie. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2001, roč. 97, č. 7, s. 350-355. ISSN 1212-0383.

JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.

JEDLIČKA, R. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie*. Praha: Portál, 2011. 248 s. ISBN 978-80-7367-788-6.

JELÍNEK, M., KVĚTOŇ, P. VOBOŘIL, D. BLATNÁ, M., HRDLÍČKA, M. Vrstevnická konformita jako faktor rizikového chování mladistvých: struktura, zdroje, dopady. *Československá psychologie*, 2006, roč. 50, č. 5, s. 393-404. ISSN 0009-062X.

JESSOR, R. JESSOR S.L. *Problem Behavior and Psychosocial Development*. New York: Acadamis Press, 1977.

JESSOR, R. Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *JAH*, 1991 roč. 12, č. 8, s. 597-605.

JESSOR, R., VAN DEN BOS, J. VANDERRYN, J. COSTA, F. M., TURBIN, M. S. Protective factors in adolescent problem behavior: Moderátor effects and developmental change. *Developmental Psychology*, 1995, roč. 31, č. 6, s. 923 – 933.

KALMAN, M., SIGMUND, E., SIGMUNDOVÁ, D., HAMŘÍK, Z., BENEŠ, L., BENEŠOVÁ, D., CSĚMÝ, L. *Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků : na základě mezinárodního výzkumu uskutečněného v roce 2010 v rámci mezinárodního projektu "Health behaviour in school-aged children: WHO collaborative cross-national study (HBSC)"*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011. 112 s. ISBN 978-80-244-2985-4.

KAPR, J. a kol. *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. 2. uprav. vyd. (dotisk) Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 116 s. ISBN 80-85850-03-6.

KAUFFMAN, J. M. *Characteristics of Emotional and Behavioral Disorders of Children and Youth*. 7thed. New jersey: Merrill Prentice Hall, 2001. ISBN 0-13-083283-9.

KELLER, J. *Úvod do sociologie*. 6. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012. 204 s. ISBN 978-80-7419-102-2.

KOHOUTEK, R. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: CERM, 2000. 263 s. ISBN 80-7204-156-8.

KOMENDA, A. *Sociální deviace: historická východiska a základní teoretické přístupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 313 s. ISBN 80-244-0019-7.

KOŤA, J. Sociální deviace a společenský řád. In Jedlička, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích. Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha : Themis, 2004. s. 63 - 157. ISBN 80-7312-038-0.

KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6.

KRAUS, B., HRONCOVÁ, J. a kol. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

KREJČÍ, V., KOPECKÝ, M. *Nebezpečí elektronické komunikace. Zpráva z výzkumného šetření realizovaného v rámci projektu Prevence nebezpečných komunikačních praktik spojených s elektronickou komunikací pro pedagogy a nepedagogy*. Olomouc, 2010. [online]. 2010 [cit. 17. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: http://cms.e-bezpeci.cz/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=34&Itemid=2.

KREJČÍŘOVÁ, O., SKOPALOVÁ, J. *Deviace a sociální patologie - vybrané jevy*. Olomouc: UP Olomouc, 2007. 66 s. ISBN 978-80-244-1698-4.

KRCH F. D., CSÉMY, L., DRÁBKOVÁ, H. Rizikové jídelní chování a postoje českých adolescentů. *Česká a slovenská psychiatrie*, 2003, roč. 99, č. 8, s. 415-422. ISSN 1212-0383.

KRCH, F. D., DRÁBKOVÁ, H. Prevalence mentální anorexie a bulimie v populaci české mládeže. *Československá psychiatrie*, 1996, roč. 92, č. 4, s. 237-247. ISSN 1212-0383.

KŘETÍNSKÁ, L. *Antisociální chování u dospívajících*. Brno, 2008. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Psychologický ústav.

KUBÁTOVÁ, D. Kompetence učitele a drogová závislost. In: *Ostravské dny dětí a dorostu 2000*. Praha: Státní zdravotní ústav, 2000. 249 s. ISBN 80-7071-149-3.

KUDRJAVCEV, V. N. a kol. *Sociální deviace. Úvod do obecné teorie*. Praha: Sociologická knižnice, 1988. 306 s. bez ISBN.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4.

KUJA, J., FLODER, J. *Etopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989. 156 s. (bez ISBN).

KWAŚNIEWSKI, J. Zakres pojęcia i problematyki patologii społecznej. In Szymanowski, T. (red.) *Patologia społeczna*. Wybrane problemy. Warszawa: WSPS, 1991. s. 18-28. ISBN 8000305484.

KYASOVÁ, M. Postoje a názory adolescentních dívek ve vztahu k jejich rizikovému chování. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 26-38. ISSN 0555-5574.

LABÁTH, V. a kol. *Riziková mládež. Možnosti potenciálních změn*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 157 s. ISBN 80-85850-66-4.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac., dopl. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. 344 s. ISBN 80-7169-195-X.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, J. Psychická deprivace v dětství. 4. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2012. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

LANGER, S. *Problémový žák v době dospívání na základní škole a v nižších třídách gymnázia*. Hradec Králové: Kotva, 2001. 398 s. ISBN 80-902210-0-9.

LEPÍK, F., DOLEJŠ, M., MIOVSKÝ, M., VACEK, J. *Školní dotazníková studie o návykových látkách, dalších formách rizikového chování a pilotní studie o užívání tékavých látek na základních školách praktických: Karlovarský kraj*. Tišnov: Scan, 2010. 133 s. [online]. 2010 [cit. 17. 8. 2012]. Dostupné na Internetu: <http://www.kr-karlovarsky.cz/files/skol/skol_zprava_prev.pdf>

- MACEK, P. *Adolescence. Psychické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál, 1999. 208 s. ISBN 80-7178-348-X.
- MACEK, P. Adolescence a čeští dospívající na přelomu století. IN Smékal V., Macek, P. *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002. 264 s. ISBN 80-85947-83-8.
- MACEK, P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-7178-747-7.
- MACEK, P. Adolescenti a jejich rodiče: důležitost vzájemné percepce pro sebehodnocení dospívajících. *Pedagogika*, 2004, roč. 54, č. 4, s. 342-354. ISSN 0031-3815.
- MAREŠ, J. Zvládání školních zátěžových situací žáky. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*. 1999, roč. 34, č. 3, s.230-235. ISSN 0555-5574.
- MAREŠ, J., JEŽEK, S. Vztah dospívajících ke škole a vzdělání. *Moderní vyučování*, 2001, roč. 7, č. 4, s. 4-7. ISSN 1211-6858.
- MAREŠOVÁ, A. K problematice delikventní mládeže – hlubší pohled na statistické údaje. *Kriminalistika*, 2000, roč. 33, č. 4, s. 295-307. ISSN 1210-9150.
- MAREŠOVÁ, A. Sociálně patologické jevy. *Trestně právní revue*, 2010, roč. 9, č. 2, s. 52 - 58. ISSN: 1213-5313.
- MAREŠOVÁ, A., CEJP, M., MARTINKOVÁ, M. SCHEINOST, M., VLACH, J.. *Analýza trendů kriminality v roce 2010*. Praha: IKSP, 2011. 135 s. ISBN 978-80-7338-117-2.
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol. *Velký sociologický slovník I*. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
- MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997. 66 s. ISBN 80-85121-89-1.
- MATĚJČEK, Z., POKORNÁ, M. *Radosti a strasti. Předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. Jinočany: Nakladatelství H+H, 1998. 205 s. ISBN 80-86022-21-8.
- MATOUŠEK, O. *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. Praha. Portál, 1996. 87 s. ISBN 80-7178-064-2.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktual. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 807178-771-X.
- MERTON, R. K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 285 s. ISBN 80-85850-92-3.
- MINIMALIZACE ŠIKANY. Výsledky výzkumu Kyberšikana na českých školách. 2010 [cit. 7. 1. 2013]. Dostupné na Internetu:http://www.minimalizacesikany.cz/images/stories/vyzkum2010/vyzkum_tiskovka_web.doc.

- MIOVSKÝ, M. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN: Centrum adiktologie - Psychiatrická klinika, 1. LF UK v Praze: VFN v Praze, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.
- MIOVSKÝ, M., URBÁNEK, T. *NEAD 2000: nealkoholové drogy 2000: přehled hlavních výsledků výzkumné studie: město Olomouc*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd, 2001. 53 s. ISBN 80-85834-92-8.
- MŠMT ČR. *Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence užívání návykových látek*. Praha: MŠMT, 2008. [online]. 2008 [cit. 17. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: < www.msmt.cz/file/11704_1_1/ >
- MŠMT, ČR. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č. j.: 21291/2010-28*. Praha: MŠMT, 2010.
- MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 104 s. ISBN 80-210-2511-5.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008a. 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2.
- MUNKOVÁ, G. *Sociální deviace*. Praha: Karolinum, 2001. 134 s. ISBN 80-246-0279-2.
- NEŠPOR, K., CSÉMY, L., & PERNICOVÁ, H. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag, 1999. 40 s. [online]. [cit. 7. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: < www.pppuk.cz/soubory/kadan-zasady_efektivni_primarni_prevence-nespor.doc >
- NOVOTNÝ, J.S., OKRAJEK, P. Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15letých adolescentů. *E-psychologie* [online]. 2012 [cit. 27. 12. 2012]. Dostupné na Internetu: <http://e-psycholog.eu/pdf/novotny-okrajek.pdf> ISSN 1802-8853.
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008. 527 s. ISBN 978-80-7357-377-5.
- ONDREJKOVIČ, P. a kol. *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA, 2000. 272 s. ISBN 80-224-0616-3.
- ONDERJKOVIČ, P. Sociálna patológia alebo deviácia? In Hodovský, I., Dopita, M. eds. *Etika a sociální deviace*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. s. 121–138. ISBN 80-7182-049-0.
- OROSOVÁ, O., SALONNA, F. Percipovanie školy, učenia sa a prevence drogových závislostí – protektívny/rizikový faktor v prevenci drogových závislostí. *Československá psychologie*, 2003, roč. 47, č. 2, s. 157-168.
- PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998. 270 s. ISBN 80-7184-569-8.

PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. Liberec: Technická univerzita, 2007. 364 s. ISBN 978-80-7372-291-3.

PETRUSEK, M. *Základy sociologie*. Praha: Akademie veřejné správy, 2009. 189 s. ISBN 9788087207024

PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. 5. vyd. Praha: Portál, 2010. 143 s. ISBN 978-80-7367-798-5.

PODANÁ, Z. *Fenomén delikvence mládeže v České republice a střeoevropském regionu*. Praha: Nakladatelství ČVUT, 2011. 183 s. ISBN 978-80-86729-68-8.

PODGÓRECKI, A. *Patologia życia społecznego*. Warszawa: P.W.N., 1969. 403 s. bez ISBN.

POKORNÝ, V., TELCLOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů. Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. 186 s. ISBN 80-86568-04-0.

PROKOPČÁKOVÁ, A. Rodičia a priatelia – ich vplyv na maladjustačné správanie adolescentov. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 2000, roč. 35, č. 2, 174-181. ISSN 0555-5574.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6. Nové, rozš. a aktual. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

RABUŠIC L., KEPÁKOVÁ, K. Sexuální chování adolescentů a riziko HIV. *Sociologický časopis*, 1999, roč. 35, č. 2, s. 161-179. ISSN 0038-0288.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2005. 92 s. ISBN 80-87000-02-1.

ROŠKOVÁ, E., ROŠOVÁ, V., BIANCHI, G. Kvalitativna analýza vnímania rizika deťmi a adolescentami. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 1998, roč. 33, č. 3, s. 203-215. ISSN 0555-5574.

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.

ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 4. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada. 2006. 603 s. ISBN 80-247-1049-8

SAK, P. *Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

SKOPAL, O. *Vztah osobnostních charakteristik adolescentů s různými formami rizikového chování*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.

SKOPALOVÁ, J. *Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. 36 s. ISBN 80-244-0146-0.

SMART, R. G., STODUTO, G. Interventions by students in friends alcohol, tobacco, and drug use. *Drug Educ*, 1997, roč. 27, č. 3, s. 213-222.

SOBOTKOVÁ V. *Antisociální chování u adolescentů v kontextu vývoje*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie.

SOCHŮREK, J. *Úvod do sociální patologie*. Liberec: Technická univerzita Liberec, 2009. 186 s. ISBN 978-80-7372-448-1.

SOVINOVÁ, H., SADÍLEK, P., CSÉMY, J., *Vývoj prevalence kuřáctví v dospělé populaci ČR. Názory a postoje občanů ČR k problematice kouření (období 1997- 2011)*. Výzkumná zpráva. Praha: Státní zdravotní ústav, 2012. [online]. 2012 [cit. 17. 8. 2012]. Dostupné na Internetu: <<http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/zavislosti/koureni/zprava-kuractvi-2011.pdf>>.

SOVINOVÁ, H., SADÍLEK, P., CSÉMY, J., *Vývoj prevalence kuřáctví v dospělé populaci ČR. Názory a postoje občanů ČR k problematice kouření (období 1997- 2009)*. Výzkumná zpráva. Praha: Státní zdravotní ústav, 2010. [online]. 2010 [cit. 17. 8. 2012]. Dostupné na Internetu: <<http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/zavislosti/koureni/Zprava2009DEF.pdf>>.

STANKOWSKI, A. *Sociální patologie*. Ostrava: Centrum dalšího vzdělávání PdF OU, 2001. 73 s. ISBN 80-7042-185-1.

ŠÝKORA, P. Prevence drogových závislostí: kvalitní výchova v rodině. In Machalová, M. a kol. *Dialógy o závislostech*. TakeOff Advertising, 2010. s. 41-62. ISBN 978-80-970370-9-3.

SYŘIŠŤOVÁ, E. a kol. *Normalita osobnosti*. Praha: AVICENTUM, 1972. 231 s. bez ISBN.

ŠAFÁŘOVÁ, M. Rizikové chování v adolescenci. In Smékal, V., Macek, P. (Eds.) *Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal, 2002. s. 191 - 208. ISBN 80-85947-83-8.

ŠAFÁŘOVÁ, M., POLÁŠKOVÁ, E. *Rizikové chování očima českých adolescentů*. Pavlov, 2003.

ŠÍBLOVÁ, P. *Sprejerství - seberealizace versus vandalismus*. Brno, 2011. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra Speciální pedagogiky.

ŠIRŮČEK, J., ŠIRŮČKOVÁ, M. Vývoj a zkoumání vrstevnických vztahů. In Macek, P., Lacinová, L. ed. *Vztahy v dospívání*. Brno: Nakladatelství Barrister & Principál, 2006. s. 41-54. ISBN 80-7364-034-1.

ŠIRŮČEK, J., ŠIRŮČKOVÁ, M., MACEK, P. Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování. *Československá psychologie*, 2007, roč. 51, č. 4, s. 476-488. ISSN 0009-062X

ŠIRŮČKOVÁ, M. *Psychosociální souvislosti rizikového chování v adolescenci: role vrstevnických a rodinných vztahů*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

ŠIRŮČKOVÁ, M. Rizikové chování. In Miovský, M. a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: TOGGA, 2012. s. 127–132. ISBN 978-80-87258-89-7.

ŠTĚCHOVÁ, M., VEČERKA, M., HOLAS, J. Rodinné zázemí dětí s poruchami chování. *Kriminalistika*, 2000, roč. 33, č. 2, s. 140 – 148. ISSN 1210-9150.

ŠVARCOVÁ, E. *Úvod do etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. 107 s. ISBN 80-7041-449-9.

ŠVARCOVÁ, E. Rizika mládeže v současné škole. In Truhlářová, Z., Smutek, Z. (ed.) *Riziková mládež v současné společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. s. 162-165. ISBN 80-7041-044-2.

ŠVARCOVÁ, E. *Vybrané kapitoly z etopedie a sociální patologie: učební text*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 162 s. ISBN 978-80-7041-959-5.

URBAN, L., DUBSKÝ, J. *Sociální deviace*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 167 s. ISBN 978-80-7380-133-5.

URBANOVÁ, M. *Sociální kontrola a právo*. 2. nezměněné vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 125 s. ISBN 80-210-3199-9.

URBANOVÁ, M. *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 191 s. ISBN 80-86-898-94-6.

ÚZIS. *Rodička a novorozenec 2011. Zdravotnická statistika*. Praha: ÚZIS ČR, 2012. 126 s. ISBN 978-80-7472-031-4.

VACEK, J. *Školní dotazníková studie o návykových látkách, rizikovém chování a volnočasových aktivitách: Praha 2, 2007*. Tišnov: Scan, 2008

VACEK, J., ŠEJVL, J., MIOVSKÝ, M. *Školní dotazníková studie o návykových látkách, rizikovém chování a volnočasových aktivitách: Plzeň, 2008*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Tišnov: Scan, 2008.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, 1997. 170 s. ISBN 80-7184-488-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 1997a. 353 s. ISBN 80-7184-317-2.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie školního dítěte*. Praha: Karolinum, 1997b. 87 s. ISBN 80-7184-487-X.

- VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum, 2001. 304 s. ISBN 80-246-0181-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck. 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.
- VAŠUTOVÁ, M. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. 280. ISBN 80-70-42-691-8.
- VEČERKA, K. *Mládež o kriminalitě a etice každodennosti*. Praha: IKSP, 2012. 122 s. ISBN 978-80-7338-124-0.
- VEČERKA, K., ŠTĚCHOVÁ, M., NEUMANN, J. *Vztah mladých lidí k některým mravním a právním normám*. Praha: IKSP, 1991.
- VEČERKA, K., HOLAS, J., ŠTĚCHOVÁ, M., DIBLÍKOVÁ, S., NEUMANN, J. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí*. Praha: OKAP, 2004. 132 s. ISBN 80-7338-0351.
- VEČERKA, K., HOLAS, J., TOMÁŠEK, J., DIBLÍKOVÁ, S., BLATNÍKOVÁ, Š. *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: ISKP, 2009. 130 s. ISBN 978-80-7338-079-3.
- VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. Brno : Masarykova univerzita, 2004. 94 s. ISBN 80-210-3532-3.
- VOJTOVÁ, V. Edukace žáků s poruchami chování. In Vítková, M. (ed.) *Integrativní školní (speciální) pedagogika. Základy, teorie, praxe*. 2. vyd. Brno: MSD, 2004a, s.191-203. ISBN 80-86633-22-5.
- WEISS, P., KUČERA, Z., SVĚŘÁKOVÁ, M. Sexuální chování českých adolescentů a jeho rizikovost z hlediska infekce HIV/AIDS: Výsledky národního výzkumu. *Československá psychologie*, 1995, roč. 39, č. 5, s. 425-432. ISSN 0009-062X.
- WEISS, P., ZVĚŘINA, J.: Sexuální chování české populace. *Urologie pro praxi*, 2009, roč. 10, č. 3, s. 160-163. ISSN 1213-1768.
- WILLIAMS, A. F. Risky Driving Behaviour among Adolescents. In Jessor, R. (eds.) *New Perspectives on Adolescent Risk Behavior*. Cambridge University Press, 1998, 221-240.
- ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže*. Pelhřimov: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. 231 s. ISBN 80-86473-08-2.
- ZOUBKOVÁ, I. Kriminalita páchaná na mládeži. *Kriminalistika*, 2001, roč. 34, č. 2, s. 83-95. ISSN 1210-9150.

ŽLUNKOVÁ, J. *Co do školy nepatří*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. 57 s. ISBN 978-80-244-2498-9.

ABSTRAKT DISERTAČNÍ PRÁCE

Disertační práce se zabývá aktuální tematikou rizikového chování. Teoretická část je věnována vymezení pojmosloví v oblasti rizikového chování – norma, normalita, rizikové chování, deviantní chování, delikventní chování; teoretickým konstruktům rizikového chování. Dále specifikujeme vývojové zvláštnosti a změny v období středního školního věku a v období staršího školního věku, a to zejména v oblasti socializace a identity žáka. V závěru se zabýváme možnostmi implementace problematiky rizikového chování do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV).

V empirické části prezentujeme výsledky šetření, ve kterém jsme zjišťovali názory žáků 5.–9. ročníků základních škol v okresním městě Olomouckého kraje na frekvenci výskytu rizikového chování v naší společnosti a míru závažnosti, kterou žáci vybraným projevům rizikového chování přisuzují.

Závěr disertační práce předkládá shrnutí získaných výsledků z výzkumu, konkretizuje přínos práce pro rozvoj pedagogiky a pro školní praxi.

Klíčová slova

Rizikové chování, norma, normalita, žák středního školního věku, žák staršího školního věku, žák základní školy, názory, frekvence výskytu, závažnost, výzkum, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)

Abstrakt

Die Dissertationsarbeit befasst sich mit der Thematik des Risikoverhaltens. Der theoretische Teil ist der Definition der Termini im Bereich des Risikoverhaltens gewidmet – Norm, Normalität, Risikoverhalten, Devianzverhalten, Delinquenzverhalten; des Weiteren widmet sich die Arbeit den theoretischen Konstrukten des Risikoverhaltens. Weiterhin werden Entwicklungsbesonderheiten und Veränderungen während des mittleren und älteren Schulalters spezifiziert, und zwar insbesondere im Bereich der Sozialisation und Identität des Schülers. Zum Schluss werden Möglichkeiten der Implementation der Problematik vom Risikoverhalten in das „Rahmenbildungsprogramm für Grudschulbildung“.

Im empirischen Teil werden die Forschungsergebnisse präsentiert, die wir aufgrund der Meinungen der Schüler der 5.–9. Jahrgänge aus Grundschulen in der Kreisstadt des

Olmützer Kreises über die Frequenz vom Risikoverhalten in unserer Gesellschaft und über das Gewicht gewonnen haben, das die Schüler dem registrierten Risikoverhalten beimessen.

Der Schluss der Arbeit legt die Zusammenfassung der gewonnenen Forschungsergebnisse vor, konkretisiert den Beitrag der Arbeit für die Entwicklung der Pädagogik und für die Schulpraxis.

Schlüsselwörter

Risikoverhalten, Norm, Normalität, Schüler des mittleren Schulalters, Schüler des älteren Schulalters, Grundschule-Schüler, Meinungen, Frequenz der Erscheinung, Gewicht, Forschung, Rahmenbildungsprogramm für Grudschulbildung

Abstract

This dissertation focuses on recent problems of bad social behaviour. Theoretical part explains the terms connected with a field of bad social behaviour such as normality, standard, bad social behaviour, pathologies and delinquency. The Dissertation specifies developmental features, abnormalities and changes of the age of primary and secondary pupils, especially in their identity and in their socialization. At the end we deal with possibilities of implementation of the topic of bad social behaviour into School curriculum.

An empirical part presents the results of the surveys in which pupils from Olomouc region were asked about their opinions on chosen bad social behaviour and its frequency in order to find the most serious and dangerous bad social behaviour.

The main intentions of this dissertation are to summarize received results and concretize its benefits for the pedagogy and teaching.

Key words

Bad social behaviour, standard, normality, a primary pupil, a secondary pupil, a basic school pupil, frequency, seriousness, research, School curriculum

PŘEHLED AKTIVIT PUBLIKAČNÍ ČINNOST AUTORKY DISERTAČNÍ PRÁCE

Aktivita

Aktivní účast na mezinárodní konferenci *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů VIII.* 1. 12. Olomouc, 2010, pořádal Ústav pedagogiky a sociálních studií PdF UP v Olomouci. Příspěvek na téma: *Komparace vnímání a hodnocení sociálně negativních jevů žáky 1. a 2. stupně základní školy.*

Aktivní účast na mezinárodním vědeckém sympoziu *SOCIALIA 2011.* Banská Bystrica, 27. 10. 2011, pořádala Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici. Příspěvek na téma: *Názory učitelů základních škol na problematiku prevence sociálně negativních jevů.*

Aktivní účast na VIII.ročníku konference primární prevence rizikového chování 2011. Praha, 7.-8.11. 2011, pořádala Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze, Hlavní město Praha a Sdružení SCAN. Téma příspěvku: *Žák základní školy a jeho vnímání projevů rizikového chování.*

Aktivní účast na mezinárodní konferenci *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů IX.* Olomouc, 1. 12. 2011, pořádal Ústav pedagogiky a sociálních studií PdF UP v Olomouci. Příspěvek na téma: *Názory žáků základní školy na vybrané projevy rizikového chování.*

Publikační činnost

2008

HEDRICHOVÁ, P. Mediální výchova. In STANĚK, A. (ed.) *Multikulturní výchova jako možná cesta ke vzájemnému poznávání a pregraduální příprava učitelů.* Praha: Nakladatelství Epoque, s.r.o., 2008. s. 91 -103. ISBN978-80-87027-83-7.

HEDRICHOVÁ, P., HRACHOVCOVÁ, M. Využití aktivizačních metod ve Výchově k občanství. In STANĚK, A. (ed.) *Multikulturní výchova jako možná cesta ke vzájemnému poznávání a pregraduální příprava učitelů*. Praha: Nakladatelství Epoque, s.r.o., 2008. s. 63-91. ISBN978-80-87027-83-7.

2011

HEDRICHOVÁ, P. Implementace problematiky sociálně negativních jevů do rámcového vzdělávacího programu. In Fasnerová, M. (ed.) *Primární a preprimární vzdělávání z pohledu studentů doktorských studijních programů*. Olomouc, PdF UP Olomouc, 2011. s. 26-34. ISBN 978-80-244-2774-4.

HEDRICHOVÁ, P. Komparace vnímání a hodnocení sociálně negativních jevů žáky 1. a 2. stupně základní školy. In Poláchová Vašátková, J. Bačíková, A. (eds.) *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů VIII*. Olomouc: PdF UP Olomouc, 2011. s. 846-856. ISBN 978-80-244-2815-4.

HEDRICHOVÁ, P. Názory učitelů základních škol na problematiku prevence sociálně negativních jevů. In Hroncová, J. (eds) „SOCIALIA 2011“ „Participácia inštitúcií verejnej správy a pomáhajúcich profesií na prevencii sociálno-patologických javov udetí, mládeže a dospelých v Slovenskej republike a v iných krajinách Európskej únie“. Banská Bystrica, UMB PdF, 2011. s. 66 -70. ISBN 978-80-557-0305-3.

2012

HEDRICHOVÁ, P. Je moderní být vlastenci? In Růžičková, D. *Aktuální témata pro pedagogy*. Olomouc: UP Olomouc, 2012. s. 59-81. ISBN 978-80-244-317-0.

HEDRICHOVÁ, P. Jak najít společnou řeč v multikulturní společnosti? In Růžičková, D. *Aktuální témata pro pedagogy*. Olomouc: UP Olomouc, 2012. s. 42-58. ISBN 978-80-244-317-0.

HEDRICHOVÁ, P. Příprava učitele na výuku aneb plánujeme v souvislostech. In Růžičková, D. *Jak si rozumět ve třídě*. Olomouc: UP Olomouc, 2012 s. 60-77. ISBN 978-80-244-3165-9.

HEDRICHOVÁ, P. Kritické myšlení ve výuce. In. Růžičková, D. *Jak si rozumět ve třídě*. Olomouc: UP Olomouc, 2012 s. 78-94.. ISBN 978-80-244-3165-9.

HEDRICHOVÁ, P. Vnímání projevů rizikového chování žáky základní školy. In. Janiš, K. (Ed.) *Zvládání současných sociálně patologických jevů a rizikového chování*. Sborník příspěvků ke konferenci. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2012. s. 20-27. ISBN 978-80-7248-3.

Recenze

HEDRICHOVÁ, P. Efficient Early Diagnostics of Risk Behaviour in Adolescents. In. *E-PEDAGOGIUM*. Olomouc: UP, 2012, č. 4, s. 135-137. ISSN 1213-7499.

Lektorování kurzů a workshopů

2008

Aktivní vystoupení na Letní škole pro učitele občanské výchovy občanské nauky a základů společenských věd pořádané Katedrou společenských věd

- uspořádání a vedení workshopu *Využití aktivizačních metod ve Výchově k občanství*.
- uspořádání a vedení workshopu *Mediální výchova*.

2009

Uspořádání a vedení kurzu *Multikulturní výchova v rámci školního vzdělávacího programu* pro studenty Univerzity Palackého v Olomouci

Aktivní vystoupení na Letní škole pro učitele občanské výchovy, občanské nauky a základů společenských věd pořádané Katedrou společenských věd

- uspořádání a vedení workshopu *Osobnostní a sociální výchova*.

2011

Uspořádání a vedení workshopů pro studenty UP v Olomouci v rámci projektu *Pedagogika v praxi a umění učit (PVP): Zvyšování atraktivity povolání učitele, který realizovala PdF UP Olomouc*.

- workshop: *Kritické myšlení ve výuce*

- workshop: *Příprava učitele na výuku aneb plánujeme v souvislostech*

2012

Uspořádání a vedení workshopů pro studenty UP v Olomouci v rámci projektu *Pedagogika v praxi a umění učit (PVP): Zvyšování atraktivity povolání učitele*, který realizovala PdF UP Olomouc

- workshop: *Je moderní být vlastenci?*
- workshop: *Jak najít společnou řeč v multikulturní společnosti*

Uspořádání a vedení workshopů pro učitele *Užití filmu ve výuce globálních témat*. Agentura ARPOK, Olomouc. 26. 9. 2012.

Další aktivity

Recenzní posudek příspěvku *Vliv genderu na komunikaci žáků a žákyň ve výuce občanské výchovy* v časopise E-PEDAGOGIUM III/ 2009.

Tvorba výukových materiálů pro studenty PdF UP OLOMOUC v rámci projektu *Studium k rozšíření odborné kvalifikace SROK* (§6 vyhlášky č.317/2005 Sb.), reg.č. CZ.1.07/1.3.00/19.0014. Olomouc, 2012.